

Серпень-вересень, 2019 р.
№№ 15-18 (616-619)

Видається з березня 1993 року

МАЙБУТТЯ

Газета освітян Хмельниччини

до 2019/2020 навчального року

Професійний розвиток педпрацівника у діяльності методичної служби

Одним із ключових завдань сучасних освітніх реформ є створення умов для професійного розвитку педагогічних працівників.

У компонентній формулі Нової української школи провідне місце відводиться педагогу нової формації, який перебуває в авангарді суспільних та освітніх перетворень, умотивований, компетентний, кваліфікований, користується академічною свободою й розвивається професійно впродовж життя.

Під професійним розвитком розуміємо процес підготовки кадрів до виконання нових функцій, вирішення нових завдань. Професійний розвиток здійснюється на базі практичної діяльності педагога і вміщує:

- осмислене конструювання особистого досвіду і стилю на основі узагальнення способів розв'язання педагогічних проблем;

- критичний аналіз педагогічної діяльності з метою виявлення перспектив власного досвіду, відмови від застарілого й опанування сучасного, нового, прогресивного;

- розвиток організованого цілеспрямованого «виращування» досвіду і власного стилю шляхом конструювання професійної діяльності на основі досягнень педагогічної науки і практики.

Професійний розвиток педагогічних кадрів варто розглядати з двох позицій: з позиції людського фактора та позиції формування і розвитку кадрового потенціалу організації. Останнє має бути відображено у стратегії розвитку закладу освіти і в річному плані роботи.

Потреба у професійному розвитку визначається шляхом виявлення розбіжностей між дійсними знаннями і навичками педагогічних працівників і тими, які потрібні для вирішення поточних і майбутніх завдань (між наявними і майбутніми компетенціями).

Склад ключових компетентностей визначається через аналіз діяльності закладу освіти, виявлення проблемних зон і стратегії розвитку.

Визначення потреб розвитку кадрів здійснюється за допомогою оціночних процедур, що стає основою побудови

індивідуальної освітньої траєкторії розвитку педпрацівника. У цьому процесі також враховуються фактори, які впливають на потребу у професійному розвитку: динаміка зовнішнього середовища, суспільні виклики, виклики НУШ, зміна стратегії і структури закладу освіти, необхідність освоєння нових видів діяльності тощо.

Досягнення якісних результатів професійного розвитку, насамперед, залежить від правильно сформульованих цілей.

Для правильного визначення цілей доцільно скористатись правилом SMART (від англ. smart - розумний):

S (specific) - Визначеність. Чи зрозуміло, чого я хочу досягти?

M (measurable) - Вимірність. Якомога більше цифр! Необхідно розробити інструментарій оцінки досягнення мети.

A (achievable) - Досяжність. Цілі мають бути визначені з урахуванням реальних можливостей їх реалізації.

R (realistic) - Реалістичність. Порівняйте вашу мету з наявними у вас ресурсами. Цілі відображають вашу мрію, але шлях до неї має бути підкріплений ресурсами наявними та тими, які ви сподівається отримати у майбутньому.

T (timely) - Своєчасність. Зпрогнозуйте, коли саме мають бути досягнуті ключові результати та проміжні цілі.

Такий підхід допоможе зпроектувати індивідуальну освітню траєкторію професійного розвитку (див. «Майбуття» - №13-14 - 2018), знайти відповідь на основні питання: Що саме необхідно розвивати для ефективного виконання своїх обов'язків та подальшого професійного розвитку? та Які потрібні дії, особисті зусилля, зовнішні ресурси для подальшого розвитку?

Л. Пуховською наведено такі характеристики феномена професійного розвитку учителів:

- професійний розвиток учителів базується на конструктивізмі, тому педагоги – суб'єкти активного навчання;

- професійний розвиток – це процес, який проходить у межах певного контексту. Тому найбільш ефективною формою професійного розвитку є щоденна діяльність педагога у школі;

- цей процес нерозривно пов'язаний зі шкільною реформою, тому що він означає процес формування культури, а не лише забезпечення формування в учителів нових умінь реалізації навчальних програм;

- педагоги є рефлексивними практиками, які входять у професію з певною базою знань і набувають нові знання і досвід, "дорощуючи" їх до попередніх. Тому роль професійного розвитку полягає в тому, щоб допомогти вчителю у створенні й реалізації нових педагогічних теорій і практик, а також у підвищенні їх компетентності щодо педагогічної діяльності;

- професійний розвиток учителів реалізується у процесі співробітництва, найбільш ефективно – у взаємодії учителів, а також педагогів, адміністрації, батьків та інших членів громади;

- професійний розвиток здійснюється на основі різних форм і способів організації. Тому професійний розвиток учителів – це постійний процес оптимального вибору й поєднання різних форм, методів, технологій, які є найбільш оптимальними в конкретній ситуації і в конкретному місці.

У Законі України «Про освіту» зазначено, що «професійний розвиток педагогічних і науково-педагогічних працівників передбачає постійну самоосвіту, участь у програмах підвищення кваліфікації та будь-які інші види і форми професійного зростання». (ст. 59, п.1) Тобто замовником підвищення своєї професійної кваліфікації стає сам учитель, якому держава надає необхідні для цього можливості та стимули.

З іншої сторони безперервне зростання обсягів інформації, якою має володіти учитель, визначає особливе місце методичної служби в системі неперервної освіти. Це пов'язано із тим, що професійна діяльність освітян ґрунтується на вже сформованому світогляді, структурі мислення, стереотипах дій, набутих у соціальному та особистому житті, які, у нових умовах, можуть негативно впливати на діяльність педагогів, тому значну увагу у справі підвищення кваліфікації слід відводити трансформації педагогічного мислення.

до 2019/2020 навчального року

З огляду на це методичні служби працюють над оновленням системи науково-методичного супроводу, що передбачає: підготовку учителів до впровадження нових державних освітніх стандартів, оновлених навчальних програм, підручників; сприяння їх участі у всеукраїнських і міжнародних проектах, програмах, виставках; допомогу у використанні нових педагогічних технологій, методик, форм навчання дітей із метою підвищення якості освіти; організацію роботи з обдарованою молоддю; організацію профільного навчання у старшій школі; здійснення експертизи навчальних програм і підручників; проведення моніторингових досліджень, організації та проведення ЗНО; залучення до участі в професійних конкурсах; допомогу в реалізації нової моделі виховної роботи, що базується на формуванні патріотизму; здійснення науково-методичного супроводу нового типу керівника, спроможного передбачити та реалізувати стратегічні вектори розвитку закладу освіти в умовах автономії тощо.

Зауважимо, що Концепція «Нова українська школа» ґрунтується на принципово новій філософії освіти, яка має глибоку ціннісну основу. Тому одним із напрямів методичної роботи є опанування цих вихідних положень й осмислення цінностей. Сьогодні методична робота має сприяти усвідомленню вчителями ціннісних засад реформи, практично закласти «фундамент» змін, адже саме це надає глибокого смислу й значущості оновленню змісту та технологій освітнього процесу.

У змісті методичної роботи доцільно закріплювати увагу на вивченні нормативно-правового забезпечення; усвідомленні ролі вчителя як лідера, фасилітатора, як людини, яка забезпечує впровадження нових стандартів та методик у своєму закладі; опануванні технологіями, які дозволяють створити педагогічний простір, що забезпечує формування ключових компетенцій учнів; опануванні психологічними, педагогічними підходами, методиками які допоможуть зреалізувати на практиці дитиноцентризм, педагогіку партнерства; усвідомленні принципу академічної свободи і формуванні вміння його застосовувати у професійній діяльності тощо.

Реалізація цього напрямку методичної роботи передбачає науково-методичне обґрунтування, педагогічні технології впровадження, моніторинг результатів діяльності закладів освіти, освітніх практик та інновацій.

Водночас, на нашу думку, пріоритетом науково-методичної роботи залишається розвиток професіоналізму педагогів.

Слово "професіоналізм" походить від слова "професія", вказує на певний рівень спеціалізації людини у роботі за обраним фахом. Близько до поняття "професіоналізму" наближається поняття "компетентність". Втім, професіоналізм є більш широким поняттям. Його можна окреслити як особливий тип поведінки, властивий людині, яка займається тією чи іншою справою.

Професіоналізм педпрацівника містить у собі:

спеціальні знання, уміння, навички (як підґрунтя для діяльності); компетентність (як здатність ефективно використовувати перші); загальний рівень культури особистості (як умова реалізації та передачі ЗУН);

творчі здібності (як база для подальшого власного розвитку та пристосування до змінних умов праці).

У працях сучасних учених (Ю. Бабанський, А. Маркова, Н. Талізіна, Т. Шамова та ін.) розкриті аспекти педагогічної діяльності, які характеризують професіоналізм педагога:

- управлінський аспект – як учитель аналізує, планує, організовує, контролює і регулює процес взаємодії з учнями;

- психологічний аспект – як учитель як особистість впливає на учнів, урховує індивідуальні особливості учнів, визначає і створює мотиви навчання;

- педагогічний аспект – за допомогою яких форм і методів навчання вчитель передає зміст навчального матеріалу.

Загальної мети розвитку професіоналізму педагогів можна досягти шляхом створення освітнього простору, який мотивує до навчання, залучення їх до різних форм методичної роботи, наприклад, семінарів, тренінгів, воркшопів, консультацій, дистанційної освіти, самоосвіти тощо, що успішно практикується методичними службами області (НМЦ управління освіти і науки Кам'янець-Подільської міської ради, МК управління освіти виконавчого комітету Нетішинської міської ради, ІМЦ управління освіти виконавчого комітету Славутської міської ради, МК управління виконавчого комітету Шепетівської міської ради, НМЦ департаменту освіти та науки Хмельницької міської ради, РМК відділу освіти, молоді та спорту Вінницької РДА, методичний кабінет управління освіти, молоді та спорту Дунаєвської міської ради, методичний кабінет відділу освіти, молоді та спорту Чемеровецької селищної ради, РМК управління освіти, молоді та спорту Шепетівської РДА та ін.).

Трансформація методичного мислення спрямована на переосмислення функцій методичної роботи.

Функції розглядаємо як напрями діяльності науково-методичних установ, методичних об'єднань, окремих методистів у системі методичної роботи.

На думку Т. Сорочан сучасну спрямованість методичної роботи розкривають наступні функції: розвивальна, навчальна, інформаційна, прогностична, супроводжувальна, дослідницька, аналітична, узагальнювальна, експертна, фасилітативна, контролінгова. Наводимо їхні характеристики.

Розвивальна функція виявляється в тому, що система методичної роботи сприяє й особистісному та професійному розвитку педагогів, і розвитку освітніх практик.

Розвиток розуміємо як набуття тих кількісних та якісних показників, які засвідчують новий рівень розвитку об'єкта або суб'єкта.

Навчальна функція є традиційною для методичної роботи. Вона забезпечує набуття нових знань, які є складником будь-якої компетентності й покладені в основу більш високого рівня професійної педагогічної діяльності.

Нове бачення функції – як навчання самих педагогів. Саме тому в сучасній методичній роботі посилена тенденція запровадження тьюторства, менторства (консультування та наставництва). Більш затребуваними стають консультанти, експерти-фахівці, які поглиблено опанували конкретну тему та методи педагогічного й управлінського консалтингу й можуть працювати в названому напрямі з іншими педагогами.

Це дає підстави для розуміння сутності навчальної функції як мотивації, організаційного, змістового та технологічного забезпечення безперервного учіння педагогів.

Інформаційна функція підкреслює провідну роль методичної роботи в обігу інформації, створенні професійних мереж комунікації. Сюди варто включити процеси збирання, обробки, аналізу, узагальнення, систематизації, поширення інформації, визначення оптимальних інформаційних потоків, використання технічних засобів для роботи з інформацією.

Прогностична функція. Методична робота виконує прогностичну функцію, оскільки одним із її завдань традиційно є прогнозування процесів розвитку окремих освітніх систем або напрямів, обґрунтування, розроблення та реалізація відповідних моделей. Ця функція ґрунтується на випередженні всією системою методичної роботи процесу розвитку освіти загалом та окремих напрямів модернізації. Так, запровадженню будь-яких нововведень передують спеціальна підготовка: розроблення стратегій, планування, опрацювання проєктивних, підготовка кадрів тощо.

Супроводжувальна функція методичної роботи реалізується за технологією науково-методичного супроводу, відповідно до якої здійснюється всебічне вивчення проблеми, обговорення ідей, визначення етапів діяльності щодо вирішення проблеми, постановка проміжної мети для кожного етапу, добір адекватних методів, координація діяльності всіх учасників, аналіз та апробація результатів.

Наше розуміння науково-методичного супроводу як нової педагогічної категорії полягає в тому, що це професійна педагогічна взаємодія суб'єктів освітньої діяльності, обов'язковими умовами якої є добровільність і партнерство, визначальними ознаками – особистісний і професійний розвиток керівників та учасників освітнього процесу, а результатом – якісно новий рівень освіти.

до 2019/2020 навчального року

Дослідницька функція ґрунтується на розумінні значення наукових досліджень для розвитку педагогічної практики. Як правило, науковий доробок стає надбанням педагогів-практиків у системі методичної роботи. Вона забезпечує впровадження результатів наукових досліджень, а кращий досвід набуває в цій системі наукового обґрунтування та стає надбанням науки. У цій системі педагогічна практика стає об'єктом наукових досліджень і збагачується сама завдяки отриманим результатам наукового пошуку. Таким чином, методична робота поєднує науковий потенціал учених, науково-педагогічних працівників із практичним досвідом, методистів, що є важливою умовою інтеграції педагогічної науки та практики в процесі розвитку професіоналізму керівників і педагогічних працівників.

Аналітична функція забезпечує високу наукоємність методичної роботи, оскільки саме від аналізу явищ, окремих складників, фактів та зроблених відповідно до цього висновків залежить прогнозування освітніх процесів, ухвалення рішень, які їх забезпечують.

Аналітична функція виявляє причинно-наслідкові зв'язки в освітньому процесі, між умовами й результатами навчання.

Узагальнювальна функція. Розуміння узагальнювальної функції ґрунтується на науковому тлумаченні узагальнення як логічної операції переходу від конкретного до загального, до більш високого рівня абстракції через виявлення загальних ознак (власти-востей, відношень, тенденцій тощо). У методичній роботі узагальнення дає можливість систематизувати різні ознаки педагогічних явищ та освітніх процесів, наочно представити відповідні тенденції, виявити кращі зразки досвіду.

Експертна функція сприяє поглибленому опрацюванню певного напрямку забезпечення якості освіти і дає підстави спеціально підготовленим у системі методичної роботи експертам об'єктивно оцінити наявний стан освітньої практики відповідно до експертизи.

Актуальність функції експерта зростає у зв'язку з посиленням розмаїття освітніх практик, введенням великої кількості інновацій. Андрагог-експерт має дати кожному з виявлених аспектів того чи іншого явища професійну компетентну оцінку.

Фасилітативна функція передбачає сприяння особистісно-професійному розвитку всіх суб'єктів методичної роботи на основі сучасних суспільних та освітніх цінностей, ґрунтовних знань, оволодіння дидактикою навчання дорослих, технологіями взаємодії.

Термін «фасилітація» походить від англ. to facilitate - полегшувати, сприяти, допомагати. Фасилітативна функція виявляється в тому, щоб допомогти

педагогу віднайти, узагальнити, висвітлити кращі здобутки його досвіду, створити тим самим передумови для подальшого професійного зростання, творення нового в професії.

Контролінгова функція поєднує управлінську та організаційну діяльність суб'єктів методичної роботи.

Контролінг - це комплексна система управління, спрямована на координацію взаємодії різних структур менеджменту та контролю їхньої ефективності, а також забезпечення інформаційно-аналітичної підтримки процесів підготовки та прийняття управлінських рішень.

Контролінг передбачає управління ризиками, інформаційне забезпечення, управління системою ключових індикаторів, стратегічне, тактичне та оперативне планування, а також систему менеджменту якості.

Контролінг можна розглядати як філософію та особливість (образ) мислення методиста, які виявляються в його орієнтації на ефективне використання ресурсів і розвиток організації в довгостроковій перспективі. Контролінг - орієнтована на досягнення мети інтегрована система інформаційно-аналітичної та методичної підтримки процесів планування, контролю, аналізу, прийняття управлінських рішень щодо всіх функціональних сфер діяльності організації.

Складники контролінгу: визначення мети та завдань діяльності, вимірювання та контроль діяльності за встановленими показниками, виявлення та аналіз причин відхилень фактичних показників від планових, прийняття управлінських рішень щодо оптимізації діяльності системи. Цільове завдання контролінгу - створення системи ухвалення, реалізації, контролю та аналізу управлінських рішень.

Перелік функцій методичної служби можна продовжувати, проте всі вони підпорядковані одній меті: формуванню сучасного вчителя та керівника закладу освіти, без яких поступ в освіті неможливий, не може бути сучасної школи.

Спільна діяльність методичних структур області спрямована на забезпечення функціонування змістовного інформаційно-освітнього середовища для професійного зростання педпрацівників. З цією метою рекомендуємо методичним службам продовжити роботу щодо:

- оновлення системи професійного розвитку педпрацівників на засадах партнерства: цінності та принципи педагогіки партнерства мають бути покладені в основу не тільки держстандартів, а й в основу оновлення системи професійного розвитку вчителя;

- диверсифікація форм методичної роботи з педагогічними працівниками на основі диференційованого підходу;

- формування готовності педагогів до інноваційної діяльності, реалізації завдань освітньої реформи;

- стимулювання педагогів до активної самоосвітньої діяльності, спрямованої на підвищення якості освітнього процесу;

- розвитку професійних мереж, угруповань (нетворкінг): деформалізація й оновлення їх діяльності з урахуванням ступеня розвитку професійної компетентності, а також особистих фахових потреб кожного педагога.

Нові соціокультурні та освітні імперативи XXI століття вимагають перегляду не лише змісту діяльності методичної служби, її місії, перерозподілу посадових обов'язків, а й обґрунтування нових завдань, розроблення технологій науково-методичного супроводу професійного розвитку педагога шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти.

Використані джерела

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <http://haa.su/QzU/>
2. Кошка О. Методична робота в закладі освіти для потреб учителя нової української школи // Майбуття. – 2018. - №№ 13-16 (590-593). – С.1-2.
3. Порядок проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19>
4. Проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://haa.su/QzV/>
5. Професійний стандарт "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти" [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1143732-18>
6. Пуховська Л. Теоретичні засади професійного розвитку педагогів : рух до концептуальної карти [Електронний ресурс] / Л. Пуховська // Порівняльна професійна педагогіка : науковий журнал. – 2011. – № 1. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/2564/1>
7. Сорочан Т. Підготовка учителів до реалізації Концепції «Нова українська школа» // Методист. - 2018. - №6 (78).- С.4-9.

Оксана КОШКА,
завідувач НМЦ координації роботи
методичних та загальноосвітніх
установ і закладів освіти
Хмельницького ОІППО.

Педагогіка партнерства – ключовий компонент формули Нової української школи

Педагогіка партнерства – це простір дитинства, який будується на засадах рівності, діалогу, співпраці, прийняття. Вона є складовою концепції Нової української школи, спрямованої на те, щоб побудувати довіру між школою, дітьми, батьками та суспільством.

Для педагогіки партнерства гуманне ставлення до дитини лежить в основі діяльності педагога, оскільки це не можна змінити жодними технологіями чи освітніми трендами. Це те, що має бути в центрі спілкування не лише між вчителем та здобувачами, а й у стосунках із батьками, колегами. Освітній процес за педагогікою партнерства не може бути однобоким, тобто лише навчальним, тут має застосовуватись комплексний підхід до навчання і виховання. Партнерська педагогіка орієнтує школу на розвиток цілісної особистості. В цьому контексті проголошується – розбудити, включити до дії внутрішні сили та можливості дитини для досягнення її максимального й повного розвитку.

Головним завданням педагогіки партнерства, в центрі якої особистість дитини, її самобутність, самоцінність, є розвиток індивідуальних пізнавальних здібностей дитини, максимальний їх вияв, ініціювання, використання індивідуального (суб'єктивного) досвіду кожної дитини; допомога батьків у самовизначенні та самореалізації, формування в особистості культури життєдіяльності.

Для реалізації принципів педагогіки партнерства в новому Законі України «Про освіту» закладена індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду.

Школа – це простір для життя дитини; тут вона не готується до життя, а повноцінно живе, і тому вся діяльність закладу освіти має вибудовуватись так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проєктувальника власного життя,

гармонізації і гуманізації відносин між учнями і педагогами, школою і родиною, ґрунтуючись на ідеї самоцінності дитинства, діалогу, усвідомленого вибору особистого життєвого шляху.

Сучасне навчання і виховання учнів вимагає нової педагогічної етики, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага та творче співробітництво вчителя та здобувача освіти. Ця етика утверджує не рольове, а особистісне спілкування (підтримка, співпереживання, утвердження людської гідності, довіра); зумовлює використання особистісного діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукання до обміну думок, вражень, моделювання життєвих ситуацій; включає спеціально сконструйовані ситуації вибору, авансування успіху, самоаналізу, самооцінки, самопізнання. Принципово важливою є орієнтація партнерської діяльності вчителя та учня на розвиток творчості – творчої активності, творчого мислення, здібностей до адекватної діяльності в нових умовах.

Педагогіка співробітництва реалізується через певні ідеї:

– ідея навчання без примусу (Ш. Амонашвілі, В.О.Сухомлинський, С. Лисенкова, В. Шаталов) передбачає виключення всіх засобів примусу з арсеналу педагогічних засобів; припускає наявність таких особистісних якостей вчителя, як гуманність, комунікативність, ціннісне відношення до дитини. Ці якості формуються за допомогою використання комунікативних ігор, тренінгів, тестів. Крім того вчитель повинен володіти знаннями про дитячу психологію, засади гуманної педагогіки, володіти прийомами мотивації, визнавати пріоритетності суб'єкт-суб'єктною взаємодією у навчальному процесі. Цього можна досягти шляхом знайомства з теоретичними засадами гуманної педагогіки, переглядом уроків педагогів-гуманістів, участю у коуч-тренінгах із суб'єкт-суб'єктною взаємодією;

– ідея важкої мети (С. Лисенкова, В. Шаталов) полягає у тому, що пе-

ред усіма учнями ставиться складна ціль, водночас учитель всіма засобами має налаштувати учнів на її досягнення, вселити в них упевненість у перемозі над труднощами. Таку особистісну якість вчителя можна сформулювати шляхом програвання педагогічних ситуацій та їх аналізу. Вона передбачає готовність до інноваційної діяльності, що досягається шляхом включення вчителя до роботи у творчих групах, розробкою моделі інноваційної діяльності;

– ідея опори (Є. Ільїн, І. Іванов, С. Лисенкова, В. Шаталов) полягає у наданні учням опорних сигналів (символів, схем, таблиць, слів тощо) для забезпечення кращого розуміння, структурування, запам'ятовування матеріалу, а також для побудови відповіді; передбачає вміння вчителя з одного боку – систематизувати і перетворювати інформацію належним чином, з іншого – моделюванням. Це досягається за допомогою вирішення логічних вправ та задач, моделюванням та проєктуванням;

– ідея вільного вибору (Ш. Амонашвілі, І. Волков, С. Лисенкова, В. Шаталов) полягає у наданні дитині свободи вибору у процесі навчання, тобто учень може обирати завдання, задачу, тему твору, сам брати участь у складанні завдань для однокласників; спрямована на демократичність та спрямованість вчителя на розвиток дитини, що можливо досягти за допомогою аналізу досвіду роботи вчителів, участі у тренінгах. Вміння «контактувати» із здобувачами є провідною педагогічною умовою ідеї вільного вибору, яке може бути сформовано внаслідок програвання управлінських ситуацій у ділових іграх та тренінгах;

– ідея випередження (І. Волков, С. Лисенкова, Б. Нікітін, В. Шаталов) дозволяє включати у програму більш складний матеріал, об'єднувати його в блоки, починати заздалегідь вивчати складні теми, закладати перспективу вивчення теми наступного уроку; спирається на такі якості особистості, як прогностичність, стратегічне бачення педаго-

до 2019/2020 навчального року

гічної діяльності, відповідальність, які супроводжуються здатністю до стратегічного планування. Засобами формування цих якостей є стимулювання педагогічної діяльності, складання перспективних планів розвитку здобувачів, саморозвитку, участь у стратегічному плануванні;

– ідея великих блоків (І. Волков, І. Іванов, В. Шаталов, М. Щетинін) заснована на тому, що у крупному блоці матеріалу (об'єднання 6 – 10 уроків або тем в один блок) легше встановити логічні зв'язки, виокремити головну думку, поставити та розв'язати проблему; спрямована на наявність таких якостей особистості: глибоке знання матеріалу, уміння систематизувати, інтегрувати, а також володіння технологією інтеграції змісту навчального матеріалу. Засобами формування таких якостей є досконале усвідомлення матеріалу, встановлення взаємозв'язків, складання інтегрованих уроків, карт понять, робота з літературою та у мережі Інтернет;

– ідея відповідної форми (І. Волков, Є. Ільїн, В. Шаталов) полягає у тому, що урок за своєю формою має відповідати предмету, що вивчається; реалізується через обізнаність, креативність, відкритість, здатність результативно вирішувати творчі завдання, незалежність суджень, спрямованість на творчі досягнення, володіння інтерактивними технологіями. Дана ідея з поданими якостями реалізується шляхом розширення знань про педагогічні технології, поглиблення предметних знань, перегляду уроків з використанням інтерактивних технологій, аналізу досвіду вчителів;

– ідея інтелектуального фону класу (І. Волков, С. Лисенкова, В. Шаталов, М. Щетинін) передбачає створення загальних життєвих цілей та цінностей у класі, для чого необхідно розвивати здібності та нахили дитини в діяльності, що її цікавить, давати свободу творчості;

– ідея самоаналізу (Ш. Амонашвілі, Є. Ільїн, І. Іванов, В. Караковський, В. Шаталов, М. Щетинін) насправді реалізує ідею колективного аналізу та оцінювання діяльності кожного здобувача; можлива за умови володіння педагогом прийомми рефлексії, емпатії, а також здатності аналізувати та розуміти власні дії, здатності до самопізнання. Це забезпечується шляхом використання тренінгів спрямованих на "програвання" в уяві моделей поведінки, уявлення себе на місті дитини, рефлексивні

вправи, програвання навчальних ситуацій у ділових іграх.

Сьогодні в умовах модернізації української освіти одним із напрямків оптимізації навчального процесу є його спрямування на демократизацію взаємин вчителя та здобувача, що відображається в нових підходах до навчання: створенні сприятливої атмосфери співробітництва, зниженні монологічного викладу матеріалу та дублювання інформації, яка може бути отримана з доступних джерел і переходу до діалогізованого спілкування із здобувачами в ході навчального процесу, інтенсифікації впровадження в освітній процес активних методів навчання, які дають можливість для розкриття творчої особистості, розвитку ініціативи, активізації пізнавально-навчальної діяльності дитини. Педагогіка партнерства є один із факторів ефективної взаємодії учасників освітнього процесу.

Термін «партнерство» переважно визначають як:

– система взаємовідносин, які відбуваються у процесі певної спільної діяльності;

– спосіб взаємодії і взаємин, організованих на принципах рівності, добровільності, рівнозначності та доповненості всіх її учасників;

– організаційна форма спільної діяльності, що передбачає об'єднання осіб на відповідних умовах розподілу праці та активної участі в її реалізації;

– спосіб взаємовідносин, за яких зберігаються права кожної із сторін, чітко узгоджені і злагоджені дії учасників спільної справи, що ґрунтуються на засадах взаємовигоди та рівноправності.

Педагогіка партнерства – чітко визначена система взаємовідносин всіх учасників освітнього процесу (здобувачів, батьків, вчителів), яка:

– організовується на принципах добровільності й спільних інтересів;

– ґрунтується на повазі й рівноправності всіх учасників, дотримуючись визначених норм (права та обов'язки) та враховуючи ціннісні орієнтири кожної із сторін;

– передбачає активне включення всіх учасників у реалізацію спільних завдань та готовність брати на себе відповідальність за їх результати.

Педагогіка партнерства ґрунтується на таких принципах:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у відносинах, стосунках;

• діалог – взаємодія – взаємоповага;

• розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);

• принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

Для сприяння самореалізації кожного здобувача треба розуміти, що кожна дитина – це унікальна й неповторна індивідуальність. Тому пріоритет вільного розвитку особи є базовим принципом побудови освітнього середовища школи, головна мета якої – зрозуміти кожному особистість та виявити до неї повагу.

До реалізації ідей педагогіки партнерства ведуть два шляхи.

По-перше, шлях, який можна назвати «романтичним» – «віддавши серце дітям». Учителю наближується до дитини за рахунок великої любові і поваги до неї, «схиляється до її рівня». Слідом за В. Сухомлинським цей шлях пропонував і відомий грузинський педагог Ш. Амонашвілі. На жаль, не всі педагоги готові до такого стилю стосунків, і далеко не всі діти повірять у свою «рівність» з учителем.

По-друге, – це шлях розподілу функцій вчителя та учня і організація їх співпраці. У функції вчителя входить ретельно підготувати вдома для дитини навчальне завдання (задачу), продумати в деталях хід його вирішення різними групами учнів тощо. Функція учня – на добровільних засадах прийняти запропоновану вчителем задачу як свою і самостійно її вирішувати. У такому випадку обидва учасники навчання і виховання – вчитель і здобувач – рівноправні, вони – суб'єкти діяльності. Ніхто ні над ким не застосовує владу. Так реалізується ідея рівності. Не кожен учитель має достатній запас любові до дітей, але кожен може побудувати навчання так, щоб дитина почувала себе істотою вільною і час від часу забувала, що в класі є «наглядач».

Таким чином, психологічну основу педагогіки партнерства складають суб'єкт-суб'єктні стосунки – співпраця двох суб'єктів. Цей тип взаємин є для освітнього процесу оптимальним, бо, з одного боку, він зберігає за вчителем функцію управління, а з другого, – дає дитині можливість діяти самостійно.

Тому завдання педагогів полягає у створенні атмосфери турботи і

до 2019/2020 навчального року

підтримки здобувачів, яка сприяла б розвитку їхніх можливостей, задовольняла їхні інтелектуальні, емоційні й соціальні потреби.

Для того, щоб освітнє середовище сприяло самореалізації кожної дитини, робота повинна бути спрямована на те, щоб:

- розвинути здібності критичного мислення й незалежного висловлювання;

- поповнити знання у сферах, які цікаві учневі й розкривають перед ним нові горизонти пізнання;

- розвивати спроможність приймати самостійні рішення;

- оволодівати необхідними навичками з базових та профільних предметів;

- навчити радіти навчанню й поважати освіту;

- розвинути свій емоційний інтелект;

- отримати необхідну індивідуальну педагогічну підтримку;

- розвинути самосвідомість кожного учня як самостійної особистості і як члена колективу;

- зберегти і зміцнити моральне, фізичне і психічне здоров'я вихованців

- сприяти взаємоузгодженню зовнішніх потреб та внутрішніх мотивів до саморозвитку та самореалізації всіх учасників освітнього процесу.

Роль учителя в умовах педагогіки партнерства набуває певних змін. Він керує діяльністю учнів. Але його роль як керівника освітнього процесу не обмежується поясненням нового навчального матеріалу. Головний зміст керівництва полягає в тому, що вчитель є насамперед організатором і керівником пізнавальної діяльності здобувачів, створює умови, за яких вони можуть найраціональніше і найпродуктивніше вчитися (навчальна дисципліна, психологічний клімат, чергування занять, нормування домашньої навчальної роботи, постановка перед здобувачами мети і завдання). Здійснюючи контроль за навчанням, він повинен бути готовий допомогти, коли у здобувачів виникають труднощі. Водночас учитель є вихователем, дбає про розумовий, фізичний, духовний розвиток дітей. Тому він має володіти міцними знаннями з методики, психології та педагогіки – підґрунтям розвитку педагогічної майстерності. В удосконаленні цієї майстерності важливим є досвід роботи самого вчителя і його колег. Він потребує постійного аналізу, узагальнення, використання в педагогічній діяльності всього кра-

шого і прогресивного.

Партнерство вчителя й здобувача, їхня співдружність і співтворчість значною мірою забезпечують створення ситуації успіху, сприятливих умов для розкриття творчих можливостей дітей, ведуть до істотної гуманізації освіти.

Реалізація ідеї партнерства у педагогічному процесі нерозривно пов'язана з урахуванням того, що виховні впливи діють на дитину опосередковано, що покладено в основу одного із основних принципів педагогічної психології.

Організовуючи навчально-пізнавальну діяльність учнів, педагоги повинні використати такі сприятливі моменти позитивного ставлення учнів до навчання:

- наукові знання зацікавлюють здобувачів, а вчитель створює ситуації, якими вони захоплюються;

- наукові знання, вміння і навички практично значущі для здобувача в різних життєвих ситуаціях і тому викликають позитивне ставлення до них;

- навчальна діяльність викликає емоції, бажання долати труднощі, спробувати власні сили в оволодінні навчальним матеріалом;

- висока оцінка наукових знань у суспільстві збагачує мотиваційне тло освітньої діяльності здобувачів;

- колективний характер навчальної діяльності створює сприятливу атмосферу і прагнення посісти відповідне місце серед однолітків;

- почуття власної гідності є важливою передумовою позитивного ставлення до навчання;

- успіхи в навчанні спонукають до освітньої діяльності;

- справедлива оцінка здобутків

здобувача в навчанні стимулює його позитивне ставлення до навчання.

Партнерство вчителя з учнем – це гуманістична ідея спільної розвиваючої діяльності учнів і вчителів, яка базується на взаєморозумінні, проникненні в духовний світ один одного, колективному аналізі ходу і результатів цієї діяльності. Здобувачі мають зрозуміти та засвоїти основні правила обговорення у класі, водночас і вчителі повинні зрозуміти та засвоїти певні основні прийоми міжособистісного спілкування для полегшення роботи з класом.

Отже, що професійне педагогічне спілкування передбачає високу його культуру, яка засвідчує вміння педагога реалізовувати свої можливості у спілкуванні з іншими людьми, здатність сприймати, розуміти, засвоювати, передавати зміст думок, почуттів, прагнень у процесі навчання і виховання. Педагогічне спілкування є явищем поліфункціональним, яке забезпечує обмін інформацією, співпереживання, пізнання особистості, самоутвердження, продуктивну організацію взаємодії.

Сьогоднішня життєдіяльність суспільства потребує людей, здатних працювати творчо, у співдружності з іншими, узгоджувати особистісні інтереси і потреби з суспільними вимогами та реаліями буття. Такі особистості формуються в умовах цілеспрямовано організованого педагогічного співробітництва.

Леонід БУЙМІСТЕР,
методист НМЦ координації роботи методичних та загальноосвітніх установ і закладів освіти ХОІППО.

до 2019/2020 навчального року

Профільне навчання в закладах загальної середньої освіти

З 1 вересня 2018 року набула чинності Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти III ступеня (наказ МОН України від 20.04.2018 р. №408).

Новий навчальний план для 10-х та 11-х класів у 2019/2020 н. р. розроблений відповідно до Державного стандарту затвердженого постановою КМУ від 23.11.2011 р. №1392. Він містить загальний обсяг навчального навантаження та тижневі години на вивчення базових предметів, вибірково-обов'язкових предметів, профільних предметів і спеціальних курсів, а також передбачає години на факультативи, індивідуальні заняття тощо.

Закладам загальної середньої освіти для складання власного навчального плану пропонується два варіанти організації освітнього процесу:

- Перший варіант – містить перелік базових предметів з експериментальними інтегрованими курсами («Історія: Україна і світ», «Природничі науки»);

- Другий варіант – містить перелік базових предметів, який включає окремі предмети суспільно-гуманітарного та математично-природничого циклів.

У зазначених варіантах вказано мінімальну кількість тижневих годин на вивчення базових предметів, що має забезпечити досягнення рівня очікуваних результатів навчання учнів.

Реалізація змісту освіти, визначеного Державним стандартом, також забезпечується вибірково-обов'язковими предметами («Інформатика», «Технології», «Мистецтво»), що вивчаються на рівні стандарту. Із запропонованого переліку учень має обрати два предмети – один в 10 класі, інший в 11 класі, або одночасно два предмети в 10 і 11 класах (у такому разі години, передбачені на вибірково-обов'язкові предмети діляться між двома обраними предметами).

Рішення про розподіл годин для формування відповідного профілю навчання приймає заклад освіти, враховуючи освітні потреби учнів, регіональні особливості, кадрове забезпечення, матеріально-технічну базу тощо.

Відповідно до чинної нормативної бази (наказ МОН України від 25.04.2013 № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання», наказ МОН України від 12.01.2016 № 8 «Про затвердження Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах», наказ МОН України від 13.03.2017 № 369 «Про затвердження Положення про екстернат у загальноосвітніх навчальних закладах та наказ МОН України від 23.04.2019 №

536 «Про затвердження Положення про інституційну форму здобуття загальної середньої освіти») профільне навчання може реалізовуватися за індивідуальними планами і програмами, дистанційною, мережевою формою навчання чи у формі екстернату.

Ключовою умовою успішної реалізації профільної освіти у школі є підготовка вчителя до здійснення такої діяльності.

До параметрів оцінки і самооцінки професійної компетентності вчителя профільної школи можна віднести: здатність діяти на основі отриманих знань, знати основні документи про школу і зокрема про профільне навчання, засвоїти методологічні основи особистісно-орієнтованого навчання, володіти змістом фахового предмета на високому рівні. Окрім того, вчитель профільного предмета має вміти розробляти елективні курси і забезпечити їх ефективне функціонування, вдало використовувати всю багатоманітність форм діяльності учнів (проектні, індивідуальні, групові), вміло організувати самостійну роботу з різними джерелами інформації та базами даних. Додатково до традиційних використовувати нові види, форми, методи і засоби визначення динаміки просування учнів у навчальному процесі, враховувати їхнє індивідуальне зростання, а також будувати логіку викладання предмета, виходячи із запитів часу, потреб і можливостей учнів. Знатися на сучасних технологіях навчання, використовувати можливості інформаційних технологій для відкритої освіти.

Працівниками Хмельницького ОІП-ПО здійснюється методична підтримка роботи учителів, які викладають профільні предмети, нові інтегровані курси. Зокрема обласним інститутом упродовж 2018/2019 н. р. забезпечено підготовку вчителів інтегрованих курсів «Громадянська освіта», «Історія: Україна і світ» у форматі консультацій, семінарів, курсів підвищення кваліфікацій.

У 2018/2019 н.р., за статистичними даними з районів, міст, ОТГ, 82% (4494) учні 11 класів навчалися у профільних класах, решта (1004) учні – за універсальним профілем.

Аналіз наявних профілів у закладах освіти свідчить про:

- домінування філологічного напрямку;
- часткове поширення природничо-математичного, технологічного, суспільно-гуманітарного напрямів;

Відповідно до нового Держстандарту у 10 класах профільним навчанням охоплено понад 6 тис. учнів, які вивчали

предмети на профільному рівні. Більшість учнів обрали профільним предметом українську мову та літературу, історію, англійську мову, біологію і екологію; не значна кількість – математику, хімію, фізику, географію.

Статистичні дані щодо охоплення допрофільною підготовкою учнів закладів освіти області не відрізняються від наявного розподілу учнів за профілями навчання.

У майбутньому на старшу профільну школу чекають як організаційні так і змістові зміни. Відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» (розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 р. № 903-р) до II кварталу 2020 р. заплановано підготувати проект державного стандарту профільної середньої освіти, у грудні 2020 р. – типові освітні програми відповідно до нових державних стандартів. У 2022 р. передбачено проведення моніторингових досліджень якості профільної середньої освіти.

Використані джерела

1. Концепція нової української школи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://u.to/p_L-Dw

2. Наказ МОН України від 20.04.2018 року №406 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://haa.su/Qz3/>

3. Наказ МОН України від 20.04.2018 року №408 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://haa.su/Qz4/>

4. Наказ МОН України від 23.04.2019 № 536 «Про затвердження Положення про інституційну форму здобуття загальної середньої освіти». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://haa.su/Qz5/>

5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 р. № 903-р «Про затвердження плану заходів на 2017—2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/903-2017-p>

Наталія РАТУШНЯК,
методист НМЦ координації роботи методичних та загальноосвітніх установ і закладів освіти ХОІППО.

Деякі питання щодо створення у 2019/2020 н.р. безпечного освітнього середовища, формування в дітей та учнівської молоді ціннісних життєвих навичок

Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей», яка розглянута та затверджена Вченими Радами Інституту проблем виховання (протокол № 6 від 02 липня 2018 року) та Інституту модернізації змісту освіти (протокол № 7 від 26 вересня 2018 року) буде в нагоді педагогічним працівникам, класним керівникам, вихователям, адміністрації закладів освіти, щоб усвідомити сучасні виклики виховання та його головні засади, базові моральні цінності сучасного виховання, з обов'язковим урахуванням вікових особливостей учнів. Режим доступу: <http://haa.su/QAp/>

Конвенція ООН про права дитини (режим доступу <http://haa.su/QAq/>) вказує на те, що кожна дитина в усьому світі має право жити, рости і бути захищеною від усіх форм насилля.

Насильство над дітьми - це глобальна проблема, яке стала очевидною лише протягом останніх двадцяти років. Насильство над дітьми ставить під загрозу глобальний розвиток людства. Коли діти стають свідками або жертвами емоційного, сексуального чи фізичного насилля, це завжди шкоди їх здоров'ю, добробуту та майбутньому. Проблема насильства стосується не лише для окремих дітей або сімей, а є загрозою сталому розвитку суспільства в цілому.

Принцип запобігання та реагування на насилля, жорстоке поводження та експлуатацію дітей має бути ключовим у організації освітнього процесу закладів освіти.

Дані по Україні свідчать, що проблема насилля над дітьми лишається значною мірою недооціненою в країні. Деякі форми домашнього насильства приймаються як соціальна норма. Згідно зі звітом ЮНІСЕФ 2018 року, 42% батьків вважають, що емоційне насилля є допустимим задля навчання. Частка тих, хто допускає застосування фізичної сили до дитини у якості дисциплінарної міри, становить 14%. ЮНІСЕФ захищає права та інтереси дітей в 190 країнах світу, щоб перевести ці зобов'язання у практичні дії, прикладаючи особливі зусилля для досягнення найбільш вразливих дітей у всьому світі.

Більше інформації www.unicef.org/ukraine

МОН отримало від Представництва Дитячого фонду ООН в Україні в серні 2016 року концептуальну записку «Безпечні школи в Україні», у якій було запропоновано можливі компоненти програмного підходу до створення без-

печних шкіл. Наслідком цього стало створення міжсекторальної і регіональних робочих груп з питань адаптації та пілотування концепції «Безпечна школа» у пілотних закладах Донецької та Луганської області. На прохання МОН України ця група розробила концепцію «Безпечної і дружньої до дитини школи», Представництво ЮНІСЕФ в Україні забезпечило ресурси для впровадження відповідного проекту у 10 пілотних навчальних закладах Донецької та Луганської області. Листом № 1/9-204 від 04.04.2018 МОН України затвердило план заходів щодо реалізації спільного проекту «Безпечна і дружня до дитини школа» протягом 2018-2019 рр.

В березні 2018 р. МОН залучило всесвітньо відомого оратора Ніка Вуйчича для проведення мотиваційних зустрічей з учителями та учнями та стимулювало початок діалогу про булінг. Відеоматеріали про ці зустрічі розміщені у вільному доступі на сайті МОН, які можна використовувати в освітньому процесі з метою запобігання булінгу та формування суспільної свідомості неприйняття булінгу в міжособистісних стосунках.

На сайті МОН розміщено створений для вільного доступу банк педагогічних технологій у рубриці «Корисні посилання щодо теми антибулінгу» для використання в профілактичній роботі в закладах освіти.

Відповідно до наказу МОН від 9 січня 2019 року № 17, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 12 березня 2019 р. за № 250/33221 «Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти» оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу освіти та внутрішньої системи забезпечення якості освіти здійснюється зокрема за напрямом «освітнє середовище закладу освіти», а саме:

- забезпечення комфортних і безпечних умов навчання та праці;
- створення освітнього середовища, вільного від будь-яких форм насилля та дискримінації.

19 січня 2019 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18 грудня 2018 р. № 2657-VIII.

МОН підготувало рекомендації для закладів освіти щодо застосування норм Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо

протидії булінгу (цькуванню)» від 18 грудня 2018 р. № 2657-VIII (лист МОН від 29.01.2019 № 1/19-881).

На виконання цього Закону згідно з наказом МОН від 06 березня 2019 року № 310 було утворено робочу групу з розроблення проектів актів, необхідних для забезпечення реалізації Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18 грудня 2018 р. № 2657-VIII. Натепер робочою групою підготовлено проект наказу МОН «Про затвердження плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти та порядку реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти» та подано на затвердження в установленому законодавством України порядку, а згодом буде скерований для реалізації органам управління освітою та закладам освіти.

Насильство над дітьми можна зупинити. Головною метою у закладі освіти є навчання дітей та дорослих безпечній взаємодії у освітньому процесі, а також захист дітей від насильства та зловживань з боку однолітків та дорослих (батьків, опікунів або працівників закладів освіти).

Для побудови безпечного освітнього середовища у закладі освіти можна скористатися методичним посібником «Кодекс безпечного освітнього середовища», який передбачає навчання школярів, батьків, педагогічних працівників закладів освіти правилам безпечної поведінки особистості, формування навичок уникнення потенційних ризиків та небезпек, а також навичок подолання труднощів у власному житті.

Режим доступу: <http://haa.su/QAr/>.

Однією із поширених форм насильства у дитячому середовищі є булінг. Що стає причиною булінгу в закладах освіти, як виявити, попередити та протидіяти цькуванню, а також правильно вирішувати конфлікти?

Відповіді на ці й інші питання можна знайти в безкоштовному онлайн-курсі «Протидія та попередження булінгу (цькування) в закладах освіти», який був створений за ініціативи Міністерства освіти і науки.

Конфлікти між різними учасниками та учасницями освітнього процесу, проблеми цькування (булінгу) і насильства в шкільному середовищі найчастіше

до 2019/2020 навчального року

стають перепорою для формування у школярів таких цінностей як толерантність, повага, підтримка, порядність, гармонійне спілкування та співіснування у суспільстві.

Ситуативний аналіз, проведений ГО «Ла Страда-Україна» у 2017-2018 рр., показує, що у сучасних закладах освіти переважають міжособистісні конфлікти (прізвиська, нападки, піддражнювання, образи, осмикування тощо), а сторонами конфліктів є 48% дівчат та 52% хлопців.

В процесі реформування системи освіти, важливим кроком є побудова безпечного освітнього простору, зменшення рівня конфліктів між учасниками освітнього процесу шляхом впровадження відновних практик у освітній процес

Як показує досвід, медіація є ефективним інструментом відновного підходу, який поєднує цінності, принципи, практики і методи вирішення конфліктів. Саме ціннісний підхід став поштовхом до запровадження, за сприяння Міністерства освіти і науки України, ГО «Ла Страда-Україна» медіації та служб порозуміння в закладах освіти України.

Діяльність служб порозуміння сприяє реалізувати два суспільно значущі стратегічні завдання закладів освіти:

1). зменшення соціального напруження міжособистісних взаємин у шкільному колективі засобами медіації (посередництва);

2). формування навичок безконфліктного спілкування та навичок виходу з конфліктних ситуацій в усіх учасників освітнього процесу, виховати гідну особистість зі стійкими навичками ненасильницької поведінки та прагненням створювати мирні стратегії поведінки в суспільстві.

Учасники круглого столу, який відбувся у Міністерстві освіти і науки України 19 червня 2019 року, «Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації та вирішення конфліктів мирним шляхом в закладах освіти» рекомендують:

включати до програм підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогічних працівників інститутів післядипломної педагогічної освіти навчальні курси, лекції та практичні заняття з питань медіації та вирішення конфліктів мирним шляхом, зокрема, програму освітньої діяльності та спецкурс курсів підвищення фахової кваліфікації педагогічних працівників з проблеми «Базові навички медіатора в навчальному закладі. Забезпечення участі жінок і дітей у розв'язанні конфліктів та миробудуванні», з метою підвищення рівня обізнаності керівників та педагогічних працівників закладів освіти щодо впровадження медіації та відновних практик як інструменту профілактики насильства та булінгу в дитячому та молодіжному середовищі, формування безпечного освітнього середовища;

впроваджувати в освітній процес закладів освіти гурток «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички

медіації» та факультатив «Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе».

Режим доступу:

<http://haa.su/QAs/>

використовувати відеоролик «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Медіація - ровесник і ровесниць» та освітній електронний курс «Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе»

Режим доступу:

<http://haa.su/QAT/>

розвивати медіацію-однолітків, створювати служби порозуміння (Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний-рівному/рівна-рівній») та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти».

Режим доступу:

<http://haa.su/QAU/>

розвивати співробітництво із громадськими та міжнародними організаціями і фондами, широко використовувати досвід у впровадженні медіації та відновних практик;

проводити освітню роботу із батьками та законними представниками дітей з питань профілактики насильства, булінгу, формування ненасильницької моделі поведінки та вирішення конфліктів мирним шляхом.

Міністерство освіти і науки і надалі продовжуватиме роботу щодо створення безпечного освітнього середовища в закладах освіти, вільного від будь-яких проявів насильства, в тому числі булінгу. 23 травня 2019 року відбулася робоча зустріч «Міжнародні програми з попередження та протидії булінгу в закладах освіти», організованої спільно з Уповноваженим Президентом України з прав дитини та за підтримки міжнародних партнерів, в якій взяли участь близько 40 експертів, зокрема Марія Херцог, голова та програмний директор Асоціації молоді, сім'ї та дитини у Будапешті, Угорщина, яка проводить дослідження з питань добробуту та захисту дітей, прав дитини, сімейних питань, вирішення конфліктів більше 30 років. В результаті зустрічі зокрема було визначено ключові завдання (на 1 рік) з вибору та впровадження міжнародних програми з попередження та протидії булінгу в закладах освіти в Україні.

Особливої уваги педагогічних працівників потребує і така проблема, як домашнє насильство.

У 2019 році Національною поліцією України зареєстровано 566 385 заяв щодо випадків домашнього насильства. Із них 55 929 заяв подано дорослими, а 709 заяв подані особисто дітьми.

Нагадаємо, що з метою виконання законодавчих вимог Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229, Міністерство освіти і науки України надіслало департаментам (управлінням) освіти і науки обласних, Київської міської державних адміністрацій, Інститутам післядипломної педагогічної освіти для використання у

профілактичній освітній діяльності методичні рекомендації щодо формування у дітей та молоді нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, усвідомлення насильства як порушення прав людини, адресованих усім фахівцям, які працюють з дітьми та молоддю (лист МОН від 18.05.2018 № 1/11-5480).

Режим доступу: <http://haa.su/QAV/>

З метою забезпечення комплексного інтегрованого підходу до протидії домашньому насильству та сприяння реалізації прав осіб, постраждалих від домашнього насильства, шляхом проведення превентивних заходів, ефективного реагування на факти домашнього насильства наказом МОН від 02.10.2018 № 1047 затверджено Методичні рекомендації щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами.

Режим доступу:

<http://haa.su/QAx/>

Пропонуємо педагогічним працівникам скористатися матеріалами з питань запобігання та протидії домашньому насильству, який розміщений на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Режим доступу:

<http://haa.su/QAz/>

Інтернет відіграє важливу роль в житті сучасної дитини. Глобальна мережа Інтернет – це необмежений ресурс, який може бути використаний як для навчання, так і для відпочинку та спілкування з друзями. Але Інтернет може бути небезпечним та становити певний ризик, особливо для дітей.

Для профілактичної роботи в нагоді може бути шкільний урок «Інтимне селфі в Інтернеті – жарт чи небезпечний ризик?» в якому акцентується увага на випадках підліткового секстингу та онлайн -грумінгу – сумні реальності для України де діти все частіше потрапляють у ситуації, коли їх фото безконтрольно розповсюджуються в Інтернеті.

Режим доступу: <http://haa.su/QAB/>

Рекомендуємо скористатися методикою «Самоорганізований освітній простір (СООП)», яка допомагає учнівській молоді організувати роботу в інформаційному потоці так, щоб отримати лише корисну для себе інформацію. Використання СООП в освітнього процесі допоможе учням сформувати навички інформаційної комунікації, навчатися працювати в команді, критично мислити, логічно обґрунтовувати свою позицію, розвивати лідерські якості тощо.

Режим доступу: <http://haa.su/QAT/>

Торгівля людьми є однією з найганебніших форм порушення основних прав і свобод людини, що суперечить міжнародним нормам та Конституції України. Проте це явище було і залишається актуальною проблемою для України.

За січень-травень 2019 року по-

до 2019/2020 навчального року

ліцією зареєстровано 5 кримінальних правопорушень за торгівлю, учинену відносно дітей (ст. 149 КК України), що може свідчити про те, що учасники освітнього процесу недостатньо обізнані з ризиками потрапляння у ситуації, пов'язані з цим негативним явищем.

З метою належного виконання статей 7, 9, 20, 21, 22, 23, 24 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 року № 3739-І, вважаємо за доцільне:

продовжувати включати до програм підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогічних працівників інститутів післядипломної педагогічної освіти курси, лекції та практичні заняття з питань протидії торгівлі людьми, зокрема, використання електронного курсу «Основи протидії торгівлі людьми». Режим доступу: www.ctcourse.org.ua

створювати умови для розвитку особистості учня, його життєвих компетентностей шляхом впровадження виховної програми для учнів 7-10 класів з питань протидії торгівлі людьми «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» у формі проведення тематичних виховних годин (16-19 годин навчального року для кожного класу). Режим доступу: <http://haa.su/QAC/>

впроваджувати гуртки та факультативи для учнів 7-10 класів закладів загальної середньої освіти «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція». Режим доступу:

<http://haa.su/QAD/>

проводити інформаційні кампанії до 30 липня - Всесвітнього дня протидії торгівлі людьми; 18 жовтня - Європейського дня боротьби з торгівлею людьми; 2 грудня - Міжнародного дня за відміну рабства; 10 грудня - Міжнародного дня захисту прав людини;

розвивати співробітництво із громадськими та міжнародними організаціями і фондами;

налагодити освітню роботу із батьками та законними представниками дітей з питань профілактики торгівлі людьми;

поширювати серед учасників освітнього процесу інформацію про діяльність Кол-центру Міністерства соціальної політики України з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей за скороченими телефонними номерами: 1578 з питань протидії торгівлі людьми; 1588 з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей;

Національної безкоштовної гарячої лінії з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів Представництва Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні 0 800 505 501 (безкоштовно зі стаціонарних) 527 (безкоштовно з мобільних) www.527.org.ua

Національної дитячої "гарячої" лінії 0 800 500 225 або 116 111 (для дзвінків з мобільного) та Національної «гарячої»

лінії з попередження насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації 0 800 500 335 або 116 123 (для дзвінків з мобільного) Громадської організації «Ла Страда-Україна».

Постійної уваги потребує питання профілактики наркоманії серед дітей та учнівської молоді. Державна установа «Центр психічного здоров'я і моніторингу наркотиків та алкоголю» Міністерства охорони здоров'я України оприлюднила Національний звіт щодо наркотичної ситуації в Україні за 2018 рік (за даними 2017 року).

Режим доступу: <http://haa.su/QAE/>

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 року № 56 затверджено План заходів на 2019-2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року.

Режим доступу <http://haa.su/QAF/>.

Просимо в межах компетенції організувати виконання заходів, довести зміст цього Розпорядження до відома керівників органів управління освітою різного рівня та керівників закладів освіти, зокрема:

впроваджувати апробовані передовою міжнародною та вітчизняною практикою профілактичних стратегій формування життєвих навичок, розроблення нових і удосконалення чинних програм та методик розв'язання наркотичних і алкогольних проблем згідно з вимогами МОН до наукових, науково-методичних та освітніх видань;

забезпечувати підтримки розвитку системи позашкільної освіти;

формувати в дітей, учнівської та студентської молоді життєвих навичок, умінь протистояти ризикам і загрозам, пов'язаним з наркотиками;

здійснювати комплекс профілактичних заходів, спрямованих на підвищення психолого-педагогічної компетентності батьків, формування у них свідомого відповідального ставлення до виконання обов'язків, пов'язаних з утриманням, вихованням та освітою дітей;

впроваджувати в програми підготовки та перепідготовки педагогічних працівників сучасні методики профілактичної роботи з подолання негативних проявів серед дітей, учнівської та студентської молоді;

створювати методики раннього виявлення дітей, які належать до груп ризику через їх незахищеність та інші чинники, що можуть призвести до початку вживання наркотиків (діти, батьки яких перебувають у трудовій еміграції за кордоном; діти із сімей з проблемами залежності; діти, що отримали психологічні травми внаслідок жорстокого поводження або сексуального насильства, безпритульні), сприяння захисту їх прав та недопущення соціального відторгнення тощо.

Зосереджуємо увагу, що профілактика правопорушень серед неповнолітніх потребує особливої уваги.

Згідно із інформацією Управління

ювенальної превенції ДПД Національної поліції України у порівнянні із аналогічним періодом минулого року упродовж 5 місяців 2019 цього року дітьми скоєно на 16,2% менше (з 2451 до 2055) кримінальних правопорушень, у тому числі на 17,4% менше (з 1063 до 878) тяжких та особливо тяжких злочинів.

Разом з тим маємо негативну динаміку в порівнянні з минулим роком за видами злочинів: вимагання – у 17 разів (із 1 до 18); зґвалтування – на 166,7% (із 3 до 8); умисне тяжке тілесне ушкодження – на 40,0% (із 13 до 24); злочини у сфері незаконного обігу наркотиків – на 5,3% (із 76 до 80).

Спостерігається позитивна динаміка зменшення на 12,6%

(з 1846 до 1613) кількості дітей, які скоїли правопорушення.

Найбільше зростає кількість кримінальних правопорушень, що вчинені дітьми або за їх участю, на території Чернівецької на 92,0% (із 25 до 48), Львівської на 29,3% (із 75 до 97) та Миколаївської на 23,1% (із 108 до 133) областей. Найбільш позитивна динаміка до зменшення кількості злочинів, учинених дітьми у Херсонській на 49,2% (із 65 до 33), Чернігівській на 47,4% (із 38 до 20) та Київській на 45,5% (із 101 до 55) областях.

Збільшилася кількість дітей, які вчинили кримінальні правопорушення, на території Волинської на 75,0% (із 20 до 35), Чернівецької на 34,4%

(із 32 до 43), Кіровоградської на 15,3% (із 72 до 83) областей. Найбільш позитивна динаміка до зменшення кількості дітей, які вчинили злочини у Київській на 48,1% (із 77 до 40), Херсонській на 41,7% (із 36 до 21) та Полтавській на 40,7% (із 86 до 51) областях.

Упродовж січня-травня 2019 року відносно дітей учинено на 13,2% менше (із 2336 до 2028) кримінальних правопорушень.

Від кримінальних правопорушень потерпіло 575 дітей від тяжких та особливо тяжких злочинів.

Зареєстровано:

92 кримінальних правопорушення за розбещення неповнолітніх;

23 – за статеві зносини з особою, яка недосягла статевої зрілості;

32 – за зґвалтування та 8 – за насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом.

Найбільше зростає кількість дітей, які потерпіли від кримінальних правопорушень у Чернівецькій на 50,0% (з 28 до 42), Полтавській на 28,8%

(з 52 до 67) та Тернопільській на 24,4% (з 45 до 56) областей. Найменше дітей потерпіло від злочинів у Київській на 61,8% (з 178 до 68), Львівській на 47,5% (200 до 105) та Харківській на 36,9% (130 до 82) областях.

З початку 2019 року до територіальних підрозділів поліції надійшло 5795 (2018 рік - 4251) заяв та повідомлень щодо безвісного зникнення неповнолітніх.

до 2019/2020 навчального року

Збільшилась кількість звернень у Івано-Франківській – на 229,2 (з 24 до 79), Харківській – на 104,5%

(з 199 до 407) та Чернігівській – на 91,7% (з 48 до 92) областях. Зменшилась кількість звернень щодо розшуку дітей у Закарпатській на 29,7% (з 111 до 78), Черкаській на 9,9% (з 151 до 136) та Херсонській на 7,7% (з 194 до 179) областях.

Упродовж доби по гарячих слідах розшукано 91,8% (5319) дітей, що зменшує ризик учинення відносно дитини протиправних дій. З метою встановлення місцезнаходження 226 дітей заведено

ОПС, тривають заходи по встановленню місцезнаходження 51 дитини (26 – з минулих років).

За фактами безвісного зникнення дітей відкрито 276 кримінальних проваджень за ознаками злочину, передбаченого ст. 115 КК України (Умисне вбивство). До органів державної влади надіслано 921 інформація для вжиття спільних із зацікавленими відомствами профілактично-виховних заходів. (Статистична інформація додається).

Протидія злочинності неповнолітніх полягає у проведенні вповноваженими суб'єктами системи заходів, спрямо-

ваних на усунення або нейтралізацію факторів, що викликають вчинення неповнолітніми злочинів. Беручи до уваги збільшення світлового часу доби, а також літні канікули, просимо уважно проаналізувати та сприяти організованій зайнятості підлітків у літній період, а також у позанавчальний час.

У 2019-2020 навчальному році в планах роботи закладів освіти радимо передбачити заходи щодо відзначення важливих пам'ятних та ювілейних дат.

Режим доступу:

<http://haa.su/QAG/>

Стан організації діяльності підрозділів ювенальної превенції національної поліції України за січень-травень 2019 року

Зареєстровано крим. правопорушень, вчинених дітьми та за їх участю			
	2018 рік	2019 рік	Динаміка у%
Всього:	2451	2055	-16,2
тяжких та особливо тяжких	1063	878	-17,4
умисне вбивство (ст. 115 ККУ)	15	13	-13,3
умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 ККУ)	20	28	40,0
зґвалтування (ст. 152 ККУ)	3	8	166,7
грабіж (ст. 186 ККУ)	203	200	-1,5
розбій (ст.187 ККУ)	61	56	-8,2
шахрайство (ст. 190 ККУ)	62	24	-61,3
вимагання (ст.189 ККУ)	1	18	у 17 раз
крадіжка (ст. 185 ККУ)	1493	1175	-21,3
	складають 57,2% від загальної кількості		
хуліганство (ст. 296 ККУ)	52	45	-13,5
незаконний обіг наркотиків (ст. 307-309 ККУ)	76	80	5,3
Виявлено н/л, які вчинили кримінальні правопорушення			
Всього:	1846	1613	-12,6
у стані алкогольного сп'яніння	36	3	-91,7
які раніше вчиняли злочини	262	223	-14,9
у т.ч. у яких судимість не знята і не погашена	89	79	-11,2
учнів шкіл, ліцеїв	699	601	-14,0
учнів ПТУ	441	362	-17,9
працездатні, які не працюють і не навчаються	467	451	-3,4
Скоєно злочинів стосовно дітей			
Всього:	2336	2028	-13,2
насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ст. 153 ККУ)	131	8	-93,9
статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155 ККУ)	51	23	-54,9
розбещення неповнолітніх (ст. 156 ККУ)	107	92	-14,0
втягнення у злочинну діяльність (ст. 304 ККУ)	118	70	-40,7
використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150-1 ККУ)	0	3	втричі
схиляння до вживання наркотичних засобів (ч. 2 ст. 315 ККУ)	0	2	удвічі
Потерпіло дітей від крим.правопорушень			
Всього:	2499	2145	-14,2
тяжких та особливо тяжких	703	575	-18,2
умисне убивство (ст. 115-118 ККУ)	47	51	8,5
зґвалтування (ст. 152 ККУ)	27	32	18,5

до 2019/2020 навчального року

умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 ККУ)		13	13	0,0
розбій (ст. 187 ККУ)		27	25	-7,4
грабіж (ст. 186 ККУ)		147	120	-18,4
торгівля людьми (ст. 149 ККУ)		5	5	0,0
Працівниками ЮП розкрито кримінальних правопорушень:		безпосередньо		за участю з ін. підрозділами
		1869 (2,2%)		27756 (33,2%)
Адміністративна практика				
Всього складено адміністративних протоколів:		33804	31087	-8,0
продаж пива алкогольних напоїв або тютюнових виробів н/л особі (ч. 2 ст. 156 КУпАП)		1255	1179	-6,1
розпивання н/л алкогольних напоїв або поява в заборон. законом місцях у п'яному вигляді (ст. 178 КУпАП)		1335	1459	9,3
доведення н/л до стану сп'яніння (ст. 180 КУпАП)		1225	1250	2,0
невиконання батьками обов'язків щодо виховання дітей (ст. 184 КУпАП)		20183	14781	-26,8
вчинення домашнього насильства (ст. 173-2 КУпАП)		924	1395	51,0
з них	на дорослих	867	1360	56,9
	на неповнолітніх	57	35	-38,6
булінг (цькування) учасника освітнього процесу (ст. 173-4 КУпАП)		---	180	---
Доставлено дітей до органів поліції				
Загальна кількість доставлених дітей:		2942	1810	-38,5
доставлено за вчинення кримінальних і адміністративних правопорушень		2200	1498	-31,9
доставлено до т/органів поліції дітей, які залишились без догляду, залишили місце прож.		1785	1699	-4,8
з них	повторно	184	245	33,2
	вихованців навчально-виховних закладів	174	61	-64,9
Розшук дітей				
станом на		04.06.18	27.05.19	%
Зареєстровано заяв та повідомлень в ЖЕО		4251	5795	36,3
розшукано протягом доби без заведення справ		3789 (82,1%)	5319 (91,8%)	9,7
залишилося в розшуку (поточний рік)		45	51 (22)	13,3
Профілактичний облік дітей				
Усього дітей, які перебувають на обліку		3845	3624	-5,7
учнів загальноосвітніх закладів		1622	1565	-3,5
учнів професійно-технічних навчальних закладів		1644	1357	-17,5
студентів, курсантів вищих навчальних закладів		77	70	-9,1
проживають в школах-інтернатах та дит. будинках		87	69	-20,7
які вчиняють насильство в сім'ї		81	53	-34,6
які схильні до вчинення правопорушень		1057	1079	2,1
звільнених з місць позбавлення волі		6	4	-33,3
Домашнє насильство				
Зареєстровано заяв та повідомлень пов'язаних з домашнім насильством		---	56638	---
з них подані	дорослими	---	55929	---
	особисто дітьми	---	709	---
перебуває на обліках ЮП осіб, схильних до вчинення домашнього насильства		---	64	---
кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством		---	645	---
виявлено н/л осіб, які вчинили крим. правопор.		---	4	---
потерпіло н/л осіб, від крим. правопор.		---	44	---
з них	малолітніх	---	26	---
	неповнолітніх	---	18	---

до 2019/2020 навчального року

Виховна система нової української школи у 2019-2020 н.р.: науково-методичний дискурс

Виховання за всіх часів вбирало у себе народну традицію, релігійну канонічність, державну унормованість і щоденну екзистенцію.

Сучасні еволюційні процеси українського суспільства також висувають кардинально нові вимоги до системи освіти і виховання. Їх зміст, як зазначено в Законі України «Про освіту», має бути гранично насичений основоположними цінностями, знаннями та практичним сенсом. Виховання патріота, людини з інноваційним типом мислення, з почуттям громадянської відповідальності є одним із пріоритетних напрямів державної освітньої політики.

У цьому діапазоні нормативно-правовою базою є:

1. Конституція України;
2. Конвенція ООН «Про права дитини» (ратифікована Постановою ВР України від 27.02.91 № 789-XII);
3. Закони України:
 - «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII;
 - «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III;
 - «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV;
 - «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 № 1629-IV;
 - «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 № 3715-VI;
 - «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 № 3739-VI;
 - «Про правовий статус та шанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» від 09.04.2015 № 314-VIII;
 - «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років» від 09.04.2015 № 315-VIII;
 - «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 09.04.2015 № 317-VIII;
 - «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII;
 - «Про повну середню освіту» (законопроект)
4. Стратегія національно - патріотичного виховання до 2025 року;
5. Державна соціальна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН «Про права дитини» до 2021 року»;
6. Концепція «Нова українська школа».

У контексті нормативно-правових документів, зокрема статей Закону України «Про освіту», положень Концепції «Нова українська школа», простір сучасної школи має бути організований у дусі гуманності, поваги до прав людини та її самоцінності. У кожному закладі необхідно створити безпечне освітнє середовище для оптимального розвитку, розкриття творчого потенціалу учнів, формування в них основних життєвих компетентностей на основі:

- педагогіки, що ґрунтується на партнерстві та емпатії між учнем, учителем і батьками;
- орієнтації в освітньому процесі на потреби учня, утвердження принципу дитиноцентризму;
- наскрізного процесу виховання, який формує цінності.

Щодо виховних пріоритетів, то у законопроекті «Про повну загальну середню освіту» (ст.15) чітко визначено, що виховний процес є невід'ємною складовою освітнього процесу в закладах освіти та має спрямовуватися на формування:

- патріотизму, поваги до державної мови та державних символів України, дбайливого ставлення до національних, історичних, культурних цінностей, традицій і надбань Українського народу;
- усвідомленої громадянської діяльності з вектором добротворчості;
- поваги до гідності, прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина; нетерпимості до приниження честі та гідності людини, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками;
- усвідомленої потреби в дотриманні Конституції та законів України, нетерпимості до їх порушення, проявів корупції та хабарництва, усвідомленого обов'язку у разі потреби захищати суверенітет і територіальну цілісність України;
- культури демократії;
- навичок здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля;
- прагнення до взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;
- почуттів доброти, милосердя, толерантності, терпимості, шанобливого ставлення до сім'ї, відповідальності за свої дії.

У контексті означених пріоритетів, моніторингових досліджень, суспільного дискурсу «Яке виховання потрібне новій українській школі?», очевидним є те, що

уся система виховної роботи потребує суттєвого оновлення. Отже, одним із актуальних завдань методичних служб районних, ОТГ, міських управлінь (відділів) освіти, закладів загальної середньої освіти в 2019-2020 н.р. є модернізація виховної системи.

НМЦ виховної роботи та позашкільної освіти ОІППО, враховуючи суспільні, методологічні тенденції і виклики, рекомендує педагогічним колективам закладів загальної середньої освіти в 2019-2020 н.р. забезпечити розвиток таких інноваційних виховних систем, у яких є:

- потенціал педагогічної підтримки для забезпечення індивідуалізації дитини, тобто усвідомлення нею своєї самості, самоцінності для саморозвитку і самореалізації;
- висока міра динамізму і перспектива наскрізного виховання;
- здатність діагностувати й забезпечувати розвиток і потреби особистості, дитячого і педагогічного колективів;
- здатність виконувати інформаційно-цільову функцію, визначати й обґрунтувати мету та завдання виховного процесу;
- здатність організувати життєдіяльність співтовариства дітей і дорослих, максимально сприяти самореалізації і самоствердження особистості дитини, педагога і батька;
- здатність інтегрувати зусилля суб'єктів виховного процесу, забезпечити національно-орієнтовану громадянську комунікацію;
- здатність створити в школі та за її межами розвиваючий толерантний простір;
- здатність здійснювати обґрунтований аналіз соціально-педагогічної ситуації, отриманих результатів виховної діяльності;
- здатність до оновлення та реалізації таких функцій виховної системи, як функції захисту, корекції, компенсації та реабілітації.

Щодо функціонального оновлення виховної системи, то в умовах диференціації учнівського середовища, правопорушень, проявів насилля, булінгу, найперше має посилюватись роль її захисної функції. Школа для дітей - це сім'я, де тебе люблять, поважають, обігрують, заспокоюють, нададуть допомогу. Тому шкільна виховна система має бути безумовним і постійним гарантом безпеки та захисту зростаючих поколінь.

Актуальність корекційної функції – очевидна, бо зумовлена величезним інформаційним потоком у всіх сферах життя сучасної людини. Пліуралістична

до 2019/2020 навчального року

модальність політичних пластів, космополітичність, епатажна інформаційно-організаційна модульність, яка дуже часто не співвідноситься з реаліями життя – усе це дезорієнтує, заважає ідентифікації особистості. І в цих умовах лише школа, її гуманістична виховна система, виконуючи корегувальну функцію, здатна оптимально блокувати негативні зовнішні впливи та стимулювати позитивні.

Особливе значення нині має компенсаційна функція. Саме в школі необхідно створити таку модель людських стосунків, таку атмосферу духовності, емоційності, якої так часто бракує нашим дітям чи то у сім'ї, чи в навколишній дійсності. Функціональним імперативом школи, якраз, і має бути компенсація всього того, чого бракує в житті дитини: знань, компетентностей, ідеалів, чеснот, тепла, любові, поваги, безпеки, комфорту, віри у власні сили.

Змістовим пріоритетом у системі освіти, як визначено у 6-й статті Закону України «Про освіту», є національно-патріотичне виховання. Методичним службам та педагогам цього року, на п'ятому році війни на сході України, необхідно зосередити зусилля на системній реалізації завдань патріотичного виховання:

- здійснювати управлінський і науково-методичний, педагогічний супровід діяльності щодо утвердження ідеї розвитку української державності як консолідуючого чинника громадянського суспільства;
- сприяти становленню і розвитку виховних систем школи, класу на засадах інноваційних підходів до використання виховного потенціалу етнопедагогіки, кращих зразків козацько-лицарського виховання;
- з метою формування громадянських і соціальних компетентностей учнів забезпечити розвиток ефективної наскрізної системи патріотичного та громадянського виховання, оновити програмно-методичні комплекси реалізації завдань щодо підвищення рівня сформованості патріотичних почуттів дітей та учнівської молоді;
- актуалізувати модернізацію туристсько-краєзнавчого напрямку в системі національно-патріотичного виховання учнів, розширити мережу гуртків патріотичного, громадянського, краєзнавчого спрямування в закладах освіти;
- сприяти розробці та реалізації проекту «Учніське самоврядування у поступі до національних цінностей»;
- забезпечити участь у тренінгу «З Україною – в серці»;
- поширювати та презентувати перспективний досвід роботи класних керівників щодо здійснення компетентнісного підходу, формування в учнів патріотичних почуттів;
- організувати презентацію інноваційних моделей національно-патріотичного виховання;
- формувати толерантне ставлення дітей і молоді до культурного плюралізму, цінностей інших народів та національних меншин;
- забезпечити широке інформування вихованців про поширення та загрозу таких негативних явищ у житті українців,

як торгівля людьми, дітьми, спричинена кризою у господарстві держави та відкритістю кордонів, активним міграційним процесом, в якому, на жаль, задіяні діти.

Успішна реалізація завдань національного виховання, правозахисна, превентивна діяльність, імплементація інноваційних виховних технологій неможлива без творчого, професійного організатора виховного процесу. Тому методологічна компетентність класного керівника – це найсуттєвіша складова оновлення виховної системи. Забезпечити компетентну діяльність педагогів щодо створення інноваційного виховного простору спроможна лише диференційована, мобільна система методичної роботи, яка враховує освітні тенденції та оновлені виховні парадигми й адекватно реагує на ці зміни.

Методична робота з класними керівниками у новому році має стати більш індивідуалізованою, стимулюючи їх потенційні можливості і пасіонарність. Для цього методистам з виховної роботи РМК, ММК, ОТГ необхідно добирати інтерактивні, дискусійні, презентаційні форми і методи, котрі сприятимуть розвитку в класного керівника базових компетентностей. Зокрема, таких виховних умінь, як діагностування, проектування, бути здатним не лише працювати в умовах постійних змін, а й стати суб'єктом цих змін, їх ініціатором, й активним учасником; організувати виховання як взаємодію, процес створення оптимальних умов для реалізації вихованцем свого природного потенціалу, формування системи ціннісних ставлень до світу та самого себе, формування оптимістичної траєкторії власного розвитку впродовж усього життя.

Акценти у методичному забезпеченні педагогів-організаторів, класних керівників мають бути перенесені на практичне долучення до перспективних виховних моделей та систем, на інтерактивні механізми оволодіння сучасними технологіями, зокрема:

- партнерської взаємодії;
- інформаційно-комунікаційними;
- особистісно орієнтованою, проектною, колективною творчої діяльністю;
- кейс-технологією, технологією моделювання виховної системи класу;
- технологією портфоліо;
- технологією соціального проектування;
- технологією колективного планування життєдіяльності класу;
- технологією педагогічної діагностики;
- ігровими, тренінговими, ментальними, сторітелінговими, комунікативними технологіями.

Успіх виховання значною мірою залежить від алгоритму роботи класного керівника. Тому класним керівникам 5-11-х класів радимо планувати роботу відповідно до вимог нормативних документів, потреб дітей та не перевантажувати освітній процес великою кількістю виховних заходів, забезпечувати постійну підтримку індивідуалізації дитини.

Важливі питання та проблеми девіантної поведінки, булінгу в дитячому середовищі необхідно вирішувати разом з практичними психологами, соціальними педагогами, батьківською громадськістю та представниками ювенальної поліції. Рекомендуємо використовувати навчальні програми факультативів для вчителів закладів загальної середньої освіти: «Медіація: крок до примирення», «Спорт проти булінгу». Програми спрямовані на розвиток у дітей відповідного віку соціальних навичок, таких як: ефективне спілкування, співчуття, повага до прав людини, робота в команді, запобігання конфліктам і їх конструктивне розв'язання, протистояння негативним соціальним впливам, переговори, медіація, примирення. Проведення уроків-тренінгів здійснюється в рамках навчальної програми. Для учнів старшої школи можна використовувати уроки-тренінги в рамках виховних годин. Програма реалізує компетентнісний, особистісно орієнтований та інтегрований підходи виховання учнів, які визнані у світі найефективнішими для розвитку психосоціальних та фізичних навичок особистості та запропоновані дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) з 2018 року.

У превентивній роботі необхідно постійно враховувати дослідження причин асоціальних проявів в учнівському середовищі. (див. посібник В.Лової «Формуємо демократичну культуру: соціально-педагогічний аспект») (Додаток).

Важливим компонентом оновлення виховної системи школи, як зазначається у Концепції «Нова українська школа», є створення комунікативного простору. Розробка та реалізація моделей співпраці педагогів, батьків, учнів та громадськості є необхідним практичним кроком при переході на громадянсько-державне управління освітою. В основі формування виховного простору слід передбачити міжсекторальне (міжвідомче) партнерство, яке базується на конструктивній діяльності соціальних суб'єктів різного рівня – індивідуальних (педагоги, діти, батьки, громадські діячі, депутати, соціальні працівники, лікарі, спортсмени) і колективних (професійні спільноти, піклувальні ради, батьківські ради, методичні об'єднання класних керівників, органи учнівського самоврядування, дитячі громадські організації). У цьому контексті варто продовжити реалізацію обласного проекту «Розвиток національно орієнтованої системи громадянської комунікації». Ним передбачено створення і розвиток інституції громадських наставників, платформ благодійництва, правового захисту і медіації, самоврядності, блогів, локацій для проведення спортивно-оздоровчих акцій: культурно-мистецьких фестивалів «Юні подільські козаки», військовоспортивних ігор «Джура», етнографічних експедицій, конкурсів української патріотичної пісні. Таке багатовекторне комунікаційне середовище зможе оптимально забезпечити самовираження та самоствердження особистості учня.

до 2019/2020 навчального року

У системі виховання важливе місце займає взаємодія школи і сім'ї. За результатами опитування батьків учнів закладів загальної середньої освіти про основні перешкоди у вихованні дітей, понад 12% батьків вважають, що це є матеріальні проблеми, 28% - називають причиною брак часу, 22% - не актуальність виховання дітей у сім'ї, 29% - необізнаність у питаннях виховання. Показово, що 73% опитаних молодих сімей заявили, що їм не вистачає необхідних психолого-педагогічних знань. За експертними оцінками тільки 17% сучасних молодих батьків демонструють високий рівень готовності до виховання дітей, середній – 34%, низький – 39%, дуже низький (або повну відсутність готовності) – 5%, а 5% вчиняють насилля над дитиною.

Більшість опитуваних батьків (34,15%) задоволені стосунками, що склалися між їхньою дитиною та класним керівником; 27,8% батьків влаштовує школа, режим дня, розклад занять, факультативів, гуртків; 25,69% - позитивно ставляться до шкільного мікроклімату, взаємодії педагогів з дітьми. Разом з тим, лише 10,57% опитуваних задоволені діяльністю адміністрації щодо виховання.

Педагоги стверджують, що лише 25% батьків беруть участь у підготовці та проведенні загальношкільних і класних заходів; тільки 10% виступають з пропозиціями щодо поліпшення життєдіяльності школи; 49% вважають, що школа має самостійно виконувати свої функції. Проведені дослідження свідчать: 38,17% батьків вважають, що школа допомагає в удосконаленні окремих позицій сімейного виховання. 19,06% – що школа має незначний вплив на сімейну педагогіку, 19,35% - школа практично не впливає, 22,28% взагалі не замислювалися над цим питанням.

Результати анкетування батьків, довід педагогічних колективів загальноосвітніх закладів, контент панельних дискусій, які відбулися в рамках обласного форуму «Щасливе батьківство» в травні 2019 року в ХОІППО, дають підстави стверджувати, що у взаємодії школи з батьками є чимало проблем і нереалізованих потенційних можливостей.

Аналіз педагогічної практики показує, що найкращі результати взаємодії школи й сім'ї забезпечує такий простір громадянської комунікації, в якому школа стає самоврядовою спільнотою учнів, батьків і вчителів.

Тому створення системи комунікації з батьками є одним з важливих завдань нової школи.

З метою науково-методичного забезпечення проектної діяльності педагогів, батьків, випускників школи з питань сімейно-родинного виховання, НМЦ виховної роботи ХОІППО розробив модель проектування сімейно-педагогічного комунікаційного простору.

Процес реформування системи освіти вимагає оновлення технологічних

механізмів розвитку професіоналізму педагогів, підготовки випускників до сімейного життя. Створення системи методичних сервісних послуг для розвитку творчої співпраці педагогів з батьками є оптимальним технологічним розв'язанням проблеми, бо забезпечує диференційований підхід до задоволення потреб педагогів, батьків, спонукає їх до креативного пошуку, форм, методів співпраці, системної самоосвіти, до оцінної рефлексії щодо результатів сімейно-родинного виховання.

Мета проекту: створити систему методичних сервісних послуг для розвитку комунікаційного простору батьків, педагогів та учнів.

Завдання проекту:

Визначити умови та можливості створення методичного сервісу.

Розробити алгоритм реалізації задач сімейно-родинного виховання.

Створити та апробувати структурно-змістову модель ресурсного забезпечення комунікаційного сімейно-педагогічного простору.

Забезпечити проведення досліджень ефективності проектно-технології.

Характеристика проекту:

За кінцевим результатом – практико-орієнтований.

За змістом – навчально-методичний.

За кількістю учасників – колективний.

За тривалістю – довготривалий.

За ступенем самостійності – частково пошуковий.

База реалізації проекту – педагогічні та учнівські колективи закладів освіти району (міста), батьківські громади, методисти РМК(ММК), ОТГ, методисти ОІППО.

Співучасники проекту - громадські організації, соціальні працівники.

Термін – 2019 - 2020 роки.

Прогнозований результат:

– інноваційна діяльність педагогів, посилення мотивації батьків до співпраці, підготовка випускників до сімейного життя, створення комунікаційного виховного простору, подолання проявів насилля у сім'ї;

– підвищення професіоналізму методистів, організаторів виховного процесу та ефективності виховної роботи в закладах освіти.

Ресурси: інформаційно-комунікаційні, бібліографічні банки даних, нормативно-правова база з питань сімейно-родинного виховання, науково-теоретична та науково-методична література, матеріали передового педагогічного досвіду, періодичні видання тощо, електронний ресурс (електронний навігатор класного керівника).

Етапи реалізації завдань проекту**1. Діагностико-прогностичний етап**

Розробка пакету діагностичних матеріалів (анкет, тестів, пам'яток, опитувальників) та діагностичне опитування методистів, педагогів, батьків, класних керівників з метою визначення потреб, рівня знань, умінь та навичок щодо реалізації сімейно-родинного виховання.

2. Підготовчий етап

Збір необхідної науково-методичної інформації з питань сімейно-родинного виховання, потреб науково-методичного супроводу.

Створення інформаційно-бібліографічного банку даних з проблеми створення виховуючого середовища і простору.

Використання Інтернет-ресурсу.

3. Діяльничий етап

Розробка структурно-змістової моделі методичного сервісу:

– науково-методичне забезпечення: розробка концепції створення системи науково-методичного супроводу, конференції, семінари, проведення моніторингових досліджень, експериментальної роботи;

– навчально-методичне забезпечення: створення банку потреб щодо надання диференційованих методичних послуг, видання посібників, кейсів, презентації структурно-змістових моделей діяльності класних керівників, майстер-класи, семінари, полілози, модерування, практикуми, авторські майстерні;

– інформаційно-комунікаційні ресурси: створення мережевого простору педагогічно-батьківської комунікації, веб-сторінки, блоги.

4. Розробка інформаційно-методичного модуля

Створення структурно-змістової моделі комунікаційного простору.

Презентація моделі компетентнісного підходу до організації системи методичного забезпечення реалізації задач сімейно-родинного виховання.

5. Узагальнюючий етап

Моніторингове дослідження ефективності системи методичного забезпечення діяльності педагогів, класних керівників.

Корекція методичної діяльності щодо проведення процедур внутрішнього аудиту, атестації, діагностики.

Узагальнення матеріалів, поширення передового педагогічного досвіду.

6. Експертиза проекту**7. Оцінювання результатів діяльності**

Алгоритм реалізації проекту
Розробка структурно-змістової моделі методичного сервісу.

1. Створення структурно-змістової моделі комунікаційного простору з батьками.

2. Інформаційно-ресурсний модуль.

Створення моделі комунікаційного середовища (факультативні курси для старшокласників), платформ, локацій):

1. Навчальне середовище (konstanta), факультатив для старшокласників «Основи сім'ї» (variacia).

2. Платформа «Історія про виховання у сім'ї» (variacia: студії: «Сімейне виховання в українській історичній ретроспективі»).

3. Педагогічна школа для батьків «Щасливе батьківство», «Батько, мама і я – сучасна сім'я» (variacia). Форми: факультативи, полілози, інформаційні години, читання, семінари, презентації.

до 2019/2020 навчального року

4. Правозахисна платформа («right», студія «Я маю право») (konstanta-предмети: «Основи здоров'я», «Громадянська освіта», variacia- виховні години, батьківські зібрання, факультативи).

5. Платформа «Його величність - здоров'я!». (konstanta-предмети, variacia (тренінги)).

6. Мистецько-спортивна локація.

7. Платформа психологічної фасилітації, медіації, ШСП (шкільна служба порозуміння).

8. Платформа креативних проєктів «Світло рідної хати» (фасилітаційний субпроєкт створюють класні керівники, власні проєкти створюють батьки й окремо від батьків, проєкти створюють учні.

Презентація моделі компетентнісного підходу до реалізації задач сімейно-родинного виховання

Створення платформи «Сімейне виховання у контексті української історичної ретроспективи» (variacia).

Форми: полілоги, інформаційні години, читання, семінари, презентації.

Створення локації «Щасливе батьківство», «Батько, мама і я - сучасна сім'я» (variacia). Форми: факультативи, полілоги, інформаційні години, читання, семінари, презентації.

Інформаційний матеріал для практичного використання (див. посібники В.Береки, В.Лової «Національне виховання: хрестоматійний контекст», І.Гіджеліцького, В.Лової «Виховні інновації: науково-методичний дискурс», А.Й.

Буковинського «Основи сім'ї»).

Для дієвого оновлення виховної роботи у 2019-2020 н.р. радимо педагогам області взяти участь в реалізації таких інноваційних програм, як: «З Україною у серці», «Вчимося жити разом», «Майбутнє починається сьогодні», «Сім кроків назустріч», «Родинна твердиня», «Попередження проявів насильства в учнівському середовищі», «Медіація - крок до примирення», «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція».

З метою ідентифікації, визначення рівня професійної готовності до реалізації програмних виховних задач, проєктної діяльності, пропонуємо структурно - функціональну модель компетентної діяльності організатора виховного процесу.

Структурно-функціональна модель компетентної діяльності організатора виховного процесу

Критерії	Показники професійної компетентності	Результативність
Готовність педагога до здійснення виховної діяльності		
Загальна професійна підготовка	1. Знання закономірностей суспільного розвитку та процесу виховання. 2. Знання основних нормативно-правових документів. 3. Знання методологічних основ виховання. 4. Знання закономірностей особистісного розвитку дитини. 5. Декомпозиція мети виховання. Системний підхід. 6. Знання принципів використання особистісно орієнтованих технологій виховання.	В,С,Н
Володіння способами дії	1. Проведення психолого-педагогічного аналізу, діагностування. 2. Проведення аналізу ефективності методів та форм виховання. 3. Визначення рівня вихованості дітей. 4. Фасилітація процесу самовиховання.	
Мотивація	1. Бажання бачити результат своєї діяльності у життєвих компетентностях учнів. 2. Прагнення до самореалізації. 3. Соціальне замовлення. 4. Збільшення матеріального достатку. 5. Постійне підвищення професійного рівня. 6. Честолюбство.	
Психо-емоційний стан. Креативність.	1. Прагнення до творчої діяльності. 2. Любов до своєї роботи, до дітей. 3. Уміння управляти своїм настроєм. 4. Прояв емпатії. 5. Толерантність. 6. Здатність до рефлексії.	
Готовність до виховної роботи		
Визначення мети та завдань виховання, створення необхідних умов для розвитку особистості учня	1. Визначення цілеспрямованості, мотиваційної сфери учня. 2. Формування мети спільної взаємодії з учнем і батьками. 3. Впровадження інноваційних технологій. 4. Реалізація принципів упровадження особистісно орієнтованих технологій. 5. Реалізація соціально-педагогічних функцій (захисної, корегувальної, компенсаційної).	
Планування змісту виховної роботи	Враховання потреб та інтересів учня 1. Моделювання, проєктування виховного творчого середовища та комунікаційного простору 2. Системне структурування взаємодії педагога з вихованцем. 3. Зв'язок виховного процесу з життям (спрямованість на формування компетентностей). 4. Конкретизація доцільних справ.	
Управління виховним процесом	1. Аналіз співвідношення педагогічного управління та самоорганізації учнів. 2. Поточний аналіз з метою визначення ефективності форм та змісту взаємодії. 3. Прогнозування подальшої взаємодії педагога з учнями. 4. Проведення моніторингового дослідження, оцінка.	

Н – низький, С – середній, В – високий.

до 2019/2020 навчального року

Отже, організатор виховного процесу, передовсім, повинен бути людиною глибоких і різноманітних знань, високих моральних якостей і демократичної культури, патріот своєї держави. Котрий визначає вищою цінністю кожну людину, поважає її честь і гідність, права і свободи, зазначені у Конституції України, формує безпечне освітнє середовище, здатний до діалогу та визначає дитину як рівноправного суб'єкта освітнього процесу.

Базовими якостями його як суб'єкта і організатора інноваційного виховного процесу мають бути: професійна компетентність, інформативна грамотність, широкий світогляд, педагогічна творчість, відкритість до нового, володіння інтерактивними методами, мобільність, комунікативність, критичне мислення, емоційна врівноваженість, особистісна гнучкість, здатність до самоаналізу та самоконтролю.

Враховуючи актуальність оновлення вихованого процесу і готовність педагогів до реалізації у цьому діапазоні

виховних задач, пропонуємо в новому навчальному році на секційних засіданнях, конференціях, семінарах, форумах долучитись до дискусійних обговорень проблем, тем, дискурсів, презентацій досвіду.

Орієнтовні теми:

1. Нова школа: виховна система чи безсистемність?
2. Виховання у смартфонах: реальність чи міф?
3. Чи можливе сьогодні наскрізне виховання?
4. Виховання педагогічного впливу і виховання педагогічної підтримки: «за і проти».
5. Програми виховання сучасних учнів: якою їй бути?
6. Компетентнісний підхід до виховання: у чому необхідність?
7. Класний керівник у сучасній школі - хто він?
8. Який класний керівник потрібен нині школі та чого йому варто

навчитися: поради учнів і батьків.
9. Компетентний класний керівник - запорука вихованості учнів?

10. Булінг учнів і вчителів: чому?
11. Права класного керівника - хто захистить?
12. Батьки - споживачі освітніх послуг чи соціальні партнери?
13. Виховна година: пережиток чи креатив?
14. Як допомогти підліткам у вирішенні поведінкових проблем.
15. Девіантна поведінка підлітків і булінг: що за цим стоїть.
16. SMART - освіта: виховання і навчання «технарів»?
17. Компетентність і вихованість: у чому різниця?
18. Свобода від чого і для чого, або коли демократичні цінності стануть нашими.
19. Наскрізне виховання: у чому коефіцієнт корисної дії.
20. Методичний сервіс: з ним і без нього.

ДОДАТОК

Існує поняття «молодіжна субкультура». Її форми і види такі, як: паркур, диггерство, скейтбол, вуличні танці, хакерство, байкерство, граффіті та інші. Вони дедалі більше поширюються в молодіжному та дитячому середовищі. Класним керівникам рекомендуємо з допомогою спеціалістів отримати знання про найпоширеніші види молодіжної субкультури.

Паркур – (від франц. Parkour – смуга перешкод)-течія, яка включає в себе різноплановий розвиток, метою якої є підготовка людини до максимально ефективного пересування по будь-якій місцевості. Людей, які займаються паркуром, називають трейсерами(від франц.traceurs і англ. tracers), що в перекладі означає – люди, які прокладають шляхи. Перешкодами можуть бути: фізичні стіни, перепади висот, складні конструкції, важкопрохідні місця, психичні- острах, невпевненість, невірноваженість тощо. Трейсери постійно займаються розвитком своїх здібностей, і для багатьох із них, паркур зі звичайного захоплення переростає в стиль життя. Це формує певний підхід до будь-яких життєвих ситуацій, в якому

трейсер керується закладеною в паркур філософією – «немає кордонів, є тільки перешкоди» і навчатися долати будь-які складності. Але цей вид субкультури є досить таки небезпечним заняттям.

Диггер (від англ.digger – копач, золотошукач) - екстремальні діти підземелля. Їх основний інтерес – дослідження підземель. «Золото» для диггерів – дореволюційні дренажні, старовинні підземелля, сучасні теплотраси та бомбосховища.

Скейтборд (від англ. skatebard< to skate кататись+ board дошка) – вид спорту: катання на спеціальній дошці з роликками.

Байкер (від англ..biker - мотоцикл) – представник міської молоді, який зводить у культ зухвалу їзду на мотоциклах. Байкери об'єднуються в групи, мають лідера, відрізняються особливою екіпіровкою (кожані куртки, паски, головні пов'язки, темні окуляри тощо).

Хакер (від англ.hacker – рубати, прорубати). В основі назви – образ людини, яка прорубає собі шлях в «комп'ютерних джунглях». Комп'ютерний зламувач – той, хто за допомогою свого комп'ютера проникає в інформаційні мережі банків,

фінансових, промислових та інших установ з метою здобути необхідну інформацію, заразити ці мережі вірусом.

Граффіті - нанесення малюнку аерозольною фарбою. Це форма вуличного мистецтва, один із засобів боротьби за соціальні і політичні права.

Вуличні танці представлені двома школами. Стара школа налічує три основних танцювальних стилі – локінг(гальмування), попінг –(удар) та брейк(від англ.break-ломати). Брейк – це танець з характерними різкими рухами та елементами пантоміми і акробатики. Численні стилі брейку можна назвати новою школою. Кожний танцюрист створює щось своє, тому щоразу з'являється щось нове.

Панки – іронічні, вільні від зобов'язань люди. Хіппі – миролюбні філософи. Скінхеди – захисники території. Емо – депресивна, естетично на лаштована молодь. Готы – похмурі прихильники містики . Гопники - схильність до злочинності. А ще: Хіп-хоп, Геймери , металісти тощо.

Джерельна база:
<http://haa.su/QAH/>

І. ГІДЖЕЛІЦЬКИЙ,
завідувач НМЦ виховної роботи
та позашкільної освіти ХОІППО,
Валентна ЮВА,
методист.

Про організацію освітнього процесу в закладах позашкільної освіти у 2019/2020 н.р.

Одними із головних завдань позашкільної освіти, визначених Законом України «Про позашкільну освіту», є створення умов для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку вихованців, учнів і слухачів; пошук, розвиток та підтримка здібних, обдарованих і талановитих вихованців, учнів, слухачів.

На реалізацію завдань спрямовані нормативні документи:

- Указ Президента України від 01.06.2013 № 312 «Про додаткові заходи із забезпечення гарантій реалізації прав та законних інтересів дітей»;

- Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (наказ МОНУ № 641 від 16.06.2015);

- Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, затверджені наказом МОНУ №641 від 16.06.2015;

- Комплексна програма підвищення якості національно-патріотичного виховання дітей та молоді Хмельницької області на 2017-2021 роки;

- Стратегія виховання особистості в системі освіти Хмельницької області на 2016-2025 роки,

- Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2019-2025 роки.

2019/2020 н.р. має забезпечити підтримку творчого, інтелектуального і фізичного розвитку вихованців. З цією метою необхідно проводити активну роботу щодо збільшення кількості гуртків, секцій, творчих об'єднань, запроваджувати різні форми охоплення позашкільною освітою, залучення до занять у гуртках дітей переселенців зі Сходу України, дітей Героїв та учасників АТО, дітей з особливими потребами.

Державна політика у сфері позашкільної освіти здійснюється на принципах:

- доступності позашкільної освіти громадянам України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак;

- добровільності вибору типів закладів позашкільної освіти, форм позашкільного навчання і видів діяльності;

- світського характеру освіти у державних і комунальних закладах позашкільної освіти;

- правового і соціального захисту вихованців, учнів і слухачів у їх прагненні до вільного, різнобічного розвитку особистості.

Основні завдання позашкільної освіти:

- створити умови для здобуття вихованцями, учнями і слухачами якісної позашкільної освіти;

- зберігати та розвивати мережу гуртків позашкільної освіти;

- координувати зусилля органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян та сім'ї у напрямі розвитку позашкільної освіти.

- забезпечити належне навчально-методичне, матеріально-технічне оснащення закладів позашкільної освіти;

- підвищувати соціальний статус педагогічних працівників освітніх закладів;

- удосконалювати систему підготовки та перепідготовки кадрів для закладів позашкільної освіти;

- розширювати можливості виховного потенціалу системи позашкільної освіти як основи гармонійного розвитку особистості;

- розвивати систему роботи з обдарованою і талановитою молоддю;

- урізноманітнювати напрями позашкільної освіти, вдосконалювати її організаційні форми, методи і засоби освітнього процесу;

- забезпечити участь у роботі гуртків дітей з особливими потребами.

- оновити програми у позашкільних закладах, розширити напрями гуртків (інформаційні технології); вивчити потреби дітей, створити майданчики для реабілітації дітей з інвалідністю.

Основними складовими національно-патріотичного виховання мають стати громадянсько-патріотичне, військово-патріотичне, духовно-моральне виховання.

Рекомендуємо виокремити як один з найголовніших напрямів виховної роботи у позашкільних навчальних закладах національно-патріотичне виховання – справу, що за своїм значенням є стратегічним завданням. З цією метою необхідно системно здійснювати виховання громадянської позиції; вивчати та популяризувати історію українського козацтва, зберігати і популяризувати історико-культурну спадщину українського народу; здійснювати методичне забезпечення військово-патріотичного виховання молоді та готовності юнаків та дівчат захищати свою Вітчизну.

В освітній процес мають впроваджуватися форми і методи виховної роботи, які є основою козацької педагогіки. Патріотичне виховання має опиратися на загальнопедагогічні принципи: дитиноцентризм, культуровідповідність, гуманізм, врахування вікових та індивідуальних особливостей.

Методистам закладів позашкільної освіти обласного підпорядкування необхідно забезпечити навчальними програмами керівників гуртків усіх напрямів та розмістити перелік навчальних програм на своїх сайтах.

Активізувати роботу педагогів у створенні навчальної літератури за напрямами позашкільної освіти та участі у Всеукраїнському конкурсі рукописів навчальної

літератури для позашкільних навчальних закладів системи освіти, конкурсі педагогічної майстерності «Джерело творчості».

Діяльність **закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного спрямування** у 2019/2020 н.р. рекомендовано спрямувати на розвиток візних форм навчально-виховної роботи з комплексного вивчення природи: екологічні експедиції, походи, польові практики, під час проведення яких юнати мали б можливість ознайомитися із природними об'єктами, компонентами природи, дослідити тваринний і рослинний світ, оволодіти знаннями про екологічний стан своєї місцевості та взяти участь у практичній природоохоронній діяльності.

Продовжити роботу біологічної школи для вирішення завдань допрофільної підготовки, соціальної інтеграції та професійного самовизначення учнів на базі Хмельницького еколого-натуралістичного центру У 2019/2020 н. р. будуть реалізовані такі масові еколого-натуралістичні заходи: всеукраїнські заочні трудові та природоохоронні акції, всеукраїнські конкурси «Вчимося заповідувати», «Галерея кімнатних рослин», «В об'єктиві натураліста», колективів екологічної просвіти «Земля – наш спільний дім», «Юний дослідник»; всеукраїнські експедиційно-польові збори юних зоологів, ботаніків, екологів, лісівників та інші. Умови і терміни проведення заходів розміщені на веб-сайті kzchocentum@ukr.net.

Заклади позашкільної освіти еколого-натуралістичного спрямування є координаторами Всеукраїнської дитячо-юнацької еколого-патріотичної гри «Паросток». Рекомендується залучити дітей до участі у масових заходах, що проводяться в рамках міжнародної науково-освітньої програми «Globe» («Географічний майданчик в дії», «Міжнародний календар Globe», European Phenology Campaign (Європейська фенологічна кампанія)).

Діяльність **закладів позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого спрямування** у 2019/2020 н. р. рекомендуємо спрямувати на вивчення історії рідного краю та довкілля, формування у дітей та молоді почуття патріотизму, оволодіння практичними уміннями й навичками з туризму і краєзнавства, пропаганду здорового способу життя та змістовного дозвілля.

У наступному році будуть продовжені такі експедиції та конкурси:

- Всеукраїнська історико-географічна експедиція «Історія міст і сіл України», метою якої є виховання в учнівській та студентській молоді любові до рідного краю, шанобливого ставлення до його історії, духовної спадщини, бажання пізнавати й вивчати природне середовище;

- Всеукраїнська експедиція учнівської молоді «Моя Батьківщина – Україна» за

до 2019/2020 навчального року

такими експедиційними напрямками: «Духовно-культурна спадщина мого народу», «Козацькому роду нема переводу», «Із батьківської криниці», «З попелу забуття», «Живи і возрадуйся, роде наш красний», «Славні імена земляків», «Геологічними стежками України», «Географія рідного краю»;

- Всеукраїнський конкурс на кращу туристсько-краєзнавчу експедицію учнівської молоді з активними способами пересування «Мій рідний край».

Заклади позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого спрямування є координаторами Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»).

Діяльність **закладів позашкільної освіти науково-технічної творчості у 2019/2020 н. р.** спрямоватиметься, як і раніше, на розвиток інтересу дітей та молоді до науково-технічної творчості.

Сьогодні, коли посилюється взаємодія між виробництвом і наукою, розвивається процес інтенсифікації виробництва, скорочуються терміни розробки і впровадження нових технічних пропозицій, росте потреба у молодих винахідниках, раціоналізаторах, висококваліфікованих кадрах у всіх галузях науки, техніки і виробництва. Наразі цінним є не тільки набуття майбутніми спеціалістами знань та досвіду, використання сучасних засобів, але й уміння адаптуватися до впровадження нових технологій. Одним із найактивніших у сенсі розвитку є робототехнічний напрям, який за останні декілька років в Україні став основною складовою в сфері інформаційно-комунікаційних технологій.

Важливість ефективного використання сучасних інформаційних технологій та комп'ютерної техніки обумовили актуальність інформаційно-технологічного напрямку позашкільної освіти. Вивчення програмування – один із шляхів розвитку алгоритмічного стилю мислення вихованців.

Рекомендуємо, з метою отримання учнями певного циклу інженерних знань, розвивати гуртки спортивно-технічного напрямку (авіа-, судно-, автотрасового моделювання, картинг та ін.). Зміст навчально-пізнавальної діяльності спортивно-технічного напрямку повинен бути спрямований на ознайомлення вихованців з історією відповідної галузі техніки, досягненнями і перспективами її розвитку, основними фізичними законами і принципами.

З метою військово-патріотичного виховання практичну діяльність предметно-технічного напрямку рекомендуємо спрямовувати на:

- оволодіння технологією креслення, моделювання, конструювання робототехніки, сучасних електронних приладів, лазерних пристроїв;

- розробку техніко-технологічних проєктів, радіоелектронних пристроїв, читання і складання технічної документації, набуття вихованцями графічних навичок у процесі виконання ескізів, технічних малюнків, креслень.

Перспективним є залучення дітей дошкільного та молодшого шкільного віку до занять у гуртках початкового технічного моделювання, основ робототехніки (на основі конструктора Lego), художнього конструювання, механічної та електрифікованої іграшки (основи радіоелектроніки), де у процесі занять відбувається виявлення здібних до науково-технічної творчості вихованців.

З метою продовження профорієнтаційної та професійної підготовки учнів варто звернути увагу на розвиток виробничо-технічного профілю, який об'єднує гуртки автослюсарів, автолюбителів, швейної справи, веб-дизайну, комп'ютерної графіки та військово-технічного спрямування. Вміння і навички, якими діти оволодівають у технічних гуртках, стають в нагоді у подальшому виборі життєвого шляху та при оволодінні основами військової техніки зокрема.

Діяльність **закладів позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку у 2019/2020 н.р.** буде спрямована на розвиток творчих здібностей, формування особистісно-ціннісного ставлення до мистецтва, розвитку естетичної свідомості, здатності до самореалізації та самовдосконалення.

Відповідно до нормативних документів національно-патріотичне виховання дітей та молоді – важливий напрям діяльності держави та суспільства. Вагомим пріоритетом національно-патріотичного виховання, який пронизує діяльність всіх гуртків художньо-естетичного напрямку, є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Звертаємо увагу на важливість співпраці творчих колективів з мистецькими установами щодо популяризації мистецтва, культури, національних звичаїв і обрядів, відродження фольклорної спадщини, виховання дітей і молоді на культурно-історичних традиціях українського народу.

Методистам **ХОЦНТТУМ** рекомендуємо узагальнити кращий педагогічний досвід керівників гуртків художньо-естетичного напрямку районних/міських, ОТГ закладів позашкільної освіти та створити інформаційно-ресурсний фонд перспективного педагогічного досвіду з важливих питань модернізації позашкільної освіти. Відповідно до завдань Комплексної програми підвищення якості національно-патріотичного виховання дітей та молоді Хмельницької області на 2017-2021 роки варто розширити мережу гуртків фольклорного та народознавчого спрямування.

У 2019/2020 н.р. навчально-виховна діяльність **закладів позашкільної освіти системи Малої академії наук України** спрямовуватиметься на реалізацію головного завдання – пошуку, підтримки та розвитку обдарованих, здібних до наукової діяльності дітей та молоді.

Пріоритетними залишаються такі основні напрями роботи з учнями, як: організація всеукраїнських і міжнародних освітніх проєктів (Всеукраїнські заочні профільні школи, літні наукові школи, Всеукраїнський виїзний лекторій-практикум «Наука XXI століття: перспективні напрями розвитку», Німецько-Український аерокосмічний університет) та проведення масових інтелектуальних заходів (Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України, Всеукраїнська виставка-фестиваль «Обдаровані діти України», Всеукраїнська науково-технічна виставка молодіжних інновацій та творчих проєктів «Майбутнє України»). В організаційно-масовій роботі з обдарованими дітьми та молоддю позитивно зарекомендувала себе практика проведення учнівських науково-практичних конференцій.

У новому навчальному році варто зо-

середити зусилля на удосконаленні інтерактивного освітнього простору МАН, що створює учням, які зацікавлені у науково-дослідницькій діяльності, додаткові можливості для навчання. Під час здійснення практичних заходів щодо розвитку дистанційних форм навчання у МАН звертаємо увагу на досвід роботи природничої науково-дослідницької лабораторії «МанЛаб», яка працює на базі Національного центру «Мала академія наук України».

Вагомим напрямом діяльності закладів системи МАН у 2019/2020 н. р. має стати захист творчих досягнень молодих науковців. Запорукою реалізації освітніх ініціатив Малої академії наук у роботі з обдарованими дітьми та молоддю є активна популяризація її діяльності. З цією метою діють пізнавальний телевізійний проєкт «Інтелект. ua», медіа-проєкт «Інтелект-TV», портал МАН України (www.man.gov.ua), чотири рази на рік виходить науково-популярний журнал для дітей «Школа юного вченого» (<http://scientists.school.org.ua>). У новому навчальному році пропонуємо надрукувати методичний збірник «Досліджуємо Хмельниччину», збірку тез переможців II етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт Хмельницької Малої академії наук учнівської молоді, учнівських наукових товариств, об'єднань, збірку тез учасників IV обласної учнівської науково-практичної конференції «Подільський край очима юних науковців».

Навчально-методичне забезпечення освітнього процесу

Важливим питанням залишається якісне науково-методичне забезпечення закладів позашкільної навчальними програмами, методичними посібниками, які розроблено з урахуванням компетентісного та діяльнісного підходів до навчально-виховного процесу, новітніх педагогічних технологій та досягнень науки, змісту Державних стандартів початкової, базової і повної середньої освіти.

З метою підвищення рівня якості позашкільної освіти, унормування порядку розроблення, затвердження та використання у навчальних закладах навчальних програм з позашкільної освіти листом Міністерства освіти і науки України від 18.07.2013 № 1/9-502 «Про навчальні програми з позашкільної освіти» надано відповідні роз'яснення.

Для приведення навчальних програм з позашкільної освіти до єдиних вимог розроблено методичні рекомендації щодо їх змісту та оформлення (лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 05.06.2013 № 14.1/10-1685 «Про методичні рекомендації щодо змісту та оформлення навчальних програм з позашкільної освіти»).

Детальну інформацію про навчальні програми та навчально-методичну літературу, що мають гриф Міністерства освіти і науки України, можна знайти на веб-сайті Інституту модернізації змісту освіти у вкладці «Позашкільна освіта» та на сайтах державних центрів позашкільної освіти.

Надія ОРЛОВСЬКА,
методист НМЦ виховної роботи та позашкільної освіти ХОІППО.

Формування готовності учителя до роботи з обдарованими учнями

Обдарованість є багатограним явищем з різноманітними трактуваннями, тому і видів обдарованості визначено багато. Зокрема, загальноприйнятими критеріями для класифікації видів обдарованості є: художня, творча, соціальна, інтелектуальна, академічна, рухова або спортивна обдарованість [1].

Вчасне виявлення обдарованої дитини є дуже важливим початком складної подальшої системної роботи учителів-предметників, керівників гуртків, психологів, батьків, яка включає:

- комплексну діагностику обдарованості;
- розробку індивідуальних програм роботи з обдарованою дитиною;
- керівництво учнівською науково-дослідницькою роботою;
- підготовку школярів до участі у різних інтелектуальних змаганнях.

Здійснивши роботу по виявленню здібностей учнів педагогу доцільно звернути на це увагу батьків, показати їм можливі шляхи для розвитку дитячого потенціалу:

- навчання у спеціальному закладі або профільному класі;
- участь у позашкільних формах роботи з обдарованими дітьми;
- пошук ресурсів в інтернеті для самостійного розвитку.

Для успішної роботи з обдарованими учнями необхідним є створення відповідного середовища та гнучкого навчального процесу в організації якого головна роль належить учителю. Для цього від педагога вимагається володіння професійними навичками і важливими особистісними якостями, які вказують на високий рівень його готовності до роботи з обдарованими дітьми:

- загальна професійна педагогічна підготовка, предметні, психолого-педагогічні, методичні знання та вміння;
- високий рівень професійної компетентності у контексті системи пошуку, підтримки та розвитку особистості;
- наявність професійно важливих особистісних якостей (необхідного рівня інтелектуального розвитку,

адекватної самооцінки, творчого особистого світогляду, доброзичливості та об'єктивності під час оцінювання діяльності учнів, почуття гумору, впевненості, енергійності);

- емоційна стабільність (витривалість нервово-психічної системи);
- уміння розпізнавати ознаки обдарованості в інтелектуальній діяльності, творчих проявах, художній майстерності, спілкуванні, руховій сфері та заохочувати своїх учнів;
- уміння залучати до виявлення та розвитку обдарованості учня батьків, однолітків, створюючи з їх допомогою сприятливе середовище для розвитку здібностей та обдарувань учня;
- почуття відповідальності за результати роботи з обдарованими учнями;

- безперервне підвищення рівня професійно-педагогічної компетентності для поліпшення результатів роботи з обдарованими учнями.

- самостійна робота вчителя [2].
Створенню сприятливої атмосфери для розвитку обдарованості сприяють такі методи, як стимулювання учнів до самостійної роботи; створення вільної, розкутої атмосфери; надання дитині права вибору галузі застосування своїх здібностей та ін.

Виокремимо чинники, які негативно впливають на таку діяльність:

- епізодичність роботи з обдарованими дітьми, відсутність системного підходу;

- надання переваги традиційним підходам до розвитку здібностей талановитих дітей та низька мотивація щодо запровадження інновацій у сфері роботи з ними;
- неефективна співпраця адміністрації навчальних закладів, педагогів та батьків у створенні умов для розвитку природних задатків учнів [8].

Сьогодні увага вчителів в основному зосереджена на розвитку академічної, інтелектуальної та творчої видів обдарованості учнів, які підтримуються і розвиваються шляхом участі школярів у предметних олімпіадах, конкурсах, турнірах, конкурсі-захисті науково-дослідницьких МАН, тощо. Результатами такої роботи є позитивна динаміка результативності переможців інтелектуальних змагань різних рівнів – від шкільного до міжнародного.

Так, у 2019 році на IV етапі олімпіад Хмельниччину представляли 81 учасник, 36 з яких здобули дипломи I (1 учасник), II (12 учасників) і III (23 учасники) ступенів [6].

Учасники та переможці IV етапу олімпіад

Міста/райони/заклади освіти обласного підпорядкування	К-ть учасників	К-ть переможців
м. Хмельницький	28	17
м. Кам'янець-Подільського	14	5
м. Шепетівки	8	4
Хмельницький ліцей II-III ступенів.	6	4
Кам'янець-Подільський ліцей з ПВФП	1	-
м. Нетішин	6	1
м. Славути	2	-
м. Старокостянтинів	1	1
Білогірський	1	1
Волочиський	2	-
Городоцький	2	-
Дунаєвецький	1	-
Красилівський	1	1
Летичівський	1	1
Полонський	1	-
Старосинявський	2	-
Теофіпольський	1	1
Чемеровецький	1	-

до 2019/2020 навчального року

Серед інтелектуальних змагань дедалі більше зростає популярність обласних турнірів, які є потужним стимулом навчально-дослідницької роботи обдарованої молоді.

В обласних етапах турнірів узяли участь 97 (у 2017-2018 н.р. – 88 команд) учнівських команд: юних біологів, юних хіміків, юних правознавців, юних фізиків, юних математиків, юних інформатиків, юних географів, юних економістів, юних істориків, юних журналістів, юних філософів та релігієзнавців.

Кращі команди представляли Хмельницьку область на фінальних етапах турнірів де перемогу здобули:

- юні біологи (I місце) – збірна команда Хмельницької області (учні НВК № 10 м. Хмельницького, Хмельницького ліцею II-III ступенів та Шепетівського НВК «ЗОШ I-III ступенів – гімназія»);

- юні математики (III місце) – збірна команда м. Кам'янця-Подільського (III місце); юні історики – команда Хмельницького ліцею II-III ступенів Хмельницької обласної ради, та команда Кам'янець-Подільського навчально-виховного комплексу № 13 у складі спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів з поглибленим вивченням польської мови і гімназії;

- юні фізики (III місце) – збірна команда м. Хмельницького;

- юні економісти (III місце) – команда Хмельницького колегіуму імені Володимира Козубняка [7].

Велику роль у розвитку здібностей та обдарувань учнів відіграють конкурси різних рівнів – від місце-

вих до міжнародних, які презентують нам нові творчі ідеї учнівської молоді. Зокрема у 2019 році перемогу на Міжнародному конкурсі з української мови імені Петра Яцика здобули 3 учнів області [5], а переможцями Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Т.Г. Шевченка стали 8 учнів Хмельниччини [4].

Практика переконує, що ключовою фігурою освітнього середовища для обдарованих дітей є вчитель, провідним принципом у роботі якого, окрім професійних навичок, високого рівня та ряду особистісних якостей, повинен бути принцип «прийняття

іншого», що передбачає прийняття учня як особистості зі своїми індивідуальними особливостями, коли стосунки між учителем та учнями будуються на засадах партнерства.

Тому сьогодні завдання методичних служб та управлінців ми вбачаємо у допомозі педагогу створити розвивальне середовище для роботи з обдарованими дітьми, яке сприятиме розвитку здібностей, обдарувань учнів і спроможне задовільнити їхні пізнавальні пріоритети, інтереси, нахили.

Використані джерела

1. Вікіпедія. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://haa.su/QEi/>

2. Джус І. Особливості підготовки вчителів до роботи з обдарованими дітьми / І. Джус // Освіта

розвиток обдарованої особистості. – 2014. – № 3.

3. Концепція Нової української школи. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://haa.su/QEk/>.

4. Наказ МОН від 01.04.2019 № 418 «Про нагородження переможців IX Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://haa.su/QEm/>.

5. Наказ МОН від 01.04.2019 № 419 «Про результати XIX Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://haa.su/QEn/>.

6. Наказ МОН України від 31.05.2019 № 767 «Про результати проведення IV етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів у 2018/2019 н.р.» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://haa.su/QEp/>.

7. Наказ МОН України від 12.06.2019 № 828 «Про результати проведення Всеукраїнських учнівських турнірів» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://haa.su/QEg/>.

8. Шемуда М.Г. Професійна підготовка вчителя до роботи з обдарованими дітьми. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://haa.su/QEr/>.

Ольга ГРЕБЕНЬ,
методист НМЦ координації
роботи методичних
та загальноосвітніх установ
і закладів освіти ХОІППО.

Про організацію освітньої роботи в закладах дошкільної освіти у 2019/2020 н.р.

Дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою системою безперервної освіти. Держава визнає пріоритетність дошкільної освіти та забезпечує умови для її здобуття.

Освітні установи дошкільної галузі здійснюють роботу у 2019-2020 н.р. згідно із:

- Конституцією України;
- Конвенцією про права дитини (ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27.02.1991 №789-XII);
- Державною соціальною програмою «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН «Про права дитини»» (2017-2021 рр.);
- Законами України:

«Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII;

«Про дошкільну освіту» від 01.07.2001 № 2628-III;

«Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III;

«Про внесення змін до Закону України "Про освіту" щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» від 23.05.2017 № 2053-VIII;

«Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 №3715-VI;

«Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 №2229 – VIII;

«Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» від 06.09.2018 №2541- VIII;

– Указами Президента України:
«Стратегія національно-патріотичного виховання 2020-2025 роки» від 18.05.2019 №286/2019;

«Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» від 09.02.2016 №42;

– Постановами Кабінету міністрів України:

«Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» від 12.07. 2017 № 545;

– Розпорядженнями Кабінету міністрів України:

«Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» від 14 грудня 2016 р. № 988-р.

Забезпечення якісної та доступної дошкільної освіти регламентується нормативно-правовими актами:

- Наказ МОН України від 06.02.2015 № 104/52 «Про затвердження Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах». Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26 лютого 2015 року за № 224/26669;

- Наказ МОН України від 20.04.15 № 446 «Про затвердження гранично допустимого навчального навантаження на дитину у дошкільних навчальних закладах різних типів та форми власності». Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 13 травня 2015 року за № 520/26965;

- Наказ МОЗ України від 24.03.2016 № 234 «Про затвердження Санітарного регламенту для дошкільних навчальних закладів». Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14 квітня 2016 р. за № 563/28693;

- Наказ МОН України від 16.04.2018 №372 «Про затвердження Примірного положення про методичний кабінет закладу дошкільної освіти»;

- Наказ МОН України від 08.06.2018 № 609 «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти»;

- Лист МОН України від 11.10.2017 №1/9-546 «Методичні рекомендації щодо організації взаємодії закладів дошкільної освіти з батьками вихованців»;

- Лист МОН України від 19.04.2018 №1/9-249 «Щодо забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти»;

- Лист МОН України від 13.11.2018 №1/9-691 «Щодо організації діяльності інклюзивних груп в закладах дошкільної освіти»;

- Лист МОН України від 14.02.2019 №1/11-1491 «Організація роботи та дотримання вимог з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності у закладах дошкільної освіти. Інструктивно-методичні рекомендації».

Якісна дошкільна освіта – надважлива вимога суспільства і держави. З метою реалізації цього завдання в Україні розпочалась робота щодо розроблення та затвердження Концепції забезпечення якості дошкільної

освіти / Наказ МОН України №111 від 01.02.2019 року «Про створення робочої групи щодо розроблення і затвердження Концепції забезпечення якості дошкільної освіти»/.

Концепція забезпечення якості дошкільної освіти – стратегічний документ, мета якого - підкреслити самодостатність та самоцінність дошкільної освіти.

Стратегічні напрями Концепції

1. Суб'єкт освітнього процесу – дитина:

1.1. співвідношення результату дитини з попереднім результатом самої дитини;

1.2. використання розвивального середовища –самостійна діяльність дитини у створеному просторі;

1.3. не знанневий, а діяльнісний компонент освіти.

2. Суб'єкт освітнього процесу – педагог:

2.1. керованість педагогом освітнім процесом.

3. Суб'єкт освітнього процесу – батьки:

3.1. усвідомлення батьками відповідальності за виховання і розвиток дитини;

3.2. участь в освітньому процесі;

3.3. обізнаність батьків про здобутки від самої дитини.

4. Суб'єкт освітнього процесу – фахівці сервісу:

4.1. задоволеність педагога створеними умовами;

4.2. співпраця фахівців сервісу.

План робочої групи передбачає розробку проекту Концепції, громадське обговорення та винесення документу на розгляд колегиї МОН України.

При визначенні пріоритетних напрямів дошкільної освіти у 2019-2020 н.р. пропонуємо перелік матеріалів, на які необхідно орієнтуватися:

- Інструктивно-методичні рекомендації «Щодо організації діяльності закладів освіти, що забезпечують здобуття дошкільної освіти у 2019/2020 навчальному році» /Лист МОН України від 02.07.2019 № 1/9-419 ;

- Інструктивно-методичні рекомендації «Зміни в організації діяльності закладу дошкільної освіти на сучасному етапі» / сайт Департаменту освіти і науки Хмельницької ОДА, сторінка «Дошкільна освіта», червень 2019 <http://osvita.khm.gov.ua/> ;

- Інструктивно-методичні рекомендації «Про організацію освітньої

до 2019/2020 навчального року

роботи в закладах дошкільної освіти у 2019-2020 навчальному році» / сайт ХОІППО, електронна газета «Майбуття», червень 2019 р. <http://haa.su/QEs/>;

Реалізуючи завдання реформування освіти в контексті Концепції «Нова українська школа», рекомендуємо місцевим органам управління освітою, методичним службам, педагогічним колективам такі пріоритетні напрями:

- організація сучасного освітнього простору як сукупність умов, сприятливих для якісного проживання дошкільного дитинства;

- розвиток професійної компетентності педагога через постійний саморозвиток, самовдосконалення та сьогочасний методичний супровід (науковий, інформаційно-аналітичний);

- упровадження інноваційних технологій, прогнозування та відстеження їхньої результативності в освітньому процесі.

При доборі програмно-методичного забезпечення, навчальної літератури методичним службам варто інформувати педагогів про Лист МОН від 10.06.2019 № 1/9-365 "Про переліки навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання у закладах освіти у 2019/2020 навчальному році" / сайт МОН України – <https://mon.gov.ua/ua>.

Організація сучасного освітнього простору як сукупність умов, сприятливих для якісного проживання дошкільного дитинства.

Актуальна проблема дошкільця – оптимальне перетворення освітнього простору дошкільного закладу з метою його осучаснення, задоволення потреб та запитів дітей, врахування особливостей їхнього світосприймання та психофізичного розвитку.

Організація освітнього простору розглядається як один із дев'яти компонентів формули нової української школи (Концепція НУШ, розділ «Сучасне освітнє середовище»).

Термін «освітній простір» увійшов до широкого використання та поступово утвердився як наукова категорія в 90-х роках. Отже, освітній простір – сфера взаємодії трьох суб'єктів: педагога, дитини й середовища, в якому вони співіснують. Планування і дизайн освітнього простору спрямовується на розвиток дітей, їх мотивацію до спілкування та навчання.

Звертаємо увагу на вимоги до освітнього простору: він має бути безпечним, комфортним, знайомим дитині та носити розвивальний характер. Його організація потребує сьогодні використання нових мультимедійних методів роботи з дітьми та дорослими, ІТ – технологій, оновлення ігрового, дидактичного обладнання.

Освітній простір включає в себе різноманітні середовища, а саме: се-

редовища групових кімнат, музичної, фізкультурної залів, басейнів та інші.

Педагогічна наука трактує поняття «Середовище дитячого садка» як комплекс матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, ергономічних, естетичних, психолого-педагогічних умов, які забезпечують організацію життя дітей і дорослих у закладі дошкільної освіти.

В освітніх середовищах передбачаються різноманітні осередки (центри активності, локації) відповідно до видів дитячої діяльності.

Потребує детального опрацювання з педагогами міжнародна технологія «Стіни, які говорять» (оригінальна назва «Talking Walls»), що забезпечує передусім долучення дітей до створення свого персонального простору, а не тільки організацію дорослими предметно-розвивального середовища освітнього закладу.

Технологія «Стіни, стеля та підлога, які говорять» (варіант, який використовується в Україні) треба розглядати як систему візуалізації інформації в інтер'єрі дошкільного закладу та занурення дошкільників в освітній простір.

Досвід використання даної технології склався у педагогів Естонії, фінських дошкільних закладах та початковій школі, італійських, німецьких дитсадках тощо.

Інформацію щодо суті, змісту, мети, місця, умов та можливостей використання технології пропонує Катерина Крутій, доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського (цикл статей «Стіни, стеля та підлога, які говорять» - ж-л «Дошкільне виховання».-2019.- №1.- №3. №4).

Науковці зазначають проблеми й недоліки організації освітнього простору сучасних дошкільних закладів, а саме:

- недостатня мобільність обладнання;
- штучна й надмірна декоративність;
- формальність окремих осередків;
- наявність у групових кімнатах сенсорних стимулів, які не можна використовувати в приміщенні;
- інформаційні перевантаження приміщень.

Стратегічним напрямом розв'язання окреслених проблем є проектування освітнього простору з урахуванням вимог сьогодення.

Рекомендуємо інформаційно - методичний супровід питання організації освітнього простору:

- Новий освітній простір. Мотивуючий простір / інформаційний посібник www.dfrf.minregion.gov.ua;

- Новий освітній простір. Безбар'єрність / інформаційний посібник www.dfrf.minregion.gov.ua;

- Новий освітній простір. Сучасне обладнання / інформаційний посібник www.dfrf.minregion.gov.ua;

- Методичні рекомендації щодо організації освітнього простору Нової української школи (Наказ МОН від 23.03.2018 №283) / mon.gov.ua, nua.org.ua;

- Нова українська школа: порадник для вчителя / навчально-методичний посібник/ К., «Літера ЛТД», 2018.- С.44-58.

Додаткову інформацію щодо створення сучасного освітнього середовища закладу дошкільної освіти можна отримати у проспекті «Все для щасливого навчання дітей» - www.vemakids.com.ua, www.factor-r.com.ua.

Vema S. A. – міжнародна компанія з головним офісом у м.Фрибурґ, Швейцарія, що впроваджує інноваційні проекти у сфері покращення навколишнього середовища. Разом з Ізраїльським інститутом «Shalvat ha Naim» (м. Нахарія) було започатковано проєкт в Україні – Vema Kids. Сьогодні Vema Kids – це компанія, що займається впровадженням світових стандартів якості в сфері освіти, реабілітації, організації доступного простору і рекреаційних зон для дітей та дорослих. Команда спеціалістів фірми надає рекомендації як облаштувати приміщення або самостійно «під ключ» створює простір для занять дітей різного віку. Запорукою продуктивної роботи, гармонійного розвитку дошкільників є якісні, сертифіковані матеріали, придатні для використання.

Розвиток професійної компетентності педагога через постійний саморозвиток, самовдосконалення та сьогочасний методичний супровід (науковий, інформаційно-аналітичний).

Сьогодні суспільство ставить підвищені вимоги до педагога – дошкільника, його професійних та особистих якостей. Постійний розвиток і самовдосконалення працівників освітніх закладів мають за мету досягти успіху в обраній справі, вершин фахової майстерності, плекати власну професійну компетентність.

Вимоги до сучасного освітянина педагогічна наука визначає за трьома чинниками, які можна розглядати як провідні вектори саморозвитку (Ганна Беленька, доктор педагогічних наук, ж-л «Дошкільне виховання».- 2019.- №4.- С.3-5).

Перший вектор (світоглядний). Педагог має мислити категоріями Всесвіту. Його цінності, загальна картина світу та світосприйняття мають гармоніювати із загальнолюдськими цінностями і законами розвитку природи.

Другий вектор (професійний). Професіоналізм, фахова компетентність педагога, а саме: глибинні знання фізіології дитини, вікової психології,

до 2019/2020 навчального року

педагогіки та методик. Енциклопедична обізнаність та володіння сучасними технологіями розвитку дитини.

Третій вектор (особистісний). Професійно значущими рисами педагога є оптимізм, доброта, емпатія, емоційність. Важливо усвідомлювати відповідальність перед дитиною, її батьками, державою. Відчуття здатності та потреби вчитися впродовж життя.

Законодавча, нормативно-правова база сучасної освіти загалом та дошкільної освіти зокрема спрямовує педагогічних працівників на максимальний вияв самостійності у виборі освітніх програм, можливій їхній авторській розробці, створенні методично-дидактичного супроводу та реалізації програмових завдань через запровадження інноваційних технологій, творення власного досвіду освітньої діяльності.

У цьому зв'язку актуальними є питання вироблення індивідуальної траєкторії розвитку професіоналізму педагога.

Формування та вдосконалення професійної компетентності необхідно розглядати, з одного боку, як ключове завдання самого педагога, з іншого – як складову діяльності методичних служб різних рівнів, розпочинаючи із закладу дошкільної освіти. В основу необхідно покласти План роботи закладу на навчальний рік як загальний план розвитку професійної компетентності працівників та індивідуальний план розвитку педагога. Названі документи є засобами методичного та психологічного супроводу безперервного професійного розвитку освітян.

Пріоритетним завданням є мотивація та максимальна підтримка педагогів-початківців. Залучення молодих фахівців до активної професійної діяльності, допомога їм в адаптації до колективу та умов закладу згодом позитивно вплине на якість освітнього процесу.

Особливий акцент слід зробити на адресну спрямованість науково-методичного супроводу професійного становлення молодого педагога, що забезпечує індивідуалізацію процесу, використання нестандартних форм роботи з початківцями.

Працюючи з молодими фахівцями, управлінські, методичні служби реалізують низку завдань:

- надання педагогам-початківцям допомоги в адаптації, професійному та особистісному розвитку, формуванні компетентностей;
- створення сприятливих умов для самовдосконалення педагогів, розвитку їх творчої ініціативи та збагачення досвіду;
- здійснення моніторингу рівня професійної компетентності молодих спеціалістів, їх можливостей, освітніх потреб, труднощів у роботі, динаміки професійного розвитку;

- розробка системи оцінювання особистісного зростання педагогів та відзначення їхніх досягнень.

Пропонуємо використати:

- Методичний посібник «План роботи закладу дошкільної освіти: принципи, структура, зміст», Ірина Романюк, ТОВ «Мандрівець».- 2019.- 136 с.;

- Методичні поради «Індивідуальна траєкторія розвитку професійної компетентності педагога», Ірина Романюк / ж-л «Дошкільне виховання».- 2019.- №4.- С. 6-10/.

Зміни мети та призначення нішньої освіти актуалізують питання організації, змісту навчання педагогічних кадрів. Знижується функціональна значущість і привабливість традиційної організації навчання, передача «готових» знань перестає бути ключовим моментом освітнього процесу.

Поняття «освітній процес» розглядається як соціальне, лінгвістичне, психолого-педагогічне явище, що передбачає взаємодію трьох компонентів: комунікації, інтеракції та перцепції.

Перший із них – комунікація- акт спілкування, зв'язок між індивідами, обмін інформацією. Інтеракція – інформація та дія, поведінковий аспект. Перцепція – сприйняття та взаєморозуміння.

У цьому зв'язку термін «інтерактивний», що походить від англійського interact – взаємодіяти, використовується як перебування у режимі бесіди, діалогу, спільної дії.

Для відпрацювання теоретичних засад та практики інтерактивного навчання рекомендуємо посібник Олени Пометун «Енциклопедія інтерактивного навчання», бібліотека журналу «Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання».-2014.- № 5 - 6.

Інтерактивне навчання це – організація методом (тренером, викладачем...) за допомогою певної системи способів, методів, прийомів навчання педагогів, заснованого на:

- суб'єкт-суб'єктних стосунках методиста та педагога (паритетність);
- багатосторонній комунікації;
- конструюванні інформації педагогом;
- використанні самооцінки та зворотного зв'язку;
- постійній активності педагога.

Мета інтерактивного навчання – створення умов навчання, за яких педагог відкриватиме, здобуватиме і конструюватиме знання, уміння та власну професійну компетентність.

Структура інтерактивних форм навчання:

- назва форми навчання;
- мета та завдання;
- етапи роботи: мотиваційний, діяльнісний, рефлексивний.

Задля підвищення якості надання

освітніх послуг складовою змісту методичного навчання має бути перспективний педагогічний досвід. Кращими знахідками організації освітньої роботи з дошкільниками педагоги діляться на сторінках фахових періодичних видань, зокрема, журналів напряму «МЦФЕР : Освіта» видавничого дому МЦФЕР.

Пропонуємо для ознайомлення інформацію про переможців, лауреатів Всеукраїнських та обласних конкурсів – 2018-2019 н.р.

Переможець Всеукраїнського конкурсу «Освітні технології - 2018» Лигус Алла Петрівна, музичний керівник ДНЗ№5, м.Нетішин. Досвід використання музично-оздоровчих технологій опублікований у журналі «Палітра педагога».- 2018 р.- №6. Автором підготовлено збірку «Музично-оздоровча робота з дошкільниками», що посіла призове друге місце в обласній виставці «Освіта Хмельниччини на шляхах реформування - 2018» <https://www.hoiippo.km.ua/>.

Всеукраїнський конкурс друкованої продукції від журналу «Методична скарбничка вихователя».

Методична розробка – майстер-клас Галини Коцар, вчителя-логопеда дошкільного навчального закладу №6 «Золота рибка» м.Славути, визнана переможцем у номінації «Майстер-клас у системі освітньої роботи з дошкільниками» - Диплом I ступеня. Досвід педагога за темою «Собачка – травяничок: екоіграшка власноруч» надрукований у журналі «Методична скарбничка вихователя».- 2019 р.- № 2.

Дипломант конкурсу «Майстер-клас у системі освітньої роботи з дошкільниками - 2018» - Гульчук Олена Борисівна, вихователь Ільковецького навчально-виховного комплексу Теофіпольського району (робота ввійшла в 10 найкращих в Україні). Досвід за темою «Лялькарство. Скульптурний текстиль». опублікований на сайті Теофіпольського РМК <http://haa.su/QE/> та у газеті «Хмельниччина».- 2018 р.- № 49.

Хмельницьку обласну премію ім. М. Дарманського в галузі освіти і науки у номінації «Кращий педагогічний працівник закладу дошкільної освіти» (жовтень, 2018) отримала Байдюк Сніжана Іванівна, вихователь-методист Шепетівського ДНЗ №11«Дзвіночок». Педагогом підготовлено: методичний супровід «Професійна підготовка майбутніх педагогів на засадах освітніх інновацій»; методичні посібники «Академія інженерного мислення» <https://drive.google.com/file/d/1GEbguMLdV1K2djfA5X9gdssw2oaW0H5y/view?usp=sharing>, та «Інтерактивні форми роботи в організації гурткової діяльності» <http://haa.su/QE/>

Міжнародний фестиваль-конкурс «Golden lion», номінація «Оригінальне

до 2019/2020 навчального року

мистецтво», жанр «Інструментальна музика» (листопад, 2018). Переможець - дитячий інструментальний ансамбль «Передзвони», художній керівник – Пушкарук Вікторія Михайлівна, музичний керівник Шепетівського ДНЗ №10 «Михайлик» - Диплом I ступеня. Методичні посібники: «Школа творчого музикування» <http://haa.su/QEx/>, «Феєрія дитячого свята» <https://docs.google.com/document/d/1ZBhVfVWXMCQ2L15U2uh9Y6nNalGuJlyZMrda-Comt9l/edit?usp=sharing>.

З матеріалами передового педагогічного досвіду освітан області можна ознайомитись на:

- сайті ХОІППО, Цифрова лабораторія педагогічного досвіду Хмельницького ОІППО <http://haa.su/QEy/>;

- блозі методичних матеріалів «Дошкільний світ Хмельниччини», сторінка методиста svitdoshkillia.blogspot.com.

Упровадження інноваційних технологій, прогнозування та відстеження їх результативності в освітньому процесі закладу.

З огляду на гостру потребу оновлення форм, методів, технологій освітнього процесу зростають вимоги щодо формування готовності педагогічних кадрів до роботи в інноваційному режимі. Важливим завданням є науковий, методичний, інформаційний супровід інноваційної діяльності педагогів, що передбачає визначення актуальних проблем, їх відбір та проектування, конструювання педагогічних інновацій.

Акцентуємо увагу на важливості прогнозування очікуваних наслідків під час реалізації змісту інноваційної освіти та відстеження її результативності в освітньому процесі закладу.

Впродовж 2018-2019 н.р. в області функціонували експериментальні майданчики за актуальними освітніми напрямками:

- «Формування соціальної та фінансової грамотності у дошкільників» / ЗДО №18, м. Кам'янець-Подільський; №8 (ЦРД), м. Нетішин; №9, м. Славута; №38, м. Хмельницький; №12, м. Шепетівка/;

- «Освітня програма «Впевнений старт» та її навчально-методичне забезпечення»;

- «Становлення і розвиток особистості на ранніх етапах онтогенезу» на базі дошкільного навчального закладу (ясла-садка) комбінованого типу № 21 м. Кам'янець-Подільського та дошкільного навчального закладу (центру розвитку дитини) «Золотий ключик» м. Нетішина. Названі заклади планують здійснювати інноваційно-освітню діяльність у складі наукової групи під керівництвом Гавриш Н.В., доктора педагогічних наук, професора, провідного наукового співробітника лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Метою експерименту Всеукраїнського рівня щодо соціально-фінансової освіти є створення перспектив соціальної інтеграції, формування навичок соціальної участі, зростання прав і можливостей дошкільників, їхнього повноцінного розвитку та розвитку співробітництва. Інноваційний зміст діяльності експериментальних закладів освіти полягає у ефективному засвоєнні дітьми нової інформації, розвитку соціальних і фінансових вмінь та навичок за допомогою відповідних заходів, вправ та прийомів. При цьому важливо допомогти дитині опиратись на себе, щоб стати відповідальним, активним громадянином, ініціатором змін у власному житті та житті суспільства.

У процесі експерименту педагогічними колективами створено відповідну матеріально-технічну базу, пізнавальні осередки, економічні ігрові, тематичні бібліотеки, дидактичні посібники для організованої педагогами та самостійної ігрової, предметно-практичної діяльності дітей.

Реалізація програми соціально-фінансової освіти дітей забезпечується навчально-методичним супроводом, підготовленим учасниками експерименту:

- авторськими програмами та освітніми проектами соціальної і фінансової грамотності;

- розробками перспективного планування та планами роботи гуртків соціально-економічного спрямування;

- програмами, планами методичної роботи з педагогами та батьками;

- добірками розробок занять, свят, розваг, благодійних акцій, дидактичних ігор;

- демонстраційними та роздатковими дидактичними матеріалами.

В межах експериментальної роботи було проведено тренінгове навчання (3 заняття), обласну методичну панораму (5 зустрічей).

У жовтні – листопаді 2018 р. розпочали роботу обласні школи передового педагогічного досвіду у п'яти освітніх установах – учасниках експерименту, планами яких передбачено щоквартальне проведення занять у 2019 р. Навчанням охоплено 120 педагогів ОТГ, районів та міст області, що дасть можливість максимально поширити результати експерименту.

Рекомендуємо запланувати методичну роботу з педагогічними працівниками, яку будуть організовувати слухачі обласних шкіл передового досвіду.

Інформація про науково-методичний супровід впровадження основ соціальної та фінансової освіти:

- сайт МОН України, рубрика «Освіта», розділ «Дошкільна освіта», підрозділ «Майстерня педагога», сторінка «Освітній проект «Афлатот»» <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilnaosvita/profesiynaskarbnichka/osvitnij-proekt-aflatot/>;

- мережева творча фахова спільнота у Фейсбуці «Наш Афлатот. Хмельницька область» <https://www.facebook.com/groups/465886650411355/>;

- методичний посібник «Упровадження основ соціальної та фінансової освіти дітей дошкільного віку» / укладачі Л.Дарченко, М.Каратаєва. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Звoleyко Д.- 2018.- 270 с.

Трансформування у практику новітніх педагогічних ідей, змісту, технологій забезпечують сучасні освітні комплекси та парціальні програми.

Пропонуємо для ознайомлення інформацію щодо програм «Впевнений старт» для дітей середнього дошкільного віку, «Музично-казкові настільні ігри: оздоровчо-освітня робота з дітьми 4-го року життя», «Український віночок. Регіон».

Триває навчання методичних, педагогічних працівників за участю авторів та координаторів проекту з проблеми впровадження програми «Впевнений старт» на базі ХОІППО та районних, міських методичних кабінетів, ЗДО.

У 2019-2020 н. р. планується впровадження освітньої програми «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку (235 ЗДО, 291 група), освітньої програми «Впевнений старт» для дітей середнього дошкільного віку (58 ЗДО, 73 групи).

Отримали гриф Міністерства освіти і науки України "Схвалено до використання в закладах дошкільної освіти" освітня програма "Впевнений старт" для дітей середнього дошкільного віку та навчально-виховний комплекс (Лист МОН України № 22.1/12-Г-210 від 16.04.2019р.).

Матеріали для вихователя включають:

- книгу вихователя;
- набір плакатів для групової роботи з дітьми;

- хрестоматію літературно-художніх творів з методикою використання «Коло книги» для дітей середнього дошкільного віку.

Матеріали для дитини:

- індивідуальний ігровий набір;
- альбом з художньо-творчої діяльності.

Книга для батьків.

Книга вихователя містить вступну частину (теоретичні засади, психолого-педагогічні умови реалізації програмових завдань, коментар до основних форм, методів, засобів), перспективне планування (теми, підтеми, ідеї), календарне планування (підтеми, дні + ідеї, зміст роботи).

Організаційно-методичні основи роботи за програмою та навчально-виховним комплексом:

- тривалість навчального року – 40 тижнів, що передбачає проходження 13-и тем, кожна з яких триває 3 тижні (крім першої і останньої – 2 тижні);

до 2019/2020 навчального року

• розподіл освітнього навантаження відповідає віковим особливостям дітей середнього дошкільного віку.

Одним із перспективних напрямів оздоровчої роботи з дітьми дошкільного віку є застосування компенсаторних механізмів впливу музики на дитину через сублімацію негативних емоцій і переживань у музичну творчість. Це, своєю чергою, сприяє формуванню стійкості характеру, підвищенню рівня розумового розвитку і сталості емоційно-вольової сфери дітей.

З метою формування світогляду дитини, впливу на її поведінку, розкриття можливостей для пізнання прекрасного в реальному світі, становлення чуттєвої сфери учасники творчої лабораторії музичних керівників м.Хмельницького під науковим керівництвом І.А. Малашевської, кандидата педагогічних наук, розробили парціальну програму «Музично-казкові намістинки: оздоровчо-освітня робота з дітьми четвертого року життя» і методичні рекомендації щодо проведення музично-оздоровчих занять.

Комісія з дошкільної педагогіки і психології Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України розглянула матеріали науково-методичної експертизи рукопису методичного посібника «Музично-казкові намістинки: оздоровчо-освітня робота з дітьми четвертого року життя» (автори Трофімченко І.Є., Малашевська І.А., Сімон Н.Г., Шаронова В.О., Гончарук А.Д., Боднар С.В., Завдяна Н.В., Шевчук О.Г., Таушан О.Г., Туркот А.В., Марчук Т.М.) і надала позитивну оцінку з висновком «Схвалено для використання в закладах дошкільної освіти» /Лист МОН України від 04.12.2018 №22.1/12-Г-1056/.

Методологічною основою програми є саногенно-особистісний (оздоровчий) підхід, що передбачає використання методів, прийомів музично-оздоровчої діяльності у системі музичного виховання і розвитку дітей дошкільного віку. Це сприятиме підвищенню ефективності музичної освіти дошкільників через розкриття резервних і адаптивних можливостей дитячого організму під час навчання музики.

До структури парціальної програми «Музично-казкові намістинки: оздоровчо-освітня робота з дітьми 4-го року життя» входить:

- пояснювальна записка;
- зміст програми з окресленими оздоровчо-освітніми завданнями і очікуваними результатами;
- орієнтовна тематика музично-оздоровчих занять на навчальний рік.

Зміст програми спрямований на гармонізацію емоційно-вольової сфери і психофізіологічних станів дітей четвертого року життя, на подолання незначних неврозів, страхів, комп-

лексів тощо. Крім основних завдань, очікуваних результатів оздоровчо-освітньої роботи з дошкільниками у змісті вказано періодичність, тривалість та теми занять і кількість годин на вивчення кожної теми.

Теоретичні засади та технології є складовими навчання музичних керівників області під час занять школи новаторства, робота якої триває два роки (керівник Ірина Трофімченко, музичний керівник ДНЗ№56 м.Хмельницького). Методистам та музичним керівникам закладів дошкільної освіти необхідно забезпечити реалізацію програми «Музично-казкові намістинки: оздоровчо-освітня робота з дітьми четвертого року життя».

Відповідно до плану Міністерства освіти і науки України щодо розвитку громадянської освіти, соціальної компетентності, задоволення освітніх потреб представників національних меншин і розвитку навичок успішної міжкультурної комунікації, зниження конфліктного потенціалу в суспільстві триває впровадження наскрізного інтегрованого курсу за вибором «Культура добросусідства» (Лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України №22.1/12-Г-366 від 15.06.2018р.).

Програми курсу «Культура добросусідства», розроблені для закладів дошкільної, загальної середньої, вищої освіти, роботи з дорослими (педагогами, батьками), допомагають втілювати концепцію наступності та розвитку освіти впродовж життя. Вони є інтегрованими та спрямовані на розвиток і соціалізацію людини, формування громадянської, міжкультурної, комунікативної, екологічної та інших компетентностей, толерантності. Програми враховують регіональну конфесійну, культурну, ментальну, мовну специфіку та географічний, історико-культурний контекст як регіону, так і країни цілому.

Першою складовою курсу є програма з міжкультурної і громадянської освіти дітей дошкільного віку «Український віночок. Регіон».

Авторський колектив, який працював над розробкою Програми: Араджіоні М.А., кандидат історичних наук, керівник творчої групи розробників курсу, співавтор програми; Кравчук Л.В., Савчук О.С., Чумак Н.О., Романчук О.О.

Метою впровадження цього документу є формування основ громадянської і міжкультурної компетентностей, соціалізації дітей середнього і старшого дошкільного віку в багатокультурному соціальному та освітньому просторі України.

Концептуальну основу Програми утворюють основні положення компетентнісного, діяльнісного, інтегровано-

го підходів та особистісно орієнтованої освітньої парадигми.

Програма «Український віночок. Регіон» структурована за змістовими лініями:

- Світ дитинства;
- Пізнаємо природу рідного краю;
- Дитина в розмаїтті культур;
- Граємося разом;
- Вчимося спілкуватись;
- Співпраця з родинами вихованців та громадськістю.

Кожна із зазначених змістових ліній передбачає освітні завдання, зміст роботи, очікувані результати (окремо для дітей середнього та старшого дошкільного віку).

Методичним службам радимо інформувати педагогічний загал щодо мети, завдань та змісту програми «Український віночок. Регіон» із подальшим навчанням педагогів закладів дошкільної освіти всеукраїнськими тренерами, авторами програми.

Рекомендуємо віртуальні локації для використання в практиці роботи:

1. <http://mon.gov.ua> – сайт Міністерства освіти і науки України
2. <http://www.imzo.gov.ua/> – сайт державної наукової установи Інститут модернізації змісту освіти
3. <http://osvitakm.org> – сайт Департаменту освіти і науки Хмельницької ОДА
4. <http://hoippo.km.ua> – сайт Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
5. <https://www.youtube.com/channel/UC1sbMzhKUQaynRtpPsQrQCQ> - YOUTUBE канал відеоматеріал «Дошкільня Хмельниччини»
6. svitdoshkillia.blogspot.com - блог методичних матеріалів «Дошкільний світ Хмельниччини»
7. <https://metodcacepedagog.blogspot.com/> - Цифровий методичний кейс педагогів дошкільної освіти ОТГ
8. <http://stepforschool.blogspot.com/> - блог «Батькам майбутніх першокласників»
9. <https://www.facebook.com/groups/752227128244877/> - Фейсбук, спільнота «Дошкільня Хмельниччини»
10. <https://www.facebook.com/groups/343214019466020/> - Фейсбук, спільнота «Порадник педагога ЗДО»
11. <https://www.facebook.com/groups/465886650411355/> - Фейсбук, спільнота «Наш Афлатот (Хмельницька область)»
12. <https://www.facebook.com/groups/1914367918650175/> - Фейсбук, спільнота «Долонька»

**Марина КАПАТЄВА,
Лариса ДАРЧЕНКО,
методисти дошкільної освіти
НМЦ дошкільної, початкової
та спеціальної освіти ХОІППО.**

до 2019/2020 навчального року

Про викладання навчальних предметів у 1-4 класах у 2019/2020 н.р.

Міністерство освіти і науки надіслало для практичного використання методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2019/2020 н.р., підготовлені спільно з Національною академією педагогічних наук України та Інститутом модернізації змісту освіти.

Реалізація змісту освіти, визначеного Державними стандартами початкової освіти, здійснюватиметься відповідно до листа Міністерства освіти і науки України «Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2019/2020 навчальному році» від 01.07.2019 р. № 1/11-5966.

Інформуємо, щодо необхідності врахування у діяльності початкової освіти нормативно-правової бази Нової української школи (у 1-2 класах) та Державного стандарту загальної початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №462 від 20.04.2011 (у 3-4-х класах).

Зокрема:

- Наказ МОН України від 08.04.2015 №412 «Про затвердження Інструкції щодо заповнення Класного журналу для 1-4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів» зареєстрований в Міністерстві юстиції України 27.04.2015 за №472/26917

- Наказ Міністерства освіти і науки України від 19.08.2016 №1009 «Про орієнтовні вимоги до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи»

- Концепція Нової української школи від 14.12.2016 №988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року»

- Наказ МОН України від 13.07.2017 №1021 «Про організаційні питання запровадження Концепції Нової української школи у ЗНЗ I ступеня»

- Наказ МОН України від 13.07.2017 №1028 «Про проведення всеукраїнського експерименту на базі загальноосвітніх навчальних закладів»

- Постанова Кабінету Міністрів України №87 від 21.02.2018 «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти»

- Наказ МОН України від 05.03.2018 № 223 «Щодо упровадження ігрових та діяльнісних методів

навчання в освітній процес перших класів закладів загальної середньої освіти»

- Наказ МОН №283 від 23.03.2018 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи»

- Наказ МОН №268 від 21.03.2018 «Про затвердження типових освітніх та навчальних програм для 1-2-х класів закладів загальної середньої освіти»

- Наказ МОН від 22.03.2018 №271 «Про затвердження Примірної переліку корекційних засобів навчання та реабілітаційного обладнання для спеціальних закладів освіти»

- Лист МОН України від 27.03.2018 №1/9-181 «Роз'яснення щодо освітніх програм, що не є типовими»

- Лист МОН України від 02.04.2018 №1/9-190 «Щодо скороченої тривалості уроку для учнів початкової школи»

- Наказ МОН №367 від 17.04.2018 «Порядок зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти»

- Лист МОН України від 19.04.2018 №1/9-249 «Щодо забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти»

- Наказ МОН №407 від 20.04.2018 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти I ступеня»

- Лист МОН від 18.05.2018 №1/9-322 «Щодо порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах в умовах повної або часткової інтеграції різних освітніх галузей, можливість якої передбачена Державним стандартом початкової освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України №87 від 21.02.2018»

- Лист МОН від 03.07.2018 №1/9-415 «Інструктивно – методичні рекомендації щодо вивчення в закладах загальної середньої освіти навчальних предметів та організація освітнього процесу у 2018/2019 навчальному році»

- Наказ МОН №816 від 26.07.2018 «Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 1 класів з інтелектуальними порушеннями»

- Наказ МОН №1143 від 10.08.2018 «Про затвердження професійного

стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти»

- Наказ МОН №924 від 20.08.2018 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу у Новій українській школі»

- Наказ МОН №925 від 20.08.2018 «Методичні рекомендації щодо адаптаційного періоду для учнів першого класу»

- Наказ від 07.12.2018р. №1362 Про затвердження методичних рекомендацій щодо заповнення Класного журналу

- Лист МОН від 10.06.2019 № 1/9-365 «Про переліки навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання у закладах освіти у 2019/2020 навчальному році».

Режим роботи закладів загальної середньої освіти керуються відповідними нормативно-правовими актами, зокрема, навчальний день не повинен перевищувати час, що визначають за кількістю академічних годин, передбачених навчальним планом закладу загальної середньої освіти, та тривалістю перерв між уроками.

Відповідальність за реалізацію державної політики у сфері освіти та забезпечення якості освіти на відповідній території покладена на органи місцевого самоврядування (стаття 66 Закону України «Про освіту»). Відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту» (стаття 43), утримання та розвиток матеріально-технічної бази закладів загальної середньої освіти фінансуються за рахунок коштів засновника (засновників) цих закладів. Для керівників та засновників навчальних закладів Стандарт початкової освіти – пряма вказівка до створення належного навчального довкілля, так як воно сприятиме ефективному досягненню обов'язкових результатів навчання.

Згідно з Постановою Кабміну від 4 квітня 2018 р. № 237, 40% суми спрямовують на закупівлю дидактичних матеріалів (розподіл субвенції між місцевими бюджетами здійснюється з урахуванням кількості класів початкової школи); 40% – на закупівлю сучасних меблів (з урахуванням кількості учнів початкових класів); 20% – на закупівлю комп'ютерного обладнання, мультимедійного контенту (з урахуванням кількості закладів, в яких є початкова школа).

Водночас місцеві бюджети мають

до 2019/2020 навчального року

дофінансувати школи. Закладам, розташованих у містах обласного значення, місцевий бюджет дає не менш як 30%; закладам, розташованих у районах та ОТГ – не менш як 10%; закладам, розташованих у селах (селищах), що мають статус гірських населених пунктів, та в населених пунктах, розташованих на лінії зіткнення, – не менш як 5%.

Що можуть закуповувати за кошти субвенції, регулює наказ МОН від 13.02. 2018 р. № 137 “Про затвердження примірних переліків засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для навчальних кабінетів початкової школи”. Місцева влада разом зі школою визначають, що саме потрібно придбати для школи. Наприклад, якщо в школі вже є пристрій принтер-сканер-копір, то його можуть не закуповувати, а спрямувати кошти на іншу потрібну річ. Окрім того, під час розподілу субвенції між школами мають дотримуватись зазначеного вище співвідношення щодо статей витрат.

Вимоги щодо меблів є в Наказі МОН №283 від 23.03.2018 р. “Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи”.

Реалізація змісту освіти у 1-2 класах здійснюватиметься відповідно до Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 87 від 21.02.2018р.

Реалізація змісту освіти у 3-4-х класах здійснюватиметься відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 462 від 20.04.2011р.

Залишаються актуальними методичні рекомендації Міністерства щодо організації навчально-виховного процесу і вивчення базових дисциплін попередніх років. Тексти методичних рекомендацій розміщені в Інформаційних збірниках Міністерства освіти і науки відповідних років:

- для 1 класів - особливості організації освітнього процесу в 1 класах за Типовими освітніми програмами, розробленими під керівництвом Савченко О. Я., Шияна Р. Б. висвітлено у листі МОН № 1/9-415 від 03.07.18 року «Щодо вивчення у закладах загальної середньої освіти навчальних предметів у 2018/2019 навчальному році»;

- для 3-4 класів – додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 09.08.2017 р. № 1/9-436 «Методичні рекомендації щодо викладання у початковій школі у 2017/2018 навчальному році»

Типова освітня програма дає можливості вчителю, орієнтуючись на її вимоги і орієнтовний зміст, самостійно

визначити тематику навчання, обсяг годин на вивчення окремої теми, порочний розподіл опанування кожної теми тощо. Програма передбачає творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, добору навчального матеріалу, тематику, цікавість для учнів і відповідність їх віку.

Концептуальні засади реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року проголошують побудову освіти усіх рівнів з максимальним урахуванням індивідуальних фізичних, психологічних, інтелектуальних особливостей дитини кожної вікової групи.

Реформа в освіті не може відбутися без бажання учителів «працювати по новому». Сучасний педагог сьогодні постає у ролях і фасилітатора (від англ. facilitate – полегшувати, сприяти), і тьютора (від англ. tutor — учитель або той, що підтримує дитину в її навчальній діяльності через педагогічну взаємодію, допомагає, надихає); і Коуча (англ. Coach або тренер, що індивідуально працює з інтересом дитини – виявляє освітні запити, проектує освітню діяльність, організує рефлексію, проектує наступні кроки в освіті). Тому здатність педагога організувати навчальну роботу з вирішення творчих завдань, проявлення ініціативи, самостійності є новим професійним орієнтиром у роботі вчителя.

Задля виконання цих завдань у педагогічних колективах використовуються різні механізми стимулювання професійного розвитку вчителя. Такі, як директивний (примусовий), тактика переконань, тактика залучення.

Наголошуємо на важливості застосування вчителем початкових класів різноманітного методичного інструментарію та пріоритетності діяльнісного підходу.

Відповідно до нового Державного стандарту початкової освіти в освітньому процесі провідним має стати спілкування дорослого з дітьми у формі діалогу. При цьому, вчителю необхідно визнавати право дитини на ініціативні висловлювання, аргументоване відстоювання своїх пропозицій, право на помилку.

Застереігаємо від надмірної інтенсифікації інтелектуального розвитку дітей, до якої схиляються окремі педагоги.

Удосконаленню освітнього процесу початкової школи сприятиме відмова від застарілих підходів: фронтальних форм організації освітнього процесу, класичного розташування учнів у класі, статичних поз на заняттях і уроках та інше. Для забезпечення оптимальної рухової активності дітей доцільно передбачити динаміку проведення заняття/уроку (зміну видів діяльності).

Нова українська школа приділяє вагомому увагу розвитку творчості (креативності) та емоційного інтелекту – якостей особистості, необхідних їй упродовж життя (за даними висновків світових експертів) та визначених Законом України «Про освіту» (стаття 12),

Згідно з когнітивною теорією мультимедійного навчання, людина краще сприймає новий матеріал, якщо поєднує візуальні та слухові стимули. Тому пошукайте відео, анімації або навіть онлайн-курси на тему заняття, розгляньте відповідні картинки в підручнику. Надавайте перевагу схематичним, а не детальним зображенням — вони легше сприймаються.

Під час повторення нового матеріалу, надавайте перевагу інтервальному повторенню, за якого інтервали між повтореннями зростають. У цьому допоможуть програми зі створення флеш-карток. Наприклад, Анкі. Також повторюйте матеріал активними методами навчання. Серед них — тестування та постановка запитань, складання мейнд-карт і висновків до матеріалу.

Наголошуємо, що перечитування, виділення та підкреслення — пасивні методи навчання. Вони вимагають багато часу, не сприяють довготривалому запам'ятовуванню та створюють ілюзію компетентності.

Радимо включати чергування різних тем і типів завдань. Дослідження доводять, що чергування тем і вправ ефективніше, ніж навчання блоком.

Варто ще раз згадати що під час проведення групової роботи необхідно використати 7 принципів, які лежать в основі ігрового навчання (game-based learning):

1. Кожен є учасником. Ніхто не залишається поза грою. Усі працюють разом, адже кожна дитина має власну роль у завданні.

2. Кожен є учасником. Ніхто не залишається поза грою. Усі працюють разом, адже кожна дитина має власну роль у завданні.

3. Навчання — це виклик. Всі завдання знаходяться на межі можливостей учнів: вони не занадто легкі, адже тоді буде нудно, і не надто складні, щоб не демотивувати школярів.

4. Навчання — це практика. Учні пропонують і перевіряють власні ідеї та гіпотези, в ігровій формі доводять або спростовують теорії про навколишній світ. Так ігри навчають співпрацювати з іншими та з'ясовувати все на практиці.

5. Миттєвий зворотній зв'язок. Ігри одразу показують, чи на вірному шляху знаходяться учні. Під час виконання завдань школярів постійно оцінюють, вони можуть ознайомитися

до 2019/2020 навчального року

з власним прогресом і зробити відповідні висновки.

6. Помилки — найкращий спосіб навчатися. Помилки сприймаються не як причина для покарання, а привід спробувати ще раз. Не забувайте: в іграх ми маємо декілька життів.

7. Все взаємопов'язано. Учні можуть об'єднуватися в групи й ділитися власними знаннями, досвідом та роботою.

Усе це — гра. Учні не відчувають, що їх перевантажують великою кількістю інформації, жодним чином не пов'язаною з реальним життям. Вони грають і так пізнають навколишній світ.

Слід приділяти увагу груповій, ігровій, проектній та дослідницькій діяльності, мають бути урізноманітнені варіанти упорядкування освітнього середовища. Крім класичних варіантів класних кімнат доцільно використовувати мобільні робочі місця, які можна легко трансформувати для групової роботи. У плануванні і дизайні освітнього середовища першорядним має бути спрямування на розвиток дитини і мотивації її до навчання.

Оцінювання в 1-4 класах здійснюють відповідно до чинних нормативних документів.

Система оцінювання результатів навчання ґрунтується на позитивному ставленні до кожного учня (учениці). Оцінюється не рівень недоліків і прорахунків, а рівень прогресу особистісних досягнень, тому критерієм перевірки та оцінювання результатів освіти є динаміка особистісного розвитку учня (учениці). Проте для створення об'єктивності системи оцінювання, перевірка має інтегрувати з одного боку досягнення учнів у різних видах діяльності відповідно до показників успішності, визначених освітньою програмою («Очікувані результати навчання здобувачів освіти»), з іншого — їх ставлення до діяльності, активність та ініціативність, що дасть можливість ефективніше відслідкувати особистісний зріст учня (учениці), оцінити його (її) роботу в освітній діяльності і саморозвитку. Додатковими засобами стимулювання пізнавальної активності учнів є самооцінка та оцінювання результатів спільної діяльності за попередньо визначеними критеріями.

Звертаємо увагу на те, що відповідно до листа МОНУ № 1/9-209 від 18 квітня 2014 року «Щодо використання робочих зошитів у початковій школі» <http://haa.su/QEE/> у початкових класах для виконання класних і домашніх завдань з української та інших мов, математики учні ведуть по два зошити для періодичної заміни їх під час перевірки вчителем. Використання додаткових зошитів задля формування окремих функціональних навичок

письма не забороняється. У період навчання грамоти першокласники можуть виконувати навчальні завдання у зошитах з друкованою основою.

Разом з тим, такі зошити не є обов'язковим складником навчально-методичного забезпечення і, відповідно, їх придбання за кошти батьків та використання у навчальному процесі також не обов'язкове.

Придбання робочих зошитів з друкованою основою за кошти батьків може відбуватися виключно добровільно, з ініціативи та за бажанням не педагога, а самих батьків за наслідками обговорення та ухвалення рішення на батьківських зборах чи на засіданні батьківського комітету.

Навчальна та методична література з предметів зазначена у Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, що розміщені на офіційному сайті МОН. Під час підготовки вчителів до уроків радимо використовувати періодичні фахові видання, зокрема науково-методичними журналами.

Прийняття нових нормативних документів в галузі освіти активізувало пошуки, розроблення та запровадження нових організаційних механізмів безперервного розвитку педагогічних працівників. Зокрема, у Законі України "Про освіту" (ст. 53, 54, 59) [1] утверджено право вчителя на навчання упродовж життя та академічну мобільність, вибір видів і форм професійного зростання, суб'єктів освітньої діяльності. Зазначаємо, що відповідно до нормативного документа (ст. 53), педагогічний працівник є здобувачем (а не отримувачем) освіти та має право на проектування індивідуальної освітньої траєкторії. У ст. 1 цього документа визначено, що індивідуальна освітня траєкторія — персональний шлях реалізації освітнього потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчання дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання.

Система методичного сервісу для потреб методистів й педагогів початкових класів забезпечена інформаційно-комунікаційними веб-порталами «Довідник методиста початкової освіти» - <http://rochshool.blogspot.com/>, «Вчителю початкової освіти Хмельниччини» - <https://hmpochshcola.blogspot.com/> як багатофункціональний інструмент для всіх учасників навчально-виховного процесу.

Основними контентами системних складових порталів є:

- інформаційний;
- документальний;
- «Відкритий урок вчителя початкових класів»;

- Школа вчителя 1, 2, 3, 4 класів за новим Державним стандартом;

Комунікаційний контент забезпечує доступну та безперебійну комунікацію практично між усіма категоріями педагогів, управлінців.

За допомогою дистанційного (електронного) консультпункту, електронних скриньок для педагогів області, які розміщені в онлайн-сховищах на хмарних віртуальних Е-дисках, файлообмінниках та синхронізаторах файлів Dropbox є можливість спілкуватись з викладачами, методистами інституту та колегами, отримувати оперативну допомогу, модернізувати методи та форми організації науково-методичної діяльності.

З метою покращення освітнього процесу пропонуємо Вам огляд популярних хмарних сервісів, для використати в організації навчально-виховної роботи у початковій школі.

Журнал «На Урок»

<http://bit.ly/2T4q2Dq>

Освіта Хмельниччини: реалії.

<http://bit.ly/2MDWsDr>

Розвиток дитини

<http://bit.ly/2YGHJtS>

Генератор практичних завдань для створення та друку як індивідуальних, так і групових завдань для дітей різного віку з математики, читання та письма за заданими параметрами.

На сайті Childdevelop Ви маєте можливість підібрати потрібну складність завдань і їх кількість з будь-якої необхідної теми: прописи, завдання з математики, завдання з кросвордами і т.д. в режимі онлайн.

Наприклад, генератор математичних завдань (віднімання, додавання, множення, ділення). Тут потрібно вести приклад завдання. Програма сама вираховує складність і згенерує скільки завгодно підібраних, але різних (унікальних) прикладів. Завдання генеруються відразу на аркуші в клітинку, що дає додаткову можливість дитині чититися виводити правильно цифри.

Генератор завдань для прописів працює за таким же принципом. Роздрукуйте необхідну кількість завдань, щоб учень вчився опанувати абетку.

Підібравши потрібні завдання, завантажте їх безкоштовно та роздрукуйте у себе на принтері. За бажанням, з готовими відповідями. Таким чином, ви маєте можливість самостійно створити завдання для дитини, допомагаючи їй посилитися у потрібній темі.

до 2019/2020 навчального року

Радимо Вам скористатися наступними ресурсами:

НУШ Хмельниччини - <http://bit.ly/31h0e9Z>

Цікавинки для НУШ - <http://bit.ly/2YEV8T9>

Ми - початківці - <http://bit.ly/2YFVhK9>

Калейдоскоп цікавинок - <http://bit.ly/2GMTysl>

Плейлисти з відео уроків від кращих українських та світових освітніх ютуб каналів які доповнюють шкільну програму та медіа підручник, що краще мотивує сучасного школяра, сприяє розвитку навичок соціального й емоційного інтелекту <https://www.youtube.com/c/NovashkolaUaOfficial>; <https://novashkola.ua/1-klas/>.

Виручалочка для творчого вчителя <http://bit.ly/2yEdU2D>

ЕЛЕКТРОННА ПЛАТФОРМА НАВЧАННЯ, ОБЛАДНАННЯ

«Сучасні рішення для освіти»

<http://rozumni.com/catalog/tovary/>

<http://rozumni.com/poslugi/poslugi/>

ПЕДАГОГІЧНІ ІГРИ, МУЛЬТИМЕДІЙНІ ПОСІБНИКИ

<http://rozumni.net/catalog/>

<https://www.ed-era.com/books/>

МІЖПРЕДМЕТНІ КЕЙС-УРОКИ

<http://case.edufuture.biz/>

ОСВІТНІ ОН-ЛАЙН ПРОГРАМИ, ВІДЕО

<https://www.ed-era.com/courses/>

<https://prometheus.org.ua/courses>

РОБОТОТЕХНІКА ТА ПРОГРАМУВАННЯ

<http://prolego.org/>

ЕЛЕКТРОННИЙ МЕНЕДЖМЕНТ (ЖУРНАЛИ, ЩОДЕННИКИ, ДОКУМЕНТОБІГ)

<http://smarsy.ua/html/ua/project.html>

Методичний посібник «ШІСТЬ ЦЕГЛИНОК в освітньому просторі школи» створений з метою реалізації ігрових та діяльнісних методів навчання у початковій школі. Посібник надає опис методики «Шість цеглинок», яка покликана сприяти не лише розвитку

компетентностей учнів початкової школи, а і становленню педагога нової школи. Посібник містить ігри-завдання, спрямовані на розвиток компетентностей що вкрай необхідні для навчання в школі та протягом життя.

ШІСТЬ ЦЕГЛИНОК в освітньому просторі школи.

Методичний посібник / Упорядник О.Рома - The LEGO" Foundation. 2018. - 32 с.

<http://bit.ly/2MFOU38>

<http://bit.ly/2M2juEQ>

<http://bit.ly/2ZyhgQD> Інтегроване навчання: добірка матеріалів із Бібліотеки «На Урок»

<http://bit.ly/33cQqzB> Секрети організації інтегрованого навчання у початковій школі.

Детальніше про навчальні матеріали для роботи з першокласниками в адаптаційний період можна ознайомитись за посиланням:

<http://bit.ly/31i6iir> підручники для 1 класу у ПДФ форматі.

НЕВІД'ЄМНИМ ПОМІЧНИКОМ Є МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ НУШ

(Наведіть курсор на назву та натисніть Ctrl це надасть Вам можливість ознайомитись із матеріалом): "Методичний кейс" для вчителя першого класу НУШ

Вебінар-семінар з автором підручника "Українська мова. Буквар" М.Д. Захарійчук

Особливості нових освітніх програм та навчально-методичний комплект «Навчання грамоти. 1 клас» (Презентація Вашуленко О. В.).

Новий освітній простір ПОРАДНИК ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ (навчально-методичні матеріали)

Онлайн-курс для вчителів початкових класів Нової української школи
Методичні рекомендації до «Ранкових зустрічей»

Відеопрезентація Типової освітньої

програми НУШ, розробленої під керівництвом О.Я. Савченко

Відеопрезентація Типової освітньої програми НУШ, розробленої під керівництвом Р.Б.Шияна

Методичні рекомендації щодо ролі методичної служби в забезпеченні готовності закладів середньої освіти до роботи в Новій українській школі

«Нова українська школа: реалії та перспективи» (методичні рекомендації)

«Особливості впровадження Концепції Нова українська школа» (методичні рекомендації)

Шість цеглинок в освітньому просторі школи. Методичний посібник

Гра по-новому, навчання по-іншому. Методичний посібник

Безоплатні навчально-методичні матеріали до підручника «Я досліджую світ» для 1-го класу Нової української школи

Отже, залучення інформаційно-комп'ютерних систем закладами освіти в їх робочий процес виведе на новий рівень співпрацю адміністрації з колективом, учителів з батьками та дітьми. Робота стане більш відкритою, зрозумілою для всіх учасників процесу. Разом з тим, такий сучасний підхід до управління дозволить кожній школі йти в ногу з часом.

Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти як суб'єкти освітньої діяльності, що має ліцензію на підвищення кваліфікації і багаторічний досвід навчання вчителів початкових класів допоможе Вам очолити процес змін та оновлення початкової освіти.

Оксана КУЛИК,
методист центру дошкільної,
початкової та спеціальної освіти
ХОІППО.

до 2019/2020 навчального року

Про вивчення української мови і літератури у 2019/2020 н.р.

Українська мова

У 2019/2020 н.р. вивчення української мови здійснюватиметься за такими програмами:

у 5-9 класах за навчальною програмою: Українська мова. 5 – 9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013 (зі змінами, затвердженими наказом МОН України від 07.06.2017 № 804);

у 10-11 класах – за новими навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), що затверджені наказом МОН від 23.10.2017 № 1407.

Навчальні програми розміщені на офіційному сайті МОН за покликанням: <http://bit.ly/2MDHyND>.

Нові навчальні програми для 10-11 класів відповідають засадничим положенням Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392), ключовим положенням концепції «Нова українська школа».

Документ розроблено з урахуванням завдань сучасної мовної освіти, модернізаційних процесів в освітньому просторі України, особливостей шкільного предмета «Українська мова» й потреб сучасних учасників освітнього процесу.

Змістові компоненти представлені чотирма лініями: мовною, мовленнєвою, діяльнісною й соціокультурною, що дають змогу комплексно реалізувати завдання шкільної мовної освіти.

Зміст мовної лінії, зокрема програми рівня стандарту, визначають теми, знання яких сприяє формуванню мовної культури й мовної грамотності, забезпеченню функційності знань, узагальненню вивченої теорії в 5-9 класах, а саме: лексична, орфоепічна, орфографічна, морфологічна, синтаксична, пунктуаційна і стилістична норми.

У мовленнєвій лінії подано перелік рекомендованих видів роботи, які дають змогу учням реалізувати здобуті знання на практиці. Ці види роботи забезпечують повноцінний мовленнєвий розвиток старшоклас-

ників, адже комплексно охоплюють формування всіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння і письма). Системний підхід до розвитку мовлення учнів не передбачає виділення окремих годин на традиційні для 5 – 9 класів аудіювання, читання мовчки та вголос, перекази, твори тощо, оскільки ці види роботи передбачено на кожному уроці. Учитель може на власний розсуд змінювати запропоновані теми й види роботи, але водночас прагнути протягом року рівною мірою приділяти увагу розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності.

Сучасні соціокультурні умови, інтеграція української освіти в європейський контекст зумовлює введення до навчальних програм такого виду письмових робіт, як есе, спрямованого на активізацію навчально-пізнавальної діяльності учнів, учениць, підвищення в них інтересу до навчання предмета, розвитку особистості, критичного мислення, лінгвокреативності.

Есе – самостійна творча письмова робота, ознакою якої є особистісний характер сприймання проблеми та її осмислення, невеликий обсяг, вільна композиція, невимушеність та емоційність викладу.

Види есе:

Вільне	Формальне
<p>Ознаки: невеликий обсяг (7-10 речень); вільна форма і стиль викладу; довільна структура; обов'язкова вимога: наявність позиції автора.</p>	<p>Ознаки: дотримання структури тексту, наявність відповідних компонентів (тези, аргументи, приклади, оцінювальні судження, висновки); обґрунтування (аргументування) тези.</p>

Вільне есе обмежене в часі (5-10 і 10-15 хв.). До нього доцільно вдаватися на кожному уроці й на різних етапах його: цілевизначення, закріплення, рефлексії тощо.

Для написання формального есе виділяють більше часу: від 20 до 45 хвилин.

Види формального есе:
інформаційне (есе-розповідь, есе-визначення, есе-опис);

критичне;
есе-дослідження (порівняльне есе, есе-протиставлення, есе причини-наслідку, есе-аналіз).

Вимоги до формального есе

1. Обсяг – 1-2 сторінки тексту (120-200 слів).

2. Есе повинно сприйматися як цілісний твір, ідея якого зрозуміла й чітка.

3. Кожен абзац есе розкриває одну думку.

4. Необхідно писати стисло і ясно. Есе не повинно містити нічого зайвого, має нести лише інформацію, необхідну для розкриття ідеї есе, власної позиції автора.

5. Есе має відрізнятися чіткою композиційною побудовою, бути логічним за структурою. В есе, як і в будь-якому творі, повинна простежуватися внутрішня логіка, що визначається, з одного боку, авторським підходом до обговорюваного питання, а з іншого – самим питанням. Необхідно уникати різких стрибків від однієї ідеї до іншої, думка має розкриватися послідовно.

6. Есе повинно засвідчити, що його автор знає й осмислено застосує теоретичні поняття, терміни, узагальнення, ідеї.

7. Есе має містити переконливе аргументування порушеної проблеми.

Структура есе

Есе складається з таких частин – вступ, основна частина, висновок. Вступ – обґрунтування вибору теми есе.

Основна частина – теоретичні основи обраної проблеми й виклад основного питання. Ця частина припускає розвиток аргументації й аналізу, а також обґрунтування їх, виходячи з наявних даних, інших аргументів і позицій.

Висновок – узагальнення й аргументовані висновки до теми тощо. Підсумовує есе або ще раз вносить пояснення, підкріплює зміст і значення викладеного в основній частині.

до 2019/2020 навчального року

Критерії оцінювання мовного та змістового оформлення есе

Критерії оцінювання змісту есе	Бали	Критерії оцінювання мовного оформлення есе		Бали
		Грамотність		
Вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів		орфографічні, пунктуаційні, помилки	лексичні, граматичні, стилістичні	
Побудованому учнем (ученицею) тексту бракує зв'язності й цілісності, урізноманітнення потребує лексичне та граматичне оформлення роботи; теза не відповідає запропонованій темі; не наведено жодного аргументу.	1	13 і більше	9-10 і більше	1
Побудоване учнем (ученицею) висловлення характеризується фрагментарністю, думки викладаються на елементарному рівні; потребує збагачення й урізноманітнення лексики і граматична будова мовлення; теза не відповідає запропонованій темі; наведені аргументи не є доречними; прикладу немає або він не є доречним.	2	12		2
Учневі (учениці) слід працювати над виробленням умінь послідовніше й чіткіше викладати власні думки, дотримуватися змістової та стилістичної єдності висловлення, потребує збагачення та урізноманітнення лексики й граматична будова висловлення; теза частково відповідає запропонованій темі; наведений аргумент не випливає з тези; приклад не є доречним; висновок сформульовано нечітко.	3	11		3
Висловлення учня (учениці) за обсягом складає дещо більше половини від норми й характеризується певною завершеністю, зв'язністю; чіткіше мають розрізнятися основна та другорядна інформація; висновок лише частково відповідає тезі або не пов'язаний з аргументами; є недоліки за сімома показниками: посереднє розуміння теми; порушення послідовності побудови твору; рівень словникового запасу нижче середнього; відносна стильова єдність твору; не сформульовано вправно тезу; наведено один аргумент.	4	9-10	7-8	4
За обсягом робота учня (учениці) наближається до норми, загалом є завершеною, тему значною мірою розкрито; не сформульовано вправно тезу; наведено один аргумент; приклад непереконливий; висновок лише частково відповідає тезі, не пов'язаний з аргументом та прикладом; трапляються недоліки за низкою показників (до шести): роботі властива поверховість висвітлення теми, не простежується основна думка, відносно струнка побудова твору, середній рівень словникового запасу, бракує стильової єдності.	5	7-8		5
За обсягом висловлення учня (учениці) сягає норми, його тема розкривається, виклад загалом зв'язний; учень (учениця) наводить один доречний аргумент; наводить непереконливий приклад; висновок лише частково відповідає тезі або не пов'язаний з аргументами та прикладами; робота характеризується недоліками за п'ятьма показниками: помітний її репродуктивний характер, відсутня самостійність суджень, їх аргументованість, добір слів не завжди вдалий, учень (учениця) неточно добирає слова й синтаксичні конструкції.	6	5-6		6
Учень (учениця) самостійно створює достатньо повний, зв'язний, з елементами самостійних суджень текст, формулює тезу, яка відповідає запропонованій темі; наводить один доречний аргумент; вдало добирає лексичні засоби; висновок відповідає запропонованій темі; у роботі є недоліки (до чотирьох): відхилення від теми, порушення послідовності її викладу; висловлювання не завжди конкретне, просторовий виклад міркувань, не підкріплених фактичним матеріалом нелогічне розташування абзаців, переходи між ними не є вмотивованими; основна думка не аргументується.	7	4	6	7
Учень (учениця) самостійно будує достатньо повне, осмислене висловлення, загалом ґрунтовно висвітлює тему, формулює тезу, що відповідає запропонованій темі; наводить один доречний аргумент; приклад не конкретизований; висновок відповідає запропонованій темі; трапляються недоліки за трьома показниками: невміння пов'язати предмет обговорення із сучасністю, не добирає переконливі докази для обґрунтування певного явища, відносно багатство словникового запасу, робота не відзначається різноманітністю та чіткістю слововживання.	8	3	5	8

до 2019/2020 навчального року

Учень (учениця) самостійно будує послідовний, повний, логічно викладений текст; формулює тезу, що відповідає запропонованій темі; загалом розкриває тему, висловлює основну думку; наводить один доречний аргумент; вдало добирає лексичні засоби; наводить один доречний приклад; висновок відповідає запропонованій темі; у роботі виявлені недоліки за двома показниками: тезу чітко не сформульовано, відсутність виразної особистісної позиції, належної її аргументації тощо.	9	1+1 (негруба)	4	9
Учень (учениця) самостійно будує послідовний, повний текст, ураховує комунікативне завдання, чітко формулює тезу; певним чином аргументує різні погляди на проблему, наводить два доречні й переконливі аргументи, приклади; неординарна побудова твору, робота відзначається багатством словника, граматичною правильністю, дотриманням стильової єдності й виразності тексту, але за одним із критеріїв допущено помилку; висновок відповідає запропонованій темі й впливає зі сформульованої тези, аргументів і прикладів.	10	1	3	10
Учень (учениця) самостійно будує послідовний, повний текст, ураховує комунікативне завдання; вправно формулює тезу; аргументовано, чітко висловлює власну думку, зіставляє її з думками інших, уміє пов'язати обговорюваний предмет із власним життєвим досвідом, наводить два доречні й переконливі аргументи для обґрунтування тієї чи іншої позиції з огляду на необхідність розв'язувати певні життєві проблеми; приклади конкретизовані; робота відзначається багатством словника, точністю словживання, стилістичною єдністю, граматичною різноманітністю; висновок відповідає запропонованій темі й впливає зі сформульованої тези, аргументів і прикладів.	11	1 (негруба)	2	11
Учень (учениця) самостійно створює яскраве, оригінальне за думкою та оформленням висловлення відповідно до мовленнєвої ситуації; повно, вичерпно висвітлює тему; вправно формулює тезу; аналізує різні погляди на той самий предмет, наводить два доречні аргументи, використовує набуту з різних джерел інформацію для розв'язання певних життєвих проблем; приклади переконливі, конкретизовані; цілісний, послідовний і несуперечливий розвиток думки (логічність і послідовність викладу); висновок відповідає запропонованій темі й органічно впливає зі сформульованої тези, аргументів і прикладів; робота відзначається багатством словживання та художньою цінністю.	12	–	1	12

Розподіл годин між розділами

Зазначаємо, що вказаний у навчальних програмах розподіл годин між розділами вважається орієнтовним. У разі потреби вчитель має право самостійно змінювати обсяг годин у межах розділу, а також послідовність вивчення розділів.

Кількість фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт з української мови

Звертаємо увагу на кількість фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт з української мови в закладах загальної середньої освіти з українською мовою навчання.

Фронтально оцінюють диктант, письмовий переказ і письмовий твір (навчальні чи контрольні види робіт), мовні знання й уміння, запис яких здійснюють на сторінці класного журналу «Зміст уроку».

Індивідуально оцінюють говоріння

(діалог, усний переказ, усний твір) і читання вголос. Для цих видів діяльності не відводять окремого уроку, проте визначають окрему колонку без дати на сторінці класного журналу «Облік навчальних досягнень».

У I семестрі проводять оцінювання двох видів мовленнєвої діяльності (усний переказ, діалог). У II семестрі – оцінювання таких видів мовленнєвої діяльності, як усний твір і читання вголос, що здійснюється в 5 – 9 класах.

Результати оцінювання говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) і читання вголос протягом семестру виставляють у колонку без дати й ураховують у семестрову оцінку.

Повторне оцінювання із зазначених видів мовленнєвої діяльності не проводять.

Перевірка мовних знань і вмінь здійснюється за допомогою завдань, визначених учителем (тести, диктант тощо) залежно від змісту матеріалу, що вивчається.

Тематичні і семестрові оцінки

Тематичну оцінку виставляють на підставі поточних оцінок з урахуванням контрольних робіт.

Семестрову – на основі тематичного оцінювання та результатів оцінювання певного виду діяльності: говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) або читання вголос.

Якщо дитина прохворіла частину семестру, пропустила, наприклад, одну тематичну, не має оцінки за якийсь вид мовленнєвої діяльності, то оцінка за семестр виводиться на розсуд учителя в залежності від динаміки особистих навчальних досягнень учня (учениці), важливості пропущеної теми чи теми, за яку учня (ученицю) атестовано, - (тривалість вивчення, складність змісту, ступінь узагальнення матеріалу). За таких умов оцінка за семестр може бути такою, як тематична (якщо вона одна), або нижче на кілька балів (на розсуд учителя).

Фронтальні та індивідуальні види контрольних робіт у 5-9 класах

	5 кл.		6 кл.		7 кл.		8 кл.		9 кл.	
Усього годин	122		122		88		70		70	
Години з РМ	24		23		22		16		19	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Фронтальні види контрольних робіт										
Перевірка мовної теми	4	4	4	4	3	3	2	2	2	2
Письмо: переказ	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
твір	-	-	-	1	-	1	1	1	1	1
Правопис: диктант	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Індивідуальні види контрольних робіт										
Говоріння: діалог	1	-	1	-	1	-	1	-	1	-
усний переказ	1	-	1	-	1	-	1	-	1	-
усний твір	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1
читання вголос	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1

Фронтальні та індивідуальні види контрольних робіт у 10-11 класах

Рівень	Рівень стандарту		Філологічний рівень	
Фронтальні види контрольних робіт				
Форми контролю	I	II	I	II
Перевірка мовної теми	2	2	3	3
Письмо: есе	2	3	1	1
переказ	-	-	1	1
твір	-	-	1	1
Індивідуальні види контрольних робіт				
Говоріння: діалог	1	-	1	-
усний переказ	1	-	1	-
усний твір	-	1	-	1

У таблицях зазначено мінімальну кількість фронтальних видів контрольних робіт, учитель на власний розсуд має право збільшувати цю кількість залежно від рівня підготовленості класу, здібностей конкретних учнів, умов роботи тощо.

Оцінка за контрольний твір з української мови та переказ є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють у колонці з датою написання роботи (надпис у колонці «Твір», «Переказ» не роблять).

Акцентуємо увагу, що в разі відсутності учня на одному зі спарених уроків під час написання контрольного твору, переказу рекомендуємо

давати йому індивідуальне завдання, визначене вчителем. Зазначене завдання виконується учнем під час уроку.

Кількість робочих зошитів з української мови за класами:

5 – 9 класи – по два зошити;
10 – 11 класи – по одному зошиту.

Для контрольних робіт з української мови в усіх класах використовують по одному зошиту.

Ведення зошитів оцінюють від 1 до 12 балів щомісяця протягом семестру і вважається поточною оцінкою, що зараховують до найближчої тематичної. Під час перевірки зошитів ураховують наявність

різних видів робіт, грамотність, охайність, уміння правильно оформити роботи.

У разі відсутності учня на уроках протягом місяця рекомендуємо в колонці за ведення зошита зазначити н/о (нема оцінки).

Навчальна та методична література з української мови, рекомендована МОН, зазначена в Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, що розміщений на офіційних сайтах Міністерства, Інституту модернізації змісту освіти.

до 2019/2020 навчального року

Українська література

У 2019/2020 н.р. вивчення української літератури в

5–9 класах здійснюватиметься за навчальною програмою: Українська література. 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Освіта, 2013 зі змінами, затвердженими наказом МОН від 07.06.2017 №804;

у 10-11 класах – за новими навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), що затверджені наказом МОН від 23.10.2017 № 1407.

Навчальні програми розміщені на офіційному сайті МОН за покликанням: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>.

Зміст навчального матеріалу передбачає текстове вивчення творів, що виділені напівжирним шрифтом, інші ж лише називаються для допомоги вчителю під час вивчення певної теми. Крім того, для осучаснення змістового компонента, актуалізації компетентнісного підходу, надання вчителю методичної допомоги під час вивчення програмових тем запропоновано рекомендаційну рубрику «Мистецький контекст» (МК).

Вивчення української літератури також відбувається із залученням міжпредметних зв'язків – МЗ (українська мова, історія, зарубіжна література, образотворче мистецтво, музика тощо).

Звертаємо особливу увагу на те, що запропонована кількість годин на вивчення кожного розділу чи підрозділу є орієнтовною, учитель може її перерозподіляти на власний розсуд. Резервний час учитель може використовувати також довільно, зокрема для збільшення кількості годин на вивчення окремого твору, для уроків розвитку мовлення, контрольного оцінювання, творчих та інших робіт (екскурсій, диспутів, семінарів тощо).

Запроваджено (*) – для творів, які не є обов'язковими, їх можна розглядати додатково, за вибором учителя, наявністю часу або самостійно.

Наприкінці програми для кожного класу подано орієнтовні списки літератури для додаткового (самостійного) читання.

У навчальній програмі профільного рівня передбачено вивчення творів літератури народів України, передовсім кримських татар. Також важливим компонентом програми є «Читацький практикум», спрямований на формування практичних навиків усних і письмових роздумів над прочитаним у різних стильових формах.

З метою рівномірного розподілу навантаження учнів протягом навчального року подаємо рекомендовану кількість видів контролю з української літератури (за класами). Поданий у таблиці розподіл годин є мінімальним і обов'язковим для проведення в кожному семестрі. Учитель-словесник на власний розсуд може збільшити кількість видів контролю відповідно до рівня підготовленості учнів, особливостей класу тощо.

Обов'язкова кількість видів контролю з української літератури у 5-9 класах

Класи	5		6		7		8		9	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Контрольні роботи у формі:	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3
контрольного класного твору;	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1
виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Уроки розвитку мовлення* (y+n)	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Уроки позакласного читання	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Перевірка зошитів	4	5	4	5	4	5	4	5	4	5

Обов'язкова кількість видів контролю з української літератури в 10-11 класах

Семестри	I	II	I	II
	стандарту		профільний	
Контрольні роботи у формі:	3	3	4	4
контрольного класного твору*;	1	1	1	1
виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання)	2	2	3	3
Уроки розвитку мовлення** (y+n)	2	2	2	2
Уроки позакласного читання	1	1	2	2
Перевірка зошитів	4	5	4	5

*Контрольні класні твори пропонуємо давати у формі есе, міні-творів щодо розкриття певної проблеми чи образу програмового тексту тощо. Це розвиватиме самостійне творче мислення учнів і дасть їм можливість виконати роботу протягом одного уроку.

**У кожному семестрі обов'язковим є проведення двох уроків розвитку мовлення: одного уроку усного розвитку мовлення, а другого – письмового. Умовне позначення в таблиці – (y + n).

Рекомендуємо оцінку за письмовий вид роботи виставляти всім учням, за усний – кількості учнів, які відповідали протягом уроку.

Оцінку за ведення зошита з української літератури виставляють у кожному класі окремою колонкою в журналі раз на місяць і враховують як поточну до найближчої тематичної. Під час оцінювання зошита з української літератури слід враховувати наявність різних видів робіт; грамотність (якість виконання робіт); охайність; уміння правильно оформлювати роботи (дотримання вимог орфографічного режиму). У разі відсутності учня на уроці протягом місяця рекомендуємо в колонці за ведення зошита зазначити н/о (нема оцінки).

Оцінка за контрольний твір з української літератури є середнім арифме-

тичним за зміст і грамотність, яку виставляють у колонці з датою написання роботи. Надпис у журнальній колонці «Твір» не робиться.

Оцінку за читання напам'ять творів з української літератури виставляють у колонку без дати з надписом «Напам'ять».

Навчальна та методична література з української літератури, рекомендована МОН, зазначена в Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки, що розміщений на офіційних сайтах МОН, Інституту модернізації змісту освіти.

Світлана МАНЗЮК,
методист Хмельницького ОІППО.

Про викладання зарубіжної літератури, мов корінних народів або національних меншин, інтегрованого курсу «Література» у 2019-2020 н.р.

У 2019-2020 н. р. актуальні компетентнісний та особистісно орієнтований підходи до навчання, а найголовніше – орієнтир на здобуття учнями вмінь і навичок, необхідних сучасній людині для успішної самореалізації в професійній діяльності, особистому житті, громадській активності.

Звертаємо особливу увагу, що в змісті навчальних програм послідовно впроваджено компетентнісний підхід, який відповідає стратегічному напрямку розвитку освіти в контексті положень «Нової української школи», та показано особливості запровадження наскрізних змістовних ліній «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність», які відображають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються в процесі навчання й виховання.

Наскрізни змістові лінії є засобом інтегрування навчального змісту, вони корелюються з окремими ключовими компетентностями і сприяють формуванню ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку в життєвих ситуаціях. Упровадження наскрізних змістових ліній у навчальний предмет передбачає розв'язання завдань реального змісту, виконання міжпредметних навчальних проектів, роботу з різними джерелами інформації.

Спільними для всіх компетентностей є такі вміння: читання з розумінням, уміння висловлювати думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, уміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми.

Зміст навчання потрібно базувати на положеннях дидактики, психології, методики, підборі оригінальних завдань і видів діяльності, моделюванні творчої діяльності учнів, врахуванні розвитку мовних, соціальних, громадянських, здоров'язбережних та інших компетентностей, визначених навчальними програмами.

Нині змінилися не тільки вимоги до якості освіти, а й виникла потреба впровадження у зміст освіти європейського виміру, спрямування його на інтеграцію до світових та європейських стандартів. Саме через освіту необхідно підготувати інноваційну людину, здатну до сприйняття змін та новацій. Головна мета розвитку української системи освіти – створити умови для саморозвитку та самореалізації кожної особистості як громадянина України.

Зарубіжна література

Зарубіжна література – навчальний предмет, що належить до стратегічних з огляду на політику євроінтеграції країни. Саме цей шкільний курс постає базисом для формування уявлень про європейську ідентичність.

Одним із завдань зарубіжної літератури є виховання любові до української мови та літератури як органічної частки світової культури, прагнення до збереження рідної мови, національних традицій і цінностей.

Шкільний курс «Зарубіжної літератури» є основою для формування критичного мислення. Це один із фундаментальних предметів, який має запустити в учнів інтерпретаторські механізми.

Зарубіжна література ґрунтується на гуманістичних принципах, стверджує вічні загальнолюдські цінності, цим вона є близькою і вкрай необхідною учням.

У 2019/2020 н.р. вивчення зарубіжної літератури у 5-9 класах здійснюватиметься за програмою: Світова література. 5-9 класи. Програма для

загальноосвітніх навчальних закладів. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2013 зі змінами, затвердженими наказом МОН від 07.06.2017 № 804;

у 10-11 класах – за новими навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), що затверджені наказом МОН від 23.10.2017 № 1407.

Основою для календарно-тематичного планування уроків зарубіжної літератури є чинні навчальні програми. Учитель має право самостійно розподіляти години на текстуальне вивчення творів, розвиток мовлення, позакласне читання, враховуючи визначену кількість годин на опрацювання конкретного розділу. Він має змогу вільно і творчо підійти до організації навчальної діяльності на уроках зарубіжної літератури з урахуванням конкретних умов викладання, читацьких інтересів учнів.

Викладання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти здійснюють українською мовою. Твори зарубіжних письменників у курсі

зарубіжної літератури вивчають в українських перекладах. Для зіставлення можливе залучення перекладів, переспівів іншими мовами, якими володіють учні (англійською, німецькою, французькою тощо). За наявності необхідних умов бажаним є розгляд художніх текстів (у фрагментах або цілісно) мовами оригіналів. У такому разі предмет «Зарубіжна література» виконує додаткову функцію вдосконалення володіння учнями іноземними та іншими мовами.

З метою систематизації та впорядкування навантаження учнів упродовж навчального року подаємо рекомендовану кількість видів контролю в процесі вивчення зарубіжної літератури в кожному класі. Поданий у таблиці розподіл годин є мінімальним і обов'язковим для проведення в кожному семестрі. Учитель на власний розсуд може збільшити кількість видів контролю відповідно до рівня підготовленості учнів, особливостей класу тощо.

до 2019/2020 навчального року

Обов'язкова кількість видів контролю із зарубіжної літератури в 5-9 класах

Класи	5		6		7		8		9	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Семестри										
Контрольні роботи у формі:	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3
контрольного класного твору;	–	1	1	1	1	1	1	1	1	1
виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання)	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Уроки розвитку мовлення* (у+п)	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Уроки позакласного читання	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Перевірка зошитів	4	5	4	5	4	5	4	5	4	5

Обов'язкова кількість видів контролю із зарубіжної літератури в 10-11 класах

Семестри	I	II	I	II
Рівні	стандарту		профільний	
Контрольні роботи у формі:	2	2	4	4
контрольного класного твору*;	1	1	1	1
виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання)	1	1	3	3
Уроки розвитку мовлення**	2 (1у+1п; у межах текстурально-го вивчення)	2 (1у+1п; у межах текстурального вивчення)	3 (1у+2п)	3 (2у+1п)
Уроки позакласного читання	1	1	2	2
Перевірка зошитів	4	5	4	5

У 8-9 класах із поглибленим вивченням зарубіжної літератури пропорційно збільшується кількість контрольних робіт та уроків розвитку мовлення (на розсуд учителя визначається кількість і види контрольних робіт).

*У кожному семестрі обов'язковим є проведення двох уроків розвитку мовлення: одного уроку усного розвитку мовлення, а другого – письмового. Умовне позначення в таблиці – (у + п).

Під час оцінювання зошита із зарубіжної літератури треба враховувати наявність різних видів робіт; грамотність (якість виконання робіт); охайність; уміння правильно оформлювати роботи (дотримання вимог до оформлення орфографічного режиму).

Оцінку за ведення зошита із зарубіжної літератури виставляють у кожному класі окремою колонкою в журналі раз на місяць і враховують як поточну до найближчої тематичної.

У разі відсутності учня на уроках протягом місяця рекомендуємо в

колонці за ведення зошита зазначати н/о (нема оцінки).

Оцінка за контрольний твір із зарубіжної літератури є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють у колонці з датою написання роботи, надпис у журнальній колонці «Твір» не роблять.

Орієнтовний обсяг письмового твору, складеного учнем/ученицею

Клас	Кількість сторінок
5-й	0,5-1,0
6-й	1,0-1,5
7-й	1,5-2,0
8-й	2,0-2,5
9-й	2,5-3,0

Орієнтовний обсяг письмового твору (рівень стандарту)

Клас	Кількість сторінок
10-й	3,0-3,5
11-й	3,0-3,5

Орієнтовний обсяг письмового твору (профільний рівень)

Клас	Кількість сторінок
10-й	3,0-3,5
11-й	3,5-4,5

Оцінку за читання напам'ять творів із зарубіжної літератури виставляють у колонку без дати з надписом «Напам'ять».

Навчальна та методична література із зарубіжної літератури, рекомендована МОН, зазначена в Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки, що розміщений на офіційному сайті МОН, Інституту модернізації змісту освіти.

Інформуємо, що відповідно до графіку проведення Всеукраїнського конкурсу «Учитель року» у 2019/2020 н.р. проводитиметься конкурс у номінації «Зарубіжна література».

Вивчення мов корінних народів або національних меншин, інтегрованого курсу «Література»

Основними завданнями мовно-літературної освіти у закладах загальної середньої освіти, де функціонують класи з навчанням (вивченням) мов корінних народів або національних меншин, є формування гуманістичного і державного світогляду, активної громадянської позиції, почуття патріотизму в учнів, розширення їхніх культурно-пізнавальних інтересів, виховання поваги до традицій свого народу та толерантного ставлення до культури та традицій інших народів.

У 2019/2020 н.р. вчителі-словесники закладів загальної середньої освіти, де функціонують класи з навчанням (вивченням) мов корінних народів або національних меншин, працюватимуть за Типовими освітніми програмами, затвердженими наказами Міністерства освіти і науки України:

- від 20.04.2018 № 405 «Про затвердження типової освітньої програми закладів освіти II ступеня»;

- від 20.04.2018 № 408 «Про затвердження типової освітньої програми закладів освіти III ступеня».

Звертаємо увагу, що Типову освітню програму для закладів освіти III ступеня, яку затверджено наказом МОН від 20.04.2018 року № 406, було введено в дію для денних закладів загальної середньої освіти тільки на 2018/2019 навчальний рік, тому вона знімається з виконання.

Нагадуємо, що відповідно до Закону України «Про освіту» розширюються права закладів загальної середньої освіти, які, розробляючи свої робочі освітні програми на основі зазначених вище Типових освітніх програм, можуть самостійно вибудовувати конкретне співвідношення навчального часу та перелік предметів, за якими здійснюватиметься навчання державною мовою та мовою корінних народів або національних меншин; розподіл навчального навантаження між мовою відповідного корінного народу або національної меншини та іноземною мовою тощо.

Робочі освітні програми закладів загальної середньої освіти затверджуються керівництвом навчального закладу та не потребують погодження з відповідним органом управління освітою.

При формуванні варіативної

складової навчального плану її зміст визначається закладами загальної середньої освіти самостійно, при цьому враховуються особливості організації освітнього процесу та індивідуальних освітніх потреб учнів, особливості регіону, рівень навчально-методичного та кадрового забезпечення закладу.

Відповідно до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про освіту» визначено, що особи, які належать до корінних народів, національних меншин України і розпочали здобуття загальної середньої освіти до 1 вересня 2018 року, до 1 вересня 2020 року продовжують здобувати таку освіту відповідно до правил, які існували до набрання чинності цим Законом. Починаючи з 2020 року, буде поступово здійснюватися розширення вивчення навчальних предметів державною мовою.

У зв'язку з цим наказом Міністерства освіти і науки України від 27.03.2019 р. № 399 затверджено дорожню карту імплементації статті 7 Закону України «Про освіту» в закладах загальної середньої освіти на 2019-2023 роки, якою передбачено комплекс заходів із метою реалізації вищезазначеної статті.

Мови і літератури корінних народів та національних меншин у закладах загальної середньої освіти вивчаються за навчальними програмами, які є складовою типових освітніх програм, розкривають роль мов та літератур національних меншин у формуванні ключових компетентностей та відображають компетентнісний підхід до їх вивчення.

У 5-9 класах заклади загальної середньої освіти продовжують працювати за типовими навчальними програмами, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804; у 10-11 класах – за наказом МОН від 23.10.2017 № 1407.

Навчальна програма не обмежує самостійності й творчої ініціативи вчителя в реалізації основних ліній змісту навчання мовам та літературі національних меншин.

У пояснювальних записках до чинних програм зазначено, що кількість годин на вивчення розділів і тем є орієнтовною, тому вчитель, виходячи з конкретних умов навчання, має право самостійно здійсню-

вати перерозподіл годин упродовж усього навчального року та реалізувати зміст навчання за рахунок резервного часу або, за необхідності, інтенсифікації навчального процесу.

Навчальні програми та підручники до них розроблено на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392, з урахуванням Державного стандарту початкової загальної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 № 462, та положень концепції «Нова українська школа» (2016 р.).

Нагадуємо, що у 5-9 класах вивчається інтегрований курс «Література» (національної меншини та зарубіжна).

У 10-11 класах навчальні предмети «Мова національної меншини» та інтегрований курс «Література» (національної меншини та зарубіжна) в закладах загальної середньої освіти, де функціонують класи з навчанням мовами національних меншин за новим типовим навчальним планом на рівні стандарту (див. наказ МОН від 20.04.2018 № 408), трансформуються в інтегрований курс «Мова та література корінного народу або національної меншини».

Предмет «Зарубіжна література» виокремлюється в окремий курс, який вивчається за типовою навчальною програмою та підручником для закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою. Однак, викладання предмета «Зарубіжна література» здійснюватиметься мовою навчання закладу загальної середньої освіти (угорською, польською та ін.) за підручниками, що будуть перекладені відповідною мовою національної меншини.

На філологічному рівні в 10 класі «Мова національних меншин» та «Література національних меншин» вивчаються як окремі предмети (відповідно 3 год та 2 год на тиждень). Окреме вивчення зазначених предметів може здійснюватися і на рівні стандарту, але за наявності затвердженої навчальної програми та підручників до неї.

У 2019-2010 н.р. в 10-11 класах необхідно працювати за такими навчальними програмами:

до 2019/2020 навчального року

Болгарська мова для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою (10-11 класи)	Рівень стандарту
Гагаузька мова для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою	Рівень стандарту
Кримськотатарська література для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням кримськотатарською мовою	Рівень стандарту
Кримськотатарська мова для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням кримськотатарською мовою	Рівень стандарту
Мова іврит для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою	Рівень стандарту
Молдовська мова для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою	Рівень стандарту
Новогрецька мова для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою	Рівень стандарту
Польська мова для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою	Рівень стандарту
Ромська мова для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою	Рівень стандарту
Російська мова (початок вивчення – з 1 класу) для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою	Рівень стандарту
Російська мова (початок вивчення – з 5 класу) для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою	Рівень стандарту
Румунська мова для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою	Рівень стандарту
Словацька мова для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою	Рівень стандарту
Молдовська література для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням молдовською мовою	Профільний рівень
Молдовська мова для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням молдовською мовою	Профільний рівень
Молдовська мова та література (інтегрований курс) для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням молдовською мовою	Рівень стандарту
Польська література для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням польською мовою	Профільний рівень
Польська мова для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням польською мовою	Профільний рівень
Польська мова та література (інтегрований курс) для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням польською мовою	Рівень стандарту
Польська мова як друга іноземна в спеціалізованих школах із поглибленим вивченням іноземних мов та в закладах загальної середньої освіти	Рівень стандарту
Російська література для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням російською мовою	Профільний рівень
Російська мова для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням російською мовою	Профільний рівень
Російська мова та література (інтегрований курс) для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням російською мовою	Рівень стандарту
Румунська література для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням румунською мовою	Профільний рівень
Румунська мова для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням румунською мовою	Профільний рівень
Румунська мова та література (інтегрований курс) для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням румунською мовою	Рівень стандарту
Угорська література для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням угорською мовою	Профільний рівень
Угорська мова для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням угорською мовою	Профільний рівень
Угорська мова та література (інтегрований курс) для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням угорською мовою	Рівень стандарту

до 2019/2020 навчального року

Для учнів 6 та 11 класів закладів загальної середньої освіти у 2019 році за кошти державного бюджету видано такі підручники з мов і літератур національних меншин:

1. «Новогрецька мова» – підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти (авт. – Добра О. М.);

2. «Болгарська мова (рівень стандарту)» – підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти (авт. – Гайдаржи І. С., Проданова О. І., Мілков А. М.);

3. «Гагаузька мова (рівень стандарту)» – підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти (авт. – Курогло Н. І., Кіор І. Ф., Мілков А. М., Драганов П. М.);

4. «Новогрецька мова (рівень стандарту)» – підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти (авт. – Добра О. М., Воевутко Н. Ю., Сніговська О. В., Малахіті А. В.);

5. «Польська мова (11-й рік навчання, рівень стандарту)» – підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти (авт. – Войцева О. А., Бучацька Т. Г.);

6. «Російська мова (11-й рік навчання, рівень стандарту)» – підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти (авт. – Баландіна Н. Ф., Дегтярьова К. В.);

7. «Російська мова (7-й рік навчання, рівень стандарту)» – підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти (авт. – Баландіна Н. Ф., Зима О. В.);

8. «Кримськотатарська мова (рівень стандарту)» – підручник для 11 класу з навчанням кримськотатарською мовою закладів загальної середньої освіти (авт. – Меметов А. М., Алієва Л. А.);

9. «Кримськотатарська література (рівень стандарту)» – підручник для 11 класу з навчанням кримськотатарською мовою закладів загальної середньої освіти (авт. – Веліулаєва А. В.);

10. «Польська мова (профільний рівень)» – підручник для 11 класу з навчанням польською мовою закладів загальної середньої освіти (авт. – Іванова М. С., Іванова-Хмель Т. М.);

11. «Польська література (профільний рівень)» – підручник для 11 класу з навчанням польською мовою закладів загальної середньої освіти (авт. – Лебедь Р. К.);

12. «Польська мова (7-й рік навчання, рівень стандарту)» – під-

ручник для 11 класу спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов та закладів загальної середньої освіти (авт. – Гузюк-Свіца Б., Пшеходзка Г., Рочняк А., Зелінська М.);

13. «Російська мова та література (інтегрований курс, рівень стандарту)» – підручник для 11 класу з навчанням російською мовою закладів загальної середньої освіти (авт. – Давидюк Л. В., Дядечко Л. П., Халабаджах І. М.);

14. «Румунська мова та література (інтегрований курс, рівень стандарту)» – підручник для 11 класу з навчанням румунською мовою закладів загальної середньої освіти (авт. – Говорнян Л. С., Васильчук М. Д., Сандулова Л. Ф.);

15. «Румунська мова (профільний рівень)» – підручник для 11 класу з навчанням румунською мовою закладів загальної середньої освіти (авт. – Говорнян Л. С., Єнекюк І. С., Ротару Л. М.);

16. «Румунська література (профільний рівень)» – підручник для 11 класу з навчанням румунською мовою закладів загальної середньої освіти (авт. – Говорнян Л. С., Колесникова Д. О.);

17. «Угорська мова (профільний рівень)» – підручник для 11 класу з навчанням угорською мовою закладів загальної середньої освіти (авт. – Браун Є. Л., Зикань Х. І., Ковач-Буркуш Є. С.);

18. «Угорська література (профільний рівень)» – підручник для 11 класу з навчанням угорською мовою закладів загальної середньої освіти (авт. – Дебрецені О. О.).

У випадку відсутності підручників з того чи іншого предмета можна використовувати підручники попередніх років, навчальні посібники, додаткові дидактичні матеріали, інформаційні матеріали.

Повний перелік навчальної літератури для закладів загальної середньої освіти з навчанням (вивченням) мовами корінних народів або національних меншин надається в Переліку навчальних програм, підручників та навчальних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, який постійно оновлюється та доступний на офіційному сайті Інституту модернізації змісту освіти.

Записи в журналі ведуться державною мовою. Усі записи щодо оцінювання різних видів діяльності контролю роблять у формі називно-

го відмінка.

Основними видами оцінювання навчальних досягнень учнів є поточне та підсумкове (тематичне, семестрове, річне), державна підсумкова атестація.

Обов'язковому оцінюванню підлягають навчальні досягнення учнів із предметів інваріантної та варіативної складових робочого навчального плану закладу. Не підлягають обов'язковому оцінюванню навчальні досягнення учнів із факультативних, групових та індивідуальних занять, які фіксуються в окремому журналі.

Оцінювання в 5-9 класах здійснюється відповідно до Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів із мов національних меншин (лист МОН України від 30.08.2013 № 1/9-592 «Методичні рекомендації щодо оцінювання результатів навчання російської мови та інших мов національних меншин для використання в загальноосвітніх навчальних закладах, де навчаються рідною мовою або вивчають її»; у 10-11 класах – за листом МОН України від 22.08.2018 № 2.2-2189 «Методичні рекомендації щодо оцінювання результатів навчання учнів 10-11 класів з інтегрованого курсу «Мова та література корінного народу, національної меншини» у закладах загальної середньої освіти, де навчаються мовою корінного народу або національної меншини».

Зошити підписуються мовою вивчення.

Ведення зошитів оцінюється в 5-9 класах один раз на тиждень; у 10-11 класах – щомісяця протягом семестру і вважається поточною оцінкою. Під час перевірки зошитів ураховується наявність різних видів роботи, грамотність, охайність, уміння правильно оформити роботу.

Використання зошитів із друкованою основою є обов'язковим, їх використання має бути погоджено з батьками і дирекцією навчального закладу та мати відповідний гриф МОН України або схвалено для використання в закладах загальної середньої освіти.

Сніжана БАЛЯ,
методист зарубіжної літератури
та мов національних меншин
НМЦ викладання навчальних
предметів суспільно-
гуманітарного циклу ХОІППО.

до 2019/2020 навчального року

Про викладання іноземних мов у 2019/2020 н.р.

Вивчення іноземних мов у 2019-2020 н.р. буде здійснюватися за декількома Державними стандартами та типовими освітніми програмами а саме:

- Для учнів 1-2 класів за новим Державним стандартом початкової освіти затвердженого Постановою КМУ від 21 лютого 2018 року №87 та «Типовою освітньою програмою розробленою під керівництвом О. Я. Савченко» і «Типовою освітньою програмою розробленою під керівництвом Р. Б. Шияна;

- Для учнів 3-4 класів за Державним стандартом початкової загальної освіти затвердженого Постановою КМУ від 20 квітня 2011 року № 462 та Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти I ступеня (початкова освіта) затвердженою наказом МОН від 20.04.2018 № 405;

- Для учнів 5-9 класів за Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти затвердженого Постановою КМУ від 23 листопада 2011 року № 1392 та Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти II ступеня (базова середня освіта) яка розроблена на виконання Закону України «Про освіту» затвердженою наказом МОН від 20.04.2018 № 408;

- Для учнів 10-11 класів за Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти затвердженого Постановою КМУ від 23 листопада 2011 року № 1392 та Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти III ступеня (профільна середня освіта), яка розроблена на виконання Закону України «Про освіту» і затверджена наказом МОН від 20.04.2018 № 407;

Типова освітня програма визначає: загальний обсяг навчального навантаження, орієнтовну тривалість і можливі взаємозв'язки окремих предметів, факультативів, курсів за вибором тощо, зокрема їх інтеграції, а також логічної послідовності їх вивчення які натепер

подані в рамках навчальних планів.

Навчальний план для класів закладів середньої освіти розроблено відповідно до Державного стандарту, з метою його впровадження у частині повної загальної середньої освіти з 1 вересня 2018 року. Він містить загальний обсяг навчального навантаження та тижневі години на вивчення базових предметів, вибірково-обов'язкових предметів, профільних предметів і спеціальних курсів, а також передбачає години на факультативи, індивідуальні заняття тощо.

Як і в минулі роки, інваріанта складова навчального плану основної школи (1-11 класи) забезпечує реалізацію змісту іншомовної освіти на рівні Державного стандарту.

Предмети та курси за вибором визначаються закладами освіти у межах граничного допустимого навчального навантаження з урахуванням інтересів та потреб учнів, а також рівня навчально-методичного та кадрового забезпечення закладу.

Звертаємо увагу на те, що як і у попередні роки заклад освіти має право вибору щодо вивчення другої іноземної мови. Рішення про запровадження вивчення другої іноземної мови приймається, залежно від умов для такого вивчення, закладом освіти самостійно.

Залишається чинним наказ Міністерства від 07.08.15 № 855 «Про внесення змін до навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів», згідно з яким збільшено години на вивчення іноземної мови за рахунок варіативної складової. Рішення про збільшення годин на вивчення іноземної мови за рахунок варіативної складової, на всіх ступенях освіти, приймається залежно від наявності умов для такого вивчення, закладом освіти самостійно.

Типові освітні програми з іноземних мов містять низку тем і питань, що безпосередньо пов'язані з проблематикою інтегрованих змістових ліній. Програми не обмежують смислове та лінгвістичне наповнення

інтегрованих змістових ліній, а лише пропонують орієнтовні шляхи їх реалізації. Вчителі можуть наповнити новим міжпредметним змістом й інші теми, створювати альтернативні можливості для поєднання різних знань та умінь, а також навчальних методів з метою формування ключових життєвих компетентностей та досягнення цілісності навчальної програми й навчального процесу відповідно до потреб певного класу.

Дозволяється використовувати підручники, що видані у поточному році та в попередні роки, враховуючи при цьому зміни в програмах. Щодо додаткової навчально-методичної літератури, то вчитель вільний у її виборі й може застосовувати таку, що найкраще реалізує його методику навчання та компетентнісний потенціал предмету «Іноземні мови». Програма не обмежує самостійність та творчу ініціативу вчителя, передбачаючи гнучкість у виборі та розподілі навчального матеріалу відповідно до потреб учнів та обраних засобів навчання.

Програми з іноземних мов мають наскрізний характер; вони не встановлюють порядок (послідовність) вивчення предметної тематики у рамках навчального року, а лише вказують на зміст, вивчення якого є об'єктом тематичного та семестрового контролю.

У загальноосвітніх навчальних закладах може використовуватися лише те навчально-методичне забезпечення, що має відповідний гриф Міністерства освіти і науки України. Перелік рекомендованої літератури затверджується наказом Міністерства освіти і науки України та оприлюднюється через «Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України». Із зазначеним переліком можна буде ознайомитись на сайті Міністерства освіти і науки України www.mon.gov.ua та на сайті Інституту модернізації змісту освіти www.imzo.gov.ua.

Навчально-методичне забезпечення навчального процесу учнів 2-го класу «Нової української школи»

Національний стандарт початкової школи та нові програми з іншомовної галузі націлюють на досягнення учнями 2 класу рівня pre-A1, дескриптори якого чітко визначені програмою відповідно до кожного виду мовленнєвої діяльності.

У 2-му класі продовжується закладання психолінгвістичних основ іншомовної комунікативної компетенції, продовжується тренування органів чуття (слуху і зору) молодшого школяра для успішного сприйняття акустичних і графічних сигналів, тренування його артикуляційного апарату з метою успішного формування кінестетичних образів звуків, букв, слів, коротких фраз шляхом активного навчання за допомогою різноманітних видів навчальної діяльності на основі компетентісного підходу.

Учителів варто пам'ятати, що в свої перші дев'ять років життя діти точно копіюють вимову і легко запам'ятовують мовленнєві зразки. Тому розігрування невеликих сценек, заучування напам'ять віршів і пісень є особливо ефективними завданнями, виконуючи які, учні імітують правильну вимову й інтонаційний малюнок. Система вправ і завдань має бути задана у послідовності, що відображає первинність розвитку чутливості дітей до сприйняття іноземної мови через аудіовізуальну демонстрацію мовленнєвих зразків з опорою на контекст та наочність із подальшим імітативним репродукуванням зразків учнями та використанням їх під час взаємодії між собою та з вчителем, за допомогою елементарних інтеракцій. Важливо навчати другокласників переносити мовленнєві зразки у реальні ситуації спілкування у класі. Така організація навчання сприятиме виробленню в школярів ставлення до іноземної мови як до засобу спілкування.

Оскільки гра є природним середовищем спілкування для дітей цієї вікової категорії, то використання ігрових ситуацій на уроці іноземної мови у 2 класі продовжують забезпечувати живий та веселий спосіб тренування мовленнєвих компонентів та структур у дії. Бажано, щоб ці ігри були націлені на співпрацю між учнями та були не стільки змагальними за характером, скільки спрямовані на те, щоб дати їм змогу практикувати мовлення та набутти відчуття досягнення якогось результату, а не відчуття переваги над кимось. Учні можуть перевіряти свої навички змагаючись із своїми попередніми результатами, перевіряючи свої власні краші зусилля, а не один із одним. Варто пам'ятати, що гра мотивує учня до спілкування іноземною мовою і дозволяє, практикуючи елементарне іншомовне спілкування, здобувати більше впевненості в своїх силах та умінні взаємодіяти за допомогою іноземної мови.

Для активізації мовленнєвого матеріалу в усному спілкуванні рекомендується широко застосовувати виконання інтерактивних пісень і чантів, завдань «Задай питання – дай відповідь», драматизації коротких сценек, виконання міні-проектів,

які передбачають реальну елементарну комунікацію іноземною мовою в класі. Формування первинних навичок комунікації, яка відповідає сучасним реаліям життя дитини, налагодження особистих стосунків з однокласниками у спільній ігровій діяльності чи у роботі над міні-проектом розвивають уміння співпрацювати з іншими, формують навички командної роботи, без яких неможливо уявити успішне суспільство.

У попередньому класі дитина знайомилася з літерами алфавіту, запам'ятовувала звуко-буквені відповідності, вчилася розуміти і встановлювати звуко-буквені зв'язки за першим звуком інших слів, засвоєних в усному мовленні. Поступово дитина навчається впізнавати в графічних зображеннях літер звуки і пов'язувати їх в слова, читати за аналогією. У 2 класі продовжується становлення первинних навичок читання, яке має відбуватись на фундаменті засвоєної в усній формі лексики. Іншими словами, другокласники вчать читати слова, значення яких їм відомі.

Навчання писемної грамотності у 2 класі розпочинається із повторення алфавіту та звуко-буквених відповідностей, читання і написання коротких слів, тобто з повторення усього того, чого школярі навчалися у 1 класі. Поступово вони навчаються й інших звуко-буквених співвідношень, які передаються на письмі різними буквосполученнями. Паралельно другокласники опановують первинними навичками читання не тільки слів, але й коротких речень, міні-текстів з малюнками-опорами.

Навчаючи зоровому сприйманню текстів у 2 класі, вчителю варто урізноманітнювати матеріал. Наприклад, запропонувати короткий текст у формі електронного листа ровеснику, вітальної листівки бабусі, листа Санта Клауса тощо. Такий матеріал сприятиме усвідомленню учнями того, що спілкування іноземною мовою відбувається також й у письмовій формі. Наступний етап – це читання коротких оповідань, віршиків, загадок, коміксів. Цікаві пригоди героїв історій у коміксах мотивуватимуть дитину до читання реплік персонажів, спонукатимуть учня відтворювати їх не тільки з правильною вимовою, але й відповідним інтонаційним оформленням. У цьому допоможе використання якісного аудіосупроводу, що впливатиме на розвиток фонематичного слуху та інтонаційно-вимовних навичок під час читання по ролях чи під час драматизації за зразком. При цьому важливо пам'ятати, що навчання зорового сприймання є взаємопов'язаним з усними видами діяльності: сприйманням на слух, продукуванням мовлення та інтеракцією.

Формування первинних навичок письма у 2 класі відбувається на основі відтворення зразків, заповнення пропусків у словах та реченнях, підписи малюнків, заповнення таблиць та схем словами, складанні і записі речень за аналогією, написанні елементарних повідомлень за зразком. Цьому мають сприяти завдання і вправи з підручника та зошита, а також

діяльність представлена у вигляді міні-проектів.

Поступовий, системний процес навчання читання і письма сприятиме зростанню впевненості школяра в своїх силах, що мотивуватиме його до нових успіхів у вивченні іноземної мови.

Ми живемо в епоху інформаційних технологій і сучасні діти відрізняються від попередніх поколінь іншими стилями сприймання інформації, новими уподобаннями, іншим способом мислення. Учнівські уміння читати і писати іноземною мовою дозволять вчителю збагатити форми і способи презентації нового матеріалу молодшим школярам, сприятиме урізноманітненню видів і форм роботи в іншомовній навчальній діяльності, а у подальшому зроблять можливими пошук учнем потрібної інформації в інтернет-джерелах, здійснення онлайн комунікації тощо.

Реальність швидко змінюється і нам складно передбачити, у якому світі житимуть наші діти. Навчання протягом життя – один із ключових принципів, який дозволяє людині бути гнучким та швидко адаптуватись у нових життєвих ситуаціях, приймати виклики і бути успішним у новому середовищі. Тому, за допомогою відповідної поведінки учителя, другокласників націлюють на позитивне ставлення до вивчення мови, на формування первинних навичок спостереження за власними діями та діями однокласників, що призводить до самоусвідомлення та усвідомлення власного поступу в іншомовному навчанні. Інструментом, який заохочує другокласників обирати з своїх робіт найкращі і презентувати свої успіхи іншим, є технологія учнівського мовного портфеля. Поступово заповнюючи сторінки свого першого особистого мовного документу, другокласник вчиться усвідомлювати багатокультурність і багатомовність оточуючого світу, розмаїття іноземних мов, усвідомлювати себе громадянином своєї країни, а також роздумувати над важливістю вивчення іноземних мов для задоволення особистих інтересів і потреб, у т.ч. для здійснення комунікації з ровесниками з інших країн. За допомогою першого мовного портфеля відбувається первинне усвідомлення процесу навчання іноземної мови та самоусвідомлення у ньому. З допомогою вчителя другокласник вчиться проектувати власні майбутні цілі, спостерігати за власними діями та успіхами, презентувати свої роботи та формувати первинні демонстраційні навички. Так відбувається становлення метакогнітивної діяльності, від подальшого розвитку якої залежить формування навичок самостійної роботи в іншомовному навчанні, впевненість у своїх діях, уміння ставити і досягати власні цілі на наступних етапах. Самоусвідомлення і самоспостереження є першим кроком до формування первинних навичок самооцінювання в подальших класах, відправним пунктом траєкторії, націленої на розвиток учнівської автономії на старшому етапі середньої школи, що є необхідним умінням та умовою для успішного навчання її випускників у майбутньому.

Формувальне оцінювання на уроках іноземної мови у 2 класі

Оцінювання є невід’ємною частиною процесу навчання, яка інтегрує і відображає процеси викладання та учіння на основі взаємозв’язку. Учителю важливо розуміти особливості оцінювання молодших школярів на початковому етапі, під час якого традиційне оцінювання є проблематичним з багатьох міркувань.

Формувальне оцінювання – один з видів альтернативного (нетрадиційного) оцінювання, який має на меті оцінювати не результат, а процес навчання. Таке оцінювання в іншомовному навчанні має чимало завдань, серед яких варто виділити наступні:

- 1) мотивувати учнів до вивчення іноземної мови;
- 2) формувати в дітей упевненість в собі;
- 3) формувати здатність учнів до самостереження та усвідомлення відповідальності за власне учіння;
- 4) спостерігати за поступом учнів в набутті первинних мовленнєвих навичок;
- 5) визначати і враховувати індивідуальні особливості кожного учня/учениці;
- 6) допомагати вчителю корегувати навчальний процес, підвищувати його якість;
- 7) звертати увагу на учнів, які потребують особливої підтримки і уваги з метою запобігання проблем у майбутньому;
- 8) забезпечувати інформацією школу та батьків про розвиток і поступ учнів в опануванні первинними мовленнєвими навичками.

Особливістю формувального оцінювання є врахування індивідуальності кожної дитини, її темпераменту, особливостей сприймання інформації, стилю навчання тощо. Саме тому не можна порівнювати у класі результати різних учнів між собою. Об’єктом для розгляду на уроці мають бути порівняння попередніх результатів учня/учениці з його/її наступними досягненнями. Варто помічати і надавати позитивний відгук навіть за маленький поступ уперед, похвалити за зусилля, сприяючи тим самим формуванню впевненості молодшого школяра у власних силах, формуючи позитивне ставлення до самого себе.

На етапі другого класу продовжує залишатись вираженням ігровий мотиваційний фон. Проте, отримавши первинний навчальний досвід попереднього року, молодший школяр стає чутливим до оцінювання іншими – дорослими та однокурсниками. Вербальна позитивна оцінка учнівських зусиль вчителем стає неабияким стимулом у навчанні і грає беззаперечну роль в досягненні подальших успіхів. Саме тому вчитель має зосереджуватись не на помилках, а на досягненнях учня. Для організації ефективного формувального оцінювання важливо створити доброзичливу атмосферу на уроці, в якій дитина не повинна боятись робити помилку,

а сприймати її як одну з можливостей навчатись. Вчитель дає учням зрозуміти те, що він заохочує їх розмовляти іноземною мовою, усвідомлюючи ризик помилки, але вітає їхню сміливість, намагання та зусилля. Тоді учні відчуватимуть себе у безпеці і будуть готові до нових «ризиків» та експериментів з іноземною мовою, ставатимуть ініціативними.

Висвітлюючи питання ефективності процесу формувального оцінювання звертають увагу на уміння вчителя діагностувати потреби учня: здогадуватись про те, що він хоче сказати, мотивувати його до цього, інтерпретувати можливе мовчання, групувати дітей відповідно до їхніх потреб, звертатись до попереднього досвіду дитини, здогадуватись по виразу обличчя чи зрозуміла дитина щось, адаптувати своє мовлення до рівня розуміння дитиною. Від здібностей вчителя займатись такою діагностикою залежить його уміння обирати не тільки відповідний інструмент для формувального оцінювання, розуміючи його як сильні та слабкі сторони, але й пропонувати учневі адекватне його віку, спроможності та індивідуальним здібностям завдання.

Серед інструментів формувального (альтернативного) оцінювання другокурсників доцільно використовувати метод спостереження та мовне портфоліо. Використання цих методів у комплексі надають цільну повну (холістичну) картину навчання.

Спостереження

Цей метод передбачає систематичне спостереження як інструмент оцінювання дитячих досягнень в іншомовному навчанні. Спостереження часто відбувається без усвідомлення учнями про його застосування вчителем в якості оцінювання їхнього навчального поступу. Залежно від мети спостереження, вчитель може оцінювати дітей в різноманітних ситуаціях, коли вони працюють

в парі, групі, індивідуально. Оцінюються також не тільки мовленнєві навички, але й активність учня, його зацікавленість, мотивація, що є також важливими цілями у початковій школі. З цієї метою вчителем можуть бути розроблені таблиці для внесення результатів спостережень.

Здійснюючи формувальне оцінювання у другому класі і спостерігаючи за навчальним поступом своїх учнів, важливо розуміти шляхи і способи вимірювання навчального прогресу та досягнень молодших школярів під час формування іншомовних мовленнєвих навичок. Цей процес розпочинається з постановки навчальних цілей. Наприклад, після завершення вивчення розділу на тему «Сім’я», діти можуть в кількох реченнях розповісти про свою сім’ю або дати відповіді на запитання. Вони можуть розповісти про фото з сімейного альбому, продекламувати віршик або заспівати пісню з цього розділу. Важливим є визначити ці цілі перед початком засвоєння матеріалу кожного розділу, а потім спостерігати за шляхом їх досягнення учнями та позитивно оцінювати зусилля кожного під час демонстрації ним свого нового мікроуміння. Спостерігаючи, вчитель визначає слабкі та сильні сторони навчального процесу, краще розуміє що є складнішим, а що легшим для конкретних учнів, які цілі були досягнуті кожним. Таке спостереження дозволяє вносити зміни в навчальний процес. Наприклад, вчитель може витратити більше часу на роботу з матеріалом, який виявився складнішим для засвоєння, може ще раз повторити виконання певного завдання для демонстрації учнем його нового уміння. Метою такого процесу є розуміння навчального поступу учнів та підвищення якості навчання.

Нижче наведено приклади індивідуальних карток спостереження за учнями.

Ім'я учня _____				
++ має значні успіхи; + демонструє помітний прогрес				
V досягає результату з допомогою вчителя; ! потребує значної уваги і допомоги				
ціль / уміння	дата	дата	дата	дата
Відповідає на питання 'так/ні'	+	+	++	++
Відповідає на спеціальні питання	!	V	V	+
Виконує вказівки				
Демонструє виконання пісень/римівок				
Взаємодіє з іншими				

В залежності від курсу чи підручника, який використовується, вчитель може розробити оцінний аркуш для цілої групи учнів з метою визначення рівня засвоєн-

ня матеріалу кожного розділу відповідно до теми і змісту, визначивши при цьому цілі з кожного аспекту діяльності.

Ім'я учня	Лексика: почувши слово, вказує на відповідний малюнок	Лексика: називає зображене	Усна інтеракція: Задає питання і відповідає What have you got?/I've got a ...	Розігрує сценку, вірно використовує слова і фрази	Читає слова з довгим голосним звуком а_e
-----------	---	----------------------------	--	---	--

Мовне портфоліо

Цей метод оцінювання набуває дедалі більшої популярності. На етапі другого класу мовне портфоліо передбачає збір колекції робіт учня/учениці як свідчення його/її успіхів і досягнень. У другому класі діти започатковують ведення портфоліо як особистого документу у вигляді папки з прикріпленими аркушами таблиці для переліку робіт та графою для дати. Папка поповнюється учнями спочатку під керівництвом вчителя приблизно двічі на місяць, а потім за власним бажанням учня/учениці. До портфоліо долучають малюнки, зразки письмових робіт, творчої та проектної діяльності: постери, книжечки, виготовлені вироби, аудіозаписи з виконанням вірша, пісні, відеозаписи з презентацією проекту чи інсценізацією п'єски тощо. Важливо, щоб такі папки зберігались у відведеному в класі місці з вільним доступом для учнів. Приблизно раз в місяць школярі презентують свою роботу перед класом та вчителем, навчаючись розповідати про те, що вони вже вміють робити.

На наступних етапах навчання, приблизно з третього класу, учні навчатимуться вести самоспостереження за власним процесом учіння, роздумувати над цілями у навчанні, власними стратегіями учіння і робити відповідні записи в мовній біографії. Для цього рекомендується використання Європейського мовного портфоліо – одного з інструментів європейської мовної політики. Версію для дітей 7 – 12 років, які вивчають французьку, німецьку чи англійську мову, можна завантажити за посиланням: <http://bit.ly/2OFWm0V>

Технологія, закладена в Європейському мовному портфоліо, сприятиме формуванню учнівських первинних навичок рефлексії, а знайомство з дескрипторами оцінювання рівнів мовленнєвих навичок та мікроумінь дозволить учням розуміти критерії оцінювання та вчитися за ними ставити власні цілі, а згодом здійснювати самооцінювання.

Портфоліо розраховане на використання протягом декількох років, і такий підхід дозволяє зробити процес іншомовного навчання прозорим і зрозумілим для учня, дає можливість продемонструвати учню/учениці свою особисту траєкторію накопичення іншомовного досвіду іншим, навчає брати відповідальність за власне учіння, бути активним та ініціативним та поступово розвивати здатність до учнівської автономії.

У процесі оцінювання іншомовного навчального процесу другокласників немає місця для стресових ситуацій чи змагань між учнями, оскільки процес формування оцінювання має посилювати позитивне «я» дитини та підвищувати самооцінку кожного учня/учениці в середовищі взаємодії та взаємодопомоги, створених у класі.

Поради

1) Визначайте чіткі цілі. (Слід ретельно продумати: що ви хочете, щоб ваші учні досягли в роботі над розділом. Наприклад, вивчили 10 нових слів, вміли співати пісню, читали і розуміли коротке оповідання тощо).

2) Створюйте реальні критерії успішного досягнення цілей. (Розробіть етапи досягнення мети стосовно кожного мікроуміння. Будьте реалістичними і співвідносьте вікові можливості дітей із завданнями).

3) Оцінюйте дітей в різних режимах роботи. (Пам'ятаючи про те, що діти навчаються по-різному, вони все ж потребують формування навичок взаємодії у групі, парі, а також мають вміти працювати індивідуально).

4) Спостерігайте за декількома дітьми кожного уроку. (Важко оцінювати цілу групу школярів одночасно. Тому кожного уроку зосереджуйтеся на 4-5 учнях пильно спостерігаючи за ними, занотуйте детально про їхній поступ та демонстрацію мікроумінь. Це дозволить отримати детальну інформацію про поступ кожної дитини наприкінці

розділу/теми).

5) Використовуйте картки спостережень та оцінні аркуші. (Для досягнення об'єктивності в оцінюванні ваших учнів розробляйте для кожної теми/розділу добре продумані цілі/уміння та використовуйте зрозумілі вам позначки).

6) Періодично використовуйте мовне портфоліо, долучаючи учнів до процесу презентації своїх досягнень. (Домовтесь про критерії, за якими діти відбиратимуть свої роботи. Створюйте для учня/учениці ситуацію успіху. Знаходьте для цього час).

7) Оцінюйте не тільки лінгвістичні, але й екстралінгвістичні навички та уміння. (Це означає, що ви маєте оцінювати учня в цілому, тобто не тільки з точки зору іншомовного навчання, але й з точки зору навичок взаємодії, критичного мислення та креативності).

8) Практикуйте індивідуальні інтерв'ю та зустрічі. (Наприклад, у той час, коли усі в класі зайняті парною чи груповою роботою, виділіть кілька хвилин і присвятить їх індивідуальному спілкуванню з учнями. Розпочинайте такі розмови з наголошення на двох речах, які досягла чи покращила дитина, тоді запропонуйте їй попрацювати над чимось, що їй гірше вдається. Але закінчуйте розмову виключно на позитиві та відзначенні того, що дитині вдається дуже добре. Висловіть впевненість, що це слід продовжувати успішно робити й надалі).

9) Практикуйте проведення батьківського дня, запросивши батьків до класу з метою відзначити і обговорити навчання дітей. (Пам'ятайте про надання тільки позитивного відгуку про дитину. Діти можуть продемонструвати своїм батькам роботи з портфоліо. Це надасть можливість відчути батькам гордість за своїх дітей, а також проявляти інтерес до навчання дитини. А вчитель зможе налагодити контакт задля підтримки навчального процесу з боку батьків у майбутньому).

Організація роботи з KnowledgeBoard

Навчальна дошка для формування оцінювання навчальних досягнень учнів KnowledgeBoard та набір карток до неї «Англійська мова» (видавництво «Методика Паблішінг», автор-укладач Несвіт А.М.) - це інноваційний ресурс для початкової школи, який містить широкий спектр різноманітних розважальних та цікавих змістових завдань для учнів, які проторюють свій власний шлях у навчанні, одночасно пропонуючи вчителю заощадити час у процесі здійснення формування оцінювання навчальних досягнень учнів. Учителю значно легше здійснювати якісний діяльнісний підхід у навчанні та планувати навчальну діяльність

згідно потреб учнів та вимог Нової української школи.

KnowledgeBoard допомагає вчителю та учню співпрацювати за допомогою безпосередніх методів навчання, використовуючи більше ... ресурсів для індивідуального або загальнокласного навчання. Пропоновані корисні інструменти для організації навчальної діяльності допоможуть педагогам планувати уроки з урахуванням філософії дитиноцентризму, інтересів учнів та реальних можливостей навчання. Технічні засоби, а саме дошка може слугувати окремому класу впродовж усіх років навчання у початковій школі, а також використовуватись для самостійної підготовки вдома.

Таким чином розвиватиметься відповідальність учнів за результати навчання, їхні загальнонавчальні навички та уміння, разом із зосередженістю на правильності власного вибору, пошуках підтримки у товаришів та дорослих. Навчальний посібник розвиває критичне мислення учнів, а саме уміння класифікувати, аналізувати, обговорювати, співпрацювати із однолітками та дорослими.

Учитель використовує дані адаптивної діагностичної оцінки, щоб сформулювати навички в учнів, що базуються на розвитку відповідних життєвих компетентностей вчитися, думати, комунікувати та діяти. Щодо учнів, то вони отримують адаптивні інструменти, які

до 2019/2020 навчального року

пропонують цільове навчання, яке таке, що відповідає їхнім власним інтересам та потребам.

Незалежно від того, чи є учні успішнішими, порівняно з іншими учнями у класі, чи ні, вони можуть використовувати дані діагностичної оцінки для створення персоналізованих шляхів навчання та підтримки інших стратегій, рекомендованих учителем на основі усного спілкування та розроблення моделей завдань для кожної окремої особистості.

KnowledgeBoard підтримує формувальні стратегії оцінки Нової української школи та дозволяє учителям оцінювати навчальні досягнення учнів у сучасному освітньому контексті.

Учні засвоюють матеріал у ігровій формі, мають можливість багаторазового повторення, здійснення самоперевірки та самокорекції. Особливістю запропонованої методики є створення умов для забезпечення максимально можливого успіху у навчанні кожного окремого учня за рахунок організації навчання з опорою на обидві півкулі головного мозку та одночасної рухової (кінестетичної) діяльності. Використання дошки сприятиме розвитку дрібної моторики обох рук (при виконанні дій), розвитку уваги, уяви та синхронізації мисленневих та активних дій (listen-act response). Виконання завдань та контроль навчальних досягнень легко інтегрується у сучасний урок іноземної мови, та є здоров'єзберігаючою технологією.

Навчальна дошка для формувального оцінювання навчальних досягнень учнів та набір карток до неї «Англійська мова» є самостійним навчальним приладом та може використовувати разом із будь-яким навчально-методичним забезпеченням. Лексичний та граматичний матеріал підібрано та укладено відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти. Картки організовано тематично, включають послідовне нарощування лексико-граматичних труднощів, тому вчитель може самостійно добирати матеріал відповідно до потреб учнів та власного планування уроків.

Матеріал карток подається у доступній формі через серію візуальних опор (предметних та ситуативних малюнків), та стимулює мовленнєво-мисленнєвий процес учнів молодшого шкільного віку. Набір карток підкріплено аудіосупроводом, що забезпечить якісне засвоєння матеріалу, допоможе учням уникнути помилок в усному мовленні, та при необхідності здійснити самокорекцію.

Робота з картками

Комплект складається із навчальної дошки та набору тематичних карток (8 тем по 8 карток). Дошка для учнів 1 та 2 класів включає 6 кнопок різного кольору. Дошка для учнів 3 та 4 класів включає 10 кнопок. На початку виконання завдання всі кнопки знаходяться знизу дошки. Інструкції та запитання

подано на кожній окремій картці. Картки містять тестові завдання множинного вибору. Кожна картка містить одне завдання. Сторона А є тестовим завданням, яке виконує учень (учениця). Сторона В містить ключі для перевірки правильності виконання завдання. Малюнки супроводжуються кольоровими кружечками. Виконуючи завдання, учні повинні пересунути кнопку відповідного кольору до відповідного зображення, розміщеного з правої сторони картки. Закінчивши виконання завдання, учні перевертають картку на сторону В і здійснюють самоперевірку. Виконуючи завдання декілька разів, учні вправляються отриманню правильних результатів завдяки власним зусиллям, а не підказці вчителя. Таким чином, виконується основна вимога щодо формувального оцінювання – самоспостереження за власною навчальною діяльністю, самокорекція та формується відповідальність щодо результатів навчання. Учні розвивають уміння планувати власну діяльність та знаходити шляхи отримання кращих результатів. Отримані знання акумулюються як досвід, отриманий в процесі ігрової діяльності. На початку роботи з дошкою та картками важливо звертати увагу учнів не на швидкість виконання завдань, а на їхню правильність. Пропоновані завдання закритої форми рекомендуємо використовувати як основу для завдань відкритої форми. Наприклад, запропонувати учням скласти власні речення за малюнками, описати зображені предмети тощо. Учні повинні вміти використовувати опрацьований матеріал для розповіді про себе та власний життєвий досвід. Картка 7 містить матеріал щодо формування ключових компетентностей учнів – обізнаність та самовираження у сфері культури, екологічна грамотність, здорове життя. Картка 8, передбачає використання між предметних зв'язків у процесі вивчення іноземної мови, а також формування інформаційно-цифрової компетентності, компетентності у природничих науках. Одночасно розвиваються критичне мислення, уміння спостерігати, порівнювати, аналізувати та логічно вибудовувати висловлення. Більшість завдань мають аудіосупровід.

Рекомендований час для роботи з картками 10 хвилин. Вчитель може використовувати їх на кожному уроці на власний розсуд як тренувальні завдання з теми, що вивчається, або один раз у два тижні для оцінювання навчальних досягнень учнів. Отримані результати учні самостійно фіксують у Щоденнику власних досягнень (це може бути зошит з друкованою основою):

№ _____
 Дата _____
 Картка _____
 Виконав самостійно _____
 Виконав за допомогою товариша _____
 Виконав за допомогою учителя _____

За умови правильного виконання завдання учні заштриховують відповідний квадратик, також учень може виконувати одну і ту саму вправу декілька разів, доки не зможе виконати її самостійно. Заповнити карту досягнень може і інший учень під час парної роботи. Якщо учні працюють у невеликих групах, то один учень може виконувати роль фасилітатора та позначати досягнення товаришів. Якщо завдання виконано правильно із першої спроби, то учень може переходити до виконання наступного завдання.

Важливо зосередити увагу учнів саме на їх досягненні та навчити їх наполегливо іти до успіху, шукаючи допомоги та, не залишаючи завдання виконаними частково. За підсумками уроку вчитель планує роботу з наступними картками, або організовує повторення за попередніми. Рекомендуємо періодично повторювати раніше вивчений матеріал для більш якісного його запам'ятовування.

Зразок таблиці:

Ім'я учня / учениці _____
Дата _____
Картка _____

1.	2.	3.
----	----	----

Набір карток підготовлено до кожної теми за Програмою та зорієнтований на розвиток умінь учнів з чотирьох видів мовленнєвої діяльності: слухання, зорового сприйняття та письма (орфографія та правопис). Організація усного спілкування можлива з опорою на виконані завдання карток. Так, наприклад, можна організувати роботу в парах та запропонувати учням скласти власні речення із використанням слів-назв предметів, зображених на малюнках, або скласти власні міні-діалоги (учні можуть запитати про кількість зображених предметів, їх колір тощо), також учні можуть «погодитись - не погодитись» із твердженням свого співрозмовника (співрозмовниці).

Картки багаторазового використання, учні на них не пишуть; при необхідності на етапі корекції вчитель може запропонувати учням виконати необхідні записи у окремому робочому зошиті.

Лексичні картки

Картки спрямовані на організацію відпрацювання та перевірку правильності використання мовних одиниць за темою, що вивчається. Лексичний матеріал опрацьовується окремо (відповідність слуховому та зоровому сприйняттю), у простих словосполученнях (прикметник + іменник, дієслово + іменник), простих реченнях та міні-контексті (2-3 речення за відповідною темою).

до 2019/2020 навчального року

Типові завдання карток:

- Послухай і з'єднай слово, яке ти чуєш та відповідне зображення.
- Послухай, прочитай і з'єднай зображення та слово.
- Доповни ... (речення необхідним словом)

Граматичні картки

Картки спрямовані на організацію відпрацювання та перевірку правильності використання граматичних структур. Опрацювання граматичних явищ відбувається на зразках окремих речень та міні-контексті (2-3 речення за відповідною темою).

Типові завдання карток:

- Послухай, прочитай і з'єднай зображення та речення.
- Доповни речення необхідним словом
- Послухай і знайди невідповідність

Сприйняття на слух

- Прочитай та з'єднай текст із відповідним зображенням
- Знайди малюнок, у описі якого є вказаний предмет

Зорове сприйняття

- Прочитай та з'єднай текст із відповідним зображенням
- Знайди малюнок, у описі якого є вказаний предмет

Використовуючи KnowledgeBoard учителі матимуть можливість підтримати своїх учнів у досягненні високих результатів навчання із залученням здоров'єзберігаючих інструментів для організації тренувальних вправ учнів усього класу, їх інтерактивної взаємодії та підготовки до складання тестових завдань на подальших етапах навчання.

My Progress Book (Лепбук досягнень учня)

Оскільки в Новій українській школі в початковій ланці (1-2 клас) основним видом оцінювання досягнень учня є формувальне оцінювання, в нагоді вчителю може стати лепбук «Моя книга досягнень».

Лепбук - це альтернативний варіант мовного портфоліо учня, який формується поступово самим учнем в ході навчання. Так як «Моя книга досягнень» формується ним самим під час навчального процесу поступово, в кінці року легко відслідкувати прогрес учня. Наприклад, на початку навчального року учень міг назвати 5 слів і скласти одне речення з ними (відповідно маючи 5 карток із зображенням цих слів у кишеньці), а в кінці навчального року – 10 слів та 5 речень.

Пропонуємо розглянути модель лепбука для здійснення формуального

оцінювання на уроках іноземної мови в початковій школі на прикладі англійської мови – «My Progress Book».

Лепбук має вигляд паперової книги, на кожній сторінці якої знаходяться креативні кишеньки для зберігання досягнень учня. Кишеньки поділяються на два основні види: використовую самостійно та використовую за допомогою вчителя, що допомагає візуально відслідкувати процес розвитку учня всім учасникам навчального процесу (учневі, вчителю, батькам, адміністрації навчального закладу). Кишеньки заповнюються учнем відповідно до його знань з предмету (кількість слів, речень, карток, проектів, тощо). Кількісний визначник досягнень формується під час самоперевірки учнем. Наприклад, учневі пропонується поділити картки на «Я можу назвати

СМ» та «Я потребую допомоги». Визначившись з картками, учень складає їх у відповідні кишеньки в своїй книзі досягнень.

Лепбук розрахований на один навчальний рік, формується тематично і завершується в кінці навчального року «Карткою учня». На кожну тему відводиться дві сторінки лепбука (розворот). «Картка учня» формується шляхом кількісного аналізу всіх сторінок книги вчителем в кінці навчального року.

Робота з лепбуком під час навчального процесу проводиться в кінці теми під час проведення підсумкового уроку, на якому учні закріплюють вивчений матеріал і заповнюють кишеньки «Книги досягнень учня» спираючись на «can do statements»: могу назвати, розказати, скласти речення, тощо.

Оцінювання навчальних досягнень учнів

Здійснення контролю забезпечує своєчасне корегування навчального процесу з метою приведення його до рівня, заданого програмою й стандартом, що окреслюють очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Зміст навчання іноземної мови охоплює такі види мовленнєвої діяльності: рецептивні, продуктивні та інтеракційні. Для участі в них необхідні такі уміння: сприймання на слух, говоріння, читання та письмо. Для виявлення рівня володіння кожним умінням розроблені відповідні критерії.

Мовленнєві уміння є основою для реалізації системи контролю над ходом і якістю засвоєння учнями змісту навчання іноземної мови.

Учні з самого початку навчання повинні знати, яких результатів від них очікують. У цьому полягає й певний стимул до підвищення якості своїх знань і умінь.

Основними видами оцінювання з іноземної мови є поточне (не поурочне), тематичне, семестрове, річне оцінювання та підсумкова державна атестація.

Основною ланкою в системі контролю у загальноосвітніх навчальних закладах є поточний контроль, що

проводиться систематично з метою встановлення правильності розуміння навчального матеріалу й рівнів оволодіння ним та здійснення корегування щодо застосовуваних технологій навчання.

Основна функція поточного контролю – навчальна. Питання, завдання, тести спрямовані на закріплення вивченого матеріалу й повторення пройденого, тому індивідуальні форми доцільно поєднувати із фронтальною роботою групи.

Тематичне оцінювання проводиться на основі поточного оцінювання. Окремого оцінювання для виставлення тематичних оцінок не передбачено. Під час виставлення тематичного балу результати перевірки робочих зошитів не враховуються.

5.12.	18.12.	22.12.	25.12.
Контроль аудіювання	Контроль говоріння	Контроль читання	Контроль письма

Звертаємо увагу, що «Контроль» не є контрольною роботою і може бути комплексним та проводитись у формі тестування.

Наступною ланкою в системі контролю є семестровий контроль, що проводиться періодично з метою перевірки рівня засвоєння навчального матеріалу в обсязі навчальних тем, розділів семестру й підтвердження результатів поточних балів, отриманих учнями раніше. Семестровий контроль проводиться двічі на рік.

Завдання для проведення семестрового контролю складаються на основі програми, охоплюють найбільш актуальні розділи й теми вивченого матеріалу, розробляються викладачем з урахуванням рівня навченості, що дозволяє реалізувати диференційований підхід до навчання.

Семестровий контроль проводиться за чотирма уміннями (аудіювання, говоріння, читання, письмо). У журналі робиться, наприклад, такий запис:

Оцінка за семестр ставиться на основі поточного оцінювання (тематичного) та оцінок контролю з чотирьох умінь.

до 2019/2020 навчального року

Ведення шкільної документації

У початковій школі (1-4 класи) зошити перевіряються після кожного уроку у всіх учнів.

В 5-9 класах зошити перевіряються один раз на тиждень.

В 10-11 класах у зошитах перевіряються найбільш значимі роботи але з таким розрахунком щоб один раз на місяць перевірялись роботи всіх учнів.

До виправлення помилок у письмових роботах вчителі можуть підходити диференційовано, враховуючи вікові особливості учнів та рівень сформованості відповідного уміння у конкретного учня/учениці: виправляти помилки власноруч; підкреслювати слово/вираз тощо з помилкою; підкреслювати саму помилку з метою самостійного виправлення її учнем/ученицею; позначати рядок,

в якому є помилка, на полях з метою самостійного пошуку та виправлення помилки учнями.

Відповідно до загальних вимог до ведення класного журналу «Записи в журналі ведуться державною мовою. З іноземних мов частково допускається запис змісту уроку та завдання додому мовою вивчення предмета». Зошити підписуються виучуваною мовою.

Організаційні питання

Поділ класів на групи здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міносвіти і науки України від 20.02.02 р. № 128. При поглибленому вивченні іноземної мови клас ділиться на групи з 8-10 учнів у кожній (не більше

3 груп); при вивченні іноземної що не є мовою навчання, а вивчається як предмет – клас чисельністю понад 27 учнів ділиться на 2 групи.

З огляду на те, що майже всі стратегічні документи щодо вивчення іно-

земних мов, зорієнтовані на Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, більш детально ознайомитись із основними положеннями цього документу можна на сайтах: <http://www.coe.int>

**Тетяна МОРОЗ,
Лариса ЛУЦЕНКО,
методисти іноземних мов ХОІППО.**

Про викладання правознавства у 2019/2020 н.р.

У 2019-2020 н.р. чинними є такі програми: для 9-го класу – «Навчальна програма з основ правознавства», для 10-11-х профільних класів – «Правознавство» (профільний рівень). Програми названих предметів розміщені на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України www.mon.gov.ua, видані окремими брошурами та опубліковані у фахових виданнях.

Програма курсу з правознавства спрямована на здобуття знань, формування навичок, ставлень і ціннісних орієнтацій, необхідних людині для ефективного соціального функціонування, реалізації її життєвих цілей і завдань, забезпечення умов для формування елементів правової культури, правових орієнтирів та правомирної поведінки учнів.

У процесі вивчення курсу важливим є оволодіння учнями практично значущими для них знаннями, застосування найважливіших понять і термінів, розвиток у школярів навичок правомірно діяти в різноманітних життєвих ситуаціях, уміння аналізувати з правової точки зору явища та ситуації суспільного і повсякденного життя, використовувати правові знання та навички для реалізації і захисту своїх прав та формування активної громадянської позиції.

Під час вивчення правознавства особливу увагу варто приділити правам людини як наскрізному компоненту всіх навчальних дисциплін.

Відповідно до основних принципів освіти в галузі прав людини для систем середньої школи, розроблених Бюро

демократичних інститутів і прав людини Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ БДІПЛ), основні компетенції в галузі прав людини для учнів середніх шкіл включають такі основні елементи:

знання і розуміння (філософія прав людини, принципи прав людини і прав дитини, міжнародні стандарти, дотримання прав людини);

ставлення і цінності (повага до себе та інших, критичне мислення, толерантність тощо);

навички та поведінка (обстоювання прав людини тощо).

Під час викладання правознавства варто також звернути увагу на рекомендації Координатора проектів ОБСЄ в Україні щодо запровадження підходу, який ґрунтується на правах людини, до загальної середньої освіти в Україні (соціогуманітарний цикл). У результаті посилення освітнього компонента з прав людини, засвоєння учнями знань і розуміння принципів прав людини надасть можливість користуватися своїми правами і реалізовувати їх, а також поважати і обстоювати права інших.

Процес вивчення правознавства повинен бути спрямований на ознайомлення учнів із принципами та нормами права; виконання вправ на застосування принципів та норм права в стандартних ситуаціях (тактичне навчання); згодом розв'язування правових проблемних задач (стратегічне навчання – конструювання методів розв'язання проблем); завершуватися навчання повинно рефлексією розв'язків,

тобто прищепленням цінностей через засвоєння уроків із розв'язування проблемних задач (усвідомлення важливості тих чи інших ідей).

Окремою структурною складовою програм є практичні заняття (уроки), які включені до програм упродовж вивчення певного правознавчого змісту. Кожне практичне заняття є тематичним і має певне змістове наповнення відповідно до контексту конкретної теми. Програма передбачає також уроки-узагальнення до розділів курсу та підсумкові уроки до курсу. На цих уроках учні за допомогою вчителя мають можливість систематизувати та узагальнити вивчене, відрефлексувати процес навчання, реалізувати міжпредметні зв'язки.

Враховуючи важливість прав людини як наскрізного компонента всього освітнього процесу, особливу увагу слід приділити ознайомленню учнів із Міжнародним біллем прав людини, що складається із Загальної декларації прав людини (1948), Міжнародного пакта про громадянські і політичні права (1966) і Міжнародного пакта про соціальні, економічні і культурні права (1966). Також важливо передбачити практичні заняття щодо застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950) та обов'язковості практики Європейського суду з прав людини в Україні. Окремо варто ознайомити учнів із Конвенцією ООН про права дитини (1989).

Практичні заняття за методикою проведення можуть бути різноманітними: неімітаційні (дискусії, екскурсії, візні заняття),

до 2019/2020 навчального року

імітаційні неігрові (аналіз конкретних ситуацій або документації), імітаційні ділові, рольові ігри, ігрове проектування тощо.

Одним із різновидів практичної роботи є дослідні практичні роботи. Приміром, складання позову про відшкодування моральної шкоди, стягнення аліментів; складання шлюбного договору або трудового договору, конституційної скарги тощо.

Використання на уроках практичних завдань передбачає не тільки підвищення рівня знань учнів за рахунок активізації їхньої навчально-пізнавальної діяльності, а й сприяє розвитку їхніх творчих здібностей та формуванню практичних компетенцій.

Серед навчальних ресурсів для проведення практичних завдань, зокрема з акцентом на права людини, варто використовувати напрацювання міжнародних організацій, таких як ООН, Рада Європи та ОБСЄ, які розміщені у відкритому електронному доступі в мережі Інтернет.

Також треба пам'ятати про законодавчі зміни, що стосуються конституційно-правового та галузевого регулювання суспільних відносин. Верховною Радою України було прийнято низку законів, які повинні бути враховані при викладанні правознавства: «Про Вищий антикорупційний суд» від 07.06.2018 р. № 2447-VIII, «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідаль-

ністю» від 06.02.2018 р. № 2275-VIII, «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18.01.2018 р. № 2268-VIII, «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. № 2229-VIII, «Про освіту» від 05.09.2018 р. № 2145-VIII, зміни до процесуальних кодексів від 03.10.2017 р.

Як показує аналіз проведення Всеукраїнської учнівської олімпіади з правознавства у 2017/2018 навчальному році, завдання олімпіади включають законодавчі новели, прийняті Верховною Радою України за останні дві сесії. Завершення чергової сесії парламенту в січні кожного року є рубежем для визначення кінцевої дати прийняття нових законодавчих актів, що можуть входити до змістової частини програми олімпіади. Цьогорічна олімпіада містила достатньо багато питань, спрямованих на розвиток ціннісних уявлень про право її учасників: історичний розвиток українського права; порядок організації державної влади; права людини та способи їх захисту; європейські стандарти прав людини; протидія домашньому насильству; особливості утримання батьками своїх дітей; участь неповнолітніх у збройних військових конфліктах; працевлаштування

неповнолітніх тощо.

Варіативні курси правознавчого й громадянсько-нашого змісту в основній школі виконують роль пропедевтичних курсів та курсів до профільної підготовки учнів. Це «Живи за правилами» (7-8 кл.); «Вчимося бути громадянами» (8 кл.); «Ми – громадяни України» (9 кл.).

В умовах війни України з Росією вкрай актуальним є вивчення курсу за вибором «Міжнародне гуманітарне право» (для учнів 10 (11) класів закладів загальної середньої освіти). Вивчення курсу сприятиме виробленню в учнів стійкої зацікавленості проблемами міжнародного гуманітарного права, формуванню вміння використовувати гуманістичні цінності як базові в повсякденному житті і в подальшій професійній діяльності; вести діалог, спілкуватися з носіями різних культур і цінностей; формувати культуру толерантності, здатність аналізувати свої погляди тощо. Також надзвичайно важливим є формування громадсько активних та відповідальних молодих людей, здатних дотримуватися норм гуманітарного права і принципів поваги до життя і людської гідності, захищати і розвивати їх у майбутніх сферах своєї діяльності. Школярі мають розуміти причини появи тимчасово переміщених осіб, біженців, складності їхнього життя тощо.

Філософсько-світоглядні дисципліни

Громадянська освіта (рівень стандарту)

У 2017/2018 н.р. в закладах загальної середньої освіти до інваріантної складової Типових навчальних планів введено інтегрований курс «Громадянська освіта». У 2019/2020 роках продовжено вивчення зазначеного курсу.

Зміст громадянської освіти передбачає інтеграцію соціально-гуманітарних знань та орієнтацію на розв'язання практичних проблем.

Запровадження громадянської освіти є забезпечення мінімальної функціональної громадянської освіченості індивіда. Цієї мети можна досягти, застосовуючи тільки «багатовекторний» підхід, тобто зосередивши увагу на кількох ключових моментах. Передусім, учнівську молодь необхідно озброїти компетентностями, необхідними для участі в житті суспільства на всіх рівнях, що передбачає, насамперед, здатність реалізувати свої права й свободи, поважаючи при цьому права й свободи інших громадян, а також діяти відповідно до власних переконань і цінностей. Надзвичайно важливо сформувати в молодих громадян України повагу до прав людини, плюралізму та демократії, верховенства закону, виховати в них неприйняття насильства, ксенофобії, расизму, агресії, нетерпимості.

Зокрема, для досягнення мети громадянської освіти треба забезпечити теоретичну й практичну підготовку учнів. Передусім, молоде покоління потрібно ознайомити зі світовими демократичними здобутками та особливостями становлення демократії в Україні. Що стосується практичної площини, то тут важливо сформувати

мотивацію та основні вміння, потрібні для відповідальної участі в громадсько-політичних процесах, критично-конструктивне ставлення молоді до життя суспільства, а також створити умови для набуття учнями досвіду громадянських дій, демократичної поведінки та конструктивного взаємодії. Крім того, громадянська освіта має сприяти становленню активної позиції громадян щодо реалізації ідеалів і цінностей демократії в Україні.

Зміст програми з громадянської освіти не містить уроки узагальнення і тематичного контролю. Тому вчитель на свій розсуд може (за необхідності) планувати такі уроки, оскільки програма не містить розподілу навчального матеріалу за годинами.

Під час розподілу навантаження варто надавати перевагу вчителям історії та правознавства як викладачам курсу «Громадянська освіта».

У старшій школі чинними залишаються програми для учнів 11-х класів «Людина і світ. 11 клас», «Філософія. 10-11 класи».

У контексті російської інформаційної агресії особливе місце в нашому суспільстві посідає медіаграмотність.

З 2015 року відбувається методологічне та кваліфікаційне забезпечення процесу впровадження медіаграмотності та методик критичного мислення до викладання суспільних дисциплін у закладі загальної середньої освіти. Посібник «Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін» та електронний посібник для вчителя «Медіаграмотність та критичне мислення на уроках суспільствознавства» сприятиме набуттю медіаграмотності та навичок

критичного мислення старшокласниками під час вивчення курсу «Людина і світ» та інших суспільствознавчих курсів. На базі онлайн-бібліотеки з медіаосвіти АУП з вересня 2013 є портал «Медіаосвіта та медіаграмотність» (<http://bit.ly/2M2DhDZ>), у тому числі з відеоархівом з метою створення інтерактивної платформи для спілкування медіапедагогів, задля сприяння відкритості та публічності процесів у медіаосвітньому середовищі.

На порталі розміщуються новини медіаосвіти, поповнюється електронна бібліотека, календар подій, плани уроків, презентації тощо.

Аналітичні матеріали, а також дані багатьох сучасних досліджень показують, що в наш час у країні склалася ситуація, коли реально існуюче культурне розмаїття недооцінюється, а іноді сприймається як гальмо на шляху національної консолідації. Незважаючи на фактичне культурне, етнічне та конфесійне розмаїття в країні, більшість населення не бажає приймати світ у всьому його різноманітті. Упродовж багатьох десятиліть формувалися забобони і стереотипи до різних груп населення. Велика кількість внутрішньо переміщених осіб із Криму й Сходу країни стала ще одним викликом, що спонукає шукати дієві інструменти для адаптації та соціалізації в регіонах України людей, відмінних своїми мовними, релігійними, культурними та іншими характеристиками. Також надзвичайно актуальними є розвиток громадянської освіти й системна цілеспрямована робота по об'єднанню країни, розвитку міжрегіональних зв'язків, інтеграційних процесів і

до 2019/2020 навчального року

співпраці. Відповіддю на ці виклики може бути увага до регіональних особливостей і їхнє широке представлення в загально-українському контексті, а також системний, інтегрований, компетентнісний підходи до знайомства з оточуючим середовищем і інклюзія в широкому сенсі цього слова. Формування громадянської та соціальної компетентності дітей є також важливим компонентом розвитку дитини й підготовки її до реалій життя у світі, що швидко змінюється.

Саме для набуття практичних навичок і компетентностей для життя був розроблений наскрізний інтегрований курс «Культура добросусідства». Його програми успішно пройшли апробацію й схвалені до використання. Зміст курсу є інтегрованим і,

таким чином, дозволяє здобувачеві освіти побачити явища навколишнього життя в їхньому взаємозв'язку і взаємовпливі. Пріоритетність виховних та розвиваючих завдань через активну практичну діяльність сприятиме формуванню певних навичок і моделей поведінки, передусім, спрямованих на розвиток особистості, її культурної компетентності, громадянської свідомості.

Зазначені програми дозволяють широко використовувати новітні освітні технології в навчанні, стимулюють введення інноваційних форм роботи, таких як інтерактивні заняття, тренінги, дискусії, ділова гра, кейс-стаді та ін. Курс «Культура добросусідства» може стати важливою складовою частиною сучасної громадянської освіти дітей різного віку, а також їхніх

батьків, бо дає змогу широко залучати до освітнього процесу дорослих і громаду, що також сприяє розвитку інтеграційних процесів у суспільстві.

Навчальний курс «Культура добросусідства» може бути введений, починаючи з будь-якого класу, як спецкурс за рахунок годин варіативної частини навчальних планів (35 годин на рік), за відсутності годин у варіативній частині – як виховна година. Викладання курсу може здійснюватися: класними керівниками, учителями початкових класів, учителями-предметниками, шкільними психологами, соціальними працівниками за умови проходження ними відповідної методичної підготовки.

Курси морально-духовного спрямування

Відповідно до Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів із навчання українською мовою і вивченням етики чи курсів духовно-морального спрямування (Додаток 13 до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.04.2012 р. № 409 у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 29.05.2014 № 664) у 2019-2020 навчальному році в 5-6 класах продовжується вивчення предмета «Етика» або курсів духовно-морального спрямування. Для шкіл, що користуються іншими Типовими планами, ці курси можуть вивчатися за рахунок варіативної складової.

Натепер Міністерством рекомендовано декілька програм, перелік яких буде надіслано напередодні навчального року.

Викладання основ християнської етики та інших предметів духовно-морального спрямування в закладах загальної середньої освіти відбувається за умови письмової згоди батьків та за наявності підготовленого вчителя. При цьому просимо враховувати ситуацію, коли не всі діти відвідують зазначені курси. У такому випадку ці заняття повинні бути в розкладі першим або останнім уроком.

Для належного підвищення кваліфікації вчителів етики та інших курсів духовно-морального спрямування, обміну досвідом, підвищення якості викладання можуть бути створені районні (міські) методичні об'єднання вчителів, творчі групи, кабінети тощо.

Зміст курсів духовно-морального спрямування не передбачає катехізацію, неприпустимим є також нав'язування вчителем дітям власних поглядів у ставленні до тих чи інших церков, примусу дітей до молитви під час уроків, відвідування церковних служб тощо.

Предмети духовно-морального спрямування потрібно викладати в тісній співпраці з батьками, інформувати батьківську громадськість про особливості християнської етики, давати їм можливість відвідувати уроки і позакласні заходи з предмета.

Програмами обов'язково передбачено години резервного часу, які вчитель може

використовувати на власний розсуд.

Згідно з Інструкцією з ведення ділової документації в загальноосвітніх навчальних закладах I-III ступенів (наказ Міністерства освіти і науки від 23.06.2000 р. № 240), календарне планування навчального матеріалу здійснюється вчителем безпосередньо в навчальних програмах. Можна користуватися також окремими брошурами, підготовленими на основі навчальних програм. Відповідно до календарних планів учитель розробляє поурочні плани, структура і форма яких визначається ними самостійно. Поурочними планами для вчителів можуть слугувати також методичні посібники, що мають гриф Міністерства освіти і науки України. Під час розроблення календарних планів учитель може на власний розсуд використовувати резервні години – планувати проведення практичних, контрольних робіт, семінарів, засідань круглих столів тощо.

Крім того, учитель на свій розсуд може об'єднувати уроки узагальнення і тематичний контроль; зробивши відповідні записи в журналі.

Учнівські зошити з правознавства переглядаються вчителем один раз на семестр і бал за ведення зошита може (за бажанням учителя) виставлятися в журнал. При виставленні тематичних оцінок учитель на власний розсуд може враховувати або ні оцінку за ведення зошита.

Підручники, посібники, робочі зошити, атласи та контурні карти, зошити для контролю і корекції навчальних досягнень тощо, що використовуються на уроках, повинні мати гриф Міністерства освіти і науки України.

Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти рекомендує на засіданні методичного об'єднання вчителів суспільних дисциплін опрацювати:

– Указ Президента України від 25.08.2015 № 501/2015 «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини».

– Указ Президента України від 26.02.2016 № 68/2016 «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в

Україні».

– Указ Президента України від 21.02.2017 № 43/2017 «Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки».

– Указ Президента України від 18.05.2017 № 136/2017 «Про відзначення 100-річчя Національної академії наук України».

– Викладання історії в 10 класі в закладах загальної середньої освіти // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. – 2018. – № 2. – 91 с.

– Власов В. Практичний довідник учителя історії. / В. Власов // Бібліотека журналу «Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання». – 2015. – № 2. – 96 с.

– Збірка методичних рекомендацій до відзначення пам'ятних дат у загальноосвітніх навчальних закладах – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://bit.ly/2KyE5xh>

– Історична правда – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.istpravda.com.ua>

– Методичні рекомендації для шкіл і закладів культури до 100-річчя Гетьманату Павла Скоропадського – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://bit.ly/2JM2DYxc>

– Науково-методичний журнал «Історія і суспільствознавство в школах України» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://bit.ly/2YLK7s6>

– Освітній портал «Освіта.UA» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://ru.osvita.ua>

– Українська педагогіка – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukped.com>

– Українське право – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://bit.ly/2GPvZiu>

Віктор ЛЕВИЦЬКИЙ,
методист НМЦ викладання
навчальних предметів суспільно-
гуманітарного циклу ХОІППО.

Про викладання математики у 2019-2020 н.р.

На сучасному етапі шкільна математична освіта має бути орієнтованою на перехід від знаннево орієнтованої освітньої парадигми до компетентнісної, формування математичних і ключових компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві; переорієнтація змісту освіти на особистість, на забезпечення активної пізнавальної позиції суб'єкта навчання; організація навчання на основі врахування досвіду взаємодії учня з навколишнім світом; спрямованість освіти на реалізацію здібностей, інтелектуального, духовного і творчого потенціалу молодшої людини; на вироблення стійких механізмів самонавчання, самовиховання і саморозвитку. Необхідною умовою формування компетентностей є діяльнісна спрямованість навчання, яка передбачає постійне включення учнів до різних видів педагогічно доцільної активної навчально-пізнавальної діяльності, а також практична його спрямованість.

Вивчення математики у 2019-2020 н.р. має забезпечувати реалізацію Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. Заклади загальної середньої освіти II ступеня реалізують освітні програми на основі Типової освітньої програми (Наказ МОН України №405 від 20.04 2018 р. "Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня"), а заклади загальної середньої освіти III ступеня - на основі типової освітньої програми (Наказ МОН України №406 від 20.04 2018 р. "Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня"). Дані документи окреслюють рекомендовані підходи до планування й організації у школах єдиного комплексу освітніх компонентів.

Так, мінімальна кількість годин на тиждень, на вивчення математики у 5-9 класах - 4 год, у 10-11 класах - 3 год.

Навчання математики у загальноосвітніх навчальних закладах буде реалізовуватись за програмами:

5-9 класи – «Математика. Навчальна програма для учнів 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів» (2017р.);

8-9 клас (з поглибленим вивчен-

ням математики) – Навчальні програми для 8-9 класів для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) з поглибленим вивчення окремих предметів (за новим Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти);

10-11 класи – Навчальні програми для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Математика. (чинні з 1 вересня 2018 року)

Ознайомитись із програмами можна на сайті Міністерства освіти і науки України.

Програми позбавлені жорсткого поурочного поділу, вчителі можуть обирати послідовність розкриття навчального матеріалу в межах окремої теми, але так, щоб не порушувалась логіка його викладу. Обласні, районні та міські методичні кабінети (об'єднання) не можуть втручатися в такі питання, оскільки це винятково компетенція вчителя. Навчальні програми укладено на компетентнісній основі. Акцент зроблено на формування практичних навичок для подальшого їх застосування у реальному житті. Навчання математики в основній та старшій школі передбачає формування предметної математичної компетентності, сутнісний опис якої подано у розділі «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності» програми. Навчання математики має бути спрямоване на забезпечення в учнів формування та розвитку процедур узагальнення, порівняння, конкретизації, абстрагування, аналізу та синтезу. Саме такі задачі й краса їх розв'язання виховують хороший смак, математичну культуру. Формуючи дійовий компонент математичної компетентності, необхідно створити для учнів оптимальні умови для поступового переходу від дій під керівництвом учителя до самостійних, даючи їм змогу самим шукати шлях розв'язання пізнавальних та практичних завдань.

Крім того, навчання математики має зробити певний внесок у формування ключових компетентностей. Алгоритм формування ключових компетентностей учнів: участь у визначенні основних завдань уроку через спільну мотиваційно-цільову діяльність; мотивація на актуалізацію теми, що полягає в поясненні значення матеріалу, його використання в реальному житті; формування системи знань, отриманих у результаті активного

сприймання через розв'язання проблемних ситуацій та узагальнення й аналіз фактичного матеріалу; формування вмінь використовувати знання й особистий досвід, компетентності в життєвих ситуаціях через розв'язання ситуативних задач - участь у ролевих іграх, складання проектів, виконання творчих робіт, дослідницьких завдань; формування особистої відповідальності за рівень знань і самоосвітньої діяльності через тренінги з формування життєвих навичок – рефлексія (самопізнання, самоконтроль, саморегуляція); моніторинг і корекція розвитку особистості через виховання і самовиховання, діагностика.

Також значна увага приділяється вивченню наскрізних ліній, а саме: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність».

Наскрізні лінії є соціально значимими надпредметними темами, які допомагають формуванню в учнів уявлень про суспільство в цілому, розвивають здатність застосовувати отримані знання в різних ситуаціях.

Безперечно, основним засобом імплементації наскрізних ліній у математику є вибір задач. Також це можливо за рахунок виконання навчальних проектів, коли учні повинні працювати групами, розділяти ролі, вчитись взаємодіяти в колективі, шукати та аналізувати інформацію, презентувати власні напрацювання на загал.

Програми подано в табличній формі, що містить дві частини: очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів та зміст навчального матеріалу, необхідний для їх досягнення. У правій частині вказано навчальний матеріал, який підлягає вивченню у відповідному класі. Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів орієнтують на результати навчання, які є об'єктом контролю й оцінювання. Окрім того в кінці програми кожного класу наведено перелік прикладних задач, що можуть виконуватись учнями під час навчання. Дані задачі пов'язані як із імплементацією наскрізних ліній ключових компетентностей, так і з практичною спрямованістю навчального матеріалу. Перелік задач не є обов'язковим для виконання (вчитель може обирати ті задачі, які краще підійдуть даному класу та конкретним

до 2019/2020 навчального року

учням) та не є повним (вчитель може пропонувати учням будь-які інші практичні задачі на власний розсуд).

Зміст навчального матеріалу структуровано за темами відповідних навчальних курсів із визначенням мінімальної кількості годин на їх вивчення. На початку кожного класу вказано значну кількість резервних годин, які вчитель, на власний розсуд може витратити на систематизацію та повторення матеріалу на початку та в кінці року, збільшення кількості годин на кожну із вказаних тем, зокрема для внесення змін до орієнтовного календарно-тематичного плану.

Методичні рекомендації ХОІППО (<http://bit.ly/33bdRJP>), щодо викладання 5-10 класах подані у спецвипуску газети Майбуття: травень-червень, 2018, №№10-12 (587-589), травень-червень, 2017, №№10-12 (563-565), червень, 2016, №12(541), червень, 2015, №12(517), червень, 2014 №12 (493), червень, 2013 №12 (469).

Методичні рекомендації ХОІППО, щодо викладання математики у 11 класі, подані у спецвипуску газети Майбуття № 11-14 (612-615) червень-липень 2019 «Про особливості реалізації навчальної програми з математики в 11 класах».

Річна оцінка з математики виставляється на сторінку з алгебри і початків аналізу в стовпчик з надписом «Річна. Математика». На сторінку зведеного обліку навчальних досягнень учнів річна оцінка з математики виставляється у стовпчик «Математика».

Профільний рівень

Для учнів, які вивчатимуть математику на профільному рівні, укладено 2 нові навчальні програми: перша, призначена для учнів, які до 10 класу навчалися в загальноосвітніх класах і вирішили обрати математичний профіль лише в 10 класі (<http://bit.ly/2OGGgnK>).

Друга програма, розрахована на учнів, які вивчали математику поглиблено з 8 класу (<http://bit.ly/2YMEhhi>). Ці навчальні програми розраховані на 9 годин на тиждень (6 годин алгебри та початків аналізу і 3 години геометрії).

У календарно-тематичному плануванні значні за обсягом теми доцільно поділити на підтеми (10-15 годин), які містять логічно завершений навчальний матеріал. Слід враховувати необхідність проведення різних видів самостійних робіт, включати завдання практичного характеру до змісту тематичних контрольних робіт та приділяти таким задачам значну увагу при вивченні тем.

Програмне забезпечення варіативної складової. З метою створення необхідних умов для більш повної реалізації освітньої, розвивальної та виховної складових навчання математики, врахування інтересів, здібностей, потреб та можливостей учнів рекомендуємо використовувати потенціал варіативної складової навчального плану, яка передбачає проведення курсів за вибором та факультативів. Навчальні програми, орієнтовне календарно-тематичне планування та методичні рекомендації щодо викладання курсів за вибором та факультативів надруковані у збірниках.

1. Збірник програм для допрофільної підготовки та профільного навчання (у двох частинах) / Упор. Н.С. Прокопенко, О.П. Вашуленко, О.В. Єрміна. – Х.: Вид-во «Ранок», 2011.

2. Логічними стежинками математики: 5-9 кл./ Г.В.Апостолова, О. П. Бакал. – К.: Генеза, 2014. – 304 с.

3. Математика. Працюємо на множині цілих чисел: 6-11 класи. Готуємося до олімпіад. / Г.В. Апостолова. – К.: Генеза, 2014. – 144 с.

4. Розв'язування алгебраїчних рівнянь та систем рівнянь вищих степенів / Г.В. Апостолова, В.В.Ясінський. – К.: Генеза, 2014. – 48 с.

Таблиця розподілу годин на вивчення математики у 10-11 класах за рівнями змісту освіти

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у 10 класах					
	Рівень стандарту		Профільний рівень		Поглиблений рівень	
	10	11	10	11	10	11
Алгебра та початки аналізу	1/2	1/2	6	6	6	6
Геометрія	2/1	2/1	3	3	3	3

Програмою 11 класу передбачено роздільне вивчення двох окремих курсів: алгебри і початків аналізу та геометрії на рівні стандарт. Можливе виділення додаткових годин із варіативної частини навчального плану. Розподіл додаткових годин між алгеброю та початками аналізу і геометрією залишається на розсуд вчителя. Додаткові години поповнюють години резерву. В свою чергу години резерву вчитель, на власний розсуд може витратити на систематизацію та повторення матеріалу на початку та в кінці року, збільшення кількості годин на кожну із вказаних тем, зокрема для внесення змін до орієнтовного календарно-тематичного плану.

Нова навчальна програма з математики (Алгебра та початки аналізу та геометрія) для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (<http://bit.ly/2YLB0CV>) розрахована на 3 години на тиждень. Вивчаються 2 окремих предмета: «Алгебра і початки аналізу» та «Геометрія». У I семестрі 11 класу виділяється 2 години на геометрію та 1 година на алгебру і початки аналізу, у II семестрі навпаки – 1 година на геометрію та 2 години на алгебру і початки аналізу. Разом на вивчення алгебри і початків аналізу відводиться 54 години протягом року, а на геометрію 51 година.

Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичного окремо з алгебри і початків аналізу і окремо з геометрії. Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої

освіти III ступеню передбачене оцінювання учнів 10-11-х класів з математики. Семестрова оцінка з математики виводиться як середнє арифметичне семестрових оцінок з двох математичних курсів (алгебри і початків аналізу та геометрії) та здійснюється округлення до цілого числа. (Наприклад, учень/учениця має семестрові оцінки 8 з алгебри і початків аналізу і 9 з геометрії. Тоді середнє значення становитиме $(8+9):2=8,5\approx 9$. Отже, семестрова оцінка з математики – 9). Семестрова оцінка з математики виставляється без дати до класного журналу на сторінку з алгебри і початків аналізу в колонку з надписом «I семестр. Математика», «II семестр. Математика» та на сторінку зведеного обліку. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню відповідно до «Інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів», затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 03 червня 2008 року № 496. Коригована семестрова оцінка з математики виводиться як середнє арифметичне скоригованих семестрових оцінок з двох математичних курсів (алгебри і початків аналізу та геометрії) та здійснюється округлення до цілого числа за наведеним прикладом. Виставляється коригована семестрова оцінка з математики на сторінку з алгебри і початків аналізу.

Річне оцінювання здійснюється на основі семестрових або скоригованих семестрових оцінок з математики.

до 2019/2020 навчального року

Рекомендовані форми організації освітнього процесу. Основними формами організації освітнього процесу є різні типи уроку: формування компетентностей; розвитку компетентностей; перевірки та/або оцінювання досягнення компетентностей; корекції основних компетентностей; комбінований урок. Також формами організації освітнього процесу можуть бути екскурсії, уроки-семінари, конференції, форуми, квести, інтерактивні уроки, інтегровані уроки, проблемний урок, відео-уроки, прес-конференції тощо.

Звертаємо увагу вчителів математики на об'єктивність оцінювання навчальних досягнень учнів, зміни у підходах до оцінювання у системі загальної середньої освіти та вимоги до виконання письмових робіт та перевірки зошитів, які запропоновані у додатку до листа Міністерства освіти і науки України від 03. 07. 2018 р. № 1/9-415, у якому вміщені «Методичні рекомендації щодо викладання математики у 2018-2019 навчальному році». У кінці кожної теми вчитель проводить тематичне оцінювання. При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми, крім оцінок за ведення зошита. У процесі оцінювання математичної компетентності учнів вчителі дотримуються наказу МОН молодьспорту № 329 від 13.04.2011 року «Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти» та додатку 2 до наказу МОН України №1222 від 21.08.2013 р. «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти».

Нагадуємо, що у навчально-виховному процесі можна використовувати лише ту навчальну літературу, що має відповідний гриф Міністерства освіти і науки України і зазначена у Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах.

Під час підготовки вчителів до уроків радимо використовувати періодичні фахові видання: «Математика

в рідній школі», «Математика», «Математика в школах України».

При викладанні математики доцільно використовувати сервіси Google. Робота в сервісі Google CLASSROOM MANAGER надає учням самостійно чи у групах використовувати завдання і передавати їх учителю через мережу, а програма самостійно опрацьовує і презентує результати, типізуючи помилки. За допомогою електронного навчального середовища Learning Apps зручно і легко створювати електронні інтерактивні блоки (так звані програми або вправи). Learning Apps – це розробка загальнодоступної бібліотеки дидактичних доповнень до уроків, конструктор для розробки інтерактивних завдань для застосування на уроках і в позакласній роботі. Додаток Plickers дає можливість (за допомогою смартфона чи планшета) надати учнями картки з QR- кодами їх відповідей швидко оцінити відповіді усього класу та здійснити статистику результатів. Найбільш зручним, легким інструментом для організації спільної роботи учасників освітнього процесу з різним контентом у визначеному віртуальному просторі є мережевий сервіс Padlet (<http://padlet.com/>). Доцільно у процесі навчання математики використовувати GeoGebra – педагогічний програмний продукт, який поєднує динамічну геометрію, алгебру, математичний аналіз і статистику. За допомогою GeoGebra можна швидко створювати високоякісні графічні зображення математичних об'єктів (графіки функцій, графіки рівнянь, геометричні фігури, формули тощо) і потім їх зберігати у файлах графічних форматів (png; svg) або експортувати до буфера обміну. Після цього отримані рисунки можна використовувати для створення друкованих дидактичних матеріалів, мультимедійних презентацій навчального призначення тощо.

Розвивати навички усних математичних розрахунків учнів допоможе участь у міжнародному освітньому проєкті MIKSIKE в Україні / ПРАГЛІ-МІНЕ.

<http://bit.ly/33eAZqx>.

Рекомендуємо залучати учнів до інтелектуальних змагань Всеукраїнського та Міжнародного рівнів, серед

яких Всеукраїнська учнівська олімпіада з математики, Інтернет-олімпіади з математики, Всеукраїнський турнір юних математиків, Міжнародний математичний конкурс «Кенгуру», змагання з усного рахунку Прангліміне («Міксіке в Україні»)

Організація освітнього середовища має відповідати наступним документам: Наказ МОН України № 704 від 22.06.2016 «Про затвердження Типового переліку засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для кабінетів природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів»; Лист МОН України № 1/9-498 17.07.2013 «Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань розроблення інструкцій з безпеки проведення навчально-виховного процесу в кабінетах природничо-математичного напрямку»; Наказ МОН України № 1423 14.12.2012 «Про затвердження Положення про навчальні кабінети з природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів». Лист МОН України № 1/9-72 01.02.2012 «Про інструктивно-методичні матеріали «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладів»»

Особливу увагу вчителів математики у 2019-2020 н.р. доцільно звернути на підготовку до ЗНО-2020. Рекомендуємо для підготовки учнів використовувати матеріали Всеукраїнського центру якості освіти. Для організації повторення змістовних ліній «Числа і вирази», «Функції» та «Рівняння і нерівності» можна скористатись матеріалами поданими в електронній версії «Майбуття» (№ 11-14 (612-615) червень-липень 2019). Однією з умов якісної підготовки випускників до зовнішнього незалежного оцінювання з математики є висококваліфікований вчитель математики. А тому чільне місце у самоосвітній діяльності вчителя має займати систематичне розв'язування завдань та вправ ЗНО як попередніх років, так і систематизоване розв'язування завдань і вправ з різних розділів математики.

**Людмила ГРИНЧУК,
методист математики ХОІППО.**

до 2019/2020 навчального року

Про особливості вивчення природознавства, біології, біології і екології, природничих наук у 2019/2020 н.р.

Законом України «Про освіту», прийнятим 5 вересня 2017 року, визначено мету повної загальної середньої освіти - це всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності серед яких компетентність у галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічна компетентність, компетентності, пов'язані з ідеями здорового способу життя. Ця мета в загальній середній освіті найбільш ефективно може бути реалізована навчальними предметами освітньої галузі «Природознавство», оскільки метою цієї галузі є формування в учнів природничо-наукової компетентності як базової та відповідних предметних компетентностей як обов'язкової складової загальної культури особистості і розвитку її творчого потенціалу.

У 2018/2019 н.р. природознавство, біологія і екологія в загальноосвітніх навчальних закладах вивчатимуться за такими навчальними програмами:

Природознавство:

5 клас-Програма з природознавства для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804 (оновлена). Програму розміщено на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України.

Режим доступу: <http://bit.ly/31CvFC>

Біологія:

6-9 класи – Навчальна програма з біології для 6-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (оновлена), затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804. Програму розміщено на офіційному веб-сайті МОН України.

Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/navchalni-programi-5-9-klas2017.html>

8-9 класи з поглибленим вивченням біології – Навчальна програма з біології для 8-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням біології, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 17.07.2013 № 983. Програму розміщено на офіційному веб-сайті Міністерства.

Режим доступу: <http://bit.ly/2Ytwaul>

10 клас- Навчальна програма з біології і екології для 10-11 класів закладів загальної середньої середньої освіти: рівень стандарту, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407. Програму розміщено на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України.

Режим доступу: <http://bit.ly/2yHh7P6>

Навчальна програма з біології і екології для 10-11 класів закладів загальної середньої середньої освіти: профільний рівень, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407. Програму розміщено на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України.

Режим доступу: <http://bit.ly/2yHh7P6>

Відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 405, у всіх закладах загальної середньої освіти (таблиці 1-3, 5-13) природознавство у 5 класі вивчається 2 години на тиждень; біологія у 6-9 класах - 2 години на тиждень, за виключенням спеціалізованих шкіл з навчанням мовами національних меншин і поглибленим вивченням іноземних мов (таблиця 4), в яких у 7 класі на вивчення біології передбачено 1,5 години на тиждень. У 8-9 класах з поглибленим вивченням біології предмет вивчається 4 години на тиждень.

У класах з вечірньою формою здобуття освіти з очною формою навчання (таблиці 14, 15) біологія вивчається у 6 і 7 класах – 1 годину на тиждень, у 8 і 9 класах – 1,5 години на тиждень. У класах з вечірньою формою здобуття освіти із заочною формою навчання (таблиці 16, 17) у 6 – 9 класах біологія вивчається 1 годину на тиждень.

Відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня, затвердженої наказом МОН України від 20.04.2018 № 408, предмет «Біологія і екологія» у 10 класі вивчається на рівні стандарту - 2 години на тиждень; на профільному рівні – 5 год.

Навчання біології і екології в 11 класі у 2019/2020 навчальному році здійснюватиметься за такими навчальними програмами:

– БІОЛОГІЯ І ЕКОЛОГІЯ. 10-11 класи (Рівень стандарту), затверджена Міністерством освіти і науки України (наказ № 1407 від 23.10.2017 р.);

Режим доступу: <http://bit.ly/2yHh7P6>

– БІОЛОГІЯ І ЕКОЛОГІЯ. 10-11 класи (Профільний рівень), затверджена Міні-

стерством освіти і науки України (наказ № 1407 від 23.10.2017 р.).

Режим доступу: <http://bit.ly/2yHh7P6>

Інформуємо, що всі програми розміщено, також, на блозі для вчителів біології, екології, природознавства за посиланням: <http://bit.ly/2KfSYpg>

У навчальному плані і додатку до свідоцтва про здобуття повної загальної середньої освіти зазначається один предмет «Біологія і екологія». При цьому для держаної підсумкової атестації, як у формі зовнішнього незалежного оцінювання, так і у письмовій формі у закладі освіти учні можуть обирати предмет «біологія».

Навчальний предмет «Біологія і екологія» завершує природознавчий цикл загальної середньої освіти і покликаний сформувати у випускників ключові компетентності, які забезпечують концептуальні знання, осмислені уміння, сформовані навички, усвідомлені ставлення, які вони будуть реалізовувати у своїй майбутній діяльності. Базовим поняттям предмету є неперервність життя та його нерозривний зв'язок з довкіллям. Навчання біології і екології спрямоване на забезпечення умов для якісної освіти старшокласників у відповідності з їхніми індивідуальними нахилами, можливостями, здібностями і потребами, забезпечення професійної орієнтації учнів на майбутню діяльність, встановлення наступності між загальною середньою і професійною освітою, забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації.

Відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня, затвердженої наказом МОН України від 20.04.2018 № 408, предмет «Біологія і екологія» у 11 класі вивчається: на рівні стандарту - 2 години на тиждень; на профільному рівні – 5 год на тиждень.

Основна концептуальна ідея нової навчальної програми з біології і екології для 11 класу базується на реалізації функціонального, системно-структурного та екологічного підходів і забезпечує розуміння біологічної картини світу, цінності таких категорій, як знання, життя, природа, здоров'я, формування свідомого ставлення до екологічних проблем, усвідомлення біосферної етики, застосування знань з біології у повсякденному житті та майбутній професійній діяльності, оцінювання їх ролі для суспільного розвитку, перспектив розвитку науки біологія та її значення у забезпеченні існування біосфери.

до 2019/2020 навчального року

Зміст програми з біології і екології в 11 класі є логічним продовженням програми 10-го класу. Вивчення предмету розпочинається з теми 5 «Адаптації» (орієнтовно до 20 годин). Зміст теми спрямований на формування у школярів розуміння значення формування адаптації у організмів на різних рівнях організації життя, уміння визначати ступінь адаптованості організмів до середовища мешкання, робити висновки про значення власного адаптивного потенціалу, його залежність від занять фізичною культурою, дотримання здорового способу життя. Тема 6-«Біологічні основи здорового способу життя» продовжує формувати ціннісне ставлення до власного здоров'я, здоров'я оточуючих людей, розуміння заходів особистої та громадської профілактики щодо якісних показників здоров'я. Місце вивчення цієї теми у структурі курсу визначає вчитель. Під час вивчення теми поглиблюються знання учнів отримані на уроках з основ здоров'я про основні поняття: здоров'я, здоровий спосіб життя, інфекційні та неінфекційні захворювання, їх профілактика. Оскільки чинники і засади здорового способу життя вивчались на уроках курсу «Основи здоров'я», під час розгляду цієї теми потрібно звертати увагу саме на біологічні основи тих чи тих дій, а також максимально залучати вже наявні знання і досвід учнів з цієї теми (учні можуть проводити уроки у себе в класі чи в молодших класах, готувати цікаві проекти про різні аспекти здоров'я, проводити акції в школі, створювати мозкові мапи тощо). Під час вивчення питань у сфері репродуктивного здоров'я доцільно проаналізувати ефективність різних методів контрацепції, здатність їх захищати від інфікування ІПСШ, а не лише назвати їх. Плануючи вивчення теми доцільно передбачити достатню кількість навчальних годин на вивчення питань щодо функціонування імунної системи, імунореакції, імунотерапії, які раніше не розглядалися в курсі шкільної біології. Не варто приділяти багато уваги кількісним характеристикам впливу на здоров'я різних груп чинників, оскільки у різних джерелах вони значно різняться. Важливо зосередитися здебільшого на ціннісному компоненті очікуваних результатів навчальної діяльності: зорієнтувати учнів на усвідомлення важливості рухової активності, раціонального харчування та особистої гігієни для збереження здоров'я і профілактики різних захворювань. Окремою лінією має проходити формування негативного ставлення до куріння, вживання психоактивних речовин, як фактора емоційного благополуччя для здоров'я і професійного успіху. Головне завдання теми полягає в тому, щоб досягти позитивних змін у ставленнях і намірах випускників щодо власного здоров'я.

При вивченні теми 7 «Екологія» (до 15 год.) і теми 8 «Сталий розвиток та раціональне природокористування» (до 13 год.) необхідно акцентувати увагу на формуванні умінь старшокласників встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між процесами та наслідками, розуміння

наслідків забруднення довкілля. Учні мають вміти застосовувати екологічні знання в повсякденній діяльності. При цьому найкраще зосередитись на локальних змінах, які можуть здійснити учні в своєму житті та їх впливі на глобальну екологічну ситуацію («думай — глобально, дій — локально»): майбутнє в руках у кожного, а не в знеособленої влади. Під час вивчення теми варто приділяти якомога більшу увагу екологічним проблемам України та можливими шляхам їх вирішення - що мусимо робити вже зараз. Не варто дуже детально розбиратися у критеріях забруднення довкілля та його якості, буде достатньо знання про основні характеристики різних критеріїв і розуміння їх штучного характеру (вони визначені людиною). Потрібно зосередити увагу на глобальних змінах клімату на противагу поняттю про глобальне потепління — перший процес є наслідком другого, однак потепління проявляється не у всіх регіонах і неоднаково у різних, тож варто пояснити чому поняття «зміна клімату» є кращим за «глобальне потепління». Поняття «сталий розвиток», «раціональне природокористування», «екологічне мислення» є дуже абстрактними, тому в процесі підготовки до їх пояснення вчителю потрібно ретельно визначитися із чіткими визначеннями, прикладами, що їх ілюструють та власним розумінням цих понять. Інакше є ризик плутанини між ними у свідомості учнів. При підготовці і проведенні уроку про екологічну політику в Україні й світі, а також громадянську активність у цій сфері найкраще залучити учнів для висвітлення цих питань — це зробить урок більш інтерактивним і цікавим. Крім того, до проведення такого уроку можна залучити вчителя правознавства.

Завершується вивчення курсу темою 9 «Застосування результатів біологічних досліджень у медицині, селекції та біотехнології» (орієнтовно 15 год.). Важливо, щоб учні усвідомлено ставилися до використання генетично модифікованих організмів, розуміли небезпеку створення та застосування біологічної зброї, дотримувалися біоетики.

Практична частина програми включає три практичні роботи: «Визначення ознак адаптованості різних організмів до середовища існування», «Розробка рекомендацій щодо профілактики захворювань», «Оцінка екологічного стану свого регіону» та проекти: «Особлива програма зміцнення здоров'я», «Дослідження особливостей структури місцевих екосистем», «Клонування організмів», «Нанотехнології в біології», «Трансгенні організми: за і проти».

Виконання освітніх проектів передбачає інтегровану дослідницьку, творчу діяльність учнів, спрямовану на отримання самостійних результатів під керівництвом учителя. Учтель здійснює управління такою діяльністю і спонукає до пошукової діяльності школярів, допомагає у визначенні мети, завдань навчального проекту, орієнтовних методів і прийомів дослідницької діяльності та

пошуку інформації для розв'язання окремих навчально-пізнавальних завдань. Учні самостійно або разом із учителем обирають форму презентації, захисту отриманих результатів. Оцінювання проектної діяльності здійснюється індивідуально, за довільною системою. Слід зазначити, що дослідно-проектна діяльність є одним із ефективних засобів формування компетентностей.

Чинні програми дають право вчителю творчо підходити до реалізації їх змісту: самостійно обирати послідовність розкриття навчального матеріалу в межах одного навчального року, але так, щоб не порушувалась логіка його викладу; змінювати орієнтовну кількість годин, передбачених програмами для вивчення тем або розділів, та час проведення шкільних екскурсій, використовуючи для цього резервні години або години навчальної практики; добирати об'єкти для вивчення та включати в зміст освіти приклади зі свого регіону. Резервні години можуть бути використані для повторення, систематизації, узагальнення навчального матеріалу, контролю та оцінювання результатів навчання учнів, проведення семінарів, захисту проектів тощо.

Нагадуємо, що у змісті програм з біології 6-9 класів, у межах кожної теми, виділено до 40 % програмового матеріалу в опційне навчання. Учитель може включати ці питання у навчальний процес у повному обсязі, або частково, обираючи з опцій ті питання, які вважає найбільш корисними і доцільними, зважаючи на рівень підготовленості класу, матеріально-технічне забезпечення школи тощо. Зміст навчального матеріалу в темах програми сформульований стисло, що дає змогу вчителю, враховуючи рівень розвитку учнів, творчо планувати вивчення матеріалу, виділяти час для осмислення учнями навчального матеріалу, виконання лабораторних і практичних робіт, лабораторних досліджень, проектів, систематизації й узагальнення знань, самостійної й творчої пізнавальної діяльності, самоконтролю знань і умінь. Учитель має можливість конструювати вступні й узагальнюючі уроки, здійснювати тематичне і підсумкове оцінювання навчальних досягнень учнів.

У процесі складання власного навчального плану закладу освіти слід враховувати, що профіль навчання передбачає можливість вивчення профільних предметів з різних освітніх галузей; кількість годин для вивчення профільного предмета складається з кількості годин, відведених навчальним планом закладу освіти на вивчення відповідних базових предметів, і кількості годин, передбачених на профільні предмети. У разі залишку навчальних годин, передбачених на вивчення профільних предметів, заклад освіти може використовувати їх для збільшення кількості годин на вивчення базових предметів або для вивчення спеціальних і факультативних курсів.

до 2019/2020 навчального року

Спеціальні курси разом із профільними предметами відображають специфіку конкретного профілю навчання і визначають його сутність. Вони призначені для доповнення, поглиблення змісту окремих розділів профільних (а за потреби і непрофільних) предметів, можуть містити додаткові споріднені розділи, що не включені до навчальних програм, знайомити учнів із галузями знань, не представленими в змісті окремих предметів, але орієнтованими на комплекс можливих професій у руслі обраного профілю навчання тощо. Тематика і зміст таких курсів можуть розроблятися вчителями і використовуватися в освітньому процесі після погодження в установленому порядку. Заклад освіти може також обирати відповідний курс із уже розроблених і рекомендованих чи схвалених для використання (з відповідним грифом МОН).

Факультативні курси є засобом реалізації пізнавальних інтересів та освітніх потреб учнів у галузях, які загалом не пов'язані з обраним профілем навчання. Наприклад, учні, які навчаються за профілем природничого спрямування, можуть удосконалювати свої знання з української або іноземної мови, а учні, які здобувають освіту за певним суспільно-гуманітарним профілем, можуть розширювати свою компетентність у галузі інформаційно-комунікаційних технологій, опановуючи відповідний факультативний курс. Факультативні курси реалізуються за рахунок додаткових годин, передбачених навчальним планом. Перелік програм курсів на 2019-2020 н.р. за посиланням: <https://imzo.gov.ua/>

Ефективність організації профільного навчання залежить від наявності умов для вільного вибору предметів навчання та рівнів оволодіння ними. Тому навчальний план, окрім переліку традиційних предметів і курсів, містить інтегровані курси. Серед них – інтегрований курс «Природничі науки», який призначений для тих учнів, для яких природничі предмети не є профільними.

У 2019/2020 н.р. продовжується впровадження експериментального інтегрованого курсу «Природничі науки» в 10-11 класах закладів загальної середньої освіти. Експериментальне впровадження здійснюватиметься на базі закладів освіти – учасників експерименту, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2018 № 863. До експерименту можуть долучитися заклади освіти, які подадуть заявку на включення їх до експерименту.

До експериментального впровадження підготовлено 4 проекти навчальних програм інтегрованого курсу «Природничі науки», яким надано гриф відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407 «Про надання грифу МОН навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти»:

проект 1 – «Природничі науки» для 10-11 класів гуманітарного профілю

загальноосвітніх навчальних закладів. Інтегрований курс (авт. Дьоміна І. О., Задоянний В. А., Костик С. І.);

проект 2 – «Природничі науки» 10-11 клас. Інтегрований курс (авт. Засєкіна Т. М., Буняк М. М., Бухтіяров В. К., Григорович О. В., Капіруліна С. Л., Козленко О. Г., Ньюкало Т. Г., Семененко І. Б., Сокол Т. К., Шабанов Д. А., Шагієва Р. Р.);

проект 3 – «Природничі науки. Минуле, сучасне та можливе майбутнє людства і біосфери» для 10-11 класів (авт. Шабанов Д. А., Козленко О. Г.);

проект 4 – «Природознавство» 10-11 класи (авт. Ільченко В. Р., Булава Л. М., Гринюк О. С., Гуз К. Ж., Ільченко О. Г., Коваленко В. С., Ляшенко А. Х.).

Кожна програма по-своєму реалізує змістові лінії державного стандарту, об'єднуючи питання окремих компонентів галузі (загальноприродничого, біологічного, екологічного, астрономічного, фізичного, хімічного та географічного) у розділи і теми. Тим самим реалізуються різні підходи щодо інтеграції, наприклад: особливості пояснення природних явищ та технологічних процесів з позицій кожної з природничих наук (проекти № 1 і 2), причинно-наслідкові зв'язки, що зумовили сучасний спосіб життя людства та їх вплив на можливе майбутнє (проект № 3), модульний підхід (проект № 4) в якому компоненти освітньої галузі «Природознавство» (модулі) інтегруються в природничо-наукову картину світу на основі загальних закономірностей природи та природничих ідей. У той же час усі програми інтегрованого курсу «Природничі науки» визначають природничу освіту, як елемент культури кожної людини, сприяють усвідомленню практичного застосування досягнень природничих наук, їх роль у розвитку цивілізації. Вивчення курсу базується на знаннях і компетентностях, набутих учнями в основній школі і спрямоване на подальше формування їхнього світогляду, розширення розуміння широкого спектру наукових ідей астрономії, біології, географії, екології, фізики і хімії у цілісному пізнанні природи, розвиток розумово-пізнавальних і творчих якостей, рівень яких визначає конкурентну спроможність на сучасному ринку праці: здатність і готовність до розв'язання комплексних задач (проблем), критичного мислення, творчості, когнітивної гнучкості, співпраці, управління, здійснення інноваційної діяльності.

Заклад освіти обирає на свій розсуд будь-який варіант програми.

На вивчення цього курсу навчальним планом Типової освітньої програми, затвердженої наказом МОН від 20.04.2018 № 408, передбачено 4 години на тиждень. Викладати цей курс можуть вчителі, які викладають предмети «Фізика», «Біологія», «Хімія», «Географія». Передбачається, що весь курс викладає один учитель.

Обираючи зазначений курс заклади освіти мають враховувати, що він реалізовує мінімальні вимоги державного

стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Однак, це не обмежує бажання і можливості учнів складати ЗНО з біології, фізики, хімії чи географії за умови їхньої самостійної підготовки. У такому разі, результати ЗНО з предметів фізика, хімія, біологія, географія, зараховуються учням як державна підсумкова атестація.

У додаток до свідоцтва про здобуття повної загальної середньої освіти таким учням виставляється оцінка з навчального предмета «Природничі науки»; для держаної підсумкової атестації, як у формі зовнішнього незалежного оцінювання, так і у письмовій формі у закладі освіти, вони можуть обирати один із предметів природничого циклу; у додаток до свідоцтва виставляється оцінка за державну підсумкову атестацію з обраного предмета.

Практична спрямованість програм з біології, екології і природознавства забезпечується проведенням лабораторних і практичних робіт, практичних занять, лабораторних досліджень, дослідницького практикуму, проектів, демонстрацій, екскурсій.

Лабораторні дослідження забезпечують процесуальну складову навчання біології. Учні виконують їх на етапі вивчення нового матеріалу за завданнями, які пропонує учитель, з використанням натуральних об'єктів, колекцій, моделей, муляжів, зображень, відеоматеріалів. Мета такої діяльності – розвиток в учнів умінь спостерігати, описувати біологічні об'єкти та власні спостереження, виділяти їхні істотні ознаки, виконувати рисунки біологічних об'єктів; формувати навички користування мікроскопом, розв'язувати пізнавальні завдання тощо. Прийоми виконання лабораторних досліджень та оформлення їх результатів визначаються учителем з урахуванням вимог програми, вікових особливостей та рівня сформованості навчальних умінь в учнів. Виконання лабораторних досліджень фіксується в класному журналі на сторінці «Зміст уроку». Приклад запису: «Різноманітність клітин організму людини. Тканини. Лабораторне дослідження: Ознайомлення з препаратами тканин людини». Програмою не передбачено оцінювання лабораторних досліджень, оскільки їх мета – набуття нових знань в процесі діяльності та формування спеціальних умінь. Робота учнів під час виконання практичних занять з природознавства оцінюється вибірково.

Практичні та лабораторні роботи виконуються з метою закріплення або перевірки засвоєння навчального матеріалу, формування практичних умінь і навичок. Виконуючи практичні та лабораторні роботи учні демонструють: навички роботи з натуральними об'єктами, мікроскопом та лабораторним обладнанням; уміння розрізняти біологічні об'єкти, розв'язувати пізнавальні завдання за інструктивною карточкою; уміння порівнювати, робити висновки тощо. На виконання практичної роботи

до 2019/2020 навчального року

виділяється окремий урок, який передбачає такі орієнтовні етапи: визначення мети і завдань уроку, пояснення вчителя (теоретичні аспекти теми практичної роботи), демонстрування учителем операції у цілому і окремих дій, пробне виконання операцій окремими учнями, спостереження іншими, виконання роботи всіма учнями, допомога учителя тим, хто має проблеми, аналіз помилок, проговорювання вголос прийомів виконання операцій і їх послідовності, тренувальні вправи по закріпленню навичок і вмінь. Виконавши практичну роботу, учні в зошитах оформляють звіт про роботу або підсумки. Виконання практичних робіт оцінюється у всіх учнів, при цьому оцінюванню підлягають перш за все практичні уміння, визначені метою роботи: уміння налаштовувати мікроскоп, виготовляти мікропрепарат, порівнювати, тобто знаходити спільні і відмінні ознаки біологічних об'єктів, уміння розрізняти отруйні гриби, визначати які кімнатні рослини можна вирощувати в приміщенні з певними характеристиками середовища. Лабораторні роботи теж оформляються учнями в зошиті та обов'язково оцінюються.

Дослідницький практикум передбачає самостійну (або з допомогою дорослих) роботу учнів у позаурочний час. Його мета- вироблення особистого досвіду дослідницької діяльності у процесі розв'язування пізнавальних завдань.

З метою стимулювання пізнавальної діяльності учнів програма передбачає виконання та захист проектів дослідницького спрямування з представленням результатів роботи. Проекти інших типів (творчі, інформаційні тощо) вчитель може впроваджувати додатково за бажанням. Кожен учень упродовж навчального року має взяти участь хоча б в одному навчальному проекті. Проектна діяльність на уроках біології є засобом підвищення продуктивності навчальної праці та її актуалізації; розвивальним середовищем, що формує соціальні вміння, навички та сприяє набуттю навчального і життєвого досвіду; розвитком творчих обдарувань особистості та її самореалізації. Використання проектної технології є «містком» між теорією і практикою в процесі навчання, виховання і розвитку особистості учня, прикладом вдалого поєднання урочної та позаурочної діяльності. Тематику проектів у 6-7 класах вибирає вчитель. Для захисту проектів може бути виділено окремий урок або частину відповідного за змістом уроку.

Освітній процес рекомендується базувати на компетентісно орієнтованих завданнях з використанням сучасних освітніх технологій. Основну увагу слід зосередити на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації випускника школи в суспільстві. Вони є умовою реалізації особистісних прагнень учня в освітній, професійній та суспільній діяльності.

Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється відповідно до орієнтовних вимог до оцінювання, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти».

Тематична оцінка виставляється з урахуванням поточних оцінок за різні види навчальних робіт, у тому числі лабораторні (практичні) роботи. З огляду на це, у кожного учня має бути оцінка за виконання, як мінімум, однієї з лабораторних (практичних) робіт, передбачених програмою у змісті певної теми. З метою об'єктивного семестрового оцінювання, яке здійснюється на підставі тематичного оцінювання, доцільно використовувати різні форми для проведення перевірки навчальних досягнень з різних тем: усне опитування, виконання самостійних робіт, тестування (письмове, усне, комп'ютерне), тематична контрольна робота. Для запобігання переважанню тематичної контрольної роботи з біології в кінці семестру. З біології проводиться дві тематичні контрольні роботи: у першому і другому семестрах. Проведення семестрової контрольної роботи програмами з біології не передбачено. Зміст завдань для перевірки навчальних досягнень з теми має відповідати очікуваним результатам навчання учнів, визначеним програмою, та критеріям оцінювання.

Завдання для перевірки навчальних досягнень мають спиратися не тільки на базові знання учнів, а й на вміння їх застосовувати. Обов'язковим елементом тематичної контрольної роботи мають бути завдання з короткою та розгорнутою відповіддю. Контрольні роботи оформляються в зошиті для контролю знань або на окремих проштампованих аркушах паперу. Зберігаються роботи в кабінеті біології протягом навчального року. Відпрацювання пропущених учнем лабораторних, практичних, контрольних робіт є недоцільним. Оцінка за ведення зошитів з біології не виставляється.

В освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф МОН України або схвалена відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України. Перелік цієї навчальної літератури постійно оновлюється, його розміщено за посиланням: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>

Звертаємо увагу педагогічних працівників на лист МОНмолодьспорту України від 01.02.12 № 1/9-72 про інструктивно-методичні матеріали «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладів», у яких зазначено, що відповідно до Положення про порядок проведення навчання з питань охорони праці, інструктажі з безпеки життєдіяльності з учнями проводять завідувачі кабінету (лабораторії), учителі (викладачі). На по-

чатку навчального року перед початком занять у кожному кабінеті, лабораторії проводиться первинний інструктаж з безпеки життєдіяльності. Мета проведення первинного інструктажу – формування відповідального ставлення учнів до особистої безпеки та безпеки тих, хто оточує, свідоме розуміння необхідності захисту та збереження свого власного здоров'я, дотримання правил безпечної поведінки в умовах виникнення екстремальних ситуацій, у тому числі аварій, і уміння надати першу допомогу і самодопомогу у разі нещасних випадків. Реєстрація такого інструктажу проводиться в журналі реєстрації інструктажів з безпеки життєдіяльності, який зберігається в кожному кабінеті (лабораторії).

Перед початком вивчення навчальної теми, виконання завдань, пов'язаних з використанням різних матеріалів, інструментів, приладів, на початку уроку, заняття, лабораторної, практичної роботи тощо також проводиться первинний інструктаж з безпеки життєдіяльності. Про проведення такого первинного інструктажу в журналі обліку навчальних занять на сторінці предмета в розділі змісту уроку, заняття робиться запис: «Інструктаж з БЖД». Учні, які інструктуються, не розписуються про такий інструктаж. Позаплановий інструктаж з учнями проводиться у разі порушення ними вимог норм і правил, що може призвести чи призвело до травм, аварій, пожеж тощо, при зміні умов виконання навчальних завдань (лабораторних, практичних робіт тощо), у разі нещасних випадків за межами навчального закладу (екскурсії, подорожі тощо). Реєстрація позапланового інструктажу проводиться в журналі реєстрації інструктажів. Під час проведення позанавчальних заходів у кабінетах (лабораторіях) природничо-математичного напрямку (конкурси, олімпіади, турніри з предметів, екскурсії, подорожі) або заходів навчального призначення (прибирання приміщення, дослідна робота на навчально-дослідній ділянці, в куточку живої природи тощо) з учнями проводиться цільовий інструктаж. Реєстрація проведення цільового інструктажу здійснюється в журналі реєстрації інструктажів.

Одним із напрямків роботи учителя є робота з обдарованими школярами.

У 2018-2019 н.р. на IV етапі Всеукраїнської олімпіади з біології дипломи II ступеня здобули: Мандзюк Марія, учениця 8 класу Білогірського ліцею імені І.О.Ткачука Білогірської районної ради (вчитель біології Баранчук О.Я., вчитель-методист); Шевчук Назар, учень 10 класу Хмельницького обласного ліцею II-III ступенів Хмельницької обласної ради; Гусак Владислав, учень 11 класу Хмельницького обласного ліцею II-III ступенів Хмельницької обласної ради (вчитель біології Гусак С.Г., вчитель-методист). Диплом III ступеня здобув Гурський Андрій, учень 11 класу Шепетівського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів-гімназія» (вчитель біології Гудкова Н.П., Заслужений вчитель України).

до 2019/2020 навчального року

З екології: дипломи III ступеня здобули Мазурець Олександр, учень 9 класу Шепетівського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів-гімназія» (вчитель біології Гудкова Н.П., Заслужений вчитель України); Щербанюк Іван, учень 11 класу НВК №10 м. Хмельницького (вчитель біології і екології Бітюк М.Ю., Заслужений вчитель України); Назарець Анастасія, учениця 11 класу Хмельницького НВК №4 (вчитель біології і екології Віркун В.О., вчитель-методист).

І місце у Всеукраїнському біологічному турнірі виборола збірна команда «Ерпента» у складі учнів:

- Щербанюка Івана-учня 11 класу НВК №10 м. Хмельницького;
- Міронової Анастасії-учениці 11 класу НВК №10 м. Хмельницького;
- Гусака Владислава-учня 11 класу Хмельницького обласного ліцею II-III ступенів Хмельницької обласної ради;
- Шевчука Назара, учня 10 класу Хмельницького обласного ліцею II-III ступенів Хмельницької обласної ради;
- Гурського Андрія, учня 11 класу Шепетівського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів-гімназія».

Титанічних зусиль для підготовки «Ерпенти» доклали керівник команди Гусак С.Г., вчитель-методист та науковий консультант Іваненко О.В., магістр біології, лауреат Премії НАНУ для молодих учених і студентів.

І місце у II Всеукраїнському конкурсі для обдарованої молоді та юнацтва «Панацея молоді» здобув Соколовський Валентин, учень 10 класу Хмельницького НВК №4 (керівник наукової роботи вчитель біології Віркун В.О., вчитель-методист). Щорічний конкурс проводиться Національним фармацевтичним університетом за підтримки Департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України (лист від 07.12.2018 р.№2.2-3789).

Понад 28 тис. школярів області взяли участь в 2018-2019 н. р у Міжнародному інтерактивному природничому конкурсі «Колосок». Лист "Про підсумки Міжнародного інтерактивного природничого учнівського конкурсу „КОЛОСОК” у 2018–2019 н. р." розміщено на сайті Міністерства освіти і науки України за посиланням: <http://bit.ly/2yFf3XH>

Для підвищення професійного рівня вчителів, освоєння нових методик викладання біології, ефективної роботи з обдарованими школярами, реалізації інформаційно-комунікаційних технологій на уроках біології та екології і позаурочний час пропонуємо до використання Інтернет-ресурси біологічного та екологічного спрямування:

<http://bit.ly/2ZF7Y5i> - Курс для вчителів «Гени змін: Новий підхід до викладання еволюційної біології»

<http://biology.univ.kiev.ua/> - Навчально-науковий центр Інституту біології та медицини Київського НУ імені Т.Шевченка

<http://www.biology.org.ua> - Український біологічний сайт

<https://redbook-ua.org/> - Червона книга України

<https://osvitoria.media/> - Онлайн-медіа про освіту та виховання дітей в Україні

<https://www.edcamp.org.ua/> Спільнота відповідального вчителства

Одним із пріоритетних напрямків модернізації освітньої галузі є розвиток STEM-освіти, сутність якої виявляється в поєднанні міждисциплінарних практик орієнтованих підходів до вивчення природничо-математичних дисциплін.

Головна мета STEM-освіти полягає в реалізації державної політики з урахуванням нових вимог Закону України «Про освіту», Нової української школи щодо посилення розвитку науково-технічного напрямку в навчально-методичній діяльності на всіх освітніх рівнях; створенні науково-методичної бази для підвищення творчого потенціалу молоді та професійної компетентності науково-педагогічних працівників.

Особливою формою STEM-навчання є інтегровані уроки або заняття, що спрямовані на встановлення міжпредметних зв'язків, які сприяють формуванню в учнів цілісного, системного світогляду, актуалізації особистісного ставлення до питань, що розглядаються на уроці.

Потужним засобом заохочувального відбору молоді, яка згодом зможе реалізувати себе в науково-технічній сфері, є участь у заходах за підтримки Міністерства освіти і науки України, наприклад: змаганнях з робототехніки «DRON», «Robotika», «Роботрафік», з моделювання «розумних» пристроїв «STEAM-House», Всеукраїнські інтерактивні конкурси «МАН-Юніор Дослідник» і «МАН-Юніор Ерудит», науково-технічна виставка-конкурс молодіжних інноваційних проектів «Майбутнє України», міжнародний науково-пізнавальний марафон «День комети», Всеукраїнська конференція-конкурс науково-дослідних робіт школярів «Зоряний шлях» тощо. Більш детальну інформацію про порядок, терміни проведення заходів можна дізнатися на веб-сайті Міністерства освіти і науки України (www.mon.gov.ua), ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (www.imzo.gov.ua) та безпосередньо на однойменних сайтах заходів.

Розвитку професійної компетентності педагогічних працівників буде сприяти участь у різнопланових заходах обласного, всеукраїнського, міжнародного рівнів: науково-практичні конференції, семінари, вебінари, STEM-фестивалі, конкурси, дистанційне та очне навчання у STEM-школі тощо. Інформацію про заходи з питань організації навчання за напрямками та проблематикою STEM-освіти, які проводить Міністерство освіти і науки України, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» педагогічні працівники можуть отримувати з офіційних сайтів установ.

З метою підвищення фахової ерудованості педагога мають можливість взяти участь у Всеукраїнських конкурсах/змаганнях: Інтернет – конкурси «Учитель року» за версією науково-популярного природничого журналу «Колосок», «Наука на сцені», у конкурсі «GlobalTeacherPrizeUkraine»; долучитися до участі у магістральних та афілійованих (не)конференціях EdCamp, педагогічних стартапів та стенда пів, вебінарів, інтерактивної школи сучасного вчителя та інших.

Учитель нового покоління-це психологічно та емоційно-компетентна людина, професіонал, лідер і менеджер, успішна людина. В контексті реалізації Концепції Нової української школи у нього нові ролі і завдання:

<http://bit.ly/2YU3Kd6>

Викликом часу є неперервний професійний розвиток педагога, а ефективний науково-методичний супровід цього процесу - одне із найважливіших завдань методичних служб.

Пропонуємо у 2019-2020 н.р. відповідальним за методичну роботу в об'єднаних територіальних громадах, методистам біології і екології районних(міських) методичних кабінетів:

- спрямувати роботу методичних угруповань на розвиток професійних компетентностей педагогів;
- забезпечити випереджувальний характер підготовки вчителя до роботи в Новій українській школі;
- провести практичні семінари, тренінги, майстер-класи з питань організації і проведення уроків з використанням інноваційних технологій навчання, упровадження елементів STEM-освіти, формування оцінювання;
- вести методичний супровід щодо виконання практичної частини програм з природничих предметів, використання у навчально-виховному процесі посібників, зошитів з друкованою основою, практикумів лише з відповідним грифом МОН України;
- забезпечити системно-діяльнісний підхід у роботі з обдарованими учнями;
- сприяти популяризації природничих учнівських конкурсів і проектів, Освітньої програми «Лелека», роботи Всеукраїнської дитячої спілки «Екологічна варта»;
- пропагувати необхідність створення учителями власної освітньої продукції та друку у фахових виданнях;
- сприяти осучасненню матеріально-технічної бази кабінетів біології, забезпеченню безпеки життєдіяльності учнів;
- брати участь у фахових конкурсах і освітніх проектах;
- пропагувати і поширювати досвід учителів у ЗМІ, в онлайн-спільнотах;
- долучатися до Всеукраїнських та регіональних педагогічних стартапів, хакатонів, стендапів, інтернет-марафонів, вебінарів, (не) конференцій EdCamp тощо.

**Лілія МИРНА,
методист біології і екології
ХОІППО.**

Про викладання географії та економіки у 2019/2020 н.р.

Відповідно до Державного стандарту, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 року, географія залишається у групі предметів освітньої галузі «Природознавство», а з 2019/2020 н.р. вводиться в дію нова навчальна програма з географії для 11-х класів.

У 2019/2020 н.р. у 6-9-х класах предмет «Географія» вивчатиметься за навчальними програмами, що укладені відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392 та затверджені наказом МОН України від 07.06.2017 № 804. У 10-11-х класах предмет «Географія» (рівень стандарту та профільний рівень) за навчальними програмами, затвердженими наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407. Програми розміщено на офіційному веб-сайті МОН України.

Вивчення географічних курсів здійснюватиметься в традиційному порядку: 6 клас – курс «Загальна географія», 7 клас – курс «Географія. Материка і океани», 8 клас – курс «Географія. Україна у світі: природа, населення», 9 клас – курс «Географія. Україна і світове господарство», 10 клас – курс «Географія: регіони та країни», 11 клас – курс «Географічний простір Землі».

Курс «Загальна географія» у 6-у класі розпочинає формування основних географічних уявлень загальної географічної культури школяра та поступове навчання картографічній мові. Учні засвоюють поняття, набувають певних умінь у роботі з різними джерелами географічної інформації. Крім того, початковий курс географії включає відомості про географічні подорожі та дослідження Землі, особливості зображення земної кулі на глобусі й карті, про кількість і розміщення населення земної кулі, людські раси, положення України

та окремих держав на політичній карті світу.

Курс «Географія. Материка і океани» для 7-го класу є логічним продовженням курсу географії шостого класу й значною мірою базується на його матеріалі. Головною метою вивчення географії у 7-у класі є формування географічних знань про природу материків та океанів, їх цілісність і диференціацію, про населення та його життєдіяльність у різних природних умовах. Водночас розширюються

знання про географічну оболонку та її компоненти. Зміст курсу створює необхідну основу для розуміння учнями ролі географічної оболонки у житті людей і впливу суспільства на природні умови.

Вивчення географії у 8-у класі (Україна у світі: природа, населення) спрямоване на формування науково-географічної картини своєї держави як складника світової спільноти держав на основі комплексного її вивчення. Цей курс допомагає учневі усвідомити себе громадянином України, сформувати знання про природу та населення країни, свого регіону, виховати повагу до українського народу, його культури, відчуття себе справжнім патріотом своєї держави. Програма курсу розрахована на 70 годин (2 години на тиждень), з яких 6 годин становлять резерв часу. Важливим принципом побудови змісту курсу є інтеграція, що реалізується у поєднанні фізико- та суспільногеографічних складників під час вивчення природних комплексів і населення України та свого регіону з урахуванням уже здобутих знань про природу материків і океанів, населення країн світу з курсу географії, що вивчався у 7 класі. Зокрема, вивчення населення України здійснюється на основі тем про населення світу в курсах географії у 6 та 7 класах та внаслідок поглиблення їх змісту. Особлива роль географії у 8 класі полягає у значному її світоглядному потенціалі й тісних взаємозв'язках змісту із сучасністю та особистим досвідом учнів.

Програма поглибленого вивчення географії у 8-у класі (Географія України: природа, населення, господарство) спрямована на формування цілісної науково-географічної картини своєї держави на основі комплексного її вивчення.

Програма спрямована на розв'язання наступних завдань:

- сформувати в учнів знання та уявлення про Україну як цілісний географічний регіон, в якому відбуваються різноманітні глобальні та регіональні природні, соціально-економічні та екологічні процеси;

- сформувати нові поняття і закономірності, поглибити й узагальнити вже сформовані теоретичні знання з фізичної географії;

- сформувати уявлення та окремі поняття соціально-економічного змісту;

- продовжити розвиток практичних умінь та навичок самостійної роботи, що сприятимуть активній і соціально-

відповідальній поведінці в географічному просторі країни.

Курс «Соціально-економічна географія світу» (9 клас, поглиблене вивчення) покликаний сформувати в учнів цілісне уявлення про навколишній світ, показати глибокий взаємозв'язок природи, населення і господарства земної кулі, навчити просторовому мисленню, виховати повагу і любов не тільки до своєї Батьківщини, але й до історії та культури інших країн і народів. Учні ознайомляться зі змінами, які відбуваються у світі, викликані зростанням кількості населення, розширенням економічних зв'язків країн, мереж глобальних комунікацій тощо. У цих умовах даний курс набуває колосального значення. У ньому посилюється культурно-гуманістична спрямованість предмета, збільшується час на вивчення географії країн світу, народів, релігій, мов, культур інтеграційних процесів.

На курс «Україна і світове господарство» у 9-у класі відведено 52 години (1,5 години на тиждень). Провідною метою є формування знань про тенденції розвитку національного та світового господарства й визначення місця України в сучасному світі. Зазначена мета передбачає реалізацію таких завдань:

- сформувати нові поняття й базові знання про суспільну географію та особливості розвитку сучасного господарства в Україні і світі;

- ознайомити із структурою світового господарства та її відображенням в економіці України, найважливішими глобальними проблемами людства;

- навчити виявляти та аналізувати економічні, соціальні й екологічні процеси та явища на глобальному, регіональному і локальному рівнях;

- показати роль міжнародного співробітництва у розв'язуванні глобальних проблем людства;

- розвивати в учнів пізнавальний інтерес, інтелектуальні та творчі здібності, самостійну навчальну діяльність шляхом пошуку та опрацювання географічної і статистичної інформації з різних джерел.

Важливим принципом побудови змісту географії у 9 класі є інтеграція, яка реалізується через поєднання суспільно-географічних складових під час вивчення особливостей розвитку та розміщення господарства в світі, України та своєму регіоні.

Курс географії в 10 класі «Географія: регіони та країни» (52 години, 1,5 години на тиждень), спрямований

до 2019/2020 навчального року

на формування в учнів знань про особливості населення й просторової організації господарської діяльності у регіонах світу та окремих країнах, умінь орієнтуватися у світових і регіональних соціально-економічних, суспільно-політичних, екологічних процесах.

Загальною метою географії в 10 класі є формування в школярів

географічної картини світу на прикладі вивчення систем розселення та просторової організації економічної діяльності в окремих регіонах і країнах з урахуванням сучасних геополітичних, соціальних, економічних та екологічних аспектів.

Курс географії в 11 класі «Географічний простір Землі» (35 годин, 1 година на тиждень) розкриває сутність географічної науки в цілому; інтегрує знання про природу, людину і господарську діяльність; формує в учнів чіткі уявлення про основні закономірності будови і розвитку географічної оболонки та загальні суспільно-географічні закономірності світу з метою забезпечення сталого розвитку.

Вивчення географії в 11 класі спрямовано на реалізацію таких завдань:

- розуміння географічної оболонки як системи, її виникнення,

- функціонування, закономірності будови і розвитку;

- оволодіння вміннями вирішувати комплексні завдання, що потребують виявлення географічної ситуації на конкретній території, моделювання природних, соціально-економічних і геоecологічних явищ і процесів з урахуванням просторово-часових умов і чинників;

- розвиток географічного мислення для орієнтації у проблемах територіальної організації суспільства, його взаємодії з природою, навичок грамотного вирішення побутових та професійно орієнтованих завдань;

- виховання патріотизму, толерантності до інших народів і культур, соціально-відповідального ставлення до навколишнього середовища під час повсякденної трудової і побутової діяльності;

- набуття компетентності в сферах: елементарного геоecологічного моделювання і прогнозування; використання різноманітних географічних знань та умінь в побуті і в підготовці до майбутньої професійної діяльності; забезпечення особистої безпеки, життєдіяльності й адаптації до умов навколишнього середовища.

Курс безпосередньо пов'язаний не тільки з попередніми курсами географії, він також інтегрує знання, здобуті на заняттях з економіки, історії, інформатики тощо.

Курс «Географія», що пропонується для профільного навчання в

10 і 11 класах, завершує географічну освіту в загальноосвітній школі і відповідає логіці пізнання світу. Таким чином, система географічної освіти узгоджується з теорією природничих і суспільних наук, загальною географією, регіоналізацією, країнознавством, краєзнавством і має українознавчу спрямованість.

Загальна мета курсу – вдосконалити уявлення учнів про географічну картину світу, утверджувати поняття про географію як конструктивну науку і формувати географічне мислення на основі історичного, просторового, комплексного, типологічного, проблемного і конструктивного підходів. Провідні ідеї програм – гуманізація, соціологізація, екологізація, економізація, залучення учнів до соціально корисної практичної діяльності засобами сучасної географії.

У рамках варіативної частини навчальних планів географія вивчається з 6-го по 11-й класи, залежно від специфіки ЗЗСО. Прикладом варіативних курсів є «Географія рідного краю» (6 клас) та інші курси, використання яких дає змогу наблизитися до реалізації положень Міжнародної хартії географічної освіти в Україні.

Відповідно до «Орієнтовних вимог до виконання письмових робіт і перевірок зошитів з природничо-математичних дисциплін (лист МОН України №1/9 – 529 від 27.12.2000 р.) основними видами письмових робіт з географії є:

- розв'язування задач і вправ з географії;

- оформлення результатів виконання практичних робіт (відповідно до навчальних програм);

- складання таблиць, схем, написання рефератів тощо;

- записи результатів спостережень за природними явищами, що здійснюються у процесі вивчення географії;

- самостійні роботи;

- контрольні роботи (як мінімум одна письмова контрольна робота на семестр є обов'язковою).

В умовах компетентнісного підходу акцентується увага на результаті навчання засобами предметів економічного спрямування,

пов'язаного з формуванням підприємливості та фінансової грамотності; при цьому як результат розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти в різних проблемних ситуаціях, застосовувати досвід успішної діяльності в сфері підприємництва, плануванні власних життєвих подій, бюджету тощо. Аналіз існуючих програм дозволяє зробити висновок про те, що здійснення економічної освіти, окрім економіки, забезпечується вивченням «Громадянської освіти», курсів за вибором економічного спрямування та традиційно

географії, адже певний перелік тем програми з географії має економічний зміст, а також іншим предметам, зміст тем у яких дозволяє реалізувати наскрізну змістову лінію підприємливості і фінансової грамотності.

У 2019/2020 н.р. економіка викладатиметься тільки на профільному рівні у 10–11-х класах економічного профілю (3 години на тиждень).

У межах варіативного компонента змісту освіти пропонується вивчення у 10 класі таких курсів за вибором: «Основи споживчих знань», «Фінансова грамотність», «Основи інтелектуальної власності», «Фінансова математика», «Географічна економіка», «Економічне моделювання та розв'язування економічних задач» та ін.

До варіативної частини профільної школи віднесено такі економічні курси: «Основи підприємницької діяльності», «Власна справа», «Основи менеджменту», «Основи інтелектуальної власності», «Основи споживчих знань», «Основи сімейного господарювання».

З метою підтримки талановитої молоді та, плекаючи переможний дух молодих людей, у 2019/2020 н.р. за підтримки Міністерства освіти і науки України організуються і проводяться:

- черговий Всеукраїнський турнір юних економістів, питання якого друкуються в періодичних виданнях;

- Всеукраїнський турнір юних знавців курсу «Фінансова грамотність», умови проведення розміщені на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Перелік посібників, які можуть бути використані під час вивчення географії та економіки, рекомендації щодо використання сучасних інформаційних та інноваційних технологій на уроках географії, підготовки учнів до зовнішнього незалежного оцінювання, результати моніторингу якості природничо-математичної освіти, програми курсів за вибором для профільного навчання, анотації нової навчально-методичної літератури, поради щодо організації роботи з обдарованими дітьми, розробки уроків та позакласних заходів досвідчених учителів та інше друкуються на державному рівні – в журналі «Географія та економіка в сучасній школі» Міністерства освіти і науки України та газеті «Краєзнавство. Географія. Туризм», на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки: (www.mon.gov.ua), веб-сайті Інституту інноваційних технологій і змісту освіти: (www.iitzo.gov.ua), а на обласному – в газеті «Майбуття».

Денис ГАЛКІН,
методист НМЦ природничо-математичних дисциплін ХОІППО.

Про викладання фізики та астрономії у 2019/2020 н.р.

Навчання фізики в основній школі спрямовується на досягнення загальної мети базової загальної середньої освіти, яка полягає в розвитку та соціалізації особистості учениць та учнів, формуванні їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких навичок і навичок життєзабезпечення, здатності до саморозвитку та самонавчання в умовах глобальних змін і викликів.

Зміст курсу фізики формується на компетентнісних засадах, відповідно до логіки наукового пізнання та розвитку фізичних знань з урахуванням внутрішньо-наукових та міжпредметних зв'язків, пізнавальних інтересів та можливостей учнів.

Результатом вивчення фізики у загальноосвітніх навчальних закладах, зокрема, має стати набуття учнями компетентностей, завдяки яким молоді люди зможуть самовизначитися в сучасному суспільстві, отримають можливості подальшого інтелектуального, морально-психологічного, культурного розвитку.

Навчання фізики у 7-9 класах в закладах загальної середньої освіти в 2019/2020 н.р. здійснюватиметься за такими навчальними програмами: 7-9 класи – Програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Фізика. 7-9 класи» (програма затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804, розміщена на офіційному сайті МОН України –

[<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html>];

8-9 класи з поглибленим вивченням фізики – Навчальна програма з фізики для 8-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням фізики, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 17.07.2013 № 983. Програму розміщено на офіційному веб-сайті Міністерства [<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/fizika1.pdf>].

Програми не мають жорсткого поурочного поділу, вчителі можуть обирати послідовність розкриття навчального матеріалу в межах

окремої теми, але так, щоб не порушувалася логіка його викладу. Районні та міські методичні кабінети (центри, об'єднання) не можуть втручатися в такі питання, оскільки це винятково компетенція конкретного вчителя. (лист МОН України 1/9-630 від 05.12.2014р.) Навчання фізики і астрономії у 10-11 класах в закладах загальної середньої освіти в 2019/2020 н.р. здійснюватиметься за навчальними програмами, які відповідають Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»:

«Фізика і Астрономія 10-11» (рівень стандарту та профільний рівень), авторського колективу Національної академії педагогічних наук під керівництвом Ляшенка О. І.; «Фізика 10-11» (рівень стандарту та профільний рівень), авторського колективу Національної академії наук України під керівництвом Локтева В. М. (рівень стандарту та профільний рівень); «Астрономія» (рівень стандарту та профільний рівень), авторського колективу Національної академії наук України під керівництвом Яцківа Я. Я.

У нових програмах змінено структуру і наповнення пояснювальної записки.

Визначено завдання предмета в досягненні мети середньої освіти, спрогнозовано портрет випускника основної школи. Таким чином змінено акценти в навчанні: від суто предметного до цілісного й системного здобуття загальної середньої освіти учнем як основним суб'єктом навчально-пізнавальної діяльності.

Удосконалено застосування компетентнісного підходу до навчання фізики.

Зважаючи на те, що кожен навчальний предмет, окрім формування предметних компетентностей, робить свій внесок у формуванні ключових, у пояснювальній записці упорядковано таблицю, в якій кожному ключову компетентність скорельовано з предметним змістом і навчальними ресурсами для її формування.

Програма «Фізика і Астрономія 10-11», авторського колективу Національної академії педагогічних наук під керівництвом Ляшенка О. І. поєднує фізичний і астрономічний компоненти, не втрачаючи при цьому

своєрідності кожного з цих складників, з огляду на те, що в старшій школі ці компоненти освітньої галузі «Природознавство» мають споріднений предмет навчання, методи дослідження і, як правило, спільний внесок у формування наукової картини світу. Враховуючи це, фізичний та астрономічний складники за вибором учителя можуть викладатися інтегровано або як відносно самостійні модулі.

За обрання програми «Фізика 10-11», авторського колективу Національної академії наук України під керівництвом Локтева В. М., навчання астрономії здійснюється за програмою «Астрономія» авторського колективу Національної академії наук України під керівництвом Яцківа Я. Я.

Вибір навчальних програми з фізики та астрономії з двох запропонованих варіантів здійснюється вчителем та затверджується рішенням педагогічної ради навчального закладу.

Тексти навчальних програм розміщено на офіційному веб-сайті Міністерства

[<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv/>]

Відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня, затвердженої наказом МОН України від 20.04.2018 № 408, предмет фізика і астрономія в 10 та 11 класах вивчається: на рівні стандарту – 3 години на тиждень у 10 класі та 4 години у 11 класі; на профільному рівні – 6 годин на тиждень.

Зважаючи, що цей предмет викладається модульно, зазначаємо, що 10 класі на рівні стандарту вивчається тільки фізичний складник (як за програмою з фізики авторського колективу під керівництвом О. І. Ляшенка, так і за навчальною програмою авторського колективу під керівництвом В. М. Локтева) з розрахунку 3 год. на тиждень.

На профільному рівні в 10 класі вивчаються і фізичний і астрономічний складники.

Звертаємо увагу, що в освітній програмі визначено на профільний предмет «Фізика і астрономія» орієнтовно 6 годин на тиждень і в 10 і в 11

до 2019/2020 навчального року

класах. Проте навчальними програмами з фізики і астрономії сумарно передбачено 7 годин на тиждень і в 10 і в 11 класах. Заклади освіти формуючи власні освітні програми

можуть додавати необхідну годину із додаткових годин навчального плану або залишати на вивчення двох складників 6 годин. Складаючи календарно-тематичне планування, учителі можуть самостійно розподілити час на навчальний матеріал у межах 6 годин (приміром, 5 годин фізичного складника і 1 година астрономічного або 5,5 годин фізичного складника і 0,5 години астрономічного). Допускається і такий варіант: в 10 класі вивчати тільки фізичний складник в обсязі 6 годин на тиждень, а в 11 класі обидва складники: фізичний – 6 годин на тиждень і астрономічний 2 або 1 година на тиждень.

Вивчення предмета «Фізика і астрономія» в 10, 11 класах на профільному рівні та 11 класі на рівні стандарту можливе у двох варіантах: послідовне або паралельне вивчення фізичного і астрономічного складників. У разі послідовного вивчення астрономічний складник вивчається після вивчення фізичного як окремих розділ, за який виставляється одна або кілька тематичних оцінок (за рішенням вчителя).

Семестрові оцінки є середнім арифметичним оцінок за всі теми, що вивчаються у відповідному семестрі. Річна оцінка виставляється на підставі семестрових.

У разі паралельного вивчення впродовж навчального року окремо вивчаються фізичний і астрономічний складники. У класному журналі записують зміст уроків на окремих сторінках для кожного складника: «Фізика і астрономія: фізичний складник», «Фізика і астрономія: астрономічний складник». Семестрова оцінка виставляється на сторінці «Фізика і астрономія: фізичний складник». При виставленні семестрової оцінки враховуються тематичні оцінки і за фізичний і за астрономічний складник. Кількість тематичних оцінок певного складника має співвідноситись з кількістю годин, виділених на його вивчення. Річна оцінка виставляється на підставі семестрових на сторінці «Фізика і астрономія: фізичний складник».

Зміст і структуру програми вивчення фізичного складника на профільному рівні сформовано таким чином, що головною її відмінністю від програми рівня «стандарт» є переважно не тематика теоретичного матеріалу, а глибина його вивчення. Це досягається за рахунок розши-

рення міжпредметних зв'язків та використання знань інших предметів, зокрема математики, збільшення кількості та поглиблення змістового наповнення експериментальних робіт, а також за рахунок збільшення кількості, різноманітності та підвищення складності фізичних задач, які розв'язують учні.

Важливим засобом формування предметної та ключових компетентностей під час вивчення фізики і астрономії в старшій школі є навчальний фізичний експеримент.

У програмах старшої школи «Фізика» (авторський колектив під керівництвом Локтева В. М.) та «Фізика і астрономія» (авторський колектив під керівництвом Ляшенко О. І.) наведено орієнтовний перелік демонстрацій та лабораторних робіт, що можуть реалізовуватися у формі практикуму або окремих фронтальних робіт. Учитель самостійно обирає форму проведення експериментальних робіт і визначає необхідний для цього час. За необхідності й, виходячи з наявних умов навчально-методичного забезпечення, учитель має право самостійно визначати: конкретну тематику лабораторних робіт (замінювати окремі роботи або демонстраційні досліді рівноцінними, а також пропонувати іншу тематику робіт); форму їх реалізації, послідовність й місце в навчальному процесі (фронтально чи у вигляді лабораторного практикуму, навчального проекту експериментального характеру); кількість годин на їх виконання (одно- чи двогодинні роботи); доповнювати перелік лабораторних робіт додатковими дослідями, короткочасними експериментальними завданнями.

Оскільки в основній школі в учнів загалом сформовані базові експериментальні уміння й навички, то у старшій школі основною метою навчального експерименту є розвиток самостійності у плануванні досліджень, добір адекватних методів і засобів дослідження, проведенні експерименту, обробці його результатів та формуванні висновків. Експериментальні роботи повинні мати пошуковий характер, завдяки чому учні збагачуються новими фактами, узагальнюють їх і роблять висновки.

Необхідно розширювати самостійний експеримент учнів з використанням найпростішого обладнання, саморобних приладів та побутового обладнання, а також сучасних вимірних пристроїв, зокрема датчиків, що містяться в смартфонах і планшетах.

Ефективним засобом, що забезпечує формування предметної та

ключових компетентностей учнів, є розв'язування фізичних задач, про що наголошено в обох варіантах програм. У навчальній програмі «Фізика і астрономія» (авторський колектив під керівництвом О.І. Ляшенка як самостійний вид діяльності включено практикум із розв'язування фізичних задач. Розв'язуючи під час практикумів компетентнісно орієнтовані фізичні задачі, – від найпростіших, які потребують елементарних пізнавальних зусиль учня, до дослідницьких, розв'язання яких вимагає значних інтелектуальних зусиль та багато часу, учні будуть розвивати вміння застосовувати теоретичні знання на практиці. Тому таку форму організації навчальних занять доцільно здійснювати не залежно від обраної навчальної програми як в основній, так і в старшій школі.

Дидактичні вимоги до змісту та способів розв'язування компетентнісно орієнтованої системи задач полягають в тому, що: завдання мають бути тісно пов'язані зі змістом навчального матеріалу курсу фізики, доповнювати його конкретними прикладами та відомостями, спрямованими на ознайомлення учнів з об'єктивними науковими фактами, методами пізнання природи; потрібно здійснювати дослідження конкретних об'єктів і явищ, дотримуватися однозначності вхідних і кінцевих величин, запитань та відповідей; інформація, що міститься в умові задачі, а також процес її розв'язування мають ґрунтуватися на засвоєних раніше знаннях і відповідати розумовим здібностям учнів певної вікової групи; кількість компетентнісно орієнтованих завдань має бути достатньою для організації самостійної роботи школярів і охоплювати основні розділи курсу фізики, під час їх добору мають враховуватися індивідуальні особливості учнів, матеріальна база фізичного кабінету тощо; у процесі складання компетентнісно орієнтованих фізичних завдань мають розкриватися зв'язки в системах «природа – людина», «природа – техніка», «людина – техніка»; система задач має містити завдання, спрямовані на набуття учнями вмінь моделювати різноманітні виробничі й життєві ситуації; розв'язування різними методами із застосуванням математичного апарату і прийомів науково-дослідницької роботи компетентнісно орієнтованих завдань, має сприяти формуванню обчислювальних, експериментальних, творчих та дослідницьких компетенцій.

За необхідності й, виходячи із наявних умов навчання фізики, учитель має право:

організувати навчальну діяльність учнів у формі розв'язування спеціальної системи навчально-пізнавальних задач різного рівня складності; визначати сукупність конкретних задач для розв'язування (використовувати вправи та практикуми із підручників, а також самостійно підбирати систему задач);

визначати кількість годин на виконання практикуму;

визначати послідовність й місце практикуму у навчальному процесі (після вивчення розділу, певної теми або конкретного параграфа).

При навчанні фізики одним із важливих видів навчальної діяльності є фізичний експеримент. Оскільки матеріальна база фізичних кабінетів не завжди може забезпечувати виконання всіх лабораторних робіт і робіт фізичного практикуму, вчитель може замінювати окремі роботи рівноцінними, тобто пропонувати власну тематику робіт. Також декілька короткочасних лабораторних робіт можна об'єднати у межах однієї теми.

Дозволяється проведення експериментальних досліджень на наявному у фізичному кабінеті обладнанні за запропонованою вчителем інструкцією. В експериментальних роботах можуть використовуватися саморобні пристрої (зокрема матеріали та речі ужиткового спрямування) за умови дотримання правил безпеки життєдіяльності. Під час постановки нестандартних експериментальних робіт учитель повинен враховувати рівень володіння учнями теоретичним матеріалом, знання якого забезпечують успішне її виконання.

З урахуванням реалізації програми поповнення матеріальної бази кабінетів природничого циклу в частину навчальних закладів почали надходити нові сучасні навчальні засоби, як то цифрові вимірювальні комплекси, цифрові мікроскопи та ін.

Нові навчальні засоби надходять в школи за умови їх методичної підтримки у вигляді електронних методичних посібників, які включені до поставок та безкоштовного навчання учителів їх використання. Ці елементи, які наявні в більшості шкіл світу потребують уваги з боку вчителя, як інноваційні інструменти для додаткової мотивації учнів до здійснення дослідницької діяльності на формування вмінь опрацювати отриману інформацію у вигляді графіків та таблиць. Зазначені засоби дають можливість доповнити більшість шкільних демонстрацій аналітичним матеріалом та удосконалити їх методику використання.

Активне використання зазначе-

них засобів учнями під час проведення лабораторних робіт дозволяє значно економити час, затрачений на проведення робіт та підвищує точність більшості вимірів. Більшість новітніх засобів навчання мають підтримку у вигляді безкоштовного поновлення програмного забезпечення та додаткової можливості для учителя та учня розмішувати власні розробки у мережі для сумісного використання іншими користувачами. Наявність цих засобів надає можливість застосовувати технології STEM-орієнтованої освіти, тобто навчання через власні дослідження учнів.

Особливістю зазначеної технології є формування умінь учня використовувати набуті знання не тільки у галузі фізики а й у інших споріднених предметах, що є необхідним фактором для формування важливих життєвих компетентностей. Оскільки пріоритетним напрямком набуття необхідних компетентностей як учнем так і учителем є уміння знайти потрібну інформацію, її опрацювати та зробити вірний висновок, використання мережних ресурсів є необхідним елементом сучасного уроку.

Ефективним засобом формування предметної й ключових компетентностей учнів у процесі навчання фізики є навчальні проекти. Під час виконання навчальних проектів вирішується ціла низка різнорівневих дидактичних, виховних і розвивальних завдань: розвиваються пізнавальні навички учнів, формується вміння самостійно орієнтуватися в інформаційному просторі, висловлювати власні судження, виявляти компетентність. У проектній діяльності важливо зацікавити учнів здобуттям знань і навичок, які знадобляться в житті. Для цього необхідно зважати на проблеми реального життя, для розв'язання яких учням потрібно застосовувати здобуті знання.

Навчальні проекти розробляють окремі учні або групи учнів упродовж певного часу (наприклад, місяць або семестр) у процесі вивчення того чи іншого розділу фізики. Теми й види навчальних проектів, форми їх представлення учні обирають самостійно або разом із учителем.

Виконання навчальних проектів передбачає інтегровану дослідницьку, творчу діяльність учнів, спрямовану на отримання самостійних результатів за консультативної допомоги вчителя. Учитель здійснює управління і спонукає до пошукової діяльності учнів, допомагає у визначенні мети та завдань навчального проекту, орієнтованих прийомів дослідницької діяльності й пошуку

інформації для розв'язання окремих навчально-пізнавальних задач.

Ураховуючи, що виконання деяких навчальних проектів передбачає інтеграцію знань і носить міжпредметний характер, то за рішенням методичного об'єднання вчителів природничих предметів оцінки за виконання таких робіт можуть виставлятися одночасно з різних предметів або залежно від змістового розподілу й розподілу виконавців проекту, наприклад, одним учням за біологічні знання, іншим — за фізичні. Окрім оцінювання продукту проектної діяльності, необхідно відстежити і його психолого-педагогічний ефект: формування особистісних якостей, самооцінки, умінь робити усвідомлений вибір й осмислювати його наслідки.

Навчальні проекти також можна реалізувати через окремі лабораторні та експериментальні роботи.

Захист навчальних проектів, обговорення, узагальнення та оцінювання отриманих результатів відбувається на спеціально відведених заняттях. Оцінки за навчальні проекти виконують стимулюючу функцію, можуть фіксуватися в портфоліо і враховуються при виведенні тематичної оцінки.

Упродовж року учень обов'язково виконує один навчальний проект (індивідуальний або груповий). Окрім цього, учні можуть брати участь і виконувати за бажанням кілька проектів

Однією з найважливіших ділянок роботи в системі навчання фізики в школі є розв'язування задач. Задачі різних типів можна ефективно використовувати на всіх етапах засвоєння фізичних знань: для розвитку інтересу, творчих здібностей і мотивації учнів до навчання фізики, під час постановки проблеми, що потребує розв'язання, у процесі формування нових знань, вироблення практичних умінь учнів, з метою повторення, закріплення, систематизації та узагальнення засвоєного матеріалу, для контролю якості засвоєння навчального матеріалу чи діагностування навчальних досягнень учнів тощо. Слід підкреслити, що в умовах компетентнісного навчання важливо здійснити відповідний добір фізичних задач, які враховували б пізнавальні можливості й нахили учнів, рівень їхньої готовності до такої діяльності, розвивали б їхні здібності відповідно до освітніх потреб. За вимогами компетентнісного підходу задачі мають бути наближені до реальних умов життєдіяльності людини, спонукати до використання фізичних знань у життєвих ситуаціях.

до 2019/2020 навчального року

Оцінювання навчальних досягнень учнів з фізики

Основними видами оцінювання є: поточне, тематичне, семестрове, річне та державна підсумкова атестація.

Тематичне оцінювання здійснюється на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми (частини теми) відповідно до вимог навчальних програм упродовж її вивчення з урахуванням поточних балів, різних видів навчальних робіт (лабораторних, самостійних, творчих навчальних проєктів, контрольних робіт тощо) та навчальної активності школярів.

Під час тематичного оцінювання з фізики мають бути враховані результати навчальних досягнень учнів із трьох напрямів:

— рівень володіння теоретичними знаннями; — рівень умінь використовувати теоретичні знання під час розв'язування задач чи вправ різного типу (розрахункових, експериментальних, якісних, комбінованих тощо);

— рівень володіння практичними вміннями та навичками під час виконання лабораторних робіт, спостережень і фізичного практикуму.

Перед початком вивчення чергової теми вчитель повинен ознайомити учнів з тривалістю вивчення теми (кількість занять), кількістю й тематикою обов'язкових робіт і термінами їх проведення, умовами оцінювання. До обов'язкових видів робіт можуть належати: лабораторні роботи, роботи фізичного практикуму, залік, конференція, самостійна та контрольна роботи тощо. Учитель має право незначні за обсягом теми об'єднати для проведення тематичного оцінювання. Якщо на вивчення теми відводиться значна кількість годин, доцільно проводити декілька тематичних оцінювань.

Для 7-11 класів вийшли друком «Контрольні роботи» (Авт. Гудзь В. В., Репей В. І., Репей Л. М. Видавництво «Мандрівець»)

Звертаємо увагу, що при оцінюванні навчальних досягнень учнів учитель у своїй діяльності керується орієнтовними вимогами оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисципліну системі загальної середньої освіти, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України № 1222 від 21 серпня 2013 року. При цьому слід враховувати, що упровадження компетентнісного

підходу зумовлює переосмислення технологій контролю й оцінювання: з оцінювання предметних знань, умінь і навичок до оцінювання компетентностей – готовності і здатності учнів застосовувати здобуті знання і сформовані навички у своїй практичній діяльності.

Оформлення та оцінювання лабораторних робіт здійснюється в окремому зошиті, який повинен зберігатися в кабінеті фізики протягом навчального року.

Дозволяється для цього виду експериментальної навчальної діяльності учнів використовувати спеціальні зошити на друкованій основі, що мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України. Зокрема, для 7-11 класів вийшли друком такі посібники:

«Зошит для лабораторних робіт і експериментальних досліджень» (авт. В.В.Гудзь, М. С. Міль. Видавництво «Мандрівець»).

Вчитель вільний у виборі додаткової навчально-методичної літератури (лабораторні та тематичні зошити з друкованою основою, збірники завдань, навчальні посібники та ін.) і може застосовувати такі посібники, які найкраще реалізують його методику навчання.

Рівні складності лабораторних робіт можуть задаватися:

— через зміст та кількість додаткових завдань і запитань відповідно до теми роботи;

— через різний рівень самостійності виконання роботи (при постійній допомозі вчителя, виконання за зразком, докладною або скороченою інструкцією, без інструкції);

— організацією нестандартних ситуацій (формулювання учнем мети роботи, складання ним особистого плану роботи, обґрунтування його, визначення приладів та матеріалів, потрібних для її виконання, самостійне виконання роботи та оцінка її результатів).

Оцінювання рівня оволодіння учнем узагальненими експериментальними вміннями та навичками здійснюється не лише за результатами виконання фронтальних лабораторних робіт, а й за іншими видами експериментальної діяльності (експериментальні завдання, домашні досліди й спостереження, навчальні проєкти, конструювання, моделювання тощо). Тому якщо

учень був відсутній на уроці, на якому виконувалась фронтальна лабораторна робота, відпрацьовувати її в позаурочний час не обов'язково. Головне, щоб упродовж вивчення розділу учень проявив свої експериментальні уміння й навички в інших видах роботи.

Кількість робіт фізичного практикуму в 10-11 класах, яка добирається та оцінюється, визначається вчителем залежно від тривалості роботи та її складності.

В умовах активного впровадження системи зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів учителям слід пожвавити роботу з відпрацювання в школярів навичок виконання тестових завдань різної форми й різного ступеня складності, широко практикувати тестування як навчальний прийом та контрольну форму перевірки знань, умінь і навичок школярів. Тести однаковою мірою надаються до використання не лише при здійсненні підсумкового контролю, а й можуть стати в нагоді під час поточного оцінювання.

Для забезпечення самостійної системної підготовки учнів з фізики, підвищення мотивації до отримання фізичних знань слід активніше залучати учнів до участі у Всеукраїнському фізичному конкурсі «Левеня». Участь у конкурсі дає можливість школярам удосконалити навички розв'язування тестових завдань, які в майбутньому стануть також у нагоді під час складання ЗНО з фізики.

Водночас, учителі фізики мають пам'ятати, що впровадження системи зовнішнього незалежного оцінювання, головною формою якого є саме тестові завдання, не передбачає цілковитого згортання або послаблення інтенсивності інших видів навчальної діяльності учнів на уроках та позаурочно.

Реалізуючи зміст навчальної програми з астрономії, учитель має звернути увагу на висвітлення сучасних напрямів розвитку науки, розкриття історичних і ціннісних аспектів астрономії, що впливають на навколишній світ і розвиток людської діяльності.

Віктор Гудзь,
методист фізики і астрономії
ХОІППО.

до 2019/2020 навчального року

Про викладання хімії у 2019-2020 н.р.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 405 «Про затвердження типової освітньої програми закладів

загальної середньої освіти II ступеня», розподіл тижневого навантаження на вивчення предмета «хімія» становить (табл.1):

Тижневе навантаження на вивчення хімії в основній школі

7 клас	8 клас	8 клас (поглиблене вивчення хімії)	9 клас	9 клас (поглиблене вивчення хімії)
1,5	2	4	2	4

При виділенні додаткових годин з варіативної складової навчальних планів на підсилення предметів інваріантної складової вчитель самостійно розподіляє години на вивчення тієї чи іншої теми навчальної програми. Розподіл годин фіксується у календарному плані, який погоджується директором закладу

освіти чи його заступником. Учитель зазначає проведені уроки на сторінках класного журналу, відведеного для предмета.

Розподіл тижневого навантаження у старшій школі в 2019-2020 навчальному році буде відбуватися відповідно до таблиці 2.

Тижневе навантаження на вивчення хімії в старшій школі

10 клас			11 клас		
Природничі науки (експериментальний інтегрований курс)	Рівень стандарту	Профільний рівень	Рівень стандарту	Природничі науки (експериментальний інтегрований курс)	Профільний рівень
4	1,5	4	2	4	6

Звертаємо увагу, що вивчення спеціальних і факультативних курсів має відбуватися за рахунок додаткових годин із варіативного компоненту.

Спеціальні курси (курси за вибором) разом із профільними предметами відображають специфіку конкретного профілю навчання і визначають його сутність. Вони призначені для доповнення й поглиблення змісту окремих розділів профільних предметів, можуть містити додаткові споріднені розділи, що не включені до навчальних програм, знайомити учнів із галузями знань, не представленими в змісті окремих предметів, але орієнтованими на комплекс можливих професій у руслі обраного профілю навчання.

Програмне забезпечення інваріативної та варіативної складової курсу хімії відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» у поточному році вступають в дію оновлені навчальні програми для 11 класів закладів загальної середньої освіти. Тому в 2019-2020 навчальному році інваріативна складова навчання хімії здійснюватиметься за такими програмами:

7-9 класи – Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Хімія.

7-9 класи (оновлена) (наказ МОН

України від 07.06.2017 № 804).

8-9 класи з поглибленим вивченням хімії – Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням хімії (наказ МОН України від 17.07.2013 № 983).

10-11 класи (наказ МОН України від 23.10.2017 № 1407):

– програма з хімії для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту);

– програма з хімії для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень).

Програми Всеукраїнського експерименту щодо впровадження в закладах загальної середньої освіти інтегрованого курсу «Природничі науки»

– «Природничі науки» (інтегрований курс). Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти 10-11 класів гуманітарного профілю (проект 1 авторського колективу: Інна Дьоміна, Віктор Задоянний, Сергій Костик);

– «Природничі науки» (інтегрований курс). Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти 10-11 класів (проект 2 авторського колективу під керівництвом Засекіної Т. М.);

– «Природничі науки» (інтегрований курс). Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти 10-11 класів (проект 3 авторського колективу: Дмитро

Шабанов, Олександр Козленко);

– «Природничі науки» (інтегрований курс). Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти 10-11 класів (проект 4 авторського колективу під керівництвом Ільченко В.Р.).

Усі зазначені вище програми розміщені на сайті Міністерства освіти і науки України. – Режим доступу:

<http://bit.ly/2MDHyND>;

<https://goo.gl/fwh2BR>

Програми 2017 року позбавлені розподілу годин за темами, а тому, учителі, складаючи календарно-тематичні плани з хімії, на власний розсуд можуть обирати послідовність розкриття навчального матеріалу в межах окремої теми, але так, щоб не порушувалась логіка його викладу.

Тематика і зміст таких курсів можуть розроблятися вчителем і використовуватися в освітньому процесі після погодження в установленому порядку. Залишаються чинними вимоги щодо використання рекомендованих/схвалених програм варіативної складової, які входять до Типового переліку навчальної літератури і щорічно на початку навчального року розміщуються на офіційних веб-сайтах Міністерства освіти і науки України та Інституту модернізації змісту освіти.

Учителі можуть творчо підходити до реалізації змісту цих програм, ураховуючи кількість годин виділених на вивчення курсу за вибором (факультативу). Окремі розділи програм можуть вивчатися як самостійні курси за вибором або факультативи.

Звертаємо вашу увагу, що тематика і зміст факультативних та спеціальних курсів можуть розроблятися самим вчителем, але дозволяється використовувати їх в освітньому процесі, тільки після схвалення комісією ІМЗО.

Нагадаємо, що в організації навчально-виховного процесу, загальноосвітнім навчальним закладам дозволено використовувати лише програми (інваріативної й варіативної складової) та навчальну літературу з грифом Міністерства освіти і науки України або схвалену відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти. Перелік їх щорічно оновлюється, друкується в інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України, розміщується на сайті Міністерства освіти і науки України (www.mon.gov.ua) та Інституту модернізації змісту освіти (<http://www.imzo.gov.ua/>).

до 2019/2020 навчального року

Наскрізнi змістові лінії формування ключових компетентностей

Засобом інтеграції ключових і загальнопредметних компетентностей є наскрізнi змістові лінії («Екологічна безпека й сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність»), які необхідно враховувати при формуванні шкільного освітнього середовища. Мета наскрізних змістових ліній

– «сфокусувати» увагу й зусилля вчителів-предметників й усього педагогічного колективу на досягненні життєво важливої для учня й суспільства мети – сформованість ключових компетентностей.

Навчання за наскрізними лініями реалізується через:

– організацію навчального середовища;

– зміст предмету «Хімія»;
– зміст спеціальних курсів та факультативів;
– виконання навчальних проектів;
– позакласну навчальну роботу та роботу в гуртках.

Коротка характеристика кожної з наскрізних змістових ліній представлена у таблиці 3.

Характеристика наскрізних змістових ліній

Наскрізна лінія	Коротка характеристика
Екологічна безпека й сталий розвиток	Формування в учнів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь. Проблематика наскрізної лінії реалізується через завдання з реальними даними про використання природних ресурсів, їх збереження та примноження. Аналіз цих даних сприяє розвитку бережливого ставлення до навколишнього середовища, екології, формуванню критичного мислення, вміння вирішувати проблеми, критично оцінювати перспективи розвитку навколишнього середовища і людини. Можливі уроки на відкритому повітрі.
Громадянська відповідальність	Сприяє формуванню відповідального члена громади і суспільства, що розуміє принципи і механізми функціонування суспільства. Ця наскрізна лінія освоюється в основному через колективну діяльність (дослідницькі роботи, роботи в групі, проекти тощо), яка поєднує окремі предмети між собою і розвиває в учнів готовність до співпраці, толерантність щодо різноманітних способів діяльності і думок. Вивчення окремого предмета має викликати в учнів якомога більше позитивних емоцій, а її зміст — бути націленим на виховання порядності, старанності, систематичності, послідовності, посидючості і чесності. Приклад вчителя покликаний зіграти важливу роль у формуванні толерантного ставлення до товаришів, незалежно від рівня навчальних досягнень.
Здоров'я і безпека	Завданням наскрізної лінії є становлення учня як емоційно стійкого члена суспільства, здатного вести здоровий спосіб життя і формувати навколо себе безпечне життєве середовище. Реалізується через завдання з реальними даними про безпеку і охорону здоров'я (текстові завдання, пов'язані з середовищем дорожнього руху, рухом пішоходів і транспортних засобів). Варто звернути увагу на проблеми, пов'язані із ризиками для життя і здоров'я. Вирішення проблем, знайдених з «ага-ефектом», пошук оптимальних методів вирішення і розв'язування задач тощо, здатні викликати в учнів чимало радісних емоцій.
Підприємливість і фінансова грамотність	Наскрізна лінія націлена на розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі, забезпечення кращого розуміння учнями практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо). Ця наскрізна лінія пов'язана з розв'язуванням практичних завдань щодо планування господарської діяльності та реальної оцінки власних можливостей, складання сімейного бюджету, формування економного ставлення до природних ресурсів.

Програмою з хімії передбачено теми уроків, на яких доцільно зосередити увагу саме на розкритті вищезазначених змістових ліній. Рекомендації та додаткові матеріали щодо змістового наповнення цих уроків розміщено

на сайті Інституту модернізації змісту освіти у рубриці «Навчальні програми 5-9 класи. Наскрізнi змістові лінії» (<http://bit.ly/2Zze33j>)

Вивчення інваріативної складової хімії в 7-10 класах

У 2019-2020 н.р. навчальні програми з хімії для 7-10 класів залишаються без змін. Рекомендації щодо особливостей їх вивчення подано у випусках педагогічного вісника «Майбуття» за минулі роки.

Вивчення інваріативної складової хімії в 11 класі

Навчальна програма з хімії для 11 класу закладів загальної середньої освіти розроблена на підставі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392. Програма призначена для навчання хімії на двох рівнях. Перший рівень - рівень стандарту, що передбачає вивчення хімії в кількості 2 год на тиждень. Другий рівень профільний і передбачає вивчення хімії в кількості 6 год на тиждень для класів хімічного, біолого-хімічного, хіміко-технологічного, фізико-хімічного, агрохімічного та інших профілів. Профілізація забезпечується не лише поглибленим вивченням хімії, посиленням міжпредметних зв'язків, а й запровадженням курсів за вибором, зміст яких залежить від конкретного профілю. Профільне навчання хімії передбачає не лише поглиблене засвоєння учнями хімічних понять, законів, теорій, а й широке використання знань із споріднених предметів та дослідницьку діяльність учнів. При цьому особливого значення набуває позакласна робота з хімії. Хімічні гуртки, олімпіади, участь у роботі МАН дають змогу розвивати дослідницькі навички тих учнів, які найбільше цікавляться хімією.

Профільне навчання хімії орієнтує учнів на професії, що потребують використання хімічних знань, у тім числі на інженерні й робітничі професії хімічного та споріднених виробництв, наприклад сталевар, горновий, оператор, апаратник, хімік-технолог, хімік-дослідник, лікар, агроном, агрохімік, лаборант хімічного аналізу, фармацевт, менеджер фірми з виробництва та постачання хімічних реактивів тощо. Саме тому особливістю профільного навчання хімії є обов'язкове проведення навчальних екскурсій на промислові або сільськогосподарські об'єкти (відповідно до профілю).

В 11 класі учні обох рівнів навчання поглиблюють знання із загальної хімії і хімії неорганічних сполук. Так, на рівні стандарту вивчається хімія неметалічних і металічних елементів згідно з будовою їхніх атомів та місцем у періодичній системі хімічних елементів. Послідовно вивчаються фізичні й хімічні властивості найважливіших сполук елементів (з якими учні зустрічаються у побуті, довкіллі), правила поводження з ними, одержання та використання їх.

Тема «Хімія і прогрес людства», якою закінчується курс хімії, має узагальнювальний характер. Розкривається роль хімії у створенні нових матеріалів, розвитку нових напрямів, технологій, розв'язанні продовольчої, сировинної, енергетичної, екологічної проблем. Узагальнюються світоглядні питання щодо місця хімії поміж інших наук про природу.

Завершується вивчення хімії ознайомленням із зеленою хімією як новою філософією сучасного розвитку хімічної індустрії, наукових досліджень та світогляду молодого покоління хіміків. Її завдання – допомогти людству у відборі таких вихідних матеріалів і схем технологічних процесів, які взагалі виключають використання будь-яких шкідливих вихідних речовин або їх утворення в процесі виробництва/використання хімічної продукції.

У профільному рівні першою темою є повторення та поглиблення найважливіших теоретичних питань курсу хімії основної школи, а саме:

а) Будову атома за рахунок розгляду енергії йонізації та спорідненості до електрона, збудженого стану атома, електронної конфігурації атомів елементів IV періоду Періодичної системи, ознайомлення з будовою атомів d-елементів, характеристикою хімічного елемента за його місцем в періодичній системі та будовою атома;

б) Хімічний зв'язок, його типи: йонний, ковалентний, металічний, водневий зв'язки. Обмінний і донорно-акцепторний механізми утворення ковалентного зв'язку, його властивості: насичуваність, напрямленість, кратність, поляризованість;

в) Будова речовин: кристалічний і аморфний стани твердих речовин. Кристалічні ґратки. Залежність фізичних властивостей речовин від їхньої будови; г) Розчини. Процес розчинення речовин, кількісний склад розчинів, а також вивчення нового поняття гідролізу солей у водних розчинах;

д) Валентність і ступінь окиснення. Окисно-відновні реакції. Основні окисники і відновники. Електроліз;

е) Класифікація неорганічних речовин. Генетичні зв'язки між класами неорганічних сполук.

Тема 2 і 3 розглядають неметалічні та металічні елементи, їхні сполуки мають подібне структурування навчального матеріалу, що забезпечує однакову логічну послідовність розгляду всіх груп хімічних елементів за алгоритмом: положення елемента в періодичній системі – будова атома та його характеристики – будова простої речовини та її фізичні й хімічні властивості – склад, будова, фізичні та хімічні властивості найважливіших сполук – поширення у природі та біологічна роль елементів – добування і застосування, вплив елементів та їх сполук на організм людини і довкілля.

Способи промислового виробництва найважливіших неорганічних речовин розглядаються на прикладах добування сульфатної кислоти, амоніаку, чавуну та сталі у відповідних темах, де вивчаються ці сполуки. Розглядаються основні наукові принципи виробництва, а також екологічні проблеми, що з ними пов'язані.

Тема 4 – це узагальнююче повторення найважливіших питань курсу хімії присвячене систематизації та узагальненню знань про органічні й неорганічні речовини на спільній теоретичній основі. Матеріал структурується навколо трьох основних блоків знань – про речовину, хімічну реакцію та роль хімії в житті суспільства.

У структурі програми передбачено розв'язування розрахункових задач, що має суттєве значення для активізації розумової діяльності учнів, свідомого засвоєння матеріалу, підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання з хімії.

Практична частина представлена традиційними рубриками "Розрахункові задачі", "Демонстрації", "Лабораторні досліди", "Практичні роботи", а також новою рубрикою «Навчальні проекти».

У профільному навчанні хімії неабиякого значення набуває саморозвиток і самоосвіта учнів. Цьому сприяє збільшення у навчанні частки самостійної роботи учнів, у тім числі з комп'ютером та іншими джерелами інформації, виконання навчальних проектів, досліджень тощо.

Предметна компетентність означена такими компонентами: знаннями (пізнавальним), діяльним (поведінковим) і ціннісним (мотиваційним). Змістове наповнення цих компонентів розкрито в рубриці програми «Очікувані результати навчання».

Перелік очікуваних результатів навчання – орієнтир вчителя на досягнення мети освітнього процесу на відповідному змісті зазначених тем програми, що полегшить планування цілей і завдань уроків, дасть змогу виробити адекватні методичні підходи до проведення навчальних занять, поточного й тематичного оцінювання.

Отже, основним завданням кожного уроку має стати досягнення певного результату навчання, тобто набуття, формування чи розвиток учнем визначених навчальною програмою умінь, навичок, ставлень, цінностей, зазначених у лівій частині таблиці. А відтак мають змінитися підходи до конструювання і проведення навчальних занять. Від трансляції готових знань учитель має перейти до методик, які дозволяють учням самостійно добувати знання у ході навчальної діяльності; формувати уміння їх застосовувати у різних ситуаціях, генерувати і продукувати ідеї або нові знання; висловлювати власну точку зору щодо певних процесів чи явищ тощо.

Відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 №№ 405, № 408 «Про затвердження типових освітніх програм закладів загальної середньої освіти» змінено та доповнено форми організації освітнього процесу (табл. 4, 5).

до 2019/2020 навчального року

Форми організації освітнього процесу з хімії та їх особливості

Форми організації	Особливості
Урок	Типи уроків формування компетентностей; розвитку компетентностей; перевірки та/або оцінювання досягнення компетентностей; корекції основних компетентностей; комбінований урок
Навчально-практичне заняття	поєднує виконання різних практичних вправ, експериментальних робіт відповідно до змісту предмета; менш регламентоване та має акцент на більшу самостійність учнів
Практичне заняття	учням надається можливість застосовувати отримані ними знання у практичній діяльності та прозивувати за виконану роботу
Практикум	виконання експериментально-практичних робіт
Експерсії (оглядова експерсія)	припускає цілеспрямоване ознайомлення учнів з об'єктами та спостереження процесів з метою відновити та систематизувати раніше отримані знання, а також показати учням практичне застосування знань, отриманих при вивченні змісту окремих предметів
Уроки-семінари	передбачає більш високий ступінь концентрації навчального матеріалу, вимагає від учнів серйозної самостійної роботи з додатковою літературою, читання додаткового джерела, порівняння матеріалів, підбору цікавих фактів

Форми організації освітнього процесу з хімії та їх особливості

Форми організації	Особливості
Залік	Проводиться для перевірки якості засвоєння учнями змісту предметів, досягнення компетентностей
Співбесіда	Індивідуальна бесіда, що проводиться з метою з'ясування рівня досягнення компетентностей
Контрольне навчально-практичне заняття	Учні одержують конкретні завдання, з виконання яких звітують перед вчителем

Виходячи з можливостей кабінету хімії та беручи до уваги токсичність речовин і правила безпеки, учитель на свій розсуд може доповнити хімічний експеримент, як демонстраційний, так і лабораторний. Окрім цього, частину демонстрацій можна здійснювати, використовуючи 3D-моделювання або віртуальне експериментування. Також 19 червня 2019 року Кабінетом Міністрів України прийнято зміни до Порядку використання прекурсорів:

- Спрощується система обліку, зберігання та видачі прекурсорів: ці функції замість керівника закладу покладаються на визначену матеріально відповідальну особу та комісію з контролю за обігом прекурсорів.

- Для забезпечення контролю за обігом прекурсорів у закладі освіти, науковій установі створюється спеціальна комісія з трьох осіб на чолі з заступником керівника закладу, наукової установи або керівника підрозділу.

- Надається можливість зберігати прекурсори в лабораторіях та спеціалізованих приміщеннях закладів освіти, наукових установ в обсягах семестрової/піврічної потреби в них. Це має бути окреме при-

міщення, обладнане відповідно до вимог МВС.

- Керівники підрозділів зможуть формувати замовлення на прекурсори на підставі семестрової/піврічної потреби в них. На основі цих замовлень матеріально відповідальна особа видаватиме прекурсори для проведення демонстраційних, лабораторних і практичних робіт.

Учитель може залежно від умов розподіляти час на вивчення окремих тем, а також обґрунтовано змінювати послідовність вивчення окремих питань у межах навчальної теми.

Учитель має право на свій розсуд вирішувати, як виконати той чи інший експеримент. Окремі демонстрації можна виконувати як лабораторні дослідження, а лабораторні дослідження – як практичні роботи, але не навпаки. Деякі дослідження можна замінювати доступнішими в умовах конкретної школи.

Окремі години відводять для тематичного оцінювання та аналізу його результатів і коригування знань, а також для проведення навчальних екскурсій.

В основі організації освітнього процесу мають бути компетентнісний, діяльнісний і особистісно зорієнтований підходи, заде-

кларовані у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти. Лише тоді можна говорити про розвиток особистості, яка не тільки володіє знаннями, а й здатна нестандартно й самостійно діяти у різноманітних життєвих ситуаціях, застосовуючи власні знання й досвід.

Саме тому сучасний вчитель має володіти проблемно-пошуковими, евристичними, інтерактивними методами навчання, активно використовувати навчальне проектування і моделювання, які дозволяють активізувати процес пізнання й осмислення нового, набувати учнями комунікативних навичок та здатності співпрацювати у групах, виконуючи різні соціальні ролі; розширювати коло спілкування друзей, формувати уміння толерантного сприйняття різних точок зору на одну проблему та способи її вирішення; користуватися дослідницькими прийомами, самостійно добувати нові знання, критично оцінюючи інформацію, отриману з різних джерел, зокрема й хімічну.

Формування предметної і ключових компетентностей неможливе без створення банку компетентнісно-орієнтованих навчальних завдань – це завдання інтегрованого змісту, які моделюють певну практичну чи життєву ситуацію і спонукатимуть учнів до порівняння різних речовин і явищ, визначення ознак, характерних для речовин і хімічних процесів, установлення причинно-наслідкових зв'язків; формування висновків і узагальнень; пошуку альтернативних способів розв'язування проблеми; прогнозування властивостей сполук.

У процесі навчання хімії учень має також набути певних навичок щодо розв'язування розрахункових задач. Тому, серед завдань діагностичного чи тематичного оцінювання обов'язково мають бути певні навчальні завдання, у ході розв'язування яких передбачено виконання тих чи інших розрахунків.

Організацією Об'єднаних націй 2019/2020 рік оголошено Міжнародним роком Періодичної таблиці хімічних елементів (YPT2019) на відзнаку 150-ї річниці створення цієї таблиці Дмитром Менделєєвим 1869 року (<http://bit.ly/2MJo7TE>). З експозицією серії постерів різними мовами, включно з українською, які відображають важливу роль хімії у нашому житті, історію відкриття, поширення в природі та використання елементів Періодичної таблиці та їхніх сполук, можна ознайомитись за посиланням: <http://www.elementsinyourlife.org>.

Відповідно до графіку проведення всеукраїнського конкурсу «Учитель року» у 2019/2020 навчальному році проводитиметься конкурс у номінації «Хімія».

Звертаємо увагу, що наказом Міністерства освіти і науки України від 26.06.2018 № 696 затверджено програми (<https://cutt.ly/TtEFP0>), за якими починаючи з 2020 року буде проводитися зовнішнє незалежне оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти.

Галина ДУБКОВЕЦЬКА,
методист хімії ХОІППО.

Про викладання предметів художньо-естетичного циклу в 2019/2020 н.р.

У 2019/2020 н.р. загальну мистецьку освіту у 1-2 х класах в основній школі учні опануватимуть за Типовою освітньою програмою О.Я.Савченко та Типовою освітньою програмою Р.Б.Шияна. У 3-4 класах – за навчальними програмами: «Мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Музичне мистецтво»(оновлені).

Зміст мистецької освітньої галузі може реалізовуватися як через інтегрований курс «Мистецтво», так і через окремі предмети за видами мистецтва: образотворче мистецтво і музичне мистецтво. Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки кадрового складу педагогічних працівників школи та погоджується педагогічною радою.

Нова українська школа приділяє вагомому увагу розвитку творчості (креативності) та емоційного інтелекту – якостей особистості, необхідних їй упродовж життя (за даними висновків світових експертів) та визначених Законом України «Про освіту» (ст. 12), якостей, що активно розвиваються у процесі різних видів мистецької діяльності – спів, малювання, гра на дитячих музичних інструментах, імпровізація, інсценізація, активне сприймання творів мистецтва для розуміння їх впливу на людину. Саме тому в Державному стандарті початкової освіти та Типових освітніх програмах (мистецька освітня галузь) зроблено акцент на формування в межах цієї освітньої галузі таких мистецьких умінь, які б ефективно сприяли розвитку дитячої творчості, творчому та особистісному самовираженню, активному (діяльнісному) збагаченню емоційного досвіду.

Провідними видами діяльності відповідно до змістових ліній програми є художньо-творча діяльність, пізнання мистецтва та комунікація через мистецтво, у процесі яких відбувається формування і розвиток предметних мистецьких компетентностей.

Художньо-творча діяльність реалізується у формуванні виконавських умінь та навичок з різних

видів мистецтва, зокрема: через опанування графічних, живописних, декоративних технік, знайомство з основами композиції, кольорознавства, ліплення тощо (з образотворчого мистецтва); розвиток ритмічного чуття, вокальних та хорових (з музичного мистецтва), акторських та елементарних танцювальних умінь тощо. Велике значення упродовж першого циклу навчання має надаватися розвитку ритмічного чуття, імпровізаціям, різного роду експериментам (наприклад, з кольорами, звуками), а також підтримці дитячих ідей та ініціатив у прикрашанні, естетизації навколишнього середовища, що значно розширює можливості дітей у власному творчому вияві – художньому самовираженні. Окрім того, важливо привчати дітей не тільки творити і самовиражатися, але й презентувати результати власної творчості, брати участь у шкільних мистецьких заходах (концертах, виставках, інсценізаціях тощо), а з часом виявляти ініціативу їх створення, спілкуватися з друзями та знайомими на мистецькі теми.

Пізнання мистецтва відбувається також через активне сприймання творів різних видів мистецтва та знайомство з особливостями їхньої художньо-образної мови. Звертаємо увагу, що пізнання мови мистецтва (зокрема нотної грамоти) має відбуватися в ігровій формі і тільки в контексті її практичного застосування: наприклад, під час виконання невеликих вокальних поспівок чи відтворення ритмічних послідовностей.

З першого дня спілкування з мистецтвом дітей слід привчати уважно (щоуроку) слухати і споглядати твори мистецтва, виявляти та висловлювати власні враження, шукати зміст, розуміти, яким чином він розкривається (через характеристику художньої мови). Водночас, у процесі обговорення творів мистецтва не слід вдаватися до суто мистецтвознавчого аналізу, а застосовувати різні методичні прийоми та методи для зацікавлення учнів та їх занурення у зміст твору. Системно і

послідовно дітей потрібно привчати визначати, описувати емоційні стани, викликані почутим, побаченим, формувати культуру емоційного сприймання й реагування на твір мистецтва.

Зазначаємо, що якісну реалізацію завдань мистецької освітньої галузі можуть здійснювати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою.

Відповідно обох діючих програм видано сім підручників «Мистецтво.1 кл.» та вісім підручників «Мистецтво.2 кл.». Всі вони придатні для викладання як одним вчителем (інтегрований курс «Мистецтво»), так і двома («Музичне мистецтво» та «Образотворче мистецтво»). Авторами додатково розроблені навчально-методичні комплекси: примірне календарне планування, зошит-альбом для учнів, зошит для вчителя, електронний підручник.

У 2019/2020 навчальному році загальну мистецьку освіту в основній школі учні опануватимуть за програмою для загальноосвітніх навчальних закладів «Мистецтво. 5-9 класи» (авт. Л. Масол та ін., оновлена), затвердженою наказом МОН України від 07.06.2017 № 804 «Про оновлені навчальні програми для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів», яка реалізується за рахунок годин, визначених типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня (наказ МОН від 03.04.2012 № 409, зі змінами, внесеними наказами МОН від 29.05.2014 № 664, від 12.12.2014 № 1465, від 07.08.2015 № 855). Вона вміщує три блоки: «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво» або інтегрований курс «Мистецтво». Цілісна структура програми передбачає наскрізний тематизм та логіку побудови змісту за роками навчання від 5 до 9 класу.

Мистецька освіта учнів 10-11-х класів здійснюватиметься за навчальною програмою «Мистецтво» (рівень стандарту, профільний рівень) (наказ МОН від 20.04.2018

до 2019/2020 навчального року

№ 408 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступенів»).

Реалізація змісту освіти у 10 класі на рівні стандарту здійснюватиметься через базові та вибірково-обов'язкові предмети. До вибірково-обов'язкових належать навчальні предмети «Мистецтво» (освітня галузь «Мистецтво») та «Інформатика» й «Технології» (освітня галузь «Технології»). З них учень (учениця) має обрати два предмети, які він (вона) обов'язково опануватиме впродовж навчання у старшій школі: один - в 10-му, інший - в 11-му класі, або одночасно два предмети в 10 і 11 класах (у такому разі години, передбачені на вибірково-обов'язкові предмети, діляться між двома обраними предметами).

За умови вибору учнем (ученицею) навчального предмету «Мистецтво» для вивчення у старшій школі (рівень стандарту), його годинний розподіл розраховується таким чином: 10 (або 11) клас – 3 години на тиждень; або 10-11 клас – по 1,5 (2+1, 1+2) години на тиждень відповідно у кожному навчальному році.

Профільне навчання у старшій школі передбачає можливість вивчення профільних предметів з різних освітніх галузей. Профіль формується закладом освіти з урахуванням можливостей забезпечення його якісної реалізації. У закладах загальної середньої освіти, що обрали мистецький профіль, навчальний предмет «Мистецтво» є профільним з відповідним годинним навантаженням: 5 годин у 10-му класі, 5 годин – в 11-му класі.

У програмах «Мистецтво. 10-11 кл.» окреслено сутність предметних мистецьких (музична, образотворча, хореографічна, театральна, екранна) та міжпредметних естетичних компетентностей, які формуються під час опанування учнями різних видів мистецтва. Визначено компоненти компетентностей – знаннєвий, діяльнісний, ціннісний, - відповідно до яких згруповано розділ програми «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів».

Можливість мистецтва щодо формування ключових компетентностей подано як систему умінь і ставлень. Важливість формування ключових компетентностей є незаперечною, і тому педагог має системно приділяти увагу їх формуванню, але застосовувати свій мето-

дичний інструментарій педагогічно доцільно тільки у контексті реалізації завдань предмета «Мистецтво».

З метою інтеграції навчальних предметів і предметних циклів, формування ключових та міжпредметних компетентностей у зміст навчальних програм введено наскрізні змістові лінії - соціально значущі надпредметні теми, які сприятимуть формуванню в учнів уявлення про суспільство в цілому, розвиватимуть здатність застосовувати отримані знання у різних ситуаціях: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність». Реалізація змісту наскрізних змістових ліній має бути педагогічно коректною і доцільною та втілюватися тільки через відповідні мистецькі трактування, приклади і методи навчання. Особливості їх реалізації зазначено у пояснювальних записках до програм.

Зміст програми рівня стандарту репрезентує складову цілісної моделі загальної мистецької освіти за Концепцією Л. Масол. Вона розкриває можливість ознайомлення дитини зі світом мистецтва через провідні засади, притаманні різним видам мистецтва: мова мистецтва (початкова школа); жанри та стилі мистецтва (основна школа), культура та мистецтво світу (старша школа).

Програма рівню стандарту реалізує вимоги державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (культурологічна змістова лінія освітньої галузі «Мистецтво»). Тематична структура програми розкриває особливості мистецтва культурних регіонів світу, визначених ЮНЕСКО: африканського, американського, далекосхідного, індійського, арабо-мусульманського, європейського (в тому числі, мистецтва України як невід'ємної складової європейського мистецтва).

При цьому навчальна програма дає можливість вчителю, орієнтуючись на вимоги та тематику, самостійно визначати обсяг годин на вивчення окремої теми, поурочний розподіл опанування кожної теми навчальної програми, за необхідності - змінювати порядок вивчення тем у межах навчального року.

Найважливішим у викладанні мистецтва у 10 класі можна зазначити:

- Добір творів мистецтва (програма передбачає творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, поурочного розподілу, добору навчального художнього матеріалу);

- Варіативність художнього змісту (кожен учитель має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та виконання учнями, орієнтуючись на навчальну тематику, критерій їх високої художньої якості, репрезентативність художньо-регіональної специфіки, цікавість для учнів і відповідність їх віку);

- Виконання учнями художньо-практичних завдань, враховуючи програмні вимоги, інтереси й потреби учнів цього віку. Пізнання мистецтва через сприймання, інтерпретацію і оцінювання художніх творів з акцентом на культурологічний контекст та творче самовираження здобувача освіти, що реалізується через виконання мистецьких проєктів (індивідуальних, колективних) та задоволення потреб учнів у співі, образотворчій діяльності, конструюванні, фото- та відеозйомці тощо, що сприятиме активному формуванню компетентностей, визначених навчальною програмою.

Важливо у курсі «Мистецтво» у старшій школі збалансувати різні види діяльності учнів, зосередивши увагу на видах мистецтва, їх специфічних унікальних особливостях, які презентують саме той чи інший культурний регіон світу. Необхідно передбачити час для виконання учнями практичних робіт з образотворчої діяльності, вокальної роботи; для презентації результатів самостійної пошукової чи творчої діяльності школярів; здійснення віртуальних екскурсій тощо, адже саме художньо-творча діяльність учнів мотивує підлітків до самовираження та реалізації їх потреб та нових ідей у соціумі.

Опанування художнього змісту навчального предмета має здійснюватися у тісному взаємозв'язку традиційних методів навчання (словесних, наочних, діяльнісних) з проблемними, евристичними методами, комп'ютерними технологіями та інтегративними технологіями, методами і прийомами стимулювання асоціативно-образного мислення, виявленням міжвидових мистецьких аналогій, порівнянь тощо, що зумовлено спільним тематизмом, який об'єднує навчальний матеріал

до 2019/2020 навчального року

різних видів мистецтва.

Для реалізації ідей профільного навчання та надання можливостей вибору учнями улюбленого виду діяльності запроваджена програма «Мистецтво. 10-11 класи. Профільний рівень». Вона має дві складові: пізнавальну (2 години на тиждень), що реалізує вимоги культурологічної змістової лінії державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти і є обов'язковою для опанування усіма учнями, та художньо-практичну (3 години на тиждень), що репрезентована варіативними модулями, спрямованими на формування умінь з обраного(-их) виду(-ів) мистецької діяльності. Тематична структура та зміст пізнавальної складової програми є аналогічною навчальній програмі «Мистецтво. 10-11 класи. Рівень стандарту» і реалізується відповідно до рекомендацій, означених вище.

Художньо-практична складова вміщує варіативні модулі, які дають можливість навчальному закладу згідно з потребами й інтересами учнів, умовами, кадровим та матеріально-технічним забезпеченням обрати вид (види) мистецької діяльності для поглибленого опанування учнями його змісту, набуття ними умінь та навичок з обраного(их) виду(ів) діяльності. Зміст модуля(-ів) може бути не синхронізований зі змістом пізнавальної складової, а спрямований безпосередньо на опанування учнями певних мистецьких умінь і навичок.

Упродовж навчання в старшій школі (10-11 класи) учні можуть опанувати зміст декількох модулів. Мінімальний час навчання за одним модулем - 1 семестр. З-поміж запропонованих модулів: спів (сольний, ансамблевий, хорівий), музичний інструмент (бандура, гітара, баян тощо/ ансамбль, оркестр), графіка, комп'ютерна графіка, живопис, скульптура, декоративно-прикладне мистецтво, основи дизайну, хореографія (класична, народна, бальна, сучасна – за вибором), театральне мистецтво, фотомистецтво, мистецтво кіно, мистецтво театру і кіно (проектна діяльність), мистецтво рідного краю.

Запропонований програмою зміст та очікувані результати дає можливість вчителю самостійно складати детальний календарно-

тематичний план з урахуванням вимог навчальної програми (модуля) та обраної тривалості реалізації модуля (1, 2, 3, 4 семестри), його художньо-змістове і практичне наповнення; обирати найбільш ефективні форми організації навчального процесу, технології та методики для формування умінь з обраного виду мистецької діяльності.

Система оцінювання результатів навчання в мистецькій освітній галузі ґрунтується на позитивному ставленні до кожного учня (учениці). Оцінюється не рівень недоліків і прорахунків, а рівень прогресу особистісних досягнень, тому критерієм перевірки та оцінювання результатів мистецької освіти є динаміка особистісного розвитку учня (учениці). Безперечно, певну роль у мистецькій сфері відіграють спеціальні художні здібності (музичний слух, вокальні дані, відчуття ритму, кольору, пропорцій, симультанне образне сприймання тощо), які можуть впливати на освітні результати учнів. Проте для створення об'єктивності системи оцінювання, перевірка має інтегрувати з одного боку досягнення учнів у різних видах діяльності відповідно до показників успішності, визначених освітньою програмою («Очікувані результати навчання здобувачів освіти»), з іншого - їх ставлення до мистецької діяльності, активність та ініціативність, що дасть можливість ефективніше відслідковувати особистісний зріст учня (учениці), оцінити його (її) роботу в освітній діяльності і саморозвитку.

До основних видів оцінювання належать: поточне, тематичне та підсумкове (семестрове і річне). Додатковими засобами стимулювання пізнавальної активності учнів є самооцінка та оцінювання результатів спільної діяльності за попередньо визначеними критеріями, художньо-творче самовираження, які мають бути збалансованими між собою.

Навчальна та методична література з предметів художньо-естетичного циклу зазначена у Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, що розміщені на офіційному сайті МОН. Реалізації змісту освітньої галузі «Мистецтво» в шкільному навчально-виховному процесі сприяють провідні фахові

видання та інтернет-ресурси:

- Науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта» (Київ. «Педагогічна думка»). Виходить чотири рази на рік. Висвітлює проблеми теорії та історії мистецької освіти, теорії та методики виховання, методики викладання музики та образотворчого мистецтва. Друкує нові навчальні програми, інформаційні матеріали, методичні рекомендації, розробки, нотні додатки. З червня 2019 року можна здійснювати підписку на електронні видання журналу.

- Науково-методичний журнал «Мистецтво в школі» (Харків. ВГ «Основа»). Виходить раз на місяць. Містить поради науковців та психологів, конспекти уроків, нотний матеріал, статті з досвіду роботи, сценарії творчих заходів, повнокольорові вкладки з науково-дидактичними матеріалами.

- Всеукраїнський освітньо-мистецький часопис-посібник «АРТ клас». Часопис друкує творчі роботи учасників Міжнародного конкурсу дитячої творчості «Золотий мольберт», оригінальні методики талановитих педагогів художніх шкіл та студій з питань розвитку творчого мислення дітей та молоді.

- Музейний простір України <http://prostir.museum.ua/posts/type/news>
- Національний художній музей України

- <http://namu.kiev.ua/>
- Музей театального, музичного і кіномистецтва <http://www.tmf-museum.kiev.ua/>
- Український центр народної культури «Музей Івана Гончара» <http://honchar.org.ua/>
- Національний музей українського народного декоративного мистецтва

- <http://www.mundm.kiev.ua/>
- Art of Ukraine – сучасне мистецтво українських художників <http://www.artofukraine.com/artists/>
- Українська автентична музика <http://www.folk.org.ua/>
- Відкрита група вчителів художньо-естетичних дисциплін «Збережемо галузь «Мистецтво» в школі» <https://www.facebook.com/>

Ангела МАХМУТОВА,
методист художньо-естетичних
дисциплін НМЦ виховної роботи
та позашкільної освіти ХОІППО.

до 2019/2020 навчального року

Про викладання інформатики у 2019/2020 н.р.

У 2019/2020 н.р. вивчення інформатики основній та старшій школі закладів загальної середньої освіти здійснюватиметься за навчальними програмами:

Класи (рівні)	Рік затвердження програми	Посилання
Основна школа (5-9 класи)		
5-8	2017	http://bit.ly/2MNkITE
9	2015	http://bit.ly/2T9dv1p
Поглиблене вивчення інформатики		
8-9	2016	http://bit.ly/2GRGe5Y
Старша школа (10-11 класи)		
Рівень стандарту	2017	http://bit.ly/2yF4Bzq
Профільний рівень		http://bit.ly/2OFWf7

Для 5-7 класів залишаються дійсними рекомендації Міністерства освіти і науки України, поданими у листах № 1/9-436 від 09 серпня 2017 року та № 1/9-415 від 03 липня 2018 року. Для викладання інформатики у 6 класі пропонуємо матеріали авторських колективів підручників, які цьогоріч отримали гриф МОНУ <https://bitly.su/kihH52xD>, та запис вебінару <http://bit.ly/2ZAhvKN> від 2 травня 2019 року.

У 8 класі вперше буде здійснюватися навчання за програмою з інформатики для учнів 5-9 класів, які вивчали інформатику з 2 класу. Головним завданням курсу є повноцінне формування ключових та предметних ІТ-компетентностей та понятійного апарату, достатнього для їх набуття. Для цього рекомендується використовувати повнофункціональні, а не імітаційні, програмні засоби та середовища.

У 8 класі вивчаються наступні розділи програми:

- Кодування даних та апаратне забезпечення;
- Опрацювання текстових даних;
- Створення та публікація веб-ресурсів;
- Опрацювання мультимедійних об'єктів;
- Алгоритми та програми.

Порівняльна таблиця розділів програми з інформатики для 8 класу 2015 та 2017 років розміщена за посиланням <http://bit.ly/33cJG4O> (слайди 5-11). Зокрема, у розділі "Кодування даних" вивчається кодування як тексту, так і

графічних даних. Розділ "Програмне забезпечення комп'ютера" перенесено до 9 класу. Теми "Створення, редагування та форматування списків, таблиць, колонок, символів, формул в текстовому документі. Недруковані знаки. Створення, редагування та форматування графічних об'єктів у текстовому документі" розділу "Опрацювання текстових даних" вже вивчалися у 5 класі. Акцентовано увагу на темах "Пошук та заміна фрагментів тексту" та "Спільна робота з текстовими документами". Під час вивчення спільної роботи з текстовими документами передбачається використання хмарних сервісів.

У розділі "Створення та публікація веб-ресурсів" під час вибору автоматизованих засобів для створення та публікації веб-ресурсів рекомендуємо скористатись відеолекцією Антоніни Букач "Інструкція щодо створення сайту-портфоліо за допомогою нових Сайтів Google" <http://bit.ly/2YNrpaI>. Робота з сайтами Google дозволяє організувати як самостійну, так і спільну роботу учнів, зокрема, проектну діяльність. Це забезпечується через визначення різних рівнів доступу до сайту (рівень читача, редактора або власника).

У розділі "Опрацювання мультимедійних об'єктів" ґрунтовно вивчаються поняття "мультимедіа", а також кодування аудіо- та відеоданих.

Зазнав змін і розділ "Алгоритми та програми", який раніше мав назву "Основи подійно- та об'єктно-орієнтованого програмування", вилучено теми, пов'язані з відображенням базових графічних примітивів та зображень. Тут звертається увага на правила складання та запису виразів та структуру програм, пошук найбільшого чи найменшого значень серед декількох величин.

Зауважимо, що від учнів не вимагається усвідомлювати парадигму об'єктно-орієнтованого програмування в усій її повноті. Навчальна програма орієнтована фактично на пропедевтику об'єктно-орієнтованого програмування, на засвоєння та практичне застосування лише таких концепцій, як програмний об'єкт, його властивості та методи. Вивчення поняття класу об'єктів навчальною програмою не вимагається, однак є рекомендованим, оскільки це також одна з найбільш фундаментальних складових об'єктно-орієнтованого підходу в програмуванні. Також не вимагається, щоб усі розроблювані учнями програми мали графічний інтерфейс користувача, хоча такий підхід цілком можливий.

Щодо порядку вивчення матеріалу в темі «Алгоритми та програми», то рекомендуємо починати з навчання засад об'єктно-орієнтованого програмування, а задачі, розв'язання яких спрямоване на здобуття інших компетенцій, наприклад «використання усіх базових алгоритмічних структур, змінних та констант» добирати так, щоб під час їх розв'язання використовувалися об'єктні засоби.

Основною вимогою до вибору мови програмування у 8 класі є підтримка в ній базових концепцій об'єктно-орієнтованого програмування. Цій вимозі задовольняють такі мови, як Object Pascal, Visual Basic, Python, Java, C#, C++ тощо. Рекомендовано використовувати такі середовища програмування, як Lazarus, Visual Studio (безкоштовна версія Community Edition), IDLE for Python та ін. Для створення програм з графічним інтерфейсом користувача на Python існує 3 вільнопоширювані кросплатформні бібліотеки: PyQt, WxPython і Tkinter. Усі 3 бібліотеки можна використовувати в будь-яких середовищах розробки для Python, зокрема у найпростішому Python IDLE.

Для вчителів, які обрали у 8 класі викладання мови програмування Python, рекомендуємо скористатись фрагментом вебінару, який проходив 6 червня <http://aconnect.hoiippo.km.ua:8080/r4j213snz0d/>, де продемонстровано, як створювати програми з графічним інтерфейсом на Python за допомогою бібліотеки Tkinter (майстер-клас Мулик Вікторії Вікторівни, вчителя інформатики Кам'янець-Подільської спеціалізованої загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №5 з поглибленим вивченням інформатики, вчителя-методиста, "Реалізація теми "Алгоритми і програми" на прикладі мови програмування Python у курсі інформатики 8 класу").

Розділ "Технології опрацювання числових даних у середовищі табличного процесора" перенесено до 9 класу. Компетентнісні і проектні завдання використовуються впродовж року, необхідність таких форм роботи визначається вчителем. Рекомендуємо до використання оновлений збірник компетентнісних задач з інформатики з використанням табличного процесора (автори - слухачі курсів підвищення кваліфікації вчителів інформатики) <https://bitly.su/p7lt5>.

Звертаємо також увагу, що з 8 класу відбувається зміна змісту наскрізних змістових ліній, розміщених у програмі, затвердженій 2017 року.

до 2019/2020 навчального року

Наскрізна лінія	8–9 класи
Екологічна безпека та сталий розвиток	Проведення досліджень та розв'язання проектних задач на тему охорони довкілля з використанням засобів обробки текстової, табличної та графічної інформації. Уміння оцінювати та опанувати нові технології як засіб саморозвитку. Створення персонального освітньо-комунікаційного середовища для навчання протягом життя, саморозвитку та самореалізації себе як члена соціуму
Громадянська відповідальність	Формування здатності вести дискусію та відстоювати свою позицію щодо актуальних питань функціонування громадянського суспільства, пов'язаних зі сферою ІТ, наприклад, про рівний доступ та цифрову нерівність, віртуальний світ, штучний інтелект, ІТ-юриспруденцію, авторське право на інформаційний продукт, кібербезпеку. Знання й дотримання законів щодо захисту даних, усвідомлення відповідальності за їх порушення
Здоров'я і безпека	Навчання плануванню власного часу, діяльність і відпочинок з використанням інформаційних технологій. Формування ставлення до проблем та наслідків комп'ютерної залежності, уміння її уникати та мінімізувати негативний вплив комп'ютерних технологій на власне здоров'я. Уміння захищати себе і комп'ютерні пристрої від ІТ-загроз. Навчання методам захисту власних інформаційних продуктів, наприклад через використання сеансів користувача, надійних паролів тощо
Підприємливість та фінансова грамотність	Здатність генерувати та реалізовувати ідеї з використанням ІТ. Знання основ підприємництва в ІТ-сфері. Розуміння ролі інтернет-технологій як засобу маркетингу та підприємницької діяльності. Використання електронних таблиць для фінансових розрахунків

9 класи навчаються за програмою 2015 року, для них залишаються чинними методичні рекомендації 2018 року (лист МОН від 03.07.2018 № 1/9-415).

У 9 класі завершується вивчення курсу інформатики в основній школі. Тому значну увагу слід приділяти узагальненню й повторенню матеріалу, повноцінному й цілісному формуванню ІТ-компетентностей. Так, теми «Інформаційні технології у суспільстві» та «Основи інформаційної безпеки» завершують змістову лінію «Інформація, інформаційні процеси, системи, технології». Хоча певний матеріал із цих тем, такий як «інформаційні процеси та системи», «апаратне та програмне забезпечення інформаційної системи», учні вже вивчали у попередніх класах, у 9 класі його слід пройти на глибшому рівні, з урахуванням того, що у 8 класі вивчалися основні поняття кодування інформації та вимірювання довжини двійкових повідомлень. Також особливу увагу у згаданих темах слід приділити суспільному значенню інформаційних технологій, етичним і правовим аспектам спільного використання інформаційних продуктів.

Загалом, спільне використання інформаційних систем і продуктів є наскрізною лінією в 9 класі, що роз-

кривається в темах «Комп'ютерні презентації» (через демонстрацію презентації перед аудиторією і її спільне обговорення), «Комп'ютерне моделювання» (наприклад, колективне складання карт знань, до прикладу, засобами онлайнових інтелект-карт <https://coggle.it/>) та «Створення персонального навчального середовища» (елемент середовища колективної взаємодії в мережі Інтернет).

У разі спільного використання інформаційних систем і продуктів важливим є вміння грамотно й переконливо подати інформацію, виховання якого є іншою наскрізною лінією курсу в 9 класі, що розкривається в темах «Комп'ютерні презентації», «Комп'ютерні публікації» та «Комп'ютерна графіка. Векторний графічний редактор». Оскільки в комп'ютерних презентаціях і публікаціях використовуються векторні графічні об'єкти, то, за бажанням вчителя, тему «Комп'ютерна графіка. Векторний графічний редактор» можна вивчати до презентацій і публікацій.

Темою «Табличні величини та алгоритми їх опрацювання» завершується вивчення змістової лінії основ алгоритмізації та програмування в основній школі. Йдеться про алгоритми роботи з масивами чи аналогічними структурами даних. Ще до початку вивчення теми

учні повинні розуміти призначення цих алгоритмів та вміти застосовувати їх до розв'язання задач, оскільки цей матеріал вивчався в темі «Технології опрацювання числових даних у середовищі табличного процесора» у 8 класі. На ці знання потрібно спиратися та актуалізувати їх. Вдалим методичним прийомом може бути також розгляд рядка чи стовпця електронної таблиці як прикладу однорівневого масиву. Отже, вивчення даної теми полягає в розкритті та програмуванні змісту алгоритмів, які учні вже вміють застосовувати в іншому програмному середовищі. Це стосується і такого матеріалу, як «Візуалізація елементів табличної величини за допомогою графічних примітивів», що передбачає побудову графіка чи гістограми програмним шляхом. Що стосується введення та виведення табличних величин, то, хоча в навчальній програмі пропонується застосовувати для цього багаторядкове текстове поле, вчитель може вибрати й інші засоби, якщо це буде доцільним з огляду на особливості мови та середовища програмування.

Викладання інформатики у старшій школі висвітлено у матеріалах спецвипуску газети «Майбуття».

Звертаємо увагу, що НМЦ викладання інформатики, ІКТ і ДН і надалі проводитиме роботу з організації прологнованих дистанційних тренінгів, які будуть розміщуватись на Youtube-каналі Хмельницького ОІППО <http://bit.ly/2ZBoymD> у списках відтворення «Тренінги», окремий список відтворення буде створено для вебінарів, які проводить центр. Тому рекомендуємо вчителям підписатись на канал інституту.

Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в основній і старшій школі закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою розміщені за посиланням <https://goo.gl/93BNko> (з листа МОН України "Про переліки навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання у закладах освіти у 2019/2020 навчальному році" <https://drive.google.com/file/d/0B3GWrzARFojMSy1MLWZPdWVYM3U0YtZfWI9VdUx5Y1BoZFU0/view>). Окрім цього, звертаємо увагу на те, що вказані переліки постійно доповнюватимуться новими назвами навчально-методичних посібників та оновлюватимуться з урахуванням терміну дії грифів і будуть доступні для ознайомлення в режимі онлайн.

до 2019/2020 навчального року

Організація діяльності на уроках інформатики

Умови навчання повинні забезпечувати ефективно засвоєння учнями матеріалу навчальної програми та відповідати вимогам щодо безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу, наведеним в Державних санітарних правилах і нормах влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу ДСанПІН 5.5.2.008-01, Правилах пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України, затверджених наказом МОН від 15.08.2016 № 974, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 08.09.2016 за № 1229/29359, та Правилах безпеки під час навчання в кабінетах інформатики навчальних закладів системи загальної середньої освіти, затверджених наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 16.03.2004 № 81, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 17.05.2004 за № 620/9219.

Відповідно до листа МОН від 17.07.2013 № 1/9-497 «Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань створення безпечних умов для роботи у кабінетах інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій загальноосвітніх навчальних закладів» щороку перед початком роботи учнів у кабінеті інформатики учитель проводить первинний інструктаж з безпеки життєдіяльності, який знайомить учнів з правилами поведінки в кабінеті інформатики.

Пропонуємо до використання в роботі:

матеріали до викладання вибірових модулів вчителів області:

- модуль «Веб-технології»: <https://bitly.su/melNHS> (Гульчак Інна Василівна, вчитель інформатики Ізяславського навчально-виховного комплексу №2);
- модуль «Графічний дизайн» <https://bitly.su/H8wPU> (Кравчук Галина Тимофіївна, вчитель математики та інформатики

спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів № 8 м. Хмельницького);

колеги із інших областей:

- модуль «Інформаційна безпека»: Частина I. Уроки 1-6 <https://bitly.su/SMCGzWN>, Частина II. Уроки 7-11 <https://bitly.su/sCGypY5> (блог Оксани Коваленко).

матеріали вчителів Хмельниччини, подані на виставку "Освіта Хмельниччини на шляхах реформування":

- Кейс-уроки як сучасний освітній тренд при викладанні інформатики. Навчально-методичний посібник (Творча група вчителів інформатики Віньковецького р-ну "Навігатор" під кер. Слободян О.М.: Лисий С.М., Атаманюк Л.О., Грабець Л.Г., Яворська М.А., Яковишина А.В., Касьянов В.В.)

https://1drv.ms/f/s!Ahl_zVeneLEDh098AnQq8PAEkB1;

- Інформатика. 5 клас. Вправи, практичні роботи, контроль знань (Творча група вчителів інформатики Деражнянського р-ну під кер. Мазура В.М.)

<http://bit.ly/2YutNb9> ;

- Використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках математики та інформатики. Посібник (вчитель інформатики Летичівського ліцею №1 Кущенко Л.І.)

<http://bit.ly/2M0ocTn> ;

- Використання Web-сервісів для організації контролю навчальних досягнень учнів. Методичний посібник (вчитель інформатики Полонської ЗОШ I-III ступенів №3 Гаврилів М.М.)

<http://bit.ly/2OHJIhK> ;

- Електронний документообіг (вчитель інформатики Ярмолинецького технологічного ліцею)

<http://bit.ly/2KsDnkX> ;

- Майстерність фасилітації. Сучасні підходи до роботи з групою (методичний посібник) (вчитель інформатики ЗОШ №7 м.Кам'янець-Подільського Туранська Т.М.)

<http://bit.ly/33f7KUJ> ;

- Дистанційне навчання, як

сучасна освітня технологія (вчитель інформатики СЗОШ № 8 м.Хмельницького Кравчук Г.Т.)

<http://bit.ly/2OEgCjt> ;

- Формування інтелектуальних умінь учнів на уроках інформатики в умовах компетентнісного підходу, методичний посібник (вчитель інформатики Шепетівського навчально-виховного комплексу №1 Воронов В.О.

<http://bit.ly/33cLcUy>);

- Вивчення основ програмування на мові C++ (вчитель інформатики Шепетівського навчально-виховного комплексу №1 Колісецький В.І.)

<http://bit.ly/33hybJx> .

Перелік корисних ресурсів для вчителів та учнів:

<http://www.ed-era.com>

<http://disted.edu.vn.ua/>

<http://itknyga.com.ua>

<https://prometheus.org.ua/>

<http://dn.hoiippo.km.ua:8889>

<https://blockly-games.appspot.com/>

<https://code.org/>

<http://info.hoiippo.km.ua/>;

<https://www.netacad.com>

<https://www.e-olymp.com/uk/>

<http://scratch.mit.edu/>

<https://sites.google.com/pu.org.ua/allinf>

<https://inf5-m.blogspot.com/>

<https://aspekt.in.ua/>

<http://itknyga.com.ua/>

<https://www.netacad.com>

<http://info.hoiippo.km.ua/>

Групи та спільноти у соцмережі Facebook з питань викладання інформатики, використання ІКТ та запровадження STEM-освіти у закладах загальної середньої освіти:

- Інформатики Хмельниччини;

- Інформатика та інформаційні технології і школі;

- Шкільна інформатика від

А до Я;

- Digital Educator Group;

- #Cloud services in education;

- STEM КРОК для всіх;

- Cisco Networking Academy Ukraine

до 2019/2020 навчального року

Орієнтовне календарно-тематичне планування з інформатики, 8 клас

(за програмою з інформатики для учнів 5-9 класів,
які вивчали інформатику у 2-4 класах <http://bit.ly/2MNkITE>)

№ уроку	Дата	Тема уроку	Примітки
Кодування даних та апаратне забезпечення (8 год.)			
1		Правила поведінки і безпеки життєдіяльності в комп'ютерному класі. Опрацювання даних як інформаційний процес. Кодування та декодування повідомлень	
2		Двійкове кодування. Одиниці вимірювання довжини двійкового коду. Кодування тексту. Таблиці кодів символів	
3		Кодування графічних даних	
4		Інструктаж з БЖД. Практична робота 1. Розв'язування задач на визначення довжини двійкового коду текстових і графічних даних	
5		Персональний комп'ютер, його основні складові. Процесор, пристрої пам'яті, введення та виведення даних, мультимедійні пристрої	
6		Технічні характеристики та призначення основних складових персонального комп'ютера. Історія обчислювальних та комп'ютерних пристроїв. Види сучасних комп'ютерів та їх застосування.	
7		Інструктаж з БЖД. Практична робота 2. Конфігурація комп'ютера під потребу	
8		Розв'язування компетентнісних задач	
Опрацювання текстових даних (9 год.)			
9		Пошук та заміна фрагментів тексту	
10		Форматування з використанням стилів Гіперпосилання в текстових документах	
11		Інструктаж з БЖД. Практична робота 3. Знаходження і заміна символів та груп символів. Створення й використання гіперпосилань в текстовому документі. Використання стилів	
12		Структура документа. Автоматизоване створення змісту документа. Колонтитули	
13		Інструктаж з БЖД. Практична робота 4. Структура документа. Автоматизоване створення змісту документа	
14		Хмарне сховище. Створення текстового документу за допомогою хмарних сервісів	
15		Типи посилань на документ для спільного доступу. Спільна робота з документом	
16		Інструктаж з БЖД. Практична робота 5. Спільна робота з документом	
17		Виконання групових навчальних проектів	
Створення та публікація веб-ресурсів (9 год.)			
18		Поняття про мову гіпертекстової розмітки. Створення web-сторінки засобами мови html	
19		Інструктаж з БЖД. Практична робота 6. Створення web-сторінки засобами мови html	
20		Автоматизовані засоби для створення та публікації веб-ресурсів	
21		Інструктаж з БЖД. Практична робота 7. Створення веб-сторінки за допомогою автоматизованих засобів та публікація їх в Інтернеті	
22		Правила ергономічного розміщення відомостей на веб-сторінці. Розміщення гіпертекстових, графічних і мультимедійних елементів на веб-сторінках	
23		Інструктаж з БЖД. Практична робота 8. Редагування веб-сторінки. Розміщення гіпертекстових, графічних і мультимедійних елементів	
24		Планування та виконання індивідуальних або групових навчальних проектів	
25		Оформлення матеріалів про виконання індивідуальних або групових навчальних проектів	
26		Захист проектів	
Опрацювання мультимедійних об'єктів (8 год.)			
27		Поняття мультимедіа. Кодування аудіо- та відеоданих. Формати аудіо- та відеофайлів. Програмне забезпечення для опрацювання об'єктів мультимедіа	
28		Засоби перетворення аудіо- й відеоформатів. Захоплення аудіо й відео, створення аудіо-, відеофрагментів. Побудова аудіо- й відеоряду	
29		Додавання до кліпу ефектів. Налаштування часових параметрів аудіо- та відеоряду	
30		Інструктаж з БЖД. Практична робота 9. Побудова аудіо- й відеоряду. Додавання до кліпу ефектів. Налаштування часових параметрів аудіо- та відеоряду	

до 2019/2020 навчального року

31		Сервіси для роботи з аудіо- й відеоданими та публікування їх в Інтернеті	
32		Інструктаж з БЖД. Практична робота 10. Розміщення аудіо- та відеоматеріалів в Інтернеті	
33		Розв'язування компетентнісних задач / виконання індивідуальних або групових навчальних проектів	
34		Розв'язування компетентнісних задач / виконання індивідуальних або групових навчальних проектів	
Алгоритми та програми (36 год.)			
35		Сучасні мови програмування. Особливості різних середовищ програмування	
36		Знайомство з середовищем програмування. Елементи вікна середовища програмування	
37		Основні компоненти програми для ОС з графічним інтерфейсом	
38		Програмний проект і файли, що входять до його складу. Створення найпростішого проекту, його компіляція, збереження, виконання. Запис програми засобами середовища програмування	
39		Інструктаж з БЖД. Практична робота № 11. Створення об'єктно-орієнтованої програми, що відображає вікно повідомлення	
40		Поняття об'єкту, його властивостей на прикладі елементів екранної форми	
41		Події та обробники подій, пов'язані з формами	
42		Інструктаж з БЖД. Практична робота № 12. Зміна властивостей вікон. Створення обробників подій, пов'язаних з формами	
43		Поняття елемента керування. Елементи керування «напис», «кнопка», «поле для введення», їх властивості	
44		Обробники подій, пов'язані з елементами керування	
45		Інструктаж з БЖД. Практична робота № 13. Створення програми з елементами керування	
46		Типи даних у програмуванні. Прості типи даних: числовий, логічний, символічний, рядковий	
47		Структура програми	
48		Введення й виведення даних. Елементи для введення даних: текстове поле, прапорець, випадючий список	
49		Співвідношення типів даних та елементів для введення даних, зчитування даних з елементів введення	
50		Інструктаж з БЖД. Практична робота № 14. Створення програми з елементами для введення даних	
51		Вирази. Логічні вирази та змінні й операції над ними	
52		Умовні оператори	
53		Коротка та повна форма умовного оператора	
54		Практична робота 15. Складання та виконання алгоритмів з умовними операторами	
55		Складені умови.	
56		Практична робота 16. Складання та виконання алгоритмів із складеними умовами	
57		Оператори циклу	
58		Оператори циклу з наперед відомою кількістю повторень	
59		Оператори циклу з наперед невідомою кількістю повторень	
60		Практична робота 17. Складання та виконання алгоритмів з повтореннями	
61		Вкладені цикли.	
62		Практична робота 18. Складання та виконання алгоритмів з вкладеними алгоритмічними структурами.	
63		Поєднання повторення з розгалуженням	
64		Пошук найбільшого та найменшого серед кількох значень	
65		Практична робота 19. Складання та виконання алгоритмів на знаходження найбільшого та найменшого серед кількох значень	
66		Виконання та налагодження проектів	
67		Повторення і систематизація навчального матеріалу за рік	
68-70		Резерв	

Про викладання трудового навчання, технологій та креслення у 2019-2020 н.р.

Трудове навчання в умовах освітньої реформи орієнтовано на формування в учнів ключових і предметних компетентностей, які спрямовані наблизити процес трудового навчання до життєвих потреб учнів, його інтересів та природних здібностей. Розуміння нових змін мають створити всі предмети в Новій українській школі, щоб формувати ключові компетентності. І тут трудове навчання може бути «лідером».

Основною метою технологічної освітньої галузі є формування ключових та проектно-технологічної компетентностей, розвиток системного і критичного мислення, готовності засобами дизайну змінювати навколишній світ без заподіяння йому шкоди, здатності до підприємливості, партнерської взаємодії, культурного й національного самовираження. Вивчаючи предмет трудового навчання та технологій учні вчать:

- творчо застосовувати традиційні та сучасні технології декоративно-ужиткового мистецтва;
- втілювати задум у готовий продукт за алгоритмом проектно-технологічної діяльності;
- ефективно використовувати техніку та матеріали без заподіяння шкоди навколишньому середовищу;
- турбуватися про власний побут, задоволення власних потреб та потреб інших людей.

Завданнями предметів «Трудове навчання» і «Технології» є:

- формування цілісного уявлення про розвиток матеріального виробництва, роль техніки, проектування і технологій у розвитку суспільства;
- ознайомлення учнів із виробничим середовищем, традиційними, сучасними і перспективними технологіями обробки матеріалів, декоративно-ужитковим мистецтвом;
- формування здатності розвивати надбання рідної культури з використанням засобів декоративно-ужиткового мистецтва;
- набуття учнями досвіду проведення технологічної діяльності, партнерської взаємодії і ціннісних ставлень до трудових традицій;
- розвиток технологічних умінь і навичок учнів;
- усвідомлення учнями значущості ролі технологій як практичного втілення наукових знань;
- реалізація здібностей та інтересів учнів у сфері технологічної діяльності;
- створення умов для самореалізації, розвитку підприємливості та професійного самовизначення кожного учня;

• оволодіння вмінням оцінювати власні результати предметно-перетворювальної діяльності та рівня сформованості ключових і предметних компетентностей.

Викладання трудового навчання у 5-9 класах у 2019-2020 н.р. буде відбуватися за оновленими програмами затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804.

Відповідно до типових навчальних планів для загальноосвітніх навчальних закладів на вивчення предмета трудове навчання у 2019-2020 н.р. відводиться:

- у 5 – 6 класах – 2 год. на тиждень;
- у 7 – 9 класах – 1 год. на тиждень.

Кількість годин трудового навчання в усіх класах може збільшуватися за рахунок годин варіативної складової навчальних планів, передбачених на навчальні предмети, факультативи, індивідуальні заняття та консультації. Впровадження курсів за вибором технологічного спрямування також може здійснюватися за рахунок варіативної складової.

Зміст оновлених програм орієнтований на результати практичної діяльності учня. В ході оновлення програм змінено структуру програм та модифіковано їх наповнення. В оновлених програмах колонку «Зміст навчального матеріалу» з визначенням переліком тем та описом матеріалу, який належить вивчити замінено на колонку з назвою «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів». Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів згруповано за трьома компонентами: знанням, діяльнісним, ціннісним і є спільними для учнів, які навчаються в класах із поділом на групи і без такого поділу та мають бути досягнуті учнями на кінець навчального року.

Указані результати складають основу освітніх цілей, а реалізація їх є провідним завданням в роботі вчителя. При цьому, шлях досягнення результатів визначає учитель відповідно до матеріально-технічних можливостей шкільної майстерні, інтересів і здібностей учнів та власної фахової підготовки. Вчитель може планувати їх досягнення очікуваних результатів при опрацюванні одного проекту (наприклад: «Розрізняє деталі за способом отримання» 6 кл), чи етапне їх досягнення при виконанні окремих проектів (очікування: «Розраховує та планує орієнтовну вартість витрачених матеріалів» 8 кл. можна розділити на: «Обраховує вартість витрачених матеріалів» – «Розраховує потребу матеріалів на проект» – «Роз-

раховує та планує орієнтовну вартість витрачених матеріалів») чи досягнення при використанні різних технологій обробки («Знає будову та принцип дії інструментів, притосувань та обладнання для обробки конструкційних матеріалів» 7 кл.)

Орієнтовний перелік об'єктів проектно-технологічної діяльності учнів – це навчальні та творчі проекти учнів, які можна виконувати за допомогою будь-якої технології з представлених у змісті програми, з відповідним доббором конструкційних матеріалів, плануванням робіт, необхідних для створення виробу від творчого задуму до його практичної реалізації.

Формування змісту технологічної діяльності учнів на уроках трудового навчання здійснюється на основі об'єктів проектно-технологічної діяльності, а не технологій, як це було передбачено попередніми програмами. Це дає змогу одночасно проектувати та виготовляти один і той самий виріб за допомогою різних основних та додаткових технологій, що є особливо зручним у класах, які не поділяються на групи.

Перелік об'єктів проектно-технологічної діяльності учнів є орієнтовним та може бути доповнений виробами (проектами) відповідно до матеріально-технічної бази та вподобань учнів.

Результатом проектно-технологічної діяльності учнів має бути проект (спроєктований і виготовлений виріб чи послуга). Так, у 5-6 класах учні опанують 6 – 10 проектів, у 7-8 класах від 4 до 6 проектів, у 9-му класі – 2 проекти (плюс 2 проекти з технології побутової діяльності та самообслуговування в 5-8 класах та 1 проект у 9 класі). Поступове зменшення кількості проектів зумовлене кількістю годин, відведених на вивчення предмета в різних класах, і потребою в ускладненні виробів та технологій. Враховуючи вікові особливості, учням 5-6 класів пропонується виконувати прості проекти (за конструкцією, поєднанням технологій виготовлення, тощо), що дасть змогу їм за короткий період часу побачити результати власної діяльності. Для учнів 7 та 8 класів проекти можуть бути складнішими. Необхідно зазначити, що об'єкти проектно-технологічної діяльності учнів повинні ускладнюватися як продовж навчального року, так і всього процесу вивчення предмета.

Кількість годин на опанування проекту вчитель визначає самостійно залежно від складності виробу та технологій обробки, що застосовуються під час його виготовлення.

Важливим критерієм вибору проекту

до 2019/2020 навчального року

є його значущість для учня (можливість використання виробу в побуті, для власного хобі або реалізації виробів на шкільних ярмарках, аукціонах тощо). Неприпустимим є проектування та виготовлення виробу тільки для опанування технології. Виконані проекти (вироби) повинні використовуватися за призначенням.

Процес роботи над проектами у кожному класі (міні-маркетингові дослідження, зображення виробів – малюнок, ескіз, кресленик, схема), технологічні особливості їх виготовлення тощо, мають обов'язково відобразитися в робочих зошитах учнів.

Проект у 9 класі виконується з урахуванням уже засвоєних технологій і відповідних знань, умінь і навичок, набутих учнями у попередніх класах. Навчальна цінність поєднання відомих технологій полягає в тому, що необхідно враховувати наслідки таких «поєднань»: особливості організації роботи, пов'язаної з комплексним використанням технологій, послідовності виконання окремих операцій, застосування раніше вивчених технологій на більш високому рівні майстерності тощо.

У процесі проектування учні 9 класу мають виконати необхідні кресленики або інші зображення деталей (ескізи, схеми, викрійки, технічні рисунки тощо), які необхідні для виготовлення виробу, що проектується. За потреби в готові кресленики або інші зображень учні вносять необхідні зміни. З цієї метою вчитель повинен актуалізувати раніше засвоєні знання та вміння з основ графічної грамоти та передбачити необхідну кількість годин на опанування відповідного матеріалу.

Технології викладено у вигляді переліку процесів обробки різних матеріалів, з якого учитель з учнями спільно обира-

ють найбільш доцільні для виготовлення проектного виробу.

Перераховані для кожного класу технології використовують як основні. Однак при виготовленні виробів застосовуються й додаткові технології чи техніки обробки матеріалів. Додаткові технології та техніки можуть виходити за межі зазначеного переліку. Основну технологію можна застосовувати як додаткову в інших виробках. При цьому одна й та ж сама технологія може використовуватися як основна не більше двох раз в одному класі продовж навчального року. Для того, щоб учні мали рівні можливості у виборі технологій із технічних і обслуговуючих видів праці у класах, що не поділяються на групи, під час вибору об'єкта проектно-технологічної діяльності доцільно планувати не менше двох основних технологій (крім об'єктів, виготовлення яких передбачає застосування однієї технології: писанка, гарячі напої тощо).

У програмі передбачено розділ «Технологія побутової діяльності та самообслуговування». Цей розділ реалізують як окремі міні-проекти, що не входять до загального обсягу проектів програми. Їх виконують в будь-який час не порушуючи при цьому календарний план. Наприклад, за цим розділом можна працювати після завершення основного проекту; перед закінченням чи на початку четверті, семестру, навчального року; у ті дні, коли учні не можуть виконати заплановану роботу з певних причин (багато відсутніх, релігійні чи шкільні свята тощо). На виконання кожного проекту відводиться 1-2 год.

При плануванні навчального процесу учитель самостійно формує теми для засвоєння учнями, зважаючи на обрані для виготовлення об'єкти проектування, визначає і планує необхідну кількість навчальних годин, необхідних учням

для опанування технологій обробки матеріалів та виготовлення виробів тощо. Академічна автономія учителя «обмежена» запланованими очікуваними результатами навчально-пізнавальної діяльності учнів, які визначають логіку його підготовки до навчального року, семестру, розділу чи окремого уроку.

Для складання календарно-тематичного планування, визначення змісту навчального матеріалу вчителю доцільно працювати за таким алгоритмом:

- обрати об'єкти проектно-технологічної діяльності учнів (проекти) та визначити їх кількість;
- обрати основні та, за потреби, додаткові технології для проектування й виготовлення кожного обраного виробу;
- спланувати очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів;
- визначити орієнтовну кількість годин, необхідних для виконання кожного проекту;
- сформулювати теми та зміст уроків із проектування та виготовлення кожного об'єкта проектно-технологічної діяльності учнів;
- спланувати теми та зміст уроків із технологій побутової діяльності та самообслуговування.

Зміст навчальної програми орієнтовано на формування в учнів ключових і предметних компетентностей, які покликані наблизити процес навчання до життєвих потреб учня, його інтересів та природних здібностей. Формування ключових компетентностей в учнів відбувається при вивченні усіх навчальних предметів, а процес навчання інтегрується навколо них. Предмет «Трудове навчання» маючи власний компетентнісний потенціал вносить свою частку у формування ключових компетентностей. В таблиці 1 наведено приклади компетентнісного потенціалу предмета.

Компетентнісний потенціал трудового навчання

Ключові компетентності	Компоненти
Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами	<p>Уміння: усно та письмово оперувати технологічними поняттями, фактами; обговорювати питання, пов'язані з реалізацією проекту; ділитися власними ідеями, думками; коментувати та оцінювати власну діяльність і діяльність інших; шукати, використовувати і критично оцінювати інформацію в технічній літературі, підручниках, посібниках, технологічній документації, періодичних виданнях, у мережі Інтернет; обґрунтовувати технології проектування та виготовлення виробу.</p> <p>Ставлення: усвідомлення важливості розвитку української технічної і технологічної термінології та номенклатури; розуміння можливостей державної / рідної мови для виконання завдань у різних сферах, пошанування висловлювань інших людей, толерантність.</p> <p>Навчальні ресурси: інтерактивні методи навчання; робота в парах, групах; проекти.</p>
Спілкування іноземними мовами	<p>Уміння: розуміти технічні записи іноземною мовою на інструкціях, читати технологічні карти; шукати, використовувати і критично оцінювати інформацію іноземною мовою для виконання завдань, презентувати проект іноземною мовою.</p> <p>Ставлення: розуміння можливостей застосування іноземних мов для ефективної діяльності.</p> <p>Навчальні ресурси: індивідуальна робота, робота в парах та групах; проекти.</p>

до 2019/2020 навчального року

Математична компетентність	<p>Уміння: застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для виконання технологічних завдань у різних сферах діяльності; розуміти, використовувати і будувати прості математичні моделі для вирішення технологічних проблем.</p> <p>Ставлення: пошанування істини.</p> <p>Навчальні ресурси: розрахунки для визначення необхідної кількості матеріалів, габаритних розмірів, вартості виробу; використання вимірювальних пристроїв; виготовлення креслеників.</p>
Основні компетентності у природничих науках і технологіях	<p>Уміння: розумно та раціонально користуватися природними ресурсами, економно використовувати матеріали; порівнювати фізико-механічні властивості конструкційних матеріалів, обґрунтовувати технології проектування та виготовлення виробу, намагатися організувати безвідходне виробництво, вторинну переробку матеріалів; аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати та узагальнювати результати; використовувати наукові відомості для досягнення мети, обґрунтованого рішення чи висновку.</p> <p>Ставлення: усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини; розуміння важливості грамотної утилізації відходів виробництва; шанобливе ставлення до природи, праці.</p> <p>Навчальні ресурси: добір конструкційних матеріалів, обґрунтування технологій проектування та виготовлення виробу.</p>
Інформаційно-цифрова компетентність	<p>Уміння: безпечно використовувати соціальні мережі для обговорення ідей, пов'язаних із виконанням технологічних проектів, критично застосовувати інформаційно-комунікаційні технології для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією, етично працювати з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).</p> <p>Ставлення: повага до авторського права та інтелектуальної власності, толерантність.</p> <p>Навчальні ресурси: робота з цифровими пристроями під час вибору моделей-аналогів, пошуку технологій виготовлення та оздоблення виробів, виконання ескізів та креслеників, створення презентаційних матеріалів.</p>
Уміння вчитися впродовж життя	<p>Уміння: формулювати власну потребу в навчанні, шукати та застосовувати потрібну інформацію для реалізації проекту, організувати навчальний процес (власний і колективний), зокрема шляхом ефективного керування ресурсами та інформаційними потоками, визначати навчальні цілі та способи їх досягнення.</p> <p>Ставлення: допитливість, прагнення пізнавати нове, експериментувати, відвага і терплячість.</p> <p>Навчальні ресурси: робота з інформаційними джерелами, пошук технологій виготовлення та оздоблення виробів, створення презентаційних матеріалів, самоаналіз власної діяльності та аналіз діяльності інших.</p>
Ініціативність і підприємливість	<p>Уміння: проектувати власну професійну діяльність відповідно до своїх схильностей, переваг і недоліків, мислити творчо, генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя для підвищення власного добробуту і для розвитку суспільства та держави; формулювати цілі і завдання, розробляти план для їх досягнення, прогнозувати і нівелювати ризики; ухвалювати рішення й оцінювати їх ефективність, раціонально використовувати ресурси.</p> <p>Ставлення: впевненість під час реалізації власних ідей, визнання своїх талантів, здібностей, умінь і демонстрація їх у праці та творчості; здатність брати на себе відповідальність за кінцевий результат власної та колективної діяльності, ініціативність, відкритість до нових ідей.</p> <p>Навчальні ресурси: планування та виконання завдання (індивідуального і колективного), розроблення проекту, його реалізація, зустрічі з успішними підприємцями, екскурсії на виробництво</p>
Соціальна та громадянська компетентності	<p>Уміння: працювати з іншими на результат, попереджувати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісу, безпечно поводитися з інструментами та обладнанням.</p> <p>Ставлення: усвідомлення цінності праці та працьовитості для досягнення мети; розуміння важливості виконання різних соціальних ролей в групах; відповідальність, пошанування думок інших людей, толерантність.</p> <p>Навчальні ресурси: інтерактивні методи навчання; соціальні проекти.</p>

до 2019/2020 навчального року

Обізнаність та само-вираження у сфері культури	<p>Уміння: виражати власні ідеї, досвід та почуття за допомогою виготовлених виробів, зокрема творів декоративно-ужиткового мистецтва, популяризувати декоративно-ужиткове мистецтво та майстрів своєї громади, рідного краю; досліджувати технології виготовлення таких виробів.</p> <p>Ставлення: шанобливе ставлення до народних звичаїв, традицій; готовність зберігати і розвивати традиційні технології виготовлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва.</p> <p>Навчальні ресурси: відвідування виставок творів декоративно-ужиткового мистецтва, майстрів декоративно-ужиткового мистецтва; участь у соціальних проєктах.</p>
Екологічна грамотність і здорове життя.	<p>Уміння: Безпечно організувати процес зміни навколишнього середовища для власного здоров'я та довкілля; розрізнити штучні матеріали як шкідливі та володіти прийомами їх безпечного застосування; безпечно користуватися побутовими приладами.</p> <p>Ставлення: Шанобливе і економне ставлення до конструкційних матеріалів природного походження; усвідомлення безпечної організації власної навчально-пізнавальної та проєктної діяльності.</p> <p>Навчальні ресурси: Проєктування та виготовлення виробів з конструкційних матеріалів хімічного походження. Організація робочого місця під час виконання технологічних операцій, опорядження та оздоблення виробів.</p>

Для формування ключових і предметних компетентностей у зміст кожного предмету закладено наскрізні змістові лінії: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність».

Призначення наскрізних інтегрованих змістових ліній – формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях або виконання практичних завдань наближених до життя.

Результатом вивчення наскрізних змістових ліній є процес формування ключових компетентностей, які характеризуються доповненням учнівського досвіду з урахуванням їхніх природних нахилів та здібностей учнів, їхніх професійних намірів, наявних готових знань з різних предметів.

Змістова лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» націлена на формування соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості в учнів, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь.

Учні 5–6 класів у процесі трудового навчання орієнтують на розуміння ролі матеріалів природного походження, як важливого екологічного ресурсу у збереженні довкілля; формування уявлення про сучасні технології виготовлення конструкційних матеріалів; усвідомлення важливості вибору м'яких засобів та їх впливу на довкілля.

Учні 7–9 класів у процесі трудового навчання орієнтують на усві-

домлення важливості безвідходного виробництва; розуміння шкідливого впливу хімічних матеріалів на навколишнє середовище; обґрунтування значення хімічних матеріалів для збереження природних ресурсів.

«Громадянська відповідальність» націлена на формування відповідального члена громади і суспільства, який розуміє принципи і механізми функціонування суспільства, а також важливість національної ініціативи; спирається у своїй діяльності на культурні традиції і вектори розвитку держави.

Учні 5–6 класів у процесі трудового навчання орієнтують визначати у співпраці з учителем та іншими учнями алгоритм взаємодії для вирішення практичних соціально значущих завдань чи проєктів; на усвідомлення важливості дотримання етикету для створення власного позитивного іміджу.

Учні 7–9 класів у процесі трудового навчання орієнтують раціонально використовувати різноманітні матеріали, обґрунтовувати власну позицію щодо розвитку новітніх ресурсозберігальних та екологічно чистих технологій обробки матеріалів; уміння оцінювати результати власної діяльності.

Змістова лінія «Здоров'я і безпека» спрямована на формування особистості учня як духовно, емоційно, соціально і фізично повноцінного члена суспільства, здатного дотримуватися здорового способу життя і формувати безпечне життєве середовище.

Учні 5–6 класів у процесі трудового навчання орієнтують розуміти необхідність дотримання правил безпечної праці та організації робо-

чого місця; безпечно користуватися інструментами та електроприладами вдома та під час занять, критично ставитись до інформації про товари для збереження власного здоров'я.

Учні 7–9 класів у процесі трудового навчання орієнтують дотримуватись правил безпечної праці під час виконання технологічних операцій; розуміти шкідливий вплив фарбових матеріалів на здоров'я людини та знати способи запобігання їхній дії; дбати про одяг, взуття та дотримуватись відповідних санітарно-гігієнічних вимог; розпізнавати маркування пластмас для виявлення впливу штучних матеріалів на власне здоров'я та навколишнє середовище; розуміти чинники впливу хімічних матеріалів на здоров'я людини.

Змістова лінія «Підприємливість та фінансова грамотність» націлена на розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі, забезпечення кращого розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, страхування, кредитування тощо).

Учні 5–6 класів у процесі трудового навчання орієнтують на проведення під час проєктування міні-маркетингового дослідження з метою обґрунтування призначення і конструкції виробу; виконання різноманітних технологічних операцій та здатність уміло добирати ті з них, які дозволяють найбільш ефективно вирішувати практичні завдання; визначення орієнтованої вартості витрачених матеріалів для виготовленого виробу.

до 2019/2020 навчального року

Учні 7–9 класів у процесі трудового навчання орієнтують на формування умінь економно використовувати матеріали під час їх обробки; визначати необхідну кількість матеріалів для виготовлення виробу; проводити міні-маркетингові дослідження з метою визначення характеристик виробу з позиції споживача і орієнтовної вартості готового виробу; добирати матеріали і технології їх обробки з метою виготовлення якісного виробу, який відповідає встановленим вимогам і є конкурентноспроможним; визначення орієнтовної вартості виробу як готового продукту; добір інструментів та пристосувань відповідно до визначених завдань.

Трудове навчання, крім вищезазначених, вирішує внутрішньопредметні завдання, пов'язані з формуванням в учнів проектно-технологічної компетентності.

Проектно-технологічна компетентність – це здатність учня застосовувати знання, умінь, навички в процесі проектно-технологічної діяльності для виготовлення виробу (або надання послуги) від творчого задуму до його втілення в готовий продукт (послугу) за обраною технологією.

У старшій школі реалізація змісту освіти, визначеного Державним стандартом, забезпечується базовими предметами та вибірково-обов'язковими («Інформатика», «Технології», «Мистецтво»), що вивчаються на рівні стандарту. На вивчення вибірково-обов'язкових предметів у навчальному плані для 10-11 класів загальної середньої освіти виділено 105 год на два або один рік навчання. Із запропонованого переліку вибірково-обов'язкових предметів учень має обрати два предмети – один в 10 класі, інший в 11 класі, або одночасно два предмети в 10 і 11 класах (у такому разі години, передбачені на вибірково-обов'язкові предмети діляться між двома обраними предметами). Наприклад: у 10 кл учні вивчають технології 3 год на тиждень, у 11 кл вивчатимуть інформатику або мистецтво - також 3 год на тиждень (тоді технології в 11 класі вже не вивчають). Інший варіант: у 10 класі учні вивчають технології і мистецтво чи інформатику по 1, 5 годин на тиждень відповідно і у 11 класі вивчають технології і мистецтво або інформатику по 1,5 год на тиждень.

Вивчення предмету «Технології» у 10-11 класах у 2019-2020 навчальному році буде відбуватиметься за оновленою програмою. Зміст навчальної програми орієнтовано на формування в учнів ключових і предметних компетентностей, які покликані наблизити процес навчання до

життєвих потреб учня, його інтересів та природних здібностей.

Провідною умовою викладання предмету «Технології» є проектна діяльність учнів, як практика особистісно-орієнтованого навчання, яка дозволяє учителю організувати навчання, що спрямоване на розв'язання учнями життєво і професійно значущого практичного завдання. На уроках учителю доцільно застосовувати інтерактивну, навчально-дослідну та ін., види діяльності, що відбуваються у руслі проектної, як провідної, та інших навчальних технологій (проблемного навчання, критичного мислення, технології комбінованого навчання та ін.). Викладання предмету «Технології», у 10-11 класах, варто організувати так щоб забезпечити індивідуальний розвиток особистості, розкриття її творчого потенціалу через формування ключових та предметних компетентностей; розвиток у старшокласників критичного мислення як засобу саморозвитку, здатності до підприємливості, пошуку і застосування знань на практиці, які є спільними для будь-яких видів сучасної технологічної діяльності людини; оволодіння учнями уміньми практичного використання нових інформаційно-цифрових технологій; розширення та систематизація знань учнів про технології і технологічну діяльність як основний засіб проектної, дизайнерської, творчої, підприємницької та інших видів сучасної діяльності людини; виховання їх свідомої та активної життєвої позиції, готовності до співпраці в групі, відповідальності у досягненні поставлених завдань; умінь старшокласників обґрунтовано відстоювати власну позицію, що є передумовою підготовки майбутнього громадянина до життя в демократичному суспільстві, здатного його змінювати і захищати.

Навчальна програма «Технології» (рівень стандарту) має модульну структуру і складається з десяти обов'язково-вибіркових навчальних модулів, з яких учні спільно з учителем обирають три для вивчення упродовж навчального року (двох): «Дизайн предметів інтер'єру», «Техніки декоративно-ужиткового мистецтва», «Дизайн сучасного одягу», «Краса та здоров'я», «Кулінарія», «Ландшафтний дизайн», «Основи підприємницької діяльності», «Основи автоматизації і робототехніки», «Комп'ютерне проектування», «Креслення».

Навчальний модуль, за своїм змістом наповненням, є логічно завершеним творчим проектом, який учні виконують колективно або за іншою формою визначеною учите-

лем. Структура модуля складається з очікувань навчально-пізнавальної діяльності учнів, алгоритму проектної діяльності учнів та орієнтовного переліку творчих проектів.

На вивчення обраних навчальних модулів відводиться 105 годин впродовж навчального року або по 52,5 год впродовж двох навчальних років. Кількість годин що відводиться на вивчення кожного з трьох обраних модулів, учитель визначає самостійно з урахуванням особливостей проектної діяльності учнів, матеріальних можливостей школи тощо.

Основою для вивчення будь-якого модуля є проектно-технологічна система навчання, яка ґрунтується на творчій, навчально-пізнавальній та дослідно-пошуковій діяльності старшокласників від творчого задуму до реалізації ідеї у завершений проект.

Формування ключових компетентностей в учнів відбувається при вивченні усіх навчальних предметів, а процес навчання інтегрується навколо них. Стрімкий розвиток технологій змінює світ у бік інформатизації та відкритості, що обумовлює заміну традиційних (виробничих) способів діяльності на способи мислення, умінь виявляти творчість та ініціативу у нових умовах, оцінювати ризики та брати відповідальність за прийняті рішення.

Це спрямовує сучасну освіту до компетентнісного підходу, коли формування в учнів здатності діяти, має випереджати процес накопичення ними будь-яких знань.

Ключові компетентності формуються на основі запровадження проектної технології та інших інтерактивних методик навчання, які створюють відповідне навчальне середовище засноване на партнерській взаємодії між усіма учасниками проекту. Це має змістити учителя з позиції основного джерела знань, на протипагу самостійного набуття учнем власного досвіду пізнавальної діяльності.

Зазначені ключові компетентності враховано у структурі і змісті очікувань навчально-пізнавальної діяльності учнів до кожного модуля, як кінцевого результату навчання. У процесі проектно-технологічної діяльності, ключові компетентності можуть формуватися за наступних умов.

Ключова компетентність «спілкування рідною мовою» формується за умов такої проектної діяльності учнів, коли їм доводиться усно та письмово оперувати технологічними поняттями чи термінами з обраної для вивчення технології, обговорювати питання, пов'язані з реалізацією проекту. Систематизувати свої знання з рідної мови учні можуть під час написання

до 2019/2020 навчального року

есе, опису проекту чи підготовки опису до презентації проекту тощо.

У процесі роботи над проектом учень може вивчати і збагачувати власний словниковий запас іноземних слів пов'язаних із способами, техніками чи процесами створення будь-якого виробу чи реалізації проекту в цілому. Безпосереднє вдосконалення умінь застосовувати знання з іноземних мов із словником (або без словника) може відбуватись у процесі пошуку інформації для проекту та мережі Інтернету тощо саме за таких умов формуватиметься компетентність «спілкування іноземними мовами».

Математична компетентність та основні компетентності у природничих науках і технологіях інтегрує знання учнів з природничих наук та математики через використання відповідних знань на практиці та формується під час побудови креслеників, складальних креслень, об'єкту бюджету проекту та обсягу витратних матеріалів тощо.

Ключова компетентність у природничих науках формується через використання природних та штучних матеріалів у процесі вивчення навчальних модулів пов'язаних з дизайном.

Під час вивчення навчального модуля «Комп'ютерне моделювання» формується компетентність у цифрових технологіях. Під час засвоєння інших модулів вказана ключова компетентність формується за умов використання цифрових технологій і безпосередньо характеризується умінням учня застосовувати комп'ютер та відповідні програмні засоби для використання і конструювання інформації, яка необхідна для створення проекту.

Компетентність «уміння вчитися» формується в умовах проектної діяльності, коли учень навчається самостійно конструювати власну освітню траєкторію. Це виявляється у тому, що учень самостійно визначає завдання роботи над проектом, відповідно встановлює навчальні цілі або погоджує їх з учителем: усвідомлює що йому потрібно з'ясувати, чого навчитись, якого освітнього результату досягти, щоб виконати проект.

Соціальна і громадянська компетентності формуються за умов роботи учнів у колективних проектах, і зокрема це здатність працювати спільно з іншими на один результат, попереджувати і розв'язувати конфлікти, тощо. Вказана ключова компетентність розкривається, також під час виконання учнями творчих проектів, які містять суб'єктивну чи об'єктивну новизну. Збір інформації та її використання під час розробки конструкції виробу чи вдосконалення певного технологічного процесу виготовлення, має врахову-

вати авторські права використаного матеріалу. Повага до авторських прав інших дослідників, виховує в учнів високі громадянські почуття захисту власних прав і свобод, виконання у зв'язку з цим громадських обов'язків і у тому числі обов'язків пов'язаних із Законом про авторське право.

Ключова компетентність «ініціативність і підприємливість» формується під час вивчення навчального модуля «Основи підприємницької діяльності». Вказана компетентність формується під час проектно-технологічної діяльності за умов творчого мислення та генерування ідей і подальшого втілення цих ідей у даному проекті; під час колективного обговорення завдання чи проблеми, яку будуть розв'язувати, а також здатності аналізувати помилки або можливі ризики у прийнятті рішень, і відповідно ризикувати для досягнення запланованого результату.

Компетентність усвідомлення та вираження культури формується у процесі засвоєння навчального модуля «Техніки декоративно-ужиткового мистецтва» - учні вивчають техніку декоративно-ужиткового мистецтва, як відображення культурної спадщини українського народу. Під час виготовлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва в учнів є можливість реалізувати власне самовираження через цінності та трудові традиції української культури.

Проектно-технологічна компетентність — це здатність учня застосовувати знання, уміння, навички, способи мислення та особистий досвід у процесі роботи над проектом.

Ця компетентність виявляється у здатності учня визначати завдання проекту, планувати і здійснювати дослідну, пошукову, технологічну діяльність, які обумовлені темою і завданнями проекту.

Тема і завдання проекту визначаються на основі очікувань навчально-пізнавальної діяльності учнів у співпраці з усіма учасниками проекту.

Кожен навчальний модуль програми вміщує очікувальні результати навчально – пізнавальної діяльності учнів які складаються з трьох обов'язкових компонентів – знаннєвого (що учень / учениця має знати), діяльнісного (що учень / учениця має вміти) та ціннісного (що цінного учень / учениця усвідомив в процесі вивчення навчального матеріалу); алгоритм проектної діяльності учнів та перелік тематики орієнтовних проектів.

Кількість годин на опанування проекту вчитель визначає самостійно в залежності від складності вибраного об'єкту праці та технологій обробки, що застосовуються. Один і той самий

навчальний модуль може використовуватися 1 раз в одному класі.

У ході проектної діяльності учні доповнюють власний досвід техніко-технологічними і проектними уміннями, навичками, знаннями, на основі чого у них формується комплекс власних суджень, цінностей, ставлень, який слід розуміти як проектно-технологічні компетентності.

Вивчення теоретичного матеріалу, технічних понять, а також формування відповідних умінь і навичок відбувається у послідовності визначеній на власний розсуд учителя, з урахуванням індивідуальних особливостей і здібностей учнів.

Учитель самостійно формує теми, необхідні для засвоєння учнями, згідно обраних об'єктів проектування для їх виготовлення, визначає і планує необхідну кількість навчальних годин для вивчення ними відповідних процесів з обробки матеріалу тощо. Така академічна автономія учителя «обмежена» лише запланованими очікуваними результатами навчально-пізнавальної діяльності учнів, які визначають логіку його підготовки до навчального року, семестру, розділу чи окремого уроку.

Типова освітня програма профільної середньої освіти окреслює рекомендовані підходи до планування й організації закладом освіти єдиного комплексу освітніх компонентів для досягнення учнями обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти. Типова освітня програма визначає: загальний обсяг навчального навантаження, орієнтовну тривалість і можливі взаємозв'язки окремих предметів, факультативів, курсів за вибором тощо, зокрема їх інтеграції, а також логічної послідовності їх вивчення які натеper подані в рамках навчальних планів відтак на реалізацію технологічного профілю відводиться 6 годин на тиждень. Якщо учні обрали технологічний профіль навчання то технології як предмет не вивчають, а обирають один предмет з вибірково-обов'язкових між інформатикою і мистецтвом і вивчають його у 10 і 11 класах по 1,5 год на тиждень.

Рішення про розподіл годин для формування відповідного профілю навчання приймає заклад освіти, враховуючи освітні потреби учнів, регіональні особливості, кадрове забезпечення, матеріально-технічну базу тощо.

Особливістю технологічного профілю є широкий перелік спеціалізацій, за якими може здійснюватися навчання (наказ Міністерства освіти і науки від 01.10.2008 № 893):

до 2019/2020 навчального року

1. Деревообробка.
2. Кулінарія.
3. Основи дизайну.
4. Агровиробництво.
5. Будівництво. Опоряджувальні роботи.
6. Енергетика.
7. Конструювання та моделювання одягу.
8. Легка промисловість.
9. Матеріалознавство та технологія конструкційних матеріалів.
10. Металообробка.
11. Основи бджільництва.
12. Технічне проектування.
13. Українська народна вишивка.
14. Художня обробка матеріалів.
15. Швейна справа.
16. Технології сільськогосподарського виробництва.

За наявності відповідного грифа Міністерства освіти і науки профільне навчання може здійснюватися за авторськими програмами з інших, не передбачених переліком спеціалізацій.

У межах технологічного профілю також можлива професійна підготовка старшокласників. Наказом Міністерства освіти і науки № 904 від 23.09.2010 р. затверджено Типові навчальні плани та Типові програми професійно-технічного навчання для учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Зазначені плани та програми розроблено з метою узгодження Державних стандартів професійно-технічної освіти та навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів.

Професії, за якими здійснюється професійно-технічне навчання відповідно до Типових навчальних планів та Типових програм розділено за трьома групами у залежності від кількості годин, що відводиться на їх опанування.

До першої групи відносяться:

- «Продавець (з лотка, на ринку)»;
- «Водій автотранспортних засобів категорії «В»»;
- «Водій автотранспортних засобів категорії «С»»;
- «Манікюрниця»;
- «Штукатур».

На опанування зазначених професій відводиться до 480 годин навчального часу: 6 годин на тиждень в 10 та 11 класах за рахунок технологічного профілю (наказ МОН від 27.08.2010 № 834, додаток 10) та 10 робочих днів навчальної практики у 10 класі.

До другої групи відносяться:

- «Вишивальниця»;
- «Агент з організації туризму»;
- «Оператор комп'ютерного набору»;

- «Різьбяр по дереву та бересту»;
- Інтегрована професія – «Швачка, Кравець».

На опанування зазначених професій відводиться до 540 годин навчального часу: 6 годин на тиждень в 10 та 11 класах за рахунок технологічного профілю та 20 робочих днів навчальної практики у 10 класі.

До третьої групи відносяться:

- «Секретар керівника (організації, підприємства, установи)»;
- «Касир (на підприємстві, в установі, організації)»;
- «Перукар (перукар-модельєр)»;
- «Молодша медична сестра з догляду за хворими»;
- «Офіціант»;
- «Секретар-друкарка»;
- «Слюсар з ремонту автомобілів»;
- «Столяр будівельний».

На опанування зазначених професій відводиться до 680 годин навчального часу: 6 годин на тиждень в 10 та 11 класах за рахунок технологічного профілю, по 2 години на тиждень в 10 та 11 класах за рахунок варіативної складової навчальних планів та 20 робочих днів навчальної практики у 10 класі.

Збільшення часу навчальної практики передбачається тільки для професійного навчання з метою забезпечення потрібної кількості навчальних годин. Збільшення навчальної практики можна уникнути за рахунок виділення (збільшення) годин з варіативної складової навчальних планів.

У випадку, коли кількість годин на опанування професії менша передбаченої навчальними планами, рекомендуємо запроваджувати профільні курси та курси за вибором профорієнтаційного спрямування, які мають відповідний гриф Міністерства.

Здійснення професійно-технічного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах та міжшкільних навчально-виробничих комбінатах можливе і за іншими професіями, за умови дотримання вимог Державних стандартів професійно-технічної освіти.

Змістове наповнення технологічного профілю може складатися з декількох курсів за вибором «Професійні проби». Такі курси освоюються учнями послідовно. Програми таких курсів повинні мати відповідний гриф МОН України.

Курси за вибором «Професійні проби» можуть освоюватися за рахунок варіативної складової навчальних планів учнями, що навчаються за будь-яким профілем.

Навчання з обслуговуючих та технічних видів праці на уроках

технологій відбувається окремо. Поділ класів на групи здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.02р. № 128, і відбувається за наявності в класі більше 27 учнів для міських шкіл та більше 25 для сільських. Якщо кількість учнів у класі не дає змоги здійснити поділ на групи на гендерній основі, можна скористатись іншими варіантами формування груп то можна здійснювати поділ на групи за рахунок варіативної складової навчального плану або залучення позабюджетних коштів.

Під час роботи в навчальній майстерні на кожному уроці необхідно звертати увагу на дотримання учнями правил безпечної роботи, виробничої санітарії й особистої гігієни, навчати їх тільки безпечних прийомів роботи, ознайомлювати із заходами попередження травматизму.

Важливою складовою технологічної підготовки школярів є знання ними основ графічної грамоти. Вивчення курсу креслення передбачено в 11 класах технологічного напрямку в обсязі 2 год. на тиждень за навчальною програмою «Креслення. 11 клас» для загальноосвітніх навчальних закладів (лист Міністерства освіти і науки України від 19.11.2013 р. № 1/11-17681).

У 8-11 класах креслення може вивчатися як курс за вибором за навчальною програмою «Креслення» для загальноосвітніх навчальних закладів (лист Міністерства освіти і науки України від 19.11.2013 р. № 1/11-17679).

Розпочинається вивчення креслення в 7 класах спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням предметів технічного (інженерного) циклу. Вивчення предмета здійснюється за навчальною програмою «Креслення. 7-8 класи» (лист Міністерства освіти і науки України від 19.11.2013 №1/11-17674).

Зазначені навчальні програми та програми з креслення розміщено на офіційному веб-сайті МОН України (<http://bit.ly/2ZyzHok>).

Змістове наповнення навчального предмета «Технічна творчість» (для спеціалізованих шкіл з навчанням українською мовою і поглибленим вивченням предметів технічного (інженерного) циклу) може здійснюватися за рахунок курсів за вибором відповідного спрямування.

Ніна ПАВИЧ,
методист центру природничо-
математичних дисциплін
і технологій ХОІППО.

до 2019/2020 навчального року

Про викладання інтегрованого предмета «Основи здоров'я» у 2019/2020 н.р.

На вивчення предмета «Основи здоров'я» у 5-9 класах в усіх закладах середньої освіти, відповідно до наказу МОН України №405 від 20.04.2018 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня» (ID – 6843) передбачена 1 година на тиждень, 35 год на рік. Мета, завдання, зміст, результати і, особливо, методи навчання предмета «Основи здоров'я» є засадничими основами для «Соціальної і здоров'язбережної освітньої галузі», а також Концепції «Нова українська школа». Як відомо, сьогодні зміщені акценти в меті навчання: головним є учень, який навчається, а не предмет, якому навчають. Мета інтегрованого предмета: формування і розвиток здоров'язбережної компетентності в учнів (необхідності відповідати за своє життя і здоров'я, добробут, безпеку, оволодіння учнями основами здорового способу життя). Одними із головних завдань навчального предмета є

- формування у школярів стійких переконань щодо пріоритету здоров'я як основної умови реалізації фізичного, психічного, соціального та духовного потенціалу людини з урахуванням її індивідуальних особливостей;
- виховання у підлітків бережливого, дбайливого та усвідомленого ставлення до власного здоров'я як однієї з найвищих людських цінностей, потреби самопізнання та всебічного самовдосконалення; – розвиток активної громадянської позиції учнів, спрямованої на збереження життя і зміцнення здоров'я згідно з основними принципами та закономірностями життєдіяльності людини в природному та соціальному середовищах;
- формування в учнів сталої мотиваційної установки на здоровий спосіб життя як провідної умови збереження і зміцнення здоров'я;
- підготовка учнів до збереження життя і зміцнення всіх складових здоров'я;
- навчання учнів методам самозахисту в умовах загрози для життя;
- навчання учнів методам самооцінки і контролю стану і рівня здоров'я протягом усіх років навчання;
- розвиток життєвих навичок учнів, спрямованих на заохочення вести здоровий спосіб життя;
- виховання свідомої особистості школяра як майбутнього громадянина, патріота своєї держави.

Конкретним результатом на-

вчання має бути розвиток життєвих здоров'язбережних компетентностей учнів, зокрема, (психосоціальних) навичок, збільшення обсягу знань щодо збереження життя та зміцнення здоров'я, поглиблення навичок та умінь (зокрема уміння приймати рішення, протистояти негативному психологічному впливові, керування емоціями, подолання стресу тощо). За своїм призначенням, змістом і методами навчання предмет «Основи здоров'я» суттєво відмінний від інших предметів. Його особливості визначаються необхідністю впливати педагогічними методами на свідомість і поведінку учнів. Ця теза ґрунтується на визнанні того, що якість життя людини, її здоров'я, безпека і благополуччя найбільше залежать від її поведінки та способу життя.

У навчальній програмі «Основи здоров'я» зменшено обсяг теоретичного матеріалу, відповідно, збільшено кількість практичних робіт та частку занять, які виконують поза межами класу; збільшено кількість уроків, присвячених безпечній поведінці (Інтернет, соціальні мережі, громадські місця, підозрілі предмети, забуті речі тощо). Змінена структура програми орієнтує вчителя на визначальне місце очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів (вимоги щодо рівня їхньої підготовки), визначені Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392). Вони задані в діяльнісній формі і є основою для розроблення матеріалів для оцінювання результатів навчання. Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів поділяються на три складники, що відповідають структурі компетентності: діяльнісний (діяльність/уміння), знаннєвий (знання), ціннісний (ставлення). У результативній частині програми зроблено акцент саме на уміннях і ціннісних ставленнях, що формуються в учнів при вивченні кожної теми. Це дозволяє зосередити увагу саме на діяльнісному підході. Знаннєвий складник визначається переліком обов'язкових термінів, якими учень оперуватиме після вивчення кожної теми. Зміст навчального матеріалу у програмі поєднує дві частини: понятійну і діяльнісну, що представлені вправами для відпрацювання ключових умінь і навичок щодо збереження життя і зміцнення здоров'я. Виконання цих вправ є обов'язковим елементом навчальних занять відповідної тематики.

Інтегрований предмет «Основи здоров'я» передбачає розвиток не лише здоров'язбережної компетентності шляхом набуття учнями навичок збереження, зміцнення та відповідального ставлення до особистого здоров'я та здоров'я тих, хто поруч, але й усіх ключових компетентностей, які мають бути сформовані через освіту. У пояснювальній записці оновленої програми розкрито компетентнісний потенціал навчального предмета «Основи здоров'я», його внесок у формування ключових компетентностей, визначених Концепцією Нової української школи: спілкування державною (і рідною – у разі відмінності) мовами; спілкування іноземними мовами; математична компетентність; інформаційно-цифрова компетентність; основні компетентності у природничих науках і технологіях; уміння вчитися впродовж життя; ініціативність і підприємливість; соціальна (А) та громадянська (Б) компетентності; обізнаність і самовираження у сфері культури; екологічна грамотність і здорове життя. У кожній темі програми визначено предметний зміст, що розкриває спільні для всіх навчальних предметів наскрізні змістові лінії: «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність», спрямовані на формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях. Наскрізні змістові лінії відображають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються у процесі навчання і виховання учнів. Вони певною мірою корелюють з ключовими компетентностями, опанування яких забезпечує формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку в життєвих ситуаціях.

Реалізація наскрізних змістових ліній полягає у відповідному трактуванні навчального змісту тем і не передбачає будь-якого його розширення чи поглиблення вивчення. У пояснювальній записці зазначено, на що орієнтувати учнів кожного класу, а в описі змістових ліній показана дотичність кожної з них до формування ключових компетентностей. Змістова лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» (Т-1) спрямована на формування в учнів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля

до 2019/2020 навчального року

й розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь. Однією із ключових компетентностей Нової української школи є екологічна грамотність і здорове життя, що передбачає уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя.

Предмет «Основи здоров'я» орієнтує учнів на відповідальне ставлення до навколишнього середовища як потенційного джерела здоров'я, добробуту та безпеки людини і спільноти; сприяє розвитку екологічно доцільного мислення і поведінки як складової формування здорового способу життя; навчає учнів встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між станом природного довкілля і здоров'ям, добробутом та безпекою громади; поглиблює розуміння міжнародного екологічного права, екологічного законодавства України, інформаційного суспільства та сталого розвитку. Реалізація змістової лінії «Громадянська відповідальність» (Т-2) сприяє формуванню відповідального члена громади і суспільства, що розуміє принципи і механізми функціонування суспільства. Предмет «Основи здоров'я» формує громадянську відповідальність за особистий і суспільний добробут, здоров'я і безпеку; повагу до прав людини; сприяє усвідомленню ідей демократичного громадянства як засади досягнення добробуту, поваги до прав людини, розвиває уміння реалізовувати громадянські права та свободи. Зміст курсу «Основи здоров'я» дозволяє найбільш повно реалізувати в навчально-виховному процесі концептуальні засади громадянськості при вивченні всіх чотирьох розділів програми предмета: «Здоров'я людини», «Психічна і духовна складова здоров'я», «Фізична складова здоров'я», «Соціальна складова здоров'я». Якщо в перших трьох розділах подано окремі елементи громадянськості, то саме зміст розділу «Соціальна складова здоров'я» особливо сприяє формуванню ідей демократії і дотримання прав людини. Вивчення тематики, що належить до змістової лінії «Здоров'я і безпека» (Т-3) є базовим завданням предмета «Основи здоров'я» і дозволяє сформувати учня як духовно, емоційно, соціально і фізично повноцінного члена суспільства, який здатний дотримуватися здорового способу життя і формувати безпечне життєве середовище. Оскільки при викладанні предмета «Основи здоров'я» ця наскрізна тема є провідною, вона розкривається на всіх уроках в 5-9 класах. Змістова лінія «Підприємливість і фінансова грамотність» (Т-4) націлена на розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі, забезпечення кращого розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів фінансових питань

(здійснення заощаджень, інвестування, запозичення, страхування, кредитування тощо). Предмет «Основи здоров'я» має значний потенціал для формування такої ключової компетентності розвитку особистості, як підприємливість, орієнтує учнів на усвідомлення взаємозв'язку життєвого успіху з усіма складовими здоров'я; ставлення до збереження і зміцнення здоров'я як до ознаки підприємливості.

Обов'язковими і корисними для формування підприємливої компетентності є виконання практичних робіт у вигляді проектів, зокрема таких як «Проект самовиховання» та «Дослідження ринку праці за матеріалами засобів масової інформації». Невід'ємними складовими усіх наскрізних ліній є життєві навички, що відпрацьовуються на уроках предмета «Основи здоров'я» і сприяють соціальному, психічному і духовному здоров'ю. Це навички ефективного спілкування, співчуття, попередження і розв'язання конфліктів; протидії тиску, погрозам, дискримінації; спільної діяльності та співробітництва; самоусвідомлення та самооцінки, самоконтролю, аналізу проблем і прийняття рішень, визначенню життєвих цілей та програм; мотивація успіху та тренування волі тощо. Питання екологічної безпеки і сталого розвитку вивчається у розділі «Безпечне довкілля», питання громадянської відповідальності – у розділі «Соціальна безпека», а питання підприємливості – через формування зазначених психосоціальних компетентностей.

Методи навчання. Реформування загальної середньої освіти передбачає модернізацію змісту освіти, що має ґрунтуватися на компетентнісному та особистісно орієнтованому підходах до навчання, а головне – орієнтуватися на здобуття учнями умінь і навичок, необхідних сучасній людині для успішної самореалізації у професійній діяльності, особистому житті, громадській активності. Просвітницький підхід до вивчення предмета не виправдав себе, не став адекватною відповіддю на сучасні виклики суспільства. Саме компетентнісний та діяльнісний підходи актуальні у контексті вивчення основ здоров'я. Компетентнісний підхід передбачає використання на уроках основ здоров'я інтерактивних методів, які забезпечують: активну участь кожного учня; творчу співпрацю між учнями та учителем; навчання на ситуаціях, наближених до реального життя; сприятливий емоційний клімат у класі; формування відчуття класу як єдиної команди тощо. Особливого значення набуває формування компетентностей особистості, її здатності до творчого нестандартного мислення, вміння конструктивно вирішувати життєві ситуації, що визначає конкурентоспроможність особистості у сучасних економічних умовах. Запорукою формування здорової особистості учня є взаєморозуміння, взаємоповага, толерантність, творче співробітництво

всіх учасників навчального процесу. Увага вчителя має бути зосереджена на проведенні занять з використанням методів навчання, що ґрунтуються на активній участі всіх учнів: роботі в групах, обговоренні, мозкових штурмах, розробці концептуальних карт, ролевих іграх, дискусіях, творчих проектах, інтерв'ю, аналізі життєвих ситуацій, екскурсіях, моделюванні розв'язання проблеми тощо. Ефективними на уроках основ здоров'я можуть бути сучасні педагогічні технології, що ґрунтуються на використанні методів інтерактивного навчання, у тому числі й системи завдань і вправ, зорієнтованих на діалогові форми навчальної взаємодії, використання тренінгових форм, проектної діяльності, ведення індивідуальних і колективних портфоліо. Учителю здійснює вільний вибір форм організації освітнього процесу, способів навчальної взаємодії, методів, прийомів і засобів реалізації змісту предмета, а також має право самостійно переносити теми уроків, відповідно до засвоєння учнями навчального матеріалу, визначати кількість годин на вивчення окремих тем.

Основними видами оцінювання навчальних досягнень учнів з основ здоров'я є поточне та підсумкове (тематичне, семестрове, річне). Контрольні роботи у процесі вивчення інтегрованого курсу «Основи здоров'я» не передбачено. Практичні роботи з основ здоров'я проводяться у межах певного уроку і є його невід'ємною частиною, тому окремо практична робота не оцінюється. При оцінюванні навчальних досягнень учнів необхідно враховувати володіння ними здоров'язбережними компетентностями, що виражаються у дієвості знань, умінь і навичок, мотивації до здорового і безпечного способу життя та його дотримання. В основу оцінювання навчальних досягнень учнів покладено характеристики навчальних досягнень учнів, які адекватно відображають рівень оволодіння ними здоров'язбережними компетентностями. Учителю має сприяти розвитку навички само- оцінювання та взаємооцінювання досягнень учнів.

Характеристики навчальних досягнень

1. Знання: називає (елементи, складові, принципи, предмети, явища щодо здоров'я і безпеки, способи здоров'язбережної діяльності). Пояснює (деталізує, доводить, аргументує свою відповідь). Аналізує (виділяє істотні ознаки предметів і явищ, основні елементи і складники, встановлює функціональні і причинно – наслідкові зв'язки щодо здоров'я і безпеки). Оцінює (порівнює варіанти фактів, уявлень, понять щодо здоров'я та безпеки; визначає їх переваги і недоліки).

2. Уміння і навички: відтворює (у стандартних ситуаціях виконує дії, які складають відповідні здоров'язбережні уміння і навички). Застосовує (демонструє здатність застосовувати здоров'язбережні уміння і навички у

до 2019/2020 навчального року

частково змінених ситуаціях; виявляє здатність творчо мислити, аналізувати і оцінювати нові/частково змінені ситуації, адекватно застосувати здоров'язбережні уміння і навички в ситуаціях, передбачених програмою і частково змінених).

3. Мотивація: позитивні ставлення (демонструє усвідомлення цінності і переваг здорового і безпечного способу життя для себе та оточуючих). Позитивні наміри (демонструє психологічну налаштованість на дотримання правил здорового способу життя і безпечної життєдіяльності). Рішучість (демонструє усвідомлення необхідності докладання особистих зусиль у реалізації позитивних намірів щодо здоров'я та безпечної життєдіяльності).

4. Реальна поведінка (діяльність у конкретних ситуаціях). Здоров'язбережувальна (дотримується правил здорового і безпечного способу життя особисто). Адвокаційна (сприяє залученню до здорового і безпечного способу життя інших; характеризує активну і соціально спрямовану життєву позицію учня, його здатність пропагувати, переконувати, підтримувати інших). Перелік базових умінь і навичок з основ здоров'я уміщено в чинній програмі предмета «Основи здоров'я». Для визначення конкретного бала, окрім вище наведених, додатково враховуються такі чинники: самостійне виконання завдань, творче виконання завдань, повнота оволодіння учнем навчальним матеріалом. Оцінка з основ здоров'я

має бути інструментом підтримки і заохочення на досягнення позитивних змін у знаннях, уміннях, мотиваціях і реальній поведінці (учителю необхідно позитивно оцінювати кожний крок учня/учениці, спрямований на: 1) опанування навичками здорового способу життя, позитивну спрямованість на ведення такого способу життя, практичні дії, які виконуються при відпрацюванні кожної теми; 2) підвищення рівня знань про здоров'я і безпеку життєдіяльності, здоровий спосіб життя, уміння використовувати здобуті знання для зміцнення здоров'я; 3) набуття навичок, що сприяють розвитку та взаємозв'язку усіх складових здоров'я (фізичній, соціальній, психічній та духовній); 4) позитивне ставлення до здорового способу життя.

Варіативна складова

Варіативною складовою кожного з навчальних планів передбачено години, які можна використовувати за вибором освітнього навчального закладу з урахуванням особливостей навчального закладу та індивідуальних освітніх потреб учнів, а саме: на посилення предметів інваріантної складової; на вивчення додаткових курсів; на проведення індивідуальних та групових занять. Кількість годин на вивчення предмета може бути збільшена за рахунок варіативної частини навчального плану. У такому разі вчитель використовує чинну програму, збільшуючи кількість годин на вивчення окремих тем програми. Додані навчальні години доцільно використовувати на виконання практичних робіт.

Україна є учасником міжнародного дослідницького проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» (HBSC). В Україні проведені п'ять хвиль опитування (2002 р. опитано 5267 осіб; 2006 р. – 6535 осіб, 2010 р. – 10 343 особи, 2014 р. – 11 390 осіб, 2018 – 13 337 осіб). Освітні заклади Хмельницької області теж брали участь у цьому дослідженні. Отож можемо опиратися на його дані.

Попри певні позитивні зрушення, такі як зменшення частки підлітків, які не використовують презерватив, середній вік вступу до статевих стосунків залишається незмінним протягом останніх восьми років (Практично кожен десятий (9,2%) з тих, хто заявив, що має досвід статевих стосунків, визнав віком сексуального дебюту 12 років і молодше (12,1% юнаків та 3,5% дівчат), 66,8% опитаних набули досвіду дорослого життя після досягнення 15 років), а рівень знань щодо ВІЛ-інфекції знижується за всіма віковими категоріями. І однією з причин такої ситуації є саме низький відсоток охоплення дітей превентивними програмами. Серед учнів існує уявлення про те, що ВІЛ-інфекція є хворобою та ВІЛ-інфікована людина має видимі симптоми цієї хвороби. 57,4% правильно зазначили, що ВІЛ-інфікована людина

може виглядати здоровою, 8,8% підлітків заперечили це, а кожен третій (33,7%) не зміг визначитися з відповіддю на це запитання, при цьому більше таких – серед хлопців (37,6% проти 29,7% серед дівчат).

Стале уявлення, що ВІЛ-інфекція та кількість статевих партнерів нерозривно пов'язані, мають лише 39,9% учнів, які зазначили, що ризику інфікування на ВІЛ можна уникнути, якщо мати статеві стосунки лише з постійним партнером. Упевненість у тому, що статеві контакти з постійним партнером знижують ризик інфікування, була значно вищою серед студентів ЗФПО (заклад фахової передвищої освіти) (59,0%), ніж серед учнів ЗПТО (заклад професійно-технічної освіти) (43,6%).

Кожен п'ятий опитаний хибно вважає, що ВІЛ-інфекцією можна заразитися через укуса комара (19,7%) та якщо пити по черзі з однієї склянки з ВІЛ-інфікованою людиною (19,4%), а 41,6% опитаних повідомили, що можна захистити себе від ураження ВІЛ-інфекцією, якщо зробити щеплення. Важливо зазначити, що попри обов'язковий елемент навчальних освітніх програм, рівень поінформованості підлітків, особливо молодшої вікової категорії, щодо ВІЛ залишається низьким. Базуючись на отриманих даних щодо знань учнів окремо для кожного шляху передачі ВІЛ, був розрахований показник рівня знань, який становить 12,1%32 (12,7% серед хлопців та 11,4% серед дівчат). Для старшої групи респондентів (учні 8–11-х класів ЗЗСО та 1–2-х курсів ЗПТО та ЗФПО) цей показник становить 17,1%.

«Сексуальна необізнаність, а іноді повне невігластво, разом з агресивним культом сексу в засобах масової інформації сприяють тому, що українські підлітки живуть та формуються в зоні підвищеного ризику, де секс є настільки ж небезпечним, як і вживання алкоголю, наркотичних речовин тощо», - висновок авторів монографії «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді».

За даними обласного центру боротьби з ВІЛ-інфекцією/СНІДом за 5 місяців поточного року взято на облік з вперше в житті встановленим діагнозом ВІЛ-інфекція – 92 особи. Показник захворюваності на ВІЛ-інфекцію складає 7,24 на 100 тис. населення. Упродовж 5 місяців 2019 року народилося 14 дітей, народжених від ВІЛ-інфікованих матерів, які перебуватимуть під наглядом до уточнення ВІЛ-статусу (18 місяців). Від СНІДу померло в поточному році 24 особи (показник смертності 1,9 на 100 тис. населення). Кількість померлих від ко-інфекції «ВІЛ – туберкульоз» за 5 місяців 2019 року 11 осіб. Станом на 01.06.2019 року знаходиться на обліку ВІЛ-інфікованих 2164 особи, у тому числі 840 хворих на СНІД. З усього числа ВІЛ-інфікованих - 123 дітей. Дорослих на обліку – 2041 осіб.

Враховуючи ситуацію, що склалася, рекомендуємо за рахунок годин варіативної складової запроваджувати факультативи з формування здорового способу життя та профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу, насамперед у 9-11-х класах, забезпечуючи таким чином неперервність і наступність кількості превентивної освіти щодо профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД. Для проведення факультативних занять у закладах загальної середньої освіти рекомендуємо користуватися програмами та навчальною методичною літературою, схваленими МОН України.

У квітні поточного року 106 педагогічних працівників області навчалася за програмою А.Буквинського «Основи сім'ї» та отримали сертифікати і комплект матеріалів. Тому в освітніх закладах, де є підготовлений фахівець, вважаємо необхідним вести факультативний курс «Основи сім'ї», мета якого підготувати старшокласників до відповідального батьківства, розвинути навички усвідомленого вибору, збереження репродуктивного здоров'я, побудови стосунків у родині, в соціумі.

Педагогічна компетентність

Функція педагога Нової української школи полягає в його вмінні організувати компетентнісне навчання (не знання заради знань, а вміння їх застосовувати в реальному житті, де важливо не те, що ти знаєш – а як ти цим умієш користуватися). Сучасний учитель основ здоров'я (згідно із Концепцією Нової української школи) – це: учитель-коуч (тренер успіху, інструктор, супроводжувач); учитель-модератор (керівник групи); учитель-тьютор (забезпечує процес освітньої індивідуалізації); учитель – фасилітатор (забезпечує успішну групову комунікацію). Першочергова і основна мета учителя основ здоров'я – зацікавити і вмотивувати учнів, спонукати їх до оволодіння здоров'язбережними компетентностями. Сучасні учні достатньо інформовані про інфекційні захворювання, про вплив шкідливих звичок на здоров'я, про хвороби цивілізації тощо. Але коли постає завдання застосувати свої знання на практиці, у реальному житті – виявляється, що здоров'язбережні компетентності не сформовані достатньою мірою.

Мінімальні вимоги до компетентності вчителя основ здоров'я: вчитель має знати: концептуальні і методичні основи формування здоров'язбережної компетентності; програму і зміст предмета «Основи здоров'я»; вікові особливості дітей та підлітків; сучасні педагогічні методики, передусім, інтерактивні методи та особливості їх застосування; методи і процедури оцінювання.

Вчитель має вміти: Чітко формулювати цілі заняття та його складових частин; враховувати потреби та очікування учасників; створювати сприятливий емоційний клімат у класі; забезпечувати демократичну дисципліну; упроваджувати в освітній процес інноваційні здоров'язбережні педагогічні технології; застосовувати інтерактивні технології навчання, які забезпечують активну участь кожного учня та творчу співпрацю; використовувати просвітницькі програми превентивного спрямування у процесі вивчення предмета; використовувати засоби інформаційно-комунікаційних технологій; організувати активне обговорення; організувати відпрацювання практичних умінь; підтримувати доброзичливу атмосферу на уроках; формування відчуття класу як єдиної команди; правильно реагувати на складних учасників; забезпечити підтримку батьків і колег; організувати зворотній зв'язок.

Вчитель має демонструвати цінності: повагу і позитивне ставлення до дітей і підлітків, бажання і прагнення

працювати з ними; навчання на ситуаціях, наближених до реального життя; готовність зрозуміти потреби, цінності і можливості дітей і підлітків; готовність не нав'язувати свої погляди і цінності; бажання і готовність постійно підвищувати свій професійний рівень.

Навчально-методичне забезпечення. Сучасний учень – всебічно розвинена особистість, яка постійно перебуває в оточенні гаджетів та Інтернет-ресурсів, тому, щоб зацікавити учня і активізувати його роботу під час уроку, рекомендуємо освоїти та використовувати інтернет-ресурс LearningApps, що забезпечує можливість пошуку нових інтерактивних вправ до певної теми, а також створення власних вправ та завдань для використання їх під час уроків. Добираючи додаткові матеріали до уроків, учителям слід звернути особливу увагу на відповідність їх змісту віковим особливостям, навчальним можливостям та реальним потребам учнів.

Додаткові ресурси для формування здоров'язбережної компетентності (всього понад 3000 матеріалів - підручники, посібники, розробки уроків, презентації, відео, мультфільми тощо) у вільному доступі представлено на порталі превентивної освіти <http://autta.org.ua/>. Зважаючи на недостатню кількість надрукованих підручників з основ здоров'я для 5-9 класу за новою програмою, можна використовувати електронні версії цих підручників, а також підручники з відповідним грифом Міністерства, що видані в попередні роки, враховуючи при цьому зміни у програмі.

Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 року № 903-р «Про затвердження плану заходів на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» у 2016-2019 роках розроблено та успішно апробовано освітні ресурси для компетентнісного навчання учнів закладів загальної середньої освіти і післядипломної підготовки педагогічних працівників.

Розроблені навчальні ресурси спрямовані на формування когнітивних, емоційних і соціальних компетентностей у галузі безпеки, здоров'я, самореалізації, соціалізації і уміння вчитися.

1. Навчальні ресурси для учнів закладів загальної середньої освіти:

«Вчимося жити разом», тренінговий курс з розвитку соціальних навичок для учнів 1-10 класів (<http://bit.ly/2T8HZ3P>)

– реалізується в рамках обов'язкових предметів «Я досліджую світ» у 1-2 класах, «Основи здоров'я» у 3-9 класах, а також виховних годин у 10-11 класах;

«Життєві навички для активного громадянства», тренінговий курс з розвитку когнітивних, емоційних і соціальних навичок для учнів 7-10 класів (<http://bit.ly/2OEC5Zr>) – реалізується через предмети «Основи здоров'я», «Громадянська освіта», виховні години, та позашкільну освіту (за методом «рівний-рівному»);

«Компетентнісне навчання в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» – містить розробки уроків для учнів 1-2-х класів початкової школи (<http://bit.ly/33ewkFb>).

Зазначені ресурси мають доведену ефективність впливу на рівень когнітивних, емоційних, соціальних і відповідних предметних компетентностей учнів та отримали високу оцінку міжнародних експертів (<http://bit.ly/2MEeBL0>). Навчання учнів і вчителів за курсом «Вчимося жити разом» включено до завдань Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року» (<https://is.gd/JTTt6Q>). Крім того, за даними ЮНІСЕФ, ці ресурси також увійшли до переліку 20-ти кращих світових практик у сфері навчання життєвим навичкам, сприятливим для здоров'я, безпеки і соціалізації учнівської молоді.

2. Навчальні ресурси для підготовки педагогічних працівників:

Навчальний модуль «Основи формування здоров'язбережної і соціальної компетентності учнів» – очно-дистанційна форма навчання, обсяг 105 годин (<https://is.gd/d6ZHyj>);

Навчальний модуль «Методика компетентнісного навчання за інтегрованим курсом «Я досліджую світ» – очно-дистанційна форма навчання, обсяг 36 годин (<https://is.gd/Poqn6X>);

Онлайн курс «Основи здоров'язбережної компетентності» – дистанційна форма навчання, обсяг 60 год. (<http://multycourse.com.ua/ua/>);

Онлайн курс «Вчимося жити разом» - дистанційна форма навчання, обсяг 30 год (<http://ilt.multycourse.com.ua/ua/>);

Онлайн курс «Безпечна і дружня до дитини школа» – дистанційна форма навчання, обсяг 20 год

(<http://scfs.multycourse.com.ua/ua/>);

Онлайн курс «Освіта на основі життєвих навичок» – дистанційна форма навчання, обсяг 24 год

(<http://dlse.multycourse.com.ua/ua/>).

Анна ПОЛИЩУК.
методист НМЦ виховної роботи та позашкільної освіти ХОІППО.

до 2019/2020 навчального року

Про викладання фізичної культури у 2019-2020 н.р.

Інваріантна складова Типових навчальних планів, до якої входить навчальний предмет «Фізична культура», сформована на державному рівні і є однаковою для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування та форми власності.

Типовими освітніми програмами для закладів загальної середньої освіти у 2019/2020 н.р. на вивчення предмета «Фізична культура» в інваріантній складовій передбачено:

5-9 класи – 3 год;

10 клас – 3 год;

11 клас – 3 год.

Профільний рівень:

10 клас - 6 год.;

11 клас - 6 год.

Години фізичної культури передбачені усіма варіантами Типових навчальних планів і повинні фінансуватися та використовуватися в повному обсязі. Вони зазначаються в розкладі уроків, ураховуються в педагогічному навантаженні вчителів. Розклад уроків повинен враховувати оптимальне співвідношення навчального навантаження протягом тижня, а також доцільне чергування протягом дня і тижня предметів природничого і гуманітарного циклів з уроками мистецтва, технологій і фізичної культури. Під час складання розкладу навчальних занять не рекомендується здвоювати уроки фізичної культури або проводити їх два дні поспіль. Більшість уроків доцільно проводити на відкритому повітрі.

Заняття з фізичної культури в освітніх закладах проводяться вчителем фізичної культури або особою, яка має спеціальну освіту та кваліфікацію: тренер, керівник гуртка, групи, спортивної секції тощо.

Навчання – це продукт кількості, можливостей і якості викладання. Якщо вчитель змінить якість викладання, то зможе змінити і результат.

Фізичне виховання потребує орієнтації на:

- вироблення і реалізацію якісно нової, особистісно і компетентісно обґрунтованої основи до підходу

збереження і підтримки інтелектуальної та фізичної індивідуальності школярів і молоді на всіх етапах навчання врахуванням особливостей їх рухового і психофізичного розвитку;

- створення освітнього середовища, яке стимулює рухову активність особистості та її організацію відповідно до вікової та психофізичної специфіки розвитку організму;

- інтенсивне включення в освітній процес школи можливостей для додаткових форм фізичного виховання;

- створення умов і механізмів фізичного виховання для занять різної спрямованості за інтересами;

- формування стійкості до асоціальних впливів щодо виникнення шкідливих звичок і неадекватних видів поведінки.

Опанування змісту фізичної культури як базового навчального предмета здійснюється за навчальними програмами, що мають гриф Міністерства освіти і науки України. Структура оновлених програм є максимально інформативною для вчителя. Вона дозволяє вчителю більш об'єктивно оцінити досягнення учня. У програмі чітко висвітлені знанневий, діяльнісний та ціннісний компоненти. Виокремлено такі наскрізні змістові лінії: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність».

Наскрізні змістові лінії відбивають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються у процесі навчання і виховання учнів, та є засобом інтеграції навчального змісту, корелюються з ключовими компетентностями, опанування яких забезпечує формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учнів, що визначають їхню поведінку в життєвих ситуаціях.

Очікувані результати навчальної діяльності учнів перенесені у ліву частину програми, вони є необхідними предметними компетентностями,

і водночас відповідають змістовим наскрізним темам.

11 класи з 2019/2020 н.р. навчатимуться за новими навчальними програмами:

- «Фізична культура 10-11 класи» (рівень стандарту) для закладів загальної середньої освіти (наказ МОН від 23.10.2017 № 1407).

Програма побудована за модульною системою і містить інваріантну (обов'язкову) (теоретико - методичні знання та загальна фізична підготовка) та варіативну складову яка складається з 25 модулів. У зв'язку зі збільшенням кількості годин в 11 класі на викладання навчального предмета рекомендується збільшити кількість модулів для опанування учнями до 4.

Критеріями відбору варіативних модулів у навчальних програмах 5-9 та 10-11 класи є: наявність матеріально-технічної бази, регіональні спортивні традиції, кадрове забезпечення та бажання учнів. Бажання учнів визначається обов'язковим опитуванням. Перед початком навчального року шкільне методичне об'єднання розглядає вибір та розподіл варіативних модулів у кожному класі.

- «Фізична культура» (профільний рівень) 10-11 класи (наказ МОН від 23.10.2017 № 1407).

Метою профільної програми є ознайомлення учнів з основними формами професійної діяльності фахівців фізичного виховання (вчителя фізичної культури, тренера або інструктора з виду спорту), оволодіння ними первинними методами і формами педагогічної діяльності, формування фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я старшокласників, оволодіння знаннями з основ теорії і методики фізичного виховання, вміннями та навичками самостійних і групових занять фізкультурно-спортивною й оздоровчо-корегувальною спрямованості, а також забезпечення можливостей для рівного доступу школярів до здобуття загальної, профільної та початкової допро-

до 2019/2020 навчального року

фесійної підготовки з фізичного виховання.

Дана програма є універсальною. Теоретичний матеріал залишається стабільним, тоді як способи фізкультурної діяльності – модулі – можна змінювати залежно від об'єктивних умов навчального закладу, в якому буде використовуватись ця програма.

Практично кожний вид спорту може бути представлений у вигляді варіативного модуля. У цій програмі запропоновано 13 варіативних модулів.

Навчальна програма предмета «Фізична культура» (профільний рівень) складається з пояснювальної записки і таких розділів:

1. Розділ 1. Основи знань з фізкультурно-спортивної діяльності.

2. Розділ 2. Способи фізкультурної діяльності (модулі).

3. Додатки:

1. Умови виконання оцінювання стану фізичної підготовленості учнів.

2. Орієнтовний перелік обладнання з фізичної культури для закладів загальної середньої освіти.

Змістове наповнення предмета «Фізична культура» навчальний заклад формує самостійно з варіативних модулів. На їх опанування відводиться приблизно однакова кількість годин. Не виключається можливість мотивованого збільшення чи зменшення кількості годин на вивчення окремих модулів.

Наявність матеріально-технічної бази, регіональні спортивні традиції, кадрове забезпечення та бажання учнів є критеріями відбору варіативних модулів навчальним закладом. Бажання учнів визначається обов'язковим письмовим опитуванням. Результати опитування додаються до протоколу шкільного методичного об'єднання.

За потреби, у межах одного варіативного модуля можна освоїти навчальний матеріал, передбачений на два роки вивчення.

Відповідно до Інструкції про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затвердженої наказом МОЗ та МОН від 20.07.2009 за № 518/674, учні розподіляються на основну, підготовчу та спеціальну медичні групи.

Медичне обстеження учнів про-

водиться щорічно в установленому законодавством порядку. Не допускати на уроках фізичної культури навантаження учнів, які не пройшли медичного обстеження.

Учні, незалежно від рівня фізичного розвитку та медичної групи, а також тимчасово звільнені від фізичних навантажень, повинні бути обов'язково присутніми на уроках фізичної культури. Допустиме навантаження для учнів/учениць, які за станом здоров'я належать до підготовчої та спеціальної медичних груп, встановлює учитель фізичної культури.

Домашні завдання для самостійного виконання фізичних вправ учні/учениці отримують на уроках фізичної культури. Вони мають бути спрямовані на підвищення рухового режиму у вільний час, досягнення рекреаційно-оздоровчого ефекту. У разі відставання в розвитку фізичних якостей учитель разом з учнем складає індивідуальну програму фізкультурно-оздоровчих занять, де вказується завдання занять, фізичні вправи, послідовність їх виконання, кількість повторень, інтервали відпочинку, засоби самоконтролю, відмітки про виконання завдання. Самостійні заняття за індивідуальною програмою надають учневі/учениці додаткові бонуси під час оцінювання навчальних досягнень.

Для оцінювання розвитку фізичних якостей використовуються орієнтовні навчальні нормативи, які розроблено для кожного року вивчення. Порядок їх проведення визначає вчитель відповідно до календарно-тематичного планування.

Оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках фізичної культури може здійснюватися за такими видами діяльності:

1. Засвоєння техніки виконання фізичної вправи (може здійснюватися окремо від прийому навчального нормативу).

2. Виконання навчального нормативу (з урахуванням динаміки особистого результату).

3. Виконання навчальних завдань під час проведення уроку.

4. Засвоєння теоретико - методичних знань.

При цьому оцінка за виконання нормативу не є домінуючою під час здійснення тематичного, семестрового чи річного оцінювання.

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів із фізичної культури затверджені наказом МОН України від 05.05.2008 № 371.

У період з 01.09 до 01.10 кожного навчального року з метою адаптації учнів до навантажень на уроках фізичної культури прийом навчальних нормативів не здійснюється, а заняття мають рекреаційно-оздоровчий характер з помірними навантаженнями.

Невиконання нормативів з причин, незалежних від учня/учениці, непропорційний фізичний розвиток, пропуски занять з поважних причин, не є підставою для зниження підсумкової оцінки успішності.

Для недопущення перевантаження учнів необхідно враховувати їхнє навчання в закладах освіти іншого типу (спортивних школах тощо). Так, у закладах загальної середньої освіти за рішенням педагогічної ради при оцінюванні учнів дозволяється враховувати результати їх навчання з відповідних видів спорту (легка атлетика, гімнастика та ін.) у позашкільних закладах.

Під час проведення занять із фізичної культури слід дотримуватись «Правил безпеки життєдіяльності під час проведення занять з фізичної культури і спорту в загальноосвітніх навчальних закладах» (наказ МОН України від 01.06.2010 №521, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 9 серпня 2010 року за № 651/17946).

На уроках фізичної культури, спортивно-масових заходах систематично здійснювати візуальний контроль за самопочуттям учнів, технічним станом спортивного обладнання та інвентарю. При забезпеченні належного організаційно-методичного проведення уроку, особистісно-зорієнтованого навчання, індивідуально-дозованого навантаження, дотримання дисципліни, стану спортивного обладнання та інвентарю переважну кількість травм можна уникнути. Місця для занять з фізичної культури і спорту обладнуються аптечкою (відкриті спортивні майданчики – переносною аптечкою).

**Олег ШНИРА,
методист ХОІППО.**

до 2019/2020 навчального року

Про викладання предмета «Захист Вітчизни» у 2019/2020 н.р.

Метою навчального предмета «Захист Вітчизни» є формування в учнівської молоді життєво необхідних знань, умінь і навичок щодо захисту Вітчизни та дій в умовах надзвичайних ситуацій, а також системного уявлення про військово-патріотичне виховання як складову частину національно-патріотичного виховання. Провідним засобом реалізації вказаної мети є запровадження компетентнісного підходу в освітній процес, на основі ключових компетентностей як результату навчання.

Мета реалізовується комплексом навчальних і виховних завдань:

- ознайомлення учнівської молоді з основами нормативно-правового забезпечення захисту Вітчизни, цивільного захисту та охорони життя і здоров'я;

- усвідомлення учнівською молоддю свого обов'язку щодо захисту України у разі виникнення загрози суверенітету та територіальній цілісності держави;

- набуття знань про функції Збройних Сил України та інших військових формувань, їх характерні особливості;

- засвоєння основ захисту Вітчизни, цивільного захисту, домедичної допомоги, здійснення психологічної підготовки учнівської молоді до захисту Вітчизни;

- підготовка учнів до захисту Вітчизни, професійної орієнтації молоді до служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, визначених чинним законодавством, до захисту життя і здоров'я, забезпечення власної безпеки і безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу.

З 2018/2019 н.р. набирала чинності навчальна програма «Захист Вітчизни» для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (наказ МОН від 23.10.2017 № 1407), в якій імплементовано компетентнісний підхід до вивчення предмета.

У навчальній програмі виокремлено такі наскрізні змістові лінії: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність».

Наскрізні змістові лінії відображають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються у процесі навчання і виховання учнів, та є засобом інтеграції навчального змісту, корелюються з ключовими компетентностями, опанування яких

забезпечує формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку в життєвих ситуаціях. Також, вагоме місце у зазначеній програмі займають нові поняття щодо захисту України в умовах нових викликів, зокрема під час ведення «гібридної війни». Саме критичне мислення та медіаграмотність є тією «зброєю» громадян, з якою учні мають ознайомитися на уроках навчального предмета «Захист Вітчизни» у закладах середньої освіти.

Предмет «Захист Вітчизни» є обов'язковим навчальним предметом, який вивчається в навчальних закладах системи загальної середньої освіти упродовж 10 і 11 класів та під час навчально-польових занять (зборів) і навчально-тренувальних занять (дівчата). Навчальна програма передбачає вивчення предмету 1,5 та 2 години за умови виділення 0,5 годин з варіативної складової навчального плану.

Відповідно до навчального плану уроки проводяться: 10 клас - по 1,5 години на тиждень протягом навчального року; 11 клас: в першому семестрі (півріччі) - по 1,5 години на тиждень, а в другому семестрі - по 1 годині на тиждень та 18 годин відводиться на проведення навчально-польових занять (зборів) і занять у лікувально-оздоровчому закладі. При потижневому навантаженні по дві години на тиждень: 10 клас та перший семестр 11 класу - по 2 години, другий семестр 11 класу - по 1,5 години на тиждень та 18 годин - на проведенні навчально-польових занять (зборів) (програма для юнаків) і навчально-тренувальні заняття (дівчата). У кожному періоді предмет вивчається юнаками та дівчатами окремо. Дівчата за їх власним бажанням (у разі згоди батьків, опікунів або піклувальників) навчаються за програмою для групи юнаків. Юнаки, які за станом здоров'я, релігійними поглядами (за подачі відповідних документів) не можуть вивчати основи військової справи, навчаються за програмою для групи дівчат. Навчальний предмет при цьому в обох випадках називається «Захист Вітчизни» з уточненням «Основи медичних знань».

Поділ класів на групи юнаків та дівчат здійснюється незалежно від кількості учнів у класі. Проте, якщо у групі є менше 5 осіб, то учні цієї групи навчаються за індивідуальними навчальними планами. Навчально-польові заняття (збори) і навчально-

тренувальні заняття проводяться з метою практичного закріплення рівня знань, умінь та навичок учнів у 11 класі наприкінці навчального року. 3-х денні (18 годин) навчально-польові заняття (збори) та навчально-тренувальні заняття проводяться на базах військових частин, військових комісаріатів, лікувально-оздоровчих установ, базових навчальних закладів та навчальних закладів. До їх організації та проведення залучаються обласні, міські/районні військові комісаріати та органи місцевого самоврядування.

Основною організаційною формою вивчення предмета «Захист Вітчизни» в закладах загальної середньої освіти усіх типів є урок, що проводиться вчителем згідно з календарно-тематичним плануванням та навчальним планом, складеними відповідно до навчальної програми. Важливими умовами успішності занять з предмета є висока дисципліна, організованість, відповідальність учнів.

Урок, як основна організаційна форма предмета «Захист Вітчизни», в усіх ЗНЗ починається з шикуння, виконання гімну України, перевірки готовності класу до уроку і тренування за тематикою уроку протягом 3-5 хв. На заняттях стосунки між учнями та вчителем, а також учнів між собою підтримуються на зразок взаємовідносин між військовослужбовцями Збройних Сил України.

Рекомендована форма одягу для вчителя під час проведення занять з предмету «Захист Вітчизни» (програма для юнаків) – військова (форма Збройних формувань України).

Уроки предмета «Захист Вітчизни» повинні мати практичну спрямованість. Психологічна підготовка учнівської молоді до захисту Вітчизни здійснюється протягом усього викладання предмета.

Морально-психологічна підготовка здійснюється в ході навчання з метою формування морально-психологічної готовності та спроможності учнів виконувати покладені на них завдання, переборювати труднощі та небезпеку у надзвичайних ситуаціях, витримувати навантаження. Вивчення цивільного захисту проводиться окремо у групах юнаків і дівчат.

Стройова підготовка молоді проходить під час уроку, а також у вигляді стройових тренажів на початку уроку тривалістю 3-5 хвилин.

У залежності від матеріально-технічної бази навчального закладу,

до 2019/2020 навчального року

професійної компетентності вчителя кількість годин програмового матеріалу може бути скореговане на 20 відсотків в межах розділу. Послідовність вивчення розділів та тем в межах вимог навчальної програми вчитель може коригувати самостійно.

Стрільба з автомата проводиться на відповідно обладнаних стрільбищах і в тирах згідно з планами військових комісаріатів на підставі наказів, погоджених з начальником гарнізону (командиром військової частини, начальником вищого військового навчального закладу), органом управління освітою і керівником навчального закладу та дотримання заходів безпеки.

З метою більш ефективної організації навчально-польових зборів, пропонуємо визначити навчальні заклади загальної середньої освіти, на базі яких проводити заняття, залучивши до них учнів з інших навчальних закладах загальної середньої освіти, об'єднавши їх у навчальні взводи та відділення.

Практичне закріплення теоретичного матеріалу з розділу «Основи цивільного захисту» передбачається під час проведення Дня цивільної оборони (цивільного захисту) в навчальних закладах системи загальної середньої освіти.

Оцінювання рівня засвоєння учнями програмового матеріалу здійснюється відповідно до «Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти».

З метою підвищення протимінної безпеки населення та дітей рекомендуємо у навчальних закладах системи загальної середньої освіти спланувати цикл уроків та виховних заходів, присвячених поведінку учнів з вибухонебезпечними предметами, на які учні можуть наразитися (лист Міністерства освіти і науки України від 19.08.2014 № 1/9-419 «Щодо проведення уроків та виховних заходів з питань протимінної безпеки населення та дітей у загальноосвітніх навчальних закладах»).

Зазначені заходи можуть бути проведені для всіх категорій учнів на уроках з предметів «Основи здоров'я», «Захист Вітчизни» та виховних годинах у навчальних закладах загальної середньої освіти. Для проведення уроків рекомендовано використовувати відеоматеріали з питань протимінної безпеки для загального населення та дітей, що розроблені Державною службою з надзвичайних ситуацій, ОБСЄ, ЮНІСЕФ та отримали статус соціальної реклами від Національної Ради з питань телебачення та радіомовлення.

В блок навчання входить теми

пов'язані з наданням домедичної допомоги. Це є загальноосвітньою визначальною практикою. Так, у 2013 році 400 членів Європарламенту підтримали ініціативу, ERC "Європейський День серця". Детальний навчальний план з питань надання домедичної допомоги було розроблено у школах. Його пунктами є:

- навіть діти молодших класів можуть навчатися проведенню окремих елементів домедичної допомоги;

- вчителі, які пройшли навчання можуть проводити навчання з домедичної допомоги; вони роблять це так само ефективно як і медичні фахівці;

- оптимальний вік, для початку проведення навчань є 12 років;

- при навчанні корисно використовувати невеликі, прості манекени;

- школярі активно розповсюджують інформацію: вдома вони вчать членів сім'ї та знайомих;

- пропорція підготовлених і "готовий допомогти" осіб в суспільстві помітно збільшилася при навчанні дітей шкільного віку, що в перспективі значно збільшить кількість успішних реанімацій на догоспітальному етапі.

Навчання школярів питанням надання домедичної допомоги також підтверджується деякими педагогічними висновками:

- У навчання включаються всі групи суспільства. Для досягнення статистично значимого зростання успішних реанімацій, необхідно щоб принаймні 15% населення володіло навичками надання допомоги.

- Доступ до інформації, пов'язаної зі здоров'ям, часто не однаковий у різних соціальних групах, відтак чимало випадків некваліфікованого лікування зупинки серця.

- Почуття відповідальності може бути прищеплено в ранньому віці. Соціальні навички - особливо, якщо вони повинні бути ефективними - необхідно розвивати на ранніх етапах навчання дітей.

- Дослідження показало, що школярі в препубертатному періоді мають менше «гальмівних моментів» при навчанні наданню допомоги. Крім того, суттєвим фактором пригнічення прийняття практичних рішень в реальному житті є страх допустити помилку.

- Реакція на виконання інструкції легша і краща у більш молодому віці. Більш сприятливе ставлення до навчання формує практичне відпрацювання практичних навичок.

Для активізації військово-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах рекомендується вести гурткову роботу відповідного напрямку. Під час проведення відповідної роботи необхідно керуватися Концепцією допризовної підготовки

і військово-патріотичного виховання молоді, навчальною програмою «Захист Вітчизни», угодою про співробітництво між обласним управлінням освіти і науки та обласним військовим комісаріатом про спільну діяльність з питань військово-патріотичного виховання учнівської молоді.

Безпека під час проведення навчальних занять із предмета «Захист Вітчизни» забезпечується їх чіткою організацією, суворим дотриманням заходів, що визначаються статутами, курсом стрільб, відповідними керівництвами та настановами.

Керівники навчальних закладів зобов'язані вживати заходів щодо попередження загибелі та травмування учнів, встановлювати необхідні вимоги безпеки під час роботи з озброєнням та військовою технікою, під час здійснення маршруту в район занять, проведення занять, стрільб, спеціальних занять і робіт, своєчасно доводити ці вимоги до учнів та добиватися їх суворого виконання.

Перед початком занять керівник навчального закладу зобов'язаний особисто впевнитись, що для цього створені безпечні умови, учні засвоїли вимоги безпеки та мають достатні практичні навички щодо їх виконання.

Також важливим є підготовка відповідного рівня вчителів, які б могли якісно викладати предмет з врахуванням певних особливостей. Так, навчання з домедичної допомоги передбачає використання певного обладнання (манекени, засоби для зупинки кровотечі тощо). Відповідно до сучасних технологій викладачі повинні перед початком занять самостійно пройти відповідно курси, успішно їх завершити, після чого додатково пройти курси підвищення кваліфікації за програмою «Викладач-інструктор». Тільки після цього вони повноцінно зможуть якісно викладати предмет в частині домедичної допомоги. Як окремих елементів слід передбачити контроль якості викладання з вищевказаних питань.

Відповідальність за дотримання учнями вимог безпеки на заняттях несуть викладачі предмета «Захист Вітчизни».

Навчально-методичне забезпечення, рекомендоване Міністерством до використання в навчальних закладах, зазначено у Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, розміщених на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України (www.mon.gov.ua) та веб-сайті Інституту модернізації змісту освіти (www.imzo.gov.ua).

**Олег ШНИРА,
методист ХОІППО.**

до 2019/2020 навчального року

Про діяльність шкільних бібліотек у 2019/2020 н.р.

У своїй діяльності бібліотечні працівники керуються Законом України «Про освіту» (5 вересня 2017 року № 2145-VIII), Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (27 січня 1995 року № 32/95-ВР. Редакція від 01.01.2017), Положення про мережу освітянських бібліотек МОН України та АПН України (Наказ МОН України та АПН України 30.05.2003 № 334/31) іншими законодавствами та підзаконними нормативно-правовими актами.

У Законі про освіту зазначено, що бібліотека є структурним підрозділом закладу загальної середньої освіти, який здійснює бібліотечно-інформаційне, культурно-просвітницьке забезпечення освітнього процесу як в урочний, так і в позаурочний час.

Директор закладу освіти здійснює загальне керівництво, контроль за діяльністю бібліотеки, прийом на роботу бібліотечних працівників, також створює необхідні умови для здійснення якісної та ефективної роботи.

За організацію роботи бібліотеки, бібліотечних процесів несе відповідальність завідувач бібліотекою, який є членом педагогічного колективу і входить до складу педагогічної ради закладу. Свою діяльність бібліотекар організовує спільно з педагогічним колективом, відповідно до планів роботи і регламентуючої документації, що затверджується директором закладу.

При бібліотеках працює читацький актив з числа учнів, учителів і батьків, який допомагає працівникам бібліотеки у виконанні бібліотечної роботи.

Для вирішення актуальних питань діяльності бібліотеки на правах дорадчого органу може бути створена бібліотечна рада, до складу якої входять працівники бібліотеки, представники педагогічного колективу, бібліотек регіону, громадськості, а також батьки та учні.

У бібліотеці ЗЗСО в наявності мають бути звітні документи (наказ МОН України та АПН України від 16.07.09 р. №662/53 «Про проведення паспортизації бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів державної та комунальної форм власності»), а саме:

- План роботи шкільної бібліотеки
- Книга сумарного обліку бібліотечно-го фонду (термін зберігання-постійно).
- Інвентарна книга (термін зберігання – постійно)
- Щоденник роботи шкільної бібліотеки
- План бібліотечних уроків
- Посадова інструкція
- Правила користування бібліотекою
- Паспорт бібліотеки
- Формуляр читача (термін навчання

школяра)

- Зошит (журнал) обліку літератури, прийнятих від користувачів взаємнотрачених
- Зошит (журнал) обліку літератури, подарованої шкільній бібліотеці
- Акти на списання літератури (термін зберігання – не менше 10 років)
- Реєстраційна картотека журналів і газет
- Акти (журнал) видачі підручників
- Матеріали щорічних інвентаризацій
- Акти передачі підручників до інших шкіл

Заклад загальної середньої освіти забезпечує правові, організаційні, фінансові та матеріальні умови, необхідні для функціонування бібліотеки, зокрема, належне зберігання, використання і поповнення фондів бібліотеки, гарантує їх цілісність. Приміщення, обладнання, майно бібліотеки утримується закладом освіти на безстроковому і безоплатному користуванні та оперативному управлінні.

Щоб шкільна бібліотека зайняла гідне місце в інформаційно-освітньому просторі закладу, вона має не просто бути активним учасником життя колективу, а якісно задовольняти його інформаційні потреби, розширювати спектр послуг для читачів, враховуючи їхні потреби та вимоги часу.

Основні напрями діяльності бібліотечно-інформаційного центру:

- формування єдиного фонду бібліотечно-інформаційних ресурсів, який об'єднує спеціалізовані фонди (друкованої продукції, аудіо-, відео- та електронних матеріалів);
- упорядкування фонду документів, що створюються у закладі освіти (публікації та роботи педагогів, авторські проекти, наукові роботи та реферати учнів тощо);
- бібліотечно-інформаційне забезпечення освітнього процесу шляхом повного якісного і оперативного обслуговування всіх категорій користувачів ШБІЦ, впровадження сучасних інформаційних технологій, комп'ютеризації бібліотечно-інформаційних процесів, надання доступу до вітчизняних і світових інформаційних ресурсів через Інтернет та інформаційних ресурсів ЗЗСО;
- надання практичної допомоги вчителям при проведенні занять на базі бібліотечно-інформаційного центру з використанням різних інформаційних засобів навчання;
- активізація пізнавальної діяльності та читацької активності учнів; підвищення рівня інформаційної культури в учнів; залучення учнів до краєзнавчо-проектної діяльності.

Наразі акцентується увага на ролі шкільної бібліотеки в освітньому процесі в умовах реалізації Концепції Нової української школи. Також зосереджується увага на формуванні бібліотечного простору сучасного шкільного середовища, підвищенні іміджу шкільного бібліотекаря в суспільстві, стратегії розвитку шкільної бібліотеки як сучасного бібліотечно-інформаційного та культурно-просвітницького центру закладу загальної середньої освіти.

Орієнтовні вимоги до нового бібліотечного простору відображені у Рекомендаціях МОН «Новий освітній простір» від 23 жовтня 2017 року, розділ 8. Медіатека [<https://mon.gov.ua/ua/tag/novij-osvitnij-prostir>], зокрема:

- сучасне оформлення та дизайн приміщення, комфортні меблі;
- комп'ютерна зона для он-лайн навчання;
- проектор та екран (можливість використовувати бібліотеку для різних форм організації навчання).

У процесі перетворення шкільної бібліотеки у бібліотечно-інформаційний центр можна виокремити певні етапи, що можуть реалізовуватись послідовно, зокрема:

- Структурна реорганізація бібліотечного простору.
- Створення нормативної бази.
- Створення матеріально-технічних умов.
- Реклама бібліотечно-інформаційного центру.

Також реформування бібліотеки, модернізація її внутрішньої діяльності передбачає етап автоматизації бібліотечних процесів:

- поступове забезпечення комп'ютерною технікою та приєднання шкільних бібліотек до мережі Інтернет;
- впровадження в діяльність шкільних бібліотек Єдиної системи централізованого електронного обліку підручників (ЄС-ЦЕОП), створеної на основі комп'ютерної програми «Шкільний підручник».

Багатокомпонентна структура бібліотечно-інформаційного центру може з однаковим успіхом реалізовуватись як у бібліотеці, що має єдине приміщення та одного працівника у штаті, так і в умовах розгорнутої базової структури бібліотеки та розширеного бібліотечного персоналу.

**Валентина ФАРВАРЩУК,
методист НМЦ координації роботи
методичних та загальноосвітніх
установ і закладів освіти ХОІППО.**

Про пріоритетні завдання психологічної служби у 2019/2020 н.р.

Зважаючи на посилення уваги до ролі психологічної служби у наданні психологічної допомоги населенню та забезпеченні процесів реформування освіти Хмельницьким обласним навчально-методичним центром психологічної служби (далі – ХОНМЦПС) було проведено вивчення й аналіз якості роботи психологічних служб у районах (містах), об'єднаних територіальних громадах, закладах освіти обласного

підпорядкування у 2018-2019 н.р.

Станом на 01.06.2019 р. в системі освіти області працювало 816 фахівців психологічної служби. Психологічний супровід та соціально-педагогічний патронаж освітнього процесу в області забезпечують: 529 – практичних психологів, 248 – соціальних педагогів. Методичний супровід здійснює 39 керівників психологічних служб методичних кабінетів (центрів) районів (міст), ОТГ

Зважаючи на це, керівникам структурних підрозділів з питань освіти райдержадміністрацій, органів місцевого самоврядування, керівникам закладів загальної середньої освіти обласної комунальної власності необхідно продовжувати роботу, спрямовану на збереження ставок фахівців психологічної служби та вжити заходів щодо забезпечення закладів освіти практичними психологами, соціальними педагогами.

Наголошуємо на тому, що ефективність роботи фахівців психологічної служби значною мірою залежить від якості й системності методичного супроводу їх діяльності методистами з психологічної служби РМК (ММК), відповідальними за психологічну службу в ОТГ та районними НМЦПС.

Нагальними завданнями керівників психологічних служб, над розв'язанням яких необхідно працювати у 2019-2020 н.р. є:

- забезпечення виконання регіональних (обласних); районних, ОТГ, міських Планів заходів розвитку психологічних служб (затверджених колегіями відповідних управлінь освіти); інших розпорядчих документів МОН України, Департаменту освіти і науки Хмельницької ОДА щодо розвитку й зміцнення мережі психологічної служби системи освіти області;

- здійснення організаційних заходів, спрямованих на стовідсоткове забезпечення психологічним супроводом закладів освіти всіх типів; введення нових посад практичних психологів, соціальних педагогів, та забезпечення їх кабінетами і персональними комп'ютерами;

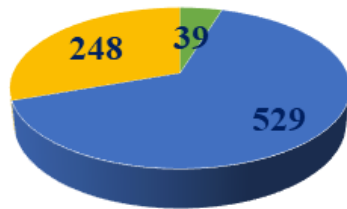
- проведення з керівниками закладів освіти інструктивних нарад, вебінарів, семінарів, тренінгів щодо надання інформації про функціональні обов'язки працівників психологічної служби, нормативно-правові засади їх професійної діяльності, розподілення робочого часу та роль у забезпеченні високої ефективності освітніх реформ;

- розробка і корегування моделей методичного забезпечення роботи практичних психологів, соціальних педагогів, які працюють в об'єднаних територіальних громадах; відпрацювання алгоритмів взаємодії та співробітництва фахівців психологічних служб, які працюють в різних територіальних громадах;

- здійснення координаційної, організаційної та експертної роботи щодо забезпечення ефективності діяльності фахівців служби й управління якістю надання соціально-психологічних послуг; здійснення контролю за дотриманням працівниками служби вимог нормативно-правових документів;

- поглиблення співпраці між струк-

ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ФАХІВЦЯМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ У 2018/2019 Н.Р.

■ методисти ■ практичні психологи ■ соціальні педагоги

У 42 ОТГ працює 16 методистів/спеціалістів органів управління освітою, з них лише 9 осіб мають фахову освіту. Відсутність освіти знижує ефективність методичного супроводу практичних психологів, соціальних педагогів закладів освіти, впливає на вирішення питань, пов'язаних із підвищенням кваліфікації, атестації, виконанням посадових обов'язків. На якість методичного супроводу впливає і той факт, що спеціалісти виконують і ряд інших функцій. Поєднання декількох напрямів роботи в ряді випадків призводить до послаблення організаційного та науково-методичного компоненту в супроводі спеціалістів служби.

У 4 ОТГ (Китайгородській, Колибавівській, Баламутівській, Староушицькій сільських ОТГ) взагалі відсутні фахівці психологічної служби.

По одному фахівцю працює у Меджибізькій (0,5 СП), Жванецькій (0,5 ПП), Шаровечківській ОТГ (0,25 ПП) та Новоушицькому районі (0,5 ПП).

Найкращі показники забезпечення закладів освіти посадами практичних психологів, соціальних педагогів у Полонській міській ОТГ, м. Кам'янець-Подільському, м. Нетішині, м. Славуті, м. Шепетівка.

Викликає стурбованість той факт, що не всі учні, особливо в сільській місцевості, при потребі мають можливість отримати допомогу практичних психологів, соціальних педагогів. Забезпечені посадами практичних психологів лише

48% сільських шкіл й посадами соціальних педагогів 19% сільських закладів загальної середньої освіти. Не забезпечені – 38 міських закладів дошкільної освіти, що складає 23% дефіциту по області та 404 заклади дошкільної освіти у сільській місцевості, що складає 96% дефіциту по області, відповідно до нормативної потреби. Така ситуація потребує нагального вирішення, оскільки саме практичні психологи закладів дошкільної освіти зосереджують свою професійну увагу на раннє виявлення відхилень у психофізичному розвитку та своєчасне надання комплексної підтримки дітям, попереджують ускладнення у подальшому розвитку вихованців.

Особливо гостро в області стоїть проблема забезпечення освітніх закладів соціальними педагогами, до професійних обов'язків яких, в першу чергу, входить робота з проблемними сім'ями, сім'ями, які потрапили в складні життєві обставини, схильними до насильства над дітьми. Не забезпечені посадами соціальних педагогів 67 міських закладів загальної середньої освіти, що складає 39% дефіциту відповідно до нормативної потреби та 411 закладів загальної середньої освіти у сільській місцевості, що становить 81% дефіциту по області.

Загальний показник забезпеченості закладів освіти області практичними психологами становить 54% від нормативної потреби ставок, соціальними педагогами – 48% від нормативної потреби ставок.

до 2019/2020 навчального року

турними підрозділами психологічної служби та державними установами, центрами, службами, громадськими організаціями щодо скоординування зусиль у профілактиці поширення негативних явищ в учнівському середовищі: насильства, булінгу, протиправної поведінки, алкоголізму, наркоманії тощо службами, які опікуються проблемами дітей і підлітків в т.ч. учням, дітям із сімей вимушених переселенців та постраждалих внаслідок бойових дій на сході України;

- організаційно-методичне забезпечення та проведення на регіональних рівнях Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі»;

- розширення дослідницької діяльності, проведення цільових досліджень аналітичного, прогностичного, моніторингового характеру;

- вивчення, узагальнення та поширення кращого досвіду роботи практичних психологів, соціальних педагогів.

У 2019-2020 н.р. керівникам психологічних служб районів, міст, ОТГ необхідно продовжити роботу щодо пошуку ефективних форм і методів методичного супроводу пріоритетних напрямів діяльності практичних психологів, соціальних педагогів:

- психологічний супровід освітнього процесу в НУШ;

- психологічне і соціально-педагогічне забезпечення та супровід інклюзивного навчання;

- соціально-психологічна підтримка обдарованих дітей та учнівської молоді;

- психологічне забезпечення профільного навчання та професійного самовизначення;

- соціально-психологічний супровід дітей із сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах;

- надання психологічної та соціально-педагогічної допомоги дітям із внутрішньо переміщених сімей та членам їх родини в адаптації до нових умов проживання й навчання;

- соціально-психологічне забезпечення захисту прав і свобод дітей, створення безпечного освітнього середовища; запобігання насильству, булінгу в учнівському колективі та домашньому насильству;

- профілактика поширення негативних явищ тютюнопаління, алкоголізму, наркоманії, насильства, злочинності серед учнівської молоді;

- підвищення психологічної компетентності педагогів, батьків.

Акцентуємо увагу на необхідності більш активніше використовувати у методичній роботі семінари, наради тощо в Інтернет-режимі, презентації методичних матеріалів на сайтах відділів (управлінь) освіти.

Педагогіка партнерства в ЗДО: психологічний супровід

Серед ключових напрямів інноваційних змін в освіті, згідно з концепцією НУШ, важливою є педагогіка партнерства, яка ґрунтується на відносинах взаємоповаги, взаємодії та співпраці між усіма учасниками освітнього процесу: педагогами, дітьми й батьками з метою особистісного розвитку кожного з учасників взаємодії. А отже, йде зміна стосунків «педагог-дитина» на:

- не забороняти, а переконувати;
- не примушувати, а спрямовувати;
- не командувати, а організовувати;
- не обмежувати, а надавати свободу вибору.

Вихователь має стати другом, а родина – залучена до побудови освітньої траєкторії дитини.

Дитячі, батьківські та педагогічні колективи, що об'єднані спільними цілями й прагненнями, є зацікавленими одна одними, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Концепція «Нова українська школа» орієнтує зміну односторонньої авторитарної комунікації «педагог - дитина» на діалог і багатосторонню комунікацію між педагогами, дітьми та батьками.

Важлива роль у вирішенні цього завдання належить психологічній службі системи освіти, яка має функціонувати як єдина система, що сприяє створенню умов для когнітивного й соціального розвитку особистості, збереження психічного здоров'я дошкільників та надання психологічної підтримки всім учасникам освітнього процесу.

У контексті радикального оновлення системи освіти психологічна служба сучасного закладу освіти як ніколи покликана сприяти покращенню умов для розвитку кожного суб'єкта освітнього процесу, здійснювати психологічну підтримку й надавати допомогу дітям, педагогам, батькам. Саме фахівці психологіч-

ної служби стають важливими агентами змін, перебуваючи в центрі освітньої реформи і фасилітуючи дії всіх суб'єктів освітнього простору через організацію та здійснення відповідного психологічного супроводу на новому рівні.

Місія Нової школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти й можливості кожної дитини на основі партнерства між педагогом, дитиною і батьками.

А випусником Нової школи має стати людина-партнер, наділена певними якостями:

- інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя;

- патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідальні рішення;

- цілісна особистість, всебічно розвинена, здатна до критичного мислення.

Ідеальною моделлю партнерської взаємодії, відповідно до Концепції Нової української школи є «своєрідний трикутник».

Основні принципи педагогіки партнерства:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;

- довіра у відносинах;

- діалог – взаємодія – взаємоповага;

- розподілене лідерство (право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);

- принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

Заклад дошкільної освіти має ініціювати нове глибше залучення сімей до побудови освітньої траєкторії дитини. Щоденно спілкуючись з дітьми, педагогі-

закладів дошкільної освіти, як ніхто відчують і розуміють проблеми сучасної сім'ї. Вони не лише навчають батьків, а й самі вчать, дослухаються до їхньої думки, не лише пропонують їм готові рецепти виховних впливів, а й заохочують до вироблення власних поглядів і внесення неординарних рішень у виховний процес. Саме тому батьки та педагоги мають об'єднатися у виборі й дотриманні базових цінностей, у мудрій любові до дитини, прагненні розуміти її. Цьому сприятиме створення інформційно-просвітницького простору для батьків, інших членів родин, що забезпечуватиме відкритість закладу освіти до спілкування, конструктивності у розв'язанні освітніх завдань. Таким чином, батьки стають активними учасниками освітнього процесу, однодумцями і повноправними партнерами педагогів.

З батьками вихованців варто відзначити наступні пріоритетні завдання:

- сприяти підвищенню психологічної та педагогічної компетентності батьків щодо розуміння закономірностей розвитку дитини;

- залучати до співпраці у створенні належних умов для життєдіяльності й розвитку дітей;

- допомогти зрозуміти вирішальне значення ранніх та дошкільних років у розвитку особистості, ролі батьків і родинної атмосфери у формуванні базисних якостей дитини: почуття впевненості, захищеності, вміння радіти, співчувати, виявляти творчу ініціативу тощо;

- формувати усвідомлене розуміння батьками своєї відповідальності за максимальне забезпечення дитини повноцінного життя в майбутньому.

При визначенні стратегії, завдань, форм співпраці з батьками, змісту професійної підтримки педагогів радимо використовувати «Методичні рекомендації щодо організації взаємодії закладів

до 2019/2020 навчального року

дошкільної освіти з батьками вихованців» (лист МОН України №1/9 - 546 від 11.10.2017).

Фахівцям психологічної служби постійно здійснювати психолого-педагогічний супровід діяльності педагогів щодо реалізації ідей партнерства; надавати їм професійну психологічну підтримку з теоретичних, практичних питань партнерства; орієнтувати педагогічних працівників на зміну односторонньої авторитарної комунікації «педагог-дитина» на діалог і багатосторонню комунікацію «педагог-діти-батьки»; забезпечувати створення професійного освітнього

середовища з метою формування позитивної мотивації педагогів щодо їх професійного зростання.

Слід пам'ятати, що педагогіка партнерства – чітко визначена система взаємин усіх учасників освітнього процесу (дітей, батьків, педагога), яка організовується на принципах добровільності й спільних інтересів, ґрунтується на повазі та рівноправності, дотримується прав і обов'язків всіх учасників. Для сприяння успішної самореалізації кожної дитини потрібно розуміти, що дитина – це унікальна й неповторна індивідуальність. До-

рослі мають прийти до однакового розуміння індивідуальності дитини, бути однаково озброєні психолого-педагогічними знаннями і баченням, забезпечити гармонію взаємодії та впливу на душу й розум малюка. Тому завдання педагогів та батьків полягає у створенні атмосфери турботи і підтримки дітей, яка б сприяла розвитку їхніх можливостей, задовольняла їхні інтелектуальні, емоційні й соціальні потреби. Досягти успіху можна лише тоді, коли педагоги і батьки стануть партнерами та союзниками у справі виховання й навчання дітей.

Створення безпечного освітнього середовища

У дитячому та юнацькому віці несприятливі впливи середовища насамперед виявляються у вигляді складних ситуацій у міжособистісному спілкуванні (конфлікти з батьками, друзями, учителями, нерозуміння з довколишніх тощо), у проявах психологічного насильства (ігнорування, приниження, погрози, недобррозичливе ставлення тощо), у дії несприятливих факторів, пов'язаних із процесом навчання. Освітнє середовище є частиною життєвого, соціального середовища людини й виявляється як сукупність усіх освітніх факторів, що безпосередньо або опосередковано впливають на особистість у процесах навчання, виховання і розвитку; є певним виховним простором, у якому здійснюється педагогічно організований розвиток особистості. Ці умови можуть бути більше чи менше безпечними залежно від наявності чи відсутності певних психологічних характеристик, ситуацій та емоцій, що визначають характер міжособистісних відносин педагогів, здобувачів освіти, батьків.

Психологічними характеристиками освітнього середовища, які сприяють забезпеченню та збереженню психологічної безпеки, визнано такі: доброзичлива атмосфера, задоволеність стосунками, належний рівень включення в освітнє середовище, високий рівень очікувань щодо діяльності учнів за відсутності упереджень, навчання соціальним навичкам взаємодії, підтримка учнів у період вікових криз, увага до прохань і пропозицій, можливість звернутися за допомогою, підвищення активності батьків тощо.

Найчастіше жертвами насильства стають певні категорії дітей, а саме: діти, які мають фізичні недоліки, особливості зовнішності та (або) поведінки, низький інтелект і труднощі в навчанні, страждають від хвороб, відчують страх перед школою (чи дошкільним закладом), мають погані соціальні навички або не мають досвіду життя в колективі (так звані «домашні діти») тощо. Для того, щоб унеможливити насильство і створити безпечне середовище, кожен повинен мати уявлення не тільки про те, що визнається насильством, але й про те,

як створити умови для внутрішньої безпеки та безпеки референтного довкілля. Забезпечення психологічної безпеки в освітньому середовищі стає можливим завдяки спільній цілеспрямованій діяльності педагогів, учнів та батьків.

Безпечне освітнє середовище в освітньому закладі розглядається як сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та моральної шкоди, зокрема, внаслідок недотримання вимог санітарних та будівельних норм і правил, шляхом фізичного та психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінгу/цькування, поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди або агітації, а також унеможливають вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, наркотичних засобів тощо.

Створення такого середовища забезпечує комфортну міжособистісну взаємодію, емоційне благополуччя учнів, педагогів та батьків, відсутність будь-яких проявів насильства, наявність достатніх ресурсів для їх запобігання, дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

До психотравмуючих ситуацій, які прямо чи опосередковано впливають на фізичне і психічне здоров'я особистості у навчальному процесі освітнього закладу можна віднести:

- конфлікти у стосунках «учитель – учень», «учень – учень», «учень – батьки», «батьки – вчитель» тощо;
- проблема адаптації в освітньому середовищі;
- атмосфера конкуренції між однолітками;
- надмірна важливість педагогів;
- переважаючим навчальною інформацією тощо.

Ознаками безпечного освітнього середовища є:

- Якість міжособистісних взаємин в учнівському та педагогічному колективах, яка характеризується довірою, доброзичливістю, схваленням, толе-

рантним ставленням. При цьому значно знижуються такі негативні чинники, як агресивність, конфліктність, ворожість, маніпулятивність.

- Захищеність в освітньому середовищі – оцінка відсутності насильства у всіх його видах, формах для всіх учасників освітнього простору. Особливої уваги зі сторони психологічної служби потребують діти з фізичними недоліками, особливостями у зовнішності або поведінці, з труднощами у навчанні, високою тривожністю, з низькими соціальними навичками, без досвіду взаємодії в колективі. Унеможливити прояви насильства/булінгу можна завдяки формуванню чіткого уявлення про те, що вважається насильством, та як саме мінімізувати ризики та небезпеки його прояву в референтному середовищі. Так, у навчанні школярів варто передбачити теми, спрямовані на розвиток навичок уникнення потенційних небезпек, з якими вони можуть зустрітись як у реальному житті, так і в мережі Інтернет, а також на розвиток навичок подолання труднощів у своєму житті.

- Комфортність в освітньому середовищі, яка забезпечується моніторингом емоційного стану, почуттів та переживань, що переважають у процесі взаємодії між дітьми, в педагогічному колективі та під час навчальної діяльності.

- Задоволення базових потреб дитини у допомозі та підтримці, збереженні й підвищенні її самооцінки, пізнанні та розвитку здібностей і можливостей. Дотримання особистісно-довірливих стосунків в освітньому просторі сприятиме нівелюванню емоційного дискомфорту, пригніченості та безініціативності, страху перед зверненням за допомогою, ігноруванню особистих проблем та труднощів інших дітей тощо.

Таким чином, доцільно зорієнтувати психологічний супровід створення безпечного освітнього середовища на:

- вивчення і виявлення чинників, що перешкоджають безпеці учасників освітнього процесу;
- спрямування просвітницької і профілактичної роботи на створення спільної системи поглядів, уявлень здобувачів освіти, педагогів, батьків на освітній простір;

до 2019/2020 навчального року

- організація консультативної роботи батьків з питань ефективного спілкування з власною дитиною, позитивних методів виховання, ознайомлення з можливими ризиками та загрозами;

- набуття учнями теоретичних знань та практичних навичок, необхідних для прийняття раціональних рішень стосовно захисту власних прав, збереження психічного та фізичного здоров'я, механізмів реагування на ризиковані ситуації.

Фахівцям психологічної служби важливо сприяти цілеспрямованому командному супроводу освітнього процесу, де всі його учасники: батьки, педагоги, діти включені у спільну концепцію безпечного освітнього середовища. Доцільно, щоб кожен учасник освітнього процесу знав позицію закладу освіти щодо протидії та попередження насильства та булінгу (цькування) й неухильно дотримувався визначених положень і правил поведінки.

Відповідно до листа МОН України №1/11-881 від 29.01.2019 Рекомендації для закладів освіти щодо застосування норм Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18 грудня 2018 №2657-VIII з метою створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти має бути запроваджений комплексний підхід у сфері запобігання та протидії проявам булінгу (цькування). У комплексному підході виділяють два ключових напрями: управлінський і просвітницький.

Управлінський напрям – це аналіз

ситуації в закладі освіти, розробка правил поведінки, алгоритмів дій, план заходів, здійснення моніторингу його реалізації та безпечності, комфортності освітнього середовища тощо. Управлінський напрям реалізується керівником закладу освіти відповідно до розробленого та затвердженого плану заходів.

Просвітницький напрям – це системна робота з інформування, роз'яснення з метою формування навичок толерантної та ненасильницької поведінки, спілкування та взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Просвітницький напрям реалізується за участі педагогічних працівників, здобувачів освіти, батьків та інших учасників освітнього процесу, шляхом організації тематичних заходів, зустрічей, бесід, консультацій. Принципи дотримання прав людини, толерантної поведінки, недискримінації, співробітництва та взаємоповаги рекомендовано зробити наскрізними темами для таких заходів та інших форматів роботи з попередження булінгу (цькування). Результатом просвітницької роботи має бути знання всіма учасниками освітнього процесу своїх прав та можливостей, способів дій та реагування на випадки булінгу (цькування) свідками, учасниками або об'єктом якого вони стали або могли стати.

Робота над створенням сприятливого освітнього середовища є безперервним процесом, що включає в себе реагування на постійно нові виклики життя, пошук нових можливостей, ресурсів, генерування ідей та правил. Командний

супровід повинен здійснюватися особистісно та професійно підготовленими фахівцями як психологічної служби, так і педагогами. Відповідно, надається консультативний супровід, розробляються семінари-практикуми, тренінгові заняття з метою вмотивування педагогів до самоосвітньої діяльності, професійного самовдосконалення, зростання фахової майстерності.

Фахівцям психологічної служби при розробці та запровадженні критеріїв безпеки дітей і дорослих, знайомстві з особливостями функціонування безпечного освітнього середовища; навчанні правилам безпечної поведінки особистості; формуванні навичок уникнення потенційних ризиків і небезпек, а також навичок подолання труднощів у власному житті доцільно використати матеріали методичних посібників:

1. Цюман Т.П., Бойчук Н.І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за заг. ред. Цюман Т. П. – К. – 2018. – 56с.

<http://bit.ly/2GPD030>

2. Створення системи служб порозуміння для впровадження медіації за принципом «рівний-рівному/рівна-рівній» та вирішення конфліктів мирним шляхом у закладах освіти. – К.: ФОП Нічога С.О. – 2018. – 174 с.

Принагідно зазначаємо, що МОН України разом із партнерами було розроблено онлайн курс «Протидія та попередження булінгу (цькування) в закладах освіти», пройти навчання можна за посиланням: <http://bit.ly/2YQCS90>

Результати обласного моніторингового дослідження з питань забезпечення профілактичної роботи в закладах освіти

Відповідно до вимог нормативно-правових та розпорядчих документів, які регламентують діяльність психологічної служби в закладах освіти: Положення про психологічну службу у системі освіти України, лист МОН України «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі на 2018-2019 н.р. та ін.) до пріоритетних питань, якими опікуються практичні психологи та соціальні педагоги закладів освіти належить просвітницько-профілактична робота щодо попередження вживання підлітками алкоголю, наркотиків, тютюнопаління та інших психоактивних речовин (ПАР); превенції агресії, насильства, булінгу.

З метою підвищення ефективності профілактичної роботи в закладах освіти, прийняття оптимальних управлінських рішень, напрацювання системного методичного інструментарію важливо опиратися на діагностичну основу, результати моніторингових досліджень, вивчення особливостей ставлення учнів до означених проблем в освітньому та молодіжному

середовищі; з'ясування питань відповідності потребам учнів рівнів, форм та методів превентивної роботи.

Тому, відповідно до планів роботи Хмельницького обласного навчально-методичного центру психологічної служби та науково-методичного центру організації наукової роботи та моніторингових досліджень ХОІП-ПО на 2019р, методами названих центрів Пастух Л.В. та Кучеруком А.В. розроблено анкету проведення онлайн опитування, за якою з 25 березня до 12 квітня 2019 року було проведено моніторингове дослідження з питань забезпечення профілактичної роботи. Основна мета – вивчення та врахування думки учнів з питань проведення профілактичної роботи в закладах освіти для підвищення її ефективності.

У дослідженні брали участь учні 9-х, 10-х, 11-х класів; загальна кількість респондентів становила 10966 учнів, з них – 5319 учні 9-х класів; 3017 – учні 10-х класів; 2630 – учні 11-х класів.

Опитування проводилось анонім-

но, відомості про заклад освіти та клас не вказувались, що дає підстави на отримання результатів високого рівня достовірності.

Використання формату онлайн дослідження дозволило максимально охопити анкетуванням учнів 9-11 класів усіх закладів освіти районів, міст, ОТГ.

Щодо розподілу міських та сільських респондентів, то дослідженням було охоплено:

– серед учнів 11-х класів – 1452 (55%) – місто; 1178 (45%) – село;

– серед учнів 10-х класів – 1751 (58%) – місто; 1266 (42%) – село;

– серед учнів 9-х класів – 2447 (46,6%) – місто; 2842 (53,4%) – село;

У дослідженні враховано ґендерний розподіл, всього було опитано: 5267 юнаків і 5699 дівчат.

– серед учнів 11-х класів – 1250 (47,5%) – юнаків; 1380 (52,5%) – дівчат;

– серед учнів 10-х класів – 1425 (47,2%) – юнаків; 1592 (52,8%) – дівчат;

– серед учнів 9-х класів – 2592

до 2019/2020 навчального року

(51,3%) – юнаки; 2727 (48,7%) – дівчат.

В ході моніторингу вивчалися питання:

– ставлення учнів до: тютюнопаління, до вживання спиртних напоїв, до вживання наркотичних та токсичних речовин;

– рівня поширеності тютюнопаління, вживання спиртних напоїв, наркотичних та токсичних речовин;

– рівня поширеності конфліктів між: «учнями – учнями», «учнями – педагогами»;

– за яких обставин учні були жертвою будь-яких проявів насильства;

– хто найчастіше приймає на себе роль посередника у вирішенні «шкільних» конфліктів;

– наскільки відповідає запитам і потребам учнів рівень просвітницько-профілактичної інформації в закладах освіти про шкідливість та наслідки тютюнопаління, вживання алкоголю, спиртних напоїв, наркотичних та токсичних речовин;

– якими будуть дії учнів у випадку насильства, булінгу серед однолітків;

– які форми роботи є найбільш ефективними у попередженні вживання алкоголю, наркотиків, тютюнопаління; проявів агресії, насильства, булінгу, протиправної поведінки й інших негативних явищ в підлітковому та молодіжному середовищі.

Аналіз та узагальнення отриманих результатів дослідження показали, що позитивно ставляться до тютюнопаління 8,9% учнів 9-х класів (473 учні); 11,5% учнів 10-х класів (348 учнів), 86% учнів 11-х класів (2263 учні).

Це може бути ознакою того, що учні не сприймають тютюнопаління, як серйозну небезпеку для свого здоров'я, у них звужена часова перспектива, і на прикладах тих однолітків, хто вже раніше почали палити вони не бачать особливої шкоди від тютюнопаління.

Дослідження засвідчило, що позитивно ставляться до вживання спиртних напоїв серед учнів:

- 9-х класів – 5,9%;
- 10-х класів – 7,5%;
- 11-х класів – 8,0%.

Вважають допустимим вживання спиртних напоїв в окремих випадках учні:

- 9-х класів – 47,7%;
- 10-х класів – 55,8%;
- 11-х класів – 59,3%.

Дослідження виявило, що позитивно ставляться до вживання наркотичних речовин учні:

- 9-х класів – 1,4%;
- 10-х класів – 2,8%;
- 11-х класів – 1,8%.

Вважають допустимим вживання наркотичних речовин в окремих випадках учні:

– 9-х класів – 2,0 %;

– 10-х класів – 3,3%;

– 11-х класів – 3,7%.

Досліджувалось питання, наскільки відповідає запитам і потребам учнів рівень просвітницько-профілактичної інформації в закладі освіти про шкідливість та наслідки вживання алкоголю, тютюнопаління, вживання наркотичних речовин.

Викликає занепокоєння той факт, що зазначили, що зовсім не відповідає запитам рівень профілактичної роботи щодо:

- шкідливості вживання наркотиків – 19,5% учнів 9-х класів, 16,3% учнів 10-х класів, 13,3% учнів 11-х класів;

- шкідливості вживання алкоголю – 17,6% учнів 9-х класів, 14,0% учнів 10-х класів, 11,9% учнів 11-х класів;

- шкідливості та наслідків тютюнопаління – 17,8% учнів 9-х класів, 15,4% учнів 10-х класів, 12,4% учнів 11-х класів.

У рамках дослідження вивчалась проблема конфліктів в учнівських колективах. Вона набула загострення у зв'язку із загальним емоційним напруженням в суспільстві та у зв'язку із недостатністю кількості підготовлених медіаторів (посередників) у вирішенні конфліктів серед учнів. Указали на те, що часто виникають конфлікти між «учнями-учнями» 16,4% учнів 9-х класів, 12,6% – учнів 10-х класів, 11,45% – 11-х класів.

Вивчалися також обставини, за яких учні ставали жертвами проявів насильства (узагальнені результати яких подано у таблиці 1).

Обставини, за яких учні були жертвами проявів насильства

Клас	Конфлікт удома	Конфлікт у школі з учнями	Конфлікт у школі з учителями	Відносини на вулиці	Таких випадків не було
9	6,1%	17,4%	3,8%	11,9%	60,8%
10	8,0%	16,0%	5,0%	12,6%	58,5%
11	5,6%	12,9%	6,4%	14,8%	60,3%

Отже, найчастіше зазнають насильства учні через конфлікти у школі з іншими учнями та відносини на вулиці. Конфлікти в сім'ї займають 3-тю позицію. Порадував той факт, що переважна більшість (60,8% учнів 9-х класів, 58,5% учнів 10-х класів, 60,35% учнів 11-х класів)

зазначили, що не були жертвами у подібних ситуаціях.

У дослідженні вивчались ситуації різних видів проявів булінгу в закладах освіти. Подаємо узагальнені результати щодо ролівих позицій у випадках психологічного, фізичного булінгу та кібербулінгу (таблиці 2-4).

Рольові позиції учнів у випадках психологічного булінгу

Клас	Були в ролі жертви	Були в ролі спостерігача	Були в ролі булера	Не знають про випадки психологічного булінгу
9	9,8%	27,8%	3,8%	58,6%
10	9,6%	29,4%	5,5%	55,5%
11	9,6%	24,7%	4,3%	61,5%

Рольові позиції учнів у випадках фізичного булінгу

Клас	Були в ролі жертви	Були в ролі спостерігача	Були в ролі булера	Не знають про випадки фізичного булінгу
9	5,3%	27,8%	3,5%	63,4%
10	5,9%	27,7%	4,2%	62,2%
11	4,2%	23,5%	3,3%	69,0%

Рольові позиції учнів у випадках кібербулінгу

Клас	Були в ролі жертви	Були в ролі спостерігача	Були в ролі булера	Не знають про випадки кібербулінгу
9	5,7%	16,8%	4,3%	73,1%
10	6,1%	18,3%	5,4%	70,3%
11	4,6%	16,2%	4,3%	74,8%

до 2019/2020 навчального року

Як бачимо з результатів, узагальнених в таблицях 2-4, найгостріша ситуація щодо психологічного булінгу, жертвами якого були 9,8% учнів 9-х класів (523 учні); 9,6% учнів 10-х класів (291 учень); 9,6% учнів 11-х класів (252 учні). Щодо кібербулінгу, то визнали себе його жертвами 5,7% учнів 9-х класів (303 учні); 6,1% учнів 10-х класів (183 учні); 4,6% учнів 11-х класів (122 учні). Зазначили, що були жертвами фізичного булінгу 5,3% учнів 9-х класів (284 учні); 5,9% учнів 10-х класів (178 учнів); 4,2% учнів 11-х класів (111 учнів).

Вивчення відповідей на запитання: «Чи навчали вас у закладі освіти конструктивним способом розв'язання конфліктів?» показало, що понад 80% респондентів повідомили про проведену навчальну роботу зі здобувачами освіти щодо

оптимального вирішення конфліктів (11 клас - 80,0% учнів; 10 клас - 81,3% учнів; 9 клас - 81,7% учнів.)

Водночас турбують такі цифри: не знають як діяти у випадку, коли стануть жертвою чи свідком булінгу, 5,4 % учнів 9-х класів; 4,4% учнів 10-х класів; 4,6% учнів 11-х класів. Складно відповісти, що робити у таких випадках: 18,6% учнів 9-х класів, 19,8% учнів 10-х класів, 17,3% учнів 11-х класів.

Вивчалось питання ефективності різних форм і методів профілактичної роботи у попередженні негативних явищ у підлітковому та молодіжному середовищі (вживання алкоголю, наркотиків, тютюнопаління; прояви агресії, насильства, булінгу, протиправної поведінки тощо), узагальнені дані яких подані в таблиці 5.

тичних заходів. Для цього необхідно звернути увагу на використання різних форм і методів для отримання зворотнього зв'язку від учнів після проведення профілактичних заходів (рефлексія заняття, заходу; проведення опитування; використання анкет-оцінювання заходу, «відкритий мікрофон»; застосування проєктивних методів для оцінювання інформативності та результативності з використанням шкал, графіків, кольорів, малюнків, незакінченні речення («на сьогоднішньому занятті мені ...») та ін.

Для забезпечення результативності, необхідно звернути увагу на те чи плануються та реалізуються у закладах освіти фахівцями психологічної служби у співпраці з педагогами, батьками заходи на всіх рівнях профілактики – первинному, вторинному та третинному. При цьому зазначаємо, що необхідно основні зусилля зосередити на здійсненні первинної профілактики.

Первинна профілактика має такі завдання: збільшення потенціалу особистісних ресурсів дітей, учнів (формування позитивної, стійкої Я-концепції, адекватної самооцінки, розвиток емпатії, внутрішнього контролю власної поведінки, формування та вдосконалення активних, конструктивних поведінкових стратегій, розвиток критичного мислення, самостійності відповідальності).

Основними способами реалізації завдань первинної профілактики є навчання здоровій поведінці: усвідомлення, розвиток і тренування певних умінь справлятися з вимогами соціального середовища, управляти своєю поведінкою, а також надання дітям та підліткам психологічної й соціальної підтримки.

Необхідно враховувати відповідність профілактичних навчальних матеріалів і методичних прийомів, під час занять із дітьми та учнями їх віковим індивідуальним особливостям, інтелектуальному розвитку.

Важливо більш ширше використовувати інтерактивні методи для роботи в групах із обов'язковим обміном досвідом між учасниками.

Окрім профілактичної роботи із учнями, велику увагу слід приділяти просвітницькому впливу на їх батьків. Озброєння батьків достатнім обсягом знань з основ психопрофілактики, вікової психології, психогієни є одним з найважливіших питань попередження тютюнопаління, вживання учнями алкоголю, наркотиків, насильства булінгу, протиправної поведінки.

Визначення найбільш ефективних профілактичних засобів

Клас	Факультати ви, спец-курси	Профіл. програми	Робота псих. служби	Проф. робота класн. керівника	Заходи із залучен. центрів, служб	Заходи, ініційовані учнями
9	49,2%	45,3%	40,3%	38,8%	35,6%	33,7%
10	45,1%	43,8%	40,5%	40,4%	35,1%	33,3%
11	47,7%	44,8%	44,7%	41,3%	36,5%	35,8%

Отож на першому місці за ефективністю превентивної роботи – профілактичні факультативи та спецкурси, про що зазначили 49,2% учнів 9-х класів, 45,15% учнів 10-х класів та 47,7% учнів 11-х класів. На другій позиції щодо ефективності – профілактичні програми. Тому необхідно провести роз'яснювальну роботу серед керівників закладів загальної середньої освіти щодо запровадження профілактичних факультативів, спецкурсів, курсів за вибором, які доцільно реалізовувати фахівцям психологічної служби.

Отже, результати обласного моніторингового дослідження засвідчують нагальну необхідність продовження роботи фахівців психологічної служби щодо пошуку найбільш дієвих засобів і форм організації профілактичної роботи з питань превенції правопорушень, поширення алкоголізму, наркоманії, тютюнопаління, насильства, булінгу та інших проявів девіантної поведінки в серед учнів.

Ці питання мають бути включені у плани роботи керівників психологічних служб районів, міст, ОТГ і реалізовуватись через організаційно-методичну, навчальну, консультативну та експертну діяльність (тематичні наради, інструктивні наради; методичні

об'єднання практичних психологів, соціальних педагогів закладів освіти; семінари (навчальні семінари, семінари-практикуми, семінари-тренінги, семінар-наради); проведення засідань круглих столів фахівців психологічної служби із залученням центрів, служб, інших структур, які опікуються профілактичною проблематикою дітей та учнівської молоді тощо)

Керівникам психологічних служб районів, міст, ОТГ при здійсненні аналізу планів роботи практичних психологів, соціальних педагогів, вивченні обов'язкової документації та звітності означеної категорії фахівців необхідно акцентувати увагу на забезпечення системності просвітницько-профілактичної роботи практичних психологів, соціальних педагогів.

Відправною точкою при організації просвітницько-профілактичних заходів має бути діагностична робота, спрямована на виявлення гостроти проблем поширення алкоголізму, наркоманії, тютюнопаління, насильства, булінгу, протиправної поведінки в учнівському середовищі.

Важливо, щоб практичні психологи, соціальні педагоги спільно з класоводами, класними керівниками аналізувати чинники і фактори, які впливають на ефективність профілак-

Соціально-психологічна допомога дітям з родин, які опинились у складних життєвих обставинах

Внаслідок військових дій на сході України однією з найвразливіших груп населення є діти та підлітки. Оскільки, з одного боку, забезпечення їхньої життєдіяльності на якісному рівні повністю залежить від дорослих, з іншого – психічний розвиток дітей та підлітків перебуває у процесі формування, а тому є недостатньо зрілим для переживання психотравмуючих ситуацій. Тобто психотравмуючі чинники негативно впливають на дитину в період її розвитку, тим самим, порушуючи нормальні процеси формування і становлення особистості. Пережитий травматичний досвід впливає на когнітивні процеси, особливості поведінки, міжособистісні стосунки, самооцінку і, в цілому, на світогляд.

При цьому варто зазначити, що особливої уваги і піклування потребують не тільки окремі діти, але й дитячі колективи в цілому. Це викликано цілою низкою причин:

- перш за все, всі діти тією чи іншою мірою травмовані ситуацією в країні, або походять із родин, в яких панує своє особливе ставлення до того, що відбувається (причому часто ці погляди є протилежними). Звичайно, це дестабілізує психологічний клімат у класах, до яких потрапляють діти з вимушено переміщених сімей;

- ситуація вимушеного переміщення ставить дитину (як і її родину в цілому) в становище жертви, роль якої вона може переносити на нове оточення, що разом з погіршенням здорових адаптаційних механізмів може провокувати потрапляння дитини в ситуації булінгу (фізичного та емоційного переслідування) серед однолітків;

- з іншого боку, дітям, що пережили зовнішню агресію, вимушену зміну місця проживання тощо, часто самим притаманна агресивність. Ця агресія шукатиме канали виходу, які часто є неочікуваними та мало усвідомлюваними. Оскільки «чужі» діти» будуть підіймати позасвідомі страхи і тривоги у оточуючих, це може виражатися в дитячій агресії, в переслідуваннях новачків, бійках. Або навпаки: нові учні можуть почати відреагувати агресію на оточуючих, заздрісно сприймати їх більш благополучними. Ситуація ускладнюється тим, що травмована дитина може виявитися нездатною приймати поміч від оточуючих і визначити, хто може її надавати.

Основними напрямками соціально-психологічної роботи з вищезазначеними категоріями є:

- соціально-педагогічна допомога сім'ям вимушених переселенців у налагодженні соціальних зв'язків із місцевими закладами охорони здоров'я, працевлаштування, соціальних служб, закладів і установ освіти, забезпеченні дітей навчальними посібниками, підручниками, іншим шкільним приладдям;

- надання соціально-педагогічної і психологічної допомоги учасникам освітнього

процесу зазначених категорій в адаптації до нових умов та встановлення нових соціальних зв'язків у закладі освіти й за його межами;

- залучення постраждалих дітей до розвитку творчих здібностей у закладах позашкільної освіти з метою створення умов для їхньої самореалізації та проведення діагностичної, корекційної та відновлювальної роботи з ними практичних психологів цих закладів;

- робота з дітьми зазначених категорій під час літнього оздоровлення (у таборах відпочинку та інших закладах);

- залучення учасників освітнього процесу зазначених категорій до активної виховної і розв'язкової діяльності в позаручний час;

- забезпечення індивідуального супроводу працівниками психологічної служби учасників освітнього процесу зазначених категорій та надання їм необхідної соціально-педагогічної допомоги шляхом впровадження психологічних ігор, тренінгів, арт-терапевтичних занять тощо;

- створення сприятливого соціально-психологічного клімату в закладі освіти та оптимізація змісту і форм психологічної просвіти педагогічних працівників та батьків;

- недопущення своїми діями чи бездіяльністю вторинної травматизації учасників освітнього процесу та, у разі потреби, перенаправлення дітей, батьків і педагогів до інших спеціалістів (психотерапевта, невролога);

- застосування міжсекторальної взаємодії і мультидисциплінарного підходу до вирішення проблем, які виникають (за потреби звернутися до закладів і установ охорони здоров'я, підрозділів служби з надзвичайних ситуацій з пропозицією про співробітництво та координацію у справі надання психологічної допомоги тим, хто її потребує).

В цілому соціально-психологічний супровід дітей-переселенців має бути спрямований на забезпечення успішної адаптації дітей у закладі освіти.

Поряд з цим, у роботі з дитиною, яка пережила травму, на думку фахівців психологічної служби важливо дотримуватись наступних підходів:

- заручитися підтримкою близьких і рідних;

- намагатися дотримуватися режиму дитини, щоб уникнути додаткових стресів;
- менше тасмниці і натяків (вони ще більш лякають дитину);

- відповідати на запитання дитини по-ступово і доступно;

- підтримувати у дитини надію на краще;

- бути готовими до «нечемної», «дивної», «агресивної» поведінки дитини;

- не говорити дитині: «забудь це», «викинь з голови» – це прямий шлях до формування полістрессових розладів;

- не залишати дитину наодинці зі своїми переживаннями, проте і не докучати їй;

- у жодному разі не соромити дитину і не винувати в тому, що сталося, або в поведінці після травмуючої події;

- бути готовими раз за разом обговорювати ті самі речі, самому вірити і показувати те, що травму можливо пережити;

- пам'ятати, що частині дітей з різних причин не вдається упоратися із наслідками травматичного стресу самостійно, і вони потребують професійної допомоги;

- у разі вашого хвилювання за стан дитини або тривалості незвичної поведінки дитини понад місяць, звернутися до практичного психолога, соціального педагога.

Своєрідними маркерами, на які варто звертати особливу увагу з метою визначення доцільних шляхів професійної допомоги та підтримки, є:

- емоційно-вольова сфера – як правило, проявляються страх (спричинений як минулими травматичними подіями, так і майбутніми невизначеними ситуаціями), почуття незахищеності, гнів, агресія, сором і відчуття провини, відчуженість та ізоляція від оточуючого середовища, смуток, панічні реакції, фобії, розщеплення особистості, порушення сну, психосоматичні порушення (такі як логоневроз (заїкання), енурез, бронхіальна астма тощо);

- мотиваційно-особистісна сфера може бути втрата навчального мотиву чи в цілому сенсу життя;

- когнітивна сфера характеризується проблемами з увагою, неможливістю запам'ятовування інформації (відбувається так званий процес «випадіння» окремих ситуацій або цілих блоків з пам'яті) та відповідно з проблемами в навчанні;

- поведінкова сфера, відбувається програвання травми через асоціальну поведінку (агресія, залежна поведінка (алкоголь, наркотики) тощо), труднощі у формуванні нових міжособистісних контактів з дітьми, дорослими.

Таке узагальнення психологічних особливостей дітей є орієнтиром для практичних психологів під час проведення роботи з ними. При визначенні психологічних особливостей у дітей, які пережили втрати внаслідок військових дій, необхідно здійснювати комплексний та диференційований аналіз травматичних подій, індивідуальних особливостей, віку дітей, міри їх травматизації, можливості та здатності близьких дорослих надавати їм підтримку. З метою надання своєчасної та адекватної допомоги дитині важливо відстежувати їх прояви та специфіку значущих переживань. Тобто йдеться не лише про допомогу в задоволенні базових життєвих потреб дитини (в харчуванні, одязі, житлі, медичному обслуговуванні, влаштуванні до дитячого садочку чи школи тощо), а про організацію та надання соціально-психологічної та педагогічної допомоги.

до 2019/2020 навчального року

Запобігання та протидія домашньому насильству

Насильство та жорстоке поводження з дітьми, на жаль, стали для сучасного українського суспільства звичними явищами. Не поодинокими є випадки, коли замовчується не лише факт самого насильства, але й приховуються його наслідки. Особливу увагу у вирішенні цього питання фахівцям психологічної служби, педагогам слід зосередити на профілактичній, просвітницькій роботі перш за все, з сім'єю.

З іншого боку, сім'ї необхідно надати психологічну допомогу, виправити стосунки, щоб діти мали можливість жити з власними батьками. Такі обставини вимагають втручання з боку служб, у тому числі освітніх закладів. Надзвичайно актуальним стає питання підвищення інформованості як найширшого загалу населення (батьки, педагогічні працівники, учні, громадськість) про недопущення будь-яких проявів насильства стосовно дітей та шляхи його подолання. І надзвичайно важлива роль у здійсненні інформаційно-просвітницької роботи щодо запобігання насильству в сім'ї належить педагогам, практичним психологам та соціальним педагогам, спеціалістам громадських та державних організацій, що працюють з дітьми, молоддю та сім'ями.

До роботи щодо припинення насильства слід залучати працівників правоохоронної системи, органів опіки та піклування, представників соціальної та педагогічної спільнот, співробітників медичної і психологічної служб.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який набув чинності від 07 січня 2018 року № 2229-VIII (електронний реєстр доступу: <http://bit.ly/2Tn0wcv>), визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства. Відповідно до ст. 1, домашнім насильством визнаються діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства,

що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Діяння визнається насильством лише тоді, коли воно порушує вимоги чинного законодавства і призводить чи може призводити до порушення конституційних прав і свобод члена сім'ї. Домашнє насильство може мати форму, як активних дій (нанесення побоїв, знищення майна тощо), так і бездіяльності, тобто пасивної поведінки особи, коли вона не вчиняє дій, які могла та повинна була вчинити, щоб запобігти настанню шкідливих наслідків (наприклад, не надання допомоги члену сім'ї, який перебуває у небезпечному для життя становищі).

Організація профілактичної роботи з батьківською громадськістю. Педагогічний колектив повинен надавати батькам інформаційну підтримку, навчати і консультувати їх з питань виховання дітей без застосування насильства і розвитку у них особистісних і соціальних (життєвих) навичок з метою профілактики насильницької або віктимної поведінки. До того ж можна використовувати такі форми роботи з батьками, як: батьківсько-вчительська конференція, сімейний клуб, конференція батьків (матерів), тренінги з проблем виховання дітей, конкурси на кращого з батьків або сім'ю, спільні творчі та спортивні заходи (свята, фестивалі, походи, спортивні змагання) та ін.

Також робота з батьківською громадськістю передбачає використання як просвітницьких форм і методів роботи, так і практичних занять:

- батьківські збори – форма організації спільної діяльності батьків, учителів, практичного психолога та соціального педагога, яка передбачає їх спілкування

щоб, обговорити актуальні питання навчання і виховання, ухвалення рішень;

- консультації – форма роботи з батьками, яка передбачає надання фахівцями психологічної служби допомоги батькам із різних проблем родинного виховання;

- педагогічний консилиум – форма спілкування учнів, учителів, фахівців психологічної служби закладу освіти та батьків, метою якої є цілісне, різнобічне вивчення особистості учня, вироблення єдиної педагогічної позиції; визначення головних напрямів удосконалення виховного процесу зусиллями вчителів, батьків, самого учня;

- тренінги спілкування, методики оволодіння аутотренінгом;

- лекція – послідовний монологічний виклад узагальнених знань;

- семінар – активна форма просвіти батьків. Передбачає попередню самостійну роботу батьків і вчителів з вивчення літератури, підготовка виступів, доповідей, тез, запитань.

Поряд з груповими формами роботи учителі можуть використовувати також і індивідуальні форми спілкування з батьками, такі як консультація, бесіда, телефонна розмова, відвідування сім'ї, спільна зустріч з батьками і фахівцями (практичним психологом, соціальним педагогом, медичним працівником, уповноваженим з прав дитини).

Організація роботи фахівця психологічної служби з дитиною, що потерпає від домашнього насильства.

У разі звернення дитини, яка постраждала від жорстокості й насильства, дії фахівця психологічної служби мають бути спрямовані на те, щоб:

- зменшити у дитини почуття сорому, провини, безсилля;

- допомогти у зміцненні почуття власної значущості;

- сформувати нові поведінкові патерни (форми поведінки);

- сприяти взаємодії з оточуючими.

Свою роботу з цією категорією дітей фахівці психологічної служби вибудовують на принципах: слухаю, розумію, співпереживаю.

Алгоритм поведінки практичного психолога, соціального педагога при веденні діалогу з потерпілими дітьми

1. Викликати прихильність до себе – «Я тобі вірю». Найперший і важливий крок – налагодження довірливих стосунків між дитиною і консультантом. Багато дітей не можуть розповісти про те, що сталося дорослим, оскільки бояться, що вони їм не повірять. Причина цих страхів криється в тому, що насильник, як правило, авторитетніший і сильніший, ніж жертва.

2. Проявити співчуття – «Я шкодую, що це сталося». На другому етапі дитина повинна відчувати, що її чують, співчують, розуміють думки і почуття, що виникають.

3. Зменшити відчуття провини – «Я упевнена, що ти не винен в тому, що сталося». Це третій крок, спрямований на те, щоб дитина відчула себе комфортно і безпечно. Консультант не по-

винен засуджувати, давати негативних оцінок поведінці того, хто звернувся.

Подолання відчуття провини є одним з найважливіших етапів роботи з жертвами насильства. Провина носить всепоглинаючий характер, провокує різні спотворення в уявленнях про себе й свої вчинки. Дитина своїм вчинкам надає особливий негативний сенс. Робота з відчуттям провини включає

до 2019/2020 навчального року

розуміння того, в чому винить себе потерпілий.

4. Підтримати і схвалити його поведінку: «Добре, що ти не злякався і зателефонував». Позитивна, емоційна підтримка, підкріплення бажання знайти вихід з ситуації насильства є важливими моментами цього етапу. Дитині потрібна допомога в подоланні страхів, що виникають після розкриття фактів насильства.

5. Знайти резерви підтримки і допомоги – «Як думаєш, кому ще ти можеш розповісти про свою проблему?». Тут важливо показати дитині, що існує багато людей, організацій, яким можна довіритися і отримати допомогу й підтримку (родичі, знайомі, учителі, сусіди, служби соціального захисту, поліція, органи опіки і опікування тощо).

6. Створити умови для припинення насильства і виробити стратегію поведінки – «Давай подумаємо, що ми можемо зробити, щоб подібного не повторилося?». Тут треба обговорити поведінку дитини і виключити моменти, що провокують насильство. Потім знайти разом з дитиною нові шляхи виходу з ситуації, що склалася. Часто дитина не бачить виходу і проблема для неї здається нерозв'язною, тому завдання фахівця першим почати обговорення й спрямувати на пошук альтернативних рішень.

Роблячи вибір, дитина бере на себе відповідальність і таким чином, у неї підвищується мотивація до активних дій. Після закінчення обговорення практичний психолог пропонує дитині оцінити вибране рішення у світлі очікуваного успіху.

7. Вселити впевненість в завтрашній день – «Я знаю, що ти впораєшся з проблемою. Я в тебе вірю, ти сильний!» Установка на позитив допомагає дитині впевнено слідувати наміченій цілі, не відступаючи перед труднощами.

На допомогу практичним психологам, соціальним педагогам з питань організації та проведення ефективної роботи щодо запобігання й протидії насильству надаємо перелік професійного інструментарію фахівців психологічної служби системи освіти України розміщений на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» за посиланням: <https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichninarobota/informatsijna-baza-psychologiv-ta-sotsialnyh-pedahohiv/navchalno-metodychnimaterialy-dlya-psychologiv/korektsijno-vidnovlyvalnata-rozvyvalna-robota/>

Звертаємо також вашу увагу на розпорядчі документи з питань запобігання та протидії домашньому насильству:

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7.12.2017 № 2229-VIII;

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 №658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статті»

3. Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України від 13.02.2019 №369/180 (zareestrovаний в Міністерстві юстиції України 2 квітня за № 333/33304) «Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства»;

4. Наказ МОН України від 02.10.2018 №1047 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами»;

5. Лист МОН України від 30.10.2018 №1/9-656 «Про перелік діагностичних методик щодо виявлення та протидії домашньому насильству відносно дітей»;

6. Лист МОН України від 18.05.2018 № 1/11-5480 «Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству».

При організації планування діяльності у 2019-2020 н.р. практичні психологи, соціальні педагоги закладів освіти можуть скористатися методичними посібниками:

1. Рекомендації щодо впровадження циклограм діяльності працівників психологічної служби: метод. рек. / авт.-упор.: В.М. Горленко, Ю.А. Луценко, В.Д. Острова, Н.В. Сосновенко, І.І. Ткачук; за заг. ред. В.Г. Панка. – Київ: УНМЦ ППСР, 2017. – 132с. – <http://www.psyprosivita.org/wp-content/uploads/2018/09/Циклограми-діяльності-працівників-психологічної-служби.pdf>

2. Застосування діагностичних мінімумів в діяльності працівників психологічної служби: [метод. рек.] / авт.-упор.: В.М. Горленко, В.Д. Острова, Н.В. Сосновенко, І.І. Ткачук; за заг. ред. В.Г. Панка. – Київ: УНМЦ ППСР, 2018. – 106 с. – <https://mon.gov.ua/storage/app/media/minimumi.pdf>

3 метою підсилення психологічної складової у вихованні дітей та учнів-

ської молоді закладам освіти рекомендовано включати до варіативної складової (або проводити в рамках своїх робочих годин) факультативні, тренінгові курси, курси за вибором та спецкурси, які будуть впроваджувати практичні психологи, соціальні педагоги відповідно до інтересів та потреб учнівської молоді, результатів моніторингових досліджень.

Для організаційно-методичного забезпечення викладання факультативних курсів обласним центром практичної психології та соціальної роботи укладено банк програм, розміщених на сайті Хмельницького ОНМЦПС / закладка «Психологічно зорієнтовані факультативи та спецкурси», схвалених і рекомендованих Міністерством освіти і науки України й розміщених на сайтах Міністерства освіти і науки України, Інституту модернізації змісту освіти.

Зазначаємо, що зміст і пріоритетні напрями діяльності, які були визначені нормативними документами для фахівців психологічної служби у 2018-2019 н.р., зберігають свою актуальність і на 2019-2020 н.р.

Звертаємо увагу на те, що в інструктивно-методичному листі «Про психологічний супровід навчально-виховного процесу в 2018/2019 н.р.», розміщеному в електронній версії «Майбуття» (липень-серпень, 2018, № 13-16, С. 85-90 - <http://visnyk.hoippo.km.ua/maibutia/3598-lipen-serpen-2018-13-16-590-583.html>) детально розглянуто на яких напрямках психологічного супроводу освітнього процесу необхідно сконцентрувати свою увагу практичним психологам, соціальним педагогам закладів освіти.

Фахівцям психологічної служби варто звернути увагу на професійність, гнучкість у виборі форм, методів, технологій роботи з різними цільовими групами та компетентність щодо надання первинної психолого-педагогічної допомоги, здійснення цільового соціально-педагогічного супроводу дітей та осіб, які є особливо вразливими до соціальних викликів сьогодення.

Ж. СТРАШНЮК,
завідувач ХОНМЦ ПС,
В. НІКОЛОВА,
Л. ПАСТУХ,
А. ГЕНЕГА,
Л. ЖОЛОБОК,
методисти ХОНМЦ ПС
Хмельницького ОІППО.